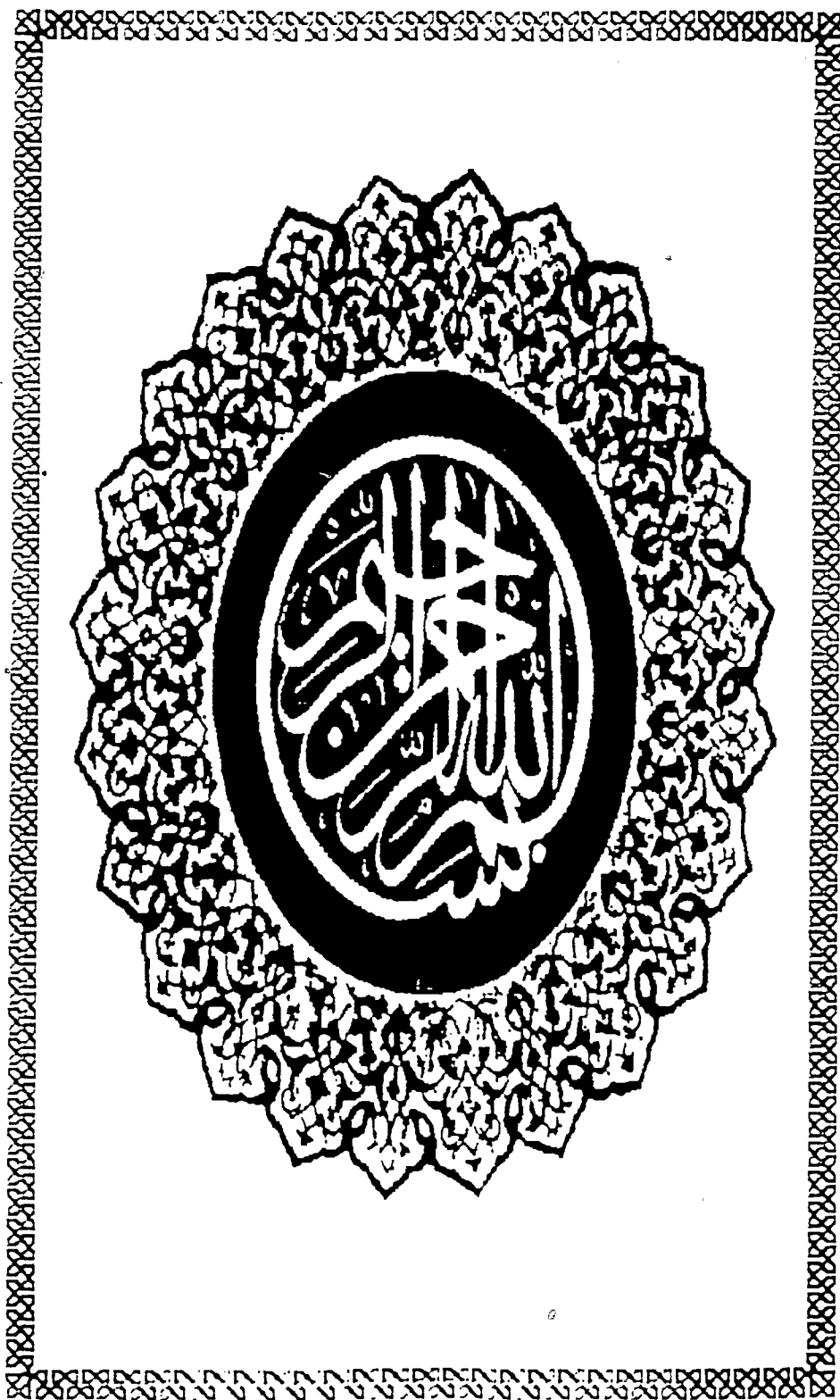

۷۸۳۸۷

~~۷۸۳۸۷~~

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الْمَوْلَى الْمَنُونِ

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشکده علوم انسانی

گروه ادبیات فارسی

**پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته زبان و ادبیات فارسی**

موضوع:

فهرست نسخه های خطی فارسی موزه ملی بلوچستان

کویتہ - پاکستان

نگارنده :

11/11/11

سید روح اللہ نقوی

1382 11/ 2nd

استاد راہنما:

دکتر حسین سرداگی

استاد مشاور:

دکتر محمد تقی آذر مینا

طهارة المذبح

$$V \wedge \tau \wedge \dot{V}$$

شہر یور ۱۳۸۴

~~Handwritten signature~~

دانشگاه بین المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

جلسه دفاع از پایان نامه آقای سید روح الله نقوی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی در روز چهارشنبه ۱۳۸۴/۶/۲۳ در دانشگاه تشکیل گردید و این پایان نامه مورد تایید نهایی هیأت داوران قرار گرفت.

۱- استاد راهنما: دکتر حسین سرداخی

۲- استاد مشاور: دکتر محمدتقی آذرینا

۳- اعضاء هیأت داوران:

دکتر سید خلیل قافله باشی

دکتر سید اسماعیل قافله باشی

۴- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی:

دکتر برزگر خالقی

فوق العالی

تقدیم به :

دوست نادیده ام، دانشمند گرانمایه،

استاد خلیل الرحمن داودی که قلم مبارکش

مشعل راه من در تنظیم این مجموعه بوده است.

BALUCHISTAN MUSEUM QUETTA

Ref. No. DAMB/4-19/92-925

date 28/5/85

بسمه تعالی

گواهی می شود؛

تعداد ۱۷۵ نسخه ی خطی فارسی که توسط جناب آقای سید روح الله نقوی
به نحو شایسته ای فهرست نویسی شده و به عنوان موضوع پایان نامه ی
کارشناسی ارشد ایشان در نظر گرفته شده است ، کلاً در موزه ی ملی
بلوچستان پاکستان موجود می باشد.
این گواهی نامه به درخواست ایشان و برای ارائه به دانشگاه مربوط صادر گردید .

DIRECTOR
Archaeological Museum
Baluchistan Quetta. 28/5

چکیده

انسان برای دانستن پیشینه‌ی تاریخی خود و جایگاهی که در تاریخ داشته نیاز مبرم به شناختن افتخارات گذشته‌ی خویش دارد و اولین گام در شناختن این افتخارات، بررسی و تحقیق در آثار مکتوب و تألیفات و تصنیفات آنها می باشد. به همین دلیل کتابشناسی و فهرست نگاری از دیرباز مورد توجه بزرگان علم و ادب بوده و هنوز هم از جایگاه ویژه و اهمیت قابل ملاحظه‌ای برخوردار است. همچنین برای بهره برداری از محتوای فکری و علمی عالمان گذشته و شناختن راههای پر پیچ و خم و دشواری که این عالمان بی مدعا و خادمان بی مزد بشری با سختی و مجاهدت طی کرده اند، نیازمند فهرست نویسی هستیم. در همین راستا تهیه فهرست از نسخه‌های دستنویس که در گوشه‌گوشه‌ی سرزمین پهناور شبه قاره‌ی هند و به ویژه بلوچستان پاکستان وجود دارد، می تواند ما را در مطالعه و تحقیق در اوضاع و احوال گذشتگان یاری دهد و درهای تازه‌ای بر روی ما بگشاید.

فهرست نسخه های خطی فارسی موزه ملی بلوچستان نیز گامی ولو کوچک ولی موثر و کارگشا در این راستا و معرفی این مجموعه به جامعه‌ی علمی و ادبی است.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

چکیده فارسی

فهرست مطالب

فهرست تصاویر

مقدمه الف

پیشگفتار یک

متن نسخه‌ها ۴۰۶ تا ۴۱۰

فهرست پدید آورندگان ۴۰۷

فهرست کاتبان ۴۱۰

فهرست نسخه‌ها براساس زمان کتابت ۴۱۳

فهرست نسخه‌های تکراری ۴۱۵

فهرست نسخه‌ها به ترتیب حروف الفبا ۴۱۷

فهرست موضوعی نسخه‌ها ۴۲۳

فهرست موضوعات ۴۲۴

برخی از منابع و مآخذ ۴۲۹

چکیده انگلیسی

فهرست تصاویر

تصویر شماره ۱- آفرینش نامه	۳
تصویر شماره ۲- احکام الصلوه	۷
تصویر شماره ۳- انشای هرکرن	۳۴
تصویر شماره ۴- بوستان افروز	۴۷
تصویر شماره ۵- بهار دانش (نسخه اول)	۵۱
تصویر شماره ۶- حرز الامان من فتن الزمان	۹۰
تصویر شماره ۷- دلیل الاحسان	۹۷
تصویر شماره ۸- دیوان احمد	۱۰۰
تصویر شماره ۹- دیوان حافظ (نسخه اول)	۱۰۹
تصویر شماره ۱۰- دیوان حافظ (نسخه سوم)	۱۱۳
تصویر شماره ۱۱- دیوان غنی کشمیری	۱۲۶
تصویر شماره ۱۲- رساله در فنون سیاق	۱۴۴
تصویر شماره ۱۳- رساله در موضوع کلیات زبان فارسی	۱۵۰
تصویر شماره ۱۴- رساله در موضوع تجوید	۱۵۴
تصویر شماره ۱۵- زبده الرمل (نسخه اول)	۱۵۹
تصویر شماره ۱۶- زبده الرمل (نسخه دوم)	۱۶۲
تصویر شماره ۱۷- زبده الرمل (نسخه سوم)	۱۶۴
تصویر شماره ۱۸- شرح مشکوه المصابیح (نسخه دوم)	۱۹۴
تصویر شماره ۱۹- صلوه مسعودی در فقه (نسخه دوم)	۲۰۲
تصویر شماره ۲۰- طالع نامه	۲۰۶

- تصویر شماره ۲۱- ظفرنامه ۲۱۱
- تصویر شماره ۲۲- عنایات القادریه ۲۱۵
- تصویر شماره ۲۳- کتاب مجهول الاسم در فضایل و احادیث و غیره ۲۳۶
- تصویر شماره ۲۴- کتاب مجهول الاسم در فقر و درویشی ۲۴۴
- تصویر شماره ۲۵- کیمیای سعادت (نسخه دوم) ۲۶۴
- تصویر شماره ۲۶- لیلاوتی (نسخه اول) ۲۷۷
- تصویر شماره ۲۷- لیلاوتی (نسخه دوم) ۲۷۹
- تصویر شماره ۲۸- مجموعه کتب/ صدپند لقمان حکیم ۲۹۲
- تصویر شماره ۲۹- مجموعه رسائل /فرحت نامه ۳۰۰
- تصویر شماره ۳۰- مخزن الاسرار ۳۵۱
- تصویر شماره ۳۱- نیرنگ عشق (نسخه دوم) ۳۸۷
- تصویر شماره ۳۲- وصلت نامه ۳۹۴
- تصویر شماره ۳۳- هفت پیکر ۳۹۶
- تصویر شماره ۳۴- یوسف و زلیخا (نسخه دوم) ۴۰۰
- تصویر شماره ۳۵- یوسف و زلیخا (نسخه سوم) ۴۰۲
- تصویر شماره ۳۶- یوسف و زلیخا (نسخه چهارم) ۴۰۴

مقدمه :

به راستی از مهمترین چیزها برای هر فرد آگاهی ، این است که بداند کیست و از کجا آمده است . چه پیشینه ای داشته و چه جایگاهی را در تاریخ به خود اختصاص می دهد. دانستن این موارد ممکن نیست مگر اینکه سعی کنیم تا افتخارات گذشته ی خویش را بشناسیم و از دستاوردهای کسانی که در طول تاریخ ، دور از هیاهوی زمان ، در قعر اقیانوس تنهایی و در گوشه ای آرام، به ثبت و نگارش دانسته های خود پرداختند و حاصل کوششهای آنان در نسخه های دستنویس شان باقی مانده و پس از گذشت سالها به همت فرد و یا افرادی از گوشه ی انزوا سر بیرون آورده است، آگاهی یابیم.

بی گمان ، هر آنچه از پیشینه ی تاریخی خود می دانیم مدیون همین شخصیت ها هستیم ؛ چه آنانی که نخست خود آموختند سپس مشقت نگارش آن را متحمل شدند و دانش خود را به آیندگان هدیه نمودند و چه آنانی که بدون هیچ چشمداشتی در میان ورق های کهنه و فرسوده ی چند صد ساله ی این نسخه ها در موزه ها، کتابخانه های بزرگ و کوچک و حتی در مجموعه های نا چیز شخصی کاویدند و به کشف و معرفی این گنجینه های گرانبها و باارزش همت گماردند . چرا که آشنایی با آنچه گذشتگان داشتند و یا آفریدند، تنها از راه بررسی و کنکاش در آثار مکتوب و تالیفات و تصنیفات آنها میسر است و به همین دلیل کتابشناسی و فهرست نگاری از دیرباز مورد توجه بزرگان علم و ادب بوده و هنوز هم از جایگاه ویژه و ممتازی برخوردار است . بزرگانی چون ابن ندیم: شیخ طوسی و دههاتن دیگر را می توان از پیشروان و پرچمداران این میدان پر نشیب و فراز به شمار آورد که آثار ارزنده ای در این زمینه پدید آوردند و برای ما و همه ی آیندگان به یادگار گذاشتند؛

آثاری که نه تنها دنیای اسلام بلکه همه عالم بشریت به آن نیاز مبرم دارد و از داشتن آن گره از مشکلاتشان گشوده می شود. به همین جهت، تهیه‌ی فهرست از نسخه های کتابخانه ها، به ویژه نسخه های خطی موجود در کتابخانه ها، موزه ها و دیگر مراکز فرهنگی و آثار باستانی، ما را در مطالعه و تحقیق در اوضاع و احوال گذشتگان یاری می دهد و درهای تازه ای برای مطالعه‌ی تاریخ، فرهنگ، تمدن، موسیقی، هنر، شعر، ادب و صدها مورد دیگر، بر روی ما می گشاید و روشن است که گام نخست را در این راه باید از نسخه های خطی قدیمی آغاز کرد که در گذشته های دور از خامه های عالمان، دانشمندان، شاعران، ادیبان و نویسندگان چیره دست تراوش نموده و بر جریده‌ی عالم ثبت شده اند و از آنجائیکه در آن زمانها وسایل چاپ و نشر کتاب پیشرفت کنونی را نداشت و هر فردی مجبور بود دانسته ها، اندیشه ها و دستاوردهای علمی خود را به صورت دستنویس ثبت و ضبط کند، نسخه های خطی از اهمیت قابل ملاحظه ای برخوردار است. همچنین نباید از نظر دور داشت که توسعه کتابخانه ها و مراکز تحقیق و مطالعه و تهیه‌ی کتابهای تازه که نتیجه‌ی آخرین اندیشه ها و نظریات دانشمندان و تازه ترین یافته های علمی و پدیده های صنعتی می باشد نیز از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است و باید در صدر مسایل روز و برنامه های دانشگاهی و فرهنگی هر کشور قرار گیرد. چرا که کتابخانه ها از وسایل و مقدمات نخستین تحقیق و پژوهش و پرورش محققان و مخترعان و دانشمندان است.

البته حفظ آثار گذشتگان، انگیزه های متفاوت و فراوانی دارد. بهره برداری از محتوای فکری و علمی عالمانی که خود به سرای باقی شتافتند و نام نیکوی آنان و آثار همیشه زنده آنان بر صحیفه‌ی هستی می درخشد و همچنین شناختن راههای پر پیچ و خم و دشواری

که این عالمان بی مدعا و خادمان بی مزد بشری با سختی و مجاهدت طی کرده‌اند و معرفی آنها به آیندگان. چرا که هر نسلی باید حق عظیمی را که اسلاف او بر گردن او دارند، بشناسد و تکلیف و مسئولیت انسانی خود را برای حفظ ارزش های فرهنگی خود بازشناسد و نقش شایسته ای را در رشد و تعالی آن میراث عظیم بر عهده گیرد و نباید فراموش کرد که این میراث عظیم همچنان برای نسل امروز و نسلهای آینده قابل استفاده است و غبار کهنگی بر چهره ی آن نمی تواند بنشیند. برای حفظ و شناخت و انتقال و ترویج دستاوردهای عمیق فرهنگی گذشتگان، تلاشها و فعالیت های زیادی باید انجام شود و یکی از مهمترین گامها، تدوین و نگاهداری فهرست این ذخایر ارزشمند و تذکره مؤلفان و مصنفان آنان است.

از طرفی می دانیم که زبان شیرین فارسی، قرنهای متمادی، زبان علمی و ادبی سرزمین پهناور هند بوده است و حاکمان و سلاطین این سرزمین که به لطایف و ظرایف زبانها به خوبی آگاه بودند، زبان فارسی را به عنوان زبان رسمی و درباری خود برگزیدند. این امر باعث شد تا آثار بر جایی مانده از شاعران، ادیبان، دانشمندان و عالمان این ادوار بیشتر به زبان فارسی باشد. از این رو در جای جای این خطه ی پهناور هزاران نسخه ی خطی در موضوعات مختلف به دست آمده و هر روز نیز نسخه ی جدیدی از گوشه ای کشف می شود و شاعر و ادیب و یا عالم نو یافت شده ای به جامعه ی علمی و ادبی معرفی می گردد.

در این میان، سرزمین بلوچستان نیز جایگاه ویژه ای را به خود اختصاص می دهد. چرا که به علاوه ی دارا بودن افتخار اولین شاعر زن پارسی گوی، یعنی رابعه بنت کعب قزدار،

شخصیت هایی چون ؛ ناطق مکرانی ، شیخ محمد درفشان ، نور محمد گنجابوی، فیض محمد کلاتی (قلاتی) ، شیخ فاضل، زیب مگسی ، ملامحمد حسن، میرزا احمدعلی احمد، علیم الله علیم، عابد شاه عابد و دهها شخصیت قابل قدر دیگر از این خطه برخاستند. به همین دلیل در گوشه گوشه‌ی این منطقه مزین به ریگزارهای وسیع و زیبا ، به مجموعه هایی از نسخه های خطی، که بیشتر آنها به زبان فارسی نوشته شده اند، بر می‌خوریم که هر یک در جای خود دارای قدر و قیمت بسیار است.

فهرستی را که پیش رو دارید ، یکی از همین مجموعه های ارزشمند است که در حدود ۱۷۵ نسخه ی خطی فارسی را شامل می شود و در موزه‌ی ملی بلوچستان پاکستان موجود است.

موزه ملی بلوچستان:

در اینجا بد نیست نگاهی کوتاه داشته باشیم به تاریخچه‌ی موزه‌ی ملی بلوچستان :

موزه‌ی ملی بلوچستان در مرکز ایالت بلوچستان پاکستان قرار دارد . ایالت بلوچستان؛ یکی از ایالات چهارگانه‌ی پاکستان که است از غرب با کشور جمهوری اسلامی ایران، از شمال با افغانستان ، از شمال شرق با ایالت پنجاب پاکستان ، از شرق با ایالت سند پاکستان و از جنوب با دریای عمان هم مرز است. این ایالت از نظر مساحت ، بزرگترین ایالت پاکستان و از نظر جمعیت ، کم جمعیت ترین ایالت این کشور است .

بیشتر مساحت این ایالت را صحراها و ریگزارهای بایر و خشک تشکیل می دهد. جمعیت آن به صورت پراکنده و دور از هم زندگی می کنند و همین مسئله رساندن امکانات اولیه و زیر بنایی چون؛ آب ، برق، گاز و جاده های آسفalte به این مناطق را با مشکل روبرو

می‌سازد. مرکز این ایالت شهر کویته است که در شمال ایالت و در فاصله ی هفتصد کیلومتری مرز ایران واقع شده است. کویته بزرگترین و پر جمعیت ترین و از نظر آب و هوایی، بعد از شهر قلات، خوش آب و هوا ترین شهر ایالت بلوچستان به شمار می رود، که اطراف آن را باغهای وسیع سیب، انار، انگور و میوه های متنوع دیگر فرا گرفته است. موزه ی ملی بلوچستان در شهر کویته واقع شده است. نام اردوی آن «بلوچستان عجائب گهر کوئته» و نام انگلیسی آن (Balochistan Museum - Quetta) می باشد. این موزه در سال ۱۹۷۲ میلادی (۱۳۵۱ ش) تاسیس شده و تا کنون کارهای ارزنده ی زیادی در زمینه ی بازایی و معرفی آثار باستانی ایالت بلوچستان به انجام رسانده است. موزه ملی بلوچستان شامل چهار بخش اصلی است:

۱- مخزن نسخه های خطی

۲- سالن نمایش نسخه های خطی و قرآن های دستنویس

۳- سالن نمایش ظروف سفالین و آثار باستانی

۴- سالن نمایش اسلحه و ابزار آلات جنگی قدیمی

در قسمت نسخه های خطی، به علاوه ی ۱۷۵ نسخه خطی فارسی، حدود ۹۵ نسخه ی عربی و تعدادی نسخه های متفرقه به زبانهای پشتو، پنجابی و اردو و حدود ۱۵ نسخه ی دستنویس قرآن مجید وجود دارد. تعدادی از نسخه های زیبای قرآن مجید به همراه چند نسخه ی زیبای فارسی، برای بازدید عموم در سالن نمایش قرار گرفته اند. سالن نمایش ظروف سفالین و دیگر آثار باستانی و همچنین سالن نمایش اسلحه و ابزار آلات جنگی قسمت هایی است که بازدید کنندگان می توانند از آن دیدن نمایند.

اگر چه در ایالت بلوچستان، به ویژه در شهر کویته، مرکز این ایالت، کتابخانه ها و مراکز فرهنگی فراوانی وجود دارد، اما کتابخانه و یا مرکز دیگری که دارای چنین گنجینه‌ی گرانبهائی باشد، شاید در سر تا سر بلوچستان یافت نشود. لذا می توان اذعان داشت که این موزه از این لحاظ حائز اهمیت فراوانی بوده و همگام با دیگر کتابخانه های پاکستان، در حفظ و نگهداری آثار گذشتگان نقش مهمی را ایفا می نماید.

روش کار:

قابل ذکر است که در نگارش و تدوین این فهرست از روش کار استادان دیگر و فهارس موجود در کتابخانه ها بهره گرفته ام که می توان به فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان در اسلام آباد پاکستان تألیف دکتر محمد حسین تسبیحی و فهرست مشترک نسخه های خطی پاکستان که به کوشش آقای دکتر احمد منزوی در مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان در اسلام آباد تهیه شده است اشاره نمود.

برای این کار ابتدا الگوی مناسبی جهت نشان دادن کلیه‌ی مختصات لازم اقدام به طبقه‌بندی نسخه های خطی موجود در موزه ملی بلوچستان به ترتیب حروف الفبا و جداسازی نسخه های فارسی از زبانهای دیگر نمودم. پس از جداسازی و طبقه بندی نسخه ها، کار را با مطالعه و بررسی هر نسخه به صورت جداگانه آغاز نمودم و اطلاعات لازم را مطابق الگو جمع آوری نموده و در فیش های جداگانه ثبت نمودم. مرحله‌ی بعدی انتقال این اطلاعات بر روی صفحات کاغذ مطابق الگو بود که نخست، تمام نسخه ها را به ترتیب حروف الفباء

ترتیب دادم و در ذیل هر نسخه ، نام نگارنده ، تاریخ تالیف ، نام کاتب، جای و تاریخ کتابت، اندازه‌ی نسخه، تعداد سطور و شماره صفحات را به صورت خلاصه و مختصر آوردم تا در یک نگاه برای خواننده قابل استفاده باشد.

در مرحله‌ی بعدی، آغاز و انجام هر نسخه را به دقت تمام نگاشته و بعد از آن به چگونگی نسخه پرداختم. موضوع و محتوای کتاب نیز از جمله مواردی بود که درباره‌ی هر نسخه که ممکن بود، تحریر نمودم.

تذکر چند نکته مهم :

الف) در نگارش آغاز و پایان نسخه ها نهایت سعی خود را به کار گرفته ام تا کلمات و عبارات نسخه را دقیقاً مانند اصل منتقل نموده و از اصلاح جملات و عبارات پرهیز کنم، مگر در موارد بسیار ضروری که آن هم در داخل علامت [] مشخص شده است. دلیل آن هم حفظ چگونگی نسخه ، به ویژه کیفیت کتابت آن و موارد مربوط به زمان و مکان کتابت ، بوده است.

ب) در قسمت چگونگی اطلاعات مربوط به خود نسخه از نظر وضع ظاهری آن و اطلاعات دیگری که پس از تطبیق نسخه‌ی حاضر با فهرست های دیگر به دست آمده درج شده است. برای این کار نیز مبنای کار خود را فهرست نسخه های خطی فارسی کتابخانه گنج بخش و فهرست مشترک نسخه های خطی پاکستان قرار داده ام و برخی از اطلاعات مفید را از همین دو فهرست نقل کرده ام.

ج) شماره گذاری اولیه نسخه ها که قبلا توسط موزه ملی انجام شده نادرست و نامرتب

است. بنده این شماره ها به همانصورت در این فهرست ذکر نموده ام.

د) کتابهایی که در لیست موزه با واژه ی مثنوی آغاز می شوند، برای تسهیل دریافتن

نسخه ی مورد نظر، واژه ی مثنوی از اول آن حذف شده و با نام اصلی خودش به ترتیب

حروف الفبا در این فهرست ذکر شده است.

نام این نسخه ها به این قرار است:

۱- مثنوی تحفة الاحرار ← تحفة الاحرار

۲- مثنوی سبحة الابرار ← سبحة الابرار

ه) نسخه های بی نام یا همان «مجهول الاسم» با عنوانهای؛ کتاب مجهول الاسم و یا رساله ی

مجهول الاسم ذکر شده لذا برای نسخه مورد نظر باید به هر دو حرف «ر» و «ک» رجوع

شود.

و) تمام مجموعه ها در ذیل حرف «م» قرار گرفته لذا برای اطلاع از محتوای مجموعه، باید

به فهرست الفبایی مراجعه و محتوای نسخه ها مورد بررسی قرار گیرد.

ز) سعی شده است در هر جاییکه نیاز باشد تصویری از آغاز یا انجام نسخه برداشته شده

و در آخر همان نسخه قرار بگیرد.

ح) اگر چه در لیست موزه تعداد نسخه های فارسی بیش از ۱۸۰ ذکر شده، اما پس از

بررسی و فهرست نویسی معلوم شد که تعدادی از این نسخه ها مفقود گشته و یا به مرور

زمان از بین رفته اند. لذا بنده از ذکر نام این نسخه ها در این فهرست خودداری کرده ام.

ی) از ویژگی های بارز این کتاب، فهرس هشت گانه ی آن می باشد که به قرار زیر است.

۱- فهرست الفبایی نسخه های موجود در این کتاب

۲- فهرست موضوعات

۳- فهرست موضوعی نسخه ها

۴- فهرست پدید آورندگان

۵- فهرست کاتبان

۶- فهرست نسخه ها براساس زمان کتابت

۷- فهرست نسخه های تکراری

۸- فهرست تصاویر

پیشگفتار

سپاس فراوان خداوند متعال را که توفیق تهیه این فهرست را به این بنده حقیر عنایت نمود الحمد لله و المنة. فهرستی را که پیش رو دارید مجموعه‌ای است شامل ۱۷۵ نسخه خطی از کتب فارسی که از سال ۱۹۷۲ میلادی در موزه ملی بلوچستان، واقع در شهر کویت پاکستان در زیر گرد و غبار و در انزوا و دور از دسترس جامعه علمی و ادبی مانده بود و بالاخره خدای سبحان توفیق فهرست نویسی و معرفی آنرا به این حقیر عنایت کرد. و اما دستیابی بنده به این مجموعه خود حکایتی دارد؛ تابستان سال ۱۳۸۱ بود که جواب درخواست خودم را که یک سال پیش‌تر جهت ادامه تحصیل در مقطع دکتری در رشته زبان و ادبیات فارسی از طریق نمایندگی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در کویت به وزارت علوم تحقیقات و فناوری ارسال کرده بودم، دریافت نمودم و از همان زمان به فکر تهیه موضوعی افتادم که بتواند جهت پایان‌نامه دکتری ارائه شود. بدنبال جستجوهای زیاد و با راهنمایی برخی از دوستان نیکوکار و مخلص به وجود مجموعه‌ای با ارزش از نسخه‌های خطی موجود در موزه ملی بلوچستان پی بردم. سری به موزه زدم و نسخه‌ها را مورد بررسی سطحی قرار دادم و تصمیم گرفتم تا فهرستی از نسخه‌های فارسی آن تهیه و بعنوان پایان‌نامه پیشنهاد نمایم. بالاخره این جستجوهای شبان روزی بی‌نتیجه نماند و موضوع تهیه فهرست نسخه‌های خطی فارسی موزه ملی بلوچستان، بعنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد بنده مورد تأیید قرار گرفت. با رئیس موزه تماس گرفتم و از ایشان

درخواست نمودم به دلایل فوق، این نسخه‌ها را در اختیار فرد دیگری قرار ندهد و در این راستا، وعده همکاری ریاست موزه مرا بسیار امیدوار ساخت.

پس از اتمام ترم سوم مقطع کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) در قزوین، به قصد تکمیل پایان‌نامه، عازم پاکستان شدم و کار بر روی نسخه‌ها را، پس از جلب موافقت مسئول موزه، آغاز نمودم و قرار شد که روزی دو یا سه ساعت یکی از اتاقهای موزه در اختیار بنده قرار گیرد تا بتوانم هر چند نسخه را که امکان داشته باشد، بررسی کنم. قبل از هر کاری لازم بود تا به نسخه‌های روی هم ریخته شده داخل کمد که شاید سالها دست نخورده باقیمانده بود، سر و سامان بدهم. کار خودم را با جدا سازی نسخه‌های فارسی از نسخه‌های عربی و زبانهای دیگر آغاز نمودم. البته این کار آنقدر که گفتن آن سهل به نظر می‌رسد، آسان نبود.

بعضی از نسخه‌ها آنقدر کهنه و فرسوده بودند که دست نزده، صفحات آن پاره می‌شد و یا شیرازه آن از هم می‌پاشید. بعلت تعطیلات آخر هفته و غیبت مسئولین، روزهای زیادی را از دست می‌دادم ولی روزهایی که بخت یارم بود و مسئولین از پهلوی چپ بر نخاسته بودند، از لحظه لحظه اوقات نهایت استفاده را می‌کردم و سعی می‌نمودم تا کار بیشتری انجام بدهم.

همزمان با این کار، در تابستان ۱۳۸۲ بعنوان مدرس رسمی زبان و ادبیات فارسی در دانشکده دولتی شهر سیبی پاکستان استخدام شدم و این امر مانع از کار پیوسته بر روی

پایان نامه شد و مدتی نگارش فهرست را به تاخیر انداخت. از طرفی لازم بود که هر سه ماه یکبار گزارش کار خودم را به استاد راهنما ارائه نمایم. سفر به ایران تقریباً ناممکن شده بود لذا تصمیم گرفتم گزارش کار را توسط دو رنگار و غیره برای استاد راهنما بفرستم. تا اینکه، به محض شروع شدن تعطیلات تابستانی با کسب اجازه رسمی از دولت بلوچستان، برای دفاع از پایان نامه‌ام که حالا دیگر کامل شده بود، عازم ایران شدم و پس از تایپ و طی نمودن مراحل اداری به مرحله دفاع رسید.

لازم به ذکر است که قبل از شروع کار روی پایان نامه خودم، ابتدا فهرست‌های موجود در کتابخانه‌ها را به دقت مور بررسی قرار دادم و پس از تهیه فهرستی از کتابشناسی‌های موجود و یافتن الگوی مناسب دو فهرست عظیم مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان را مبنای کار خود قرار دادم و الگویی انتخاب کردم که خواننده بتواند به راحتی و بدون اتلاف وقت، در یک نگاه، مطالب لازم را درباره نسخه دلخواه خودش بدست آورد. نسخه‌های فرسوده و کهنه موجود در این موزه، بزخی در وضعیت بدی قرار داشتند که به محض دست زدن به ورق‌های آن پاره می‌شد. برخی از نسخه‌ها نیز دچار ریختگی و یا کرم خوردگی شدیدی بودند که یافتن مطالب و اطلاعات لازم و یا نقل آغاز و انجام آن بسیار مشکل بود. گاهی اوقات نیز فقط برای بدست آوردن یک تاریخ کتابت و یا نام کاتب، مجبور می‌شدم، یک نسخه را بارها ورق بزنم و یا برای بررسی یک تاریخ به کتابخانه‌های دیگر مراجعه نمایم. تطبیق اطلاعات بدست آمده با دو فهرست مذکور بالا یعنی فهرست

نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان و فهرست مشترک نسخه‌های خطی پاکستان نیز کار طاقت فرسایی بود. روی بعضی از نسخه‌ها یادداشت‌هایی از قلم کارشناسان و محققین دیگر به زبان اردو به چشم می‌خورد که در صورت سودمند یافتن آنها را به فارسی ترجمه کرده و در قسمت چگونگی آورده‌ام. استثنا گردهای چند صد ساله موجود در نسخه‌ها، بعضی وقت‌ها به بروز حساسیت می‌انجامید و چند روزی را از دست می‌دادم و چندین مورد دیگر که ذکر همه آنها را در اینجا لازم نمی‌دانم، از جمله مشکلاتی بودند که من در حین انجام کار با آنها مواجهه بودم. ولی سپاس خداوند بزرگ را که به هر ترتیبی بود توانستم این امر خیر را به پایه تکمیل برسانم و این مجموعه کوچک ناشناخته را از کُنچ انزوا و فراموشی بیرون بکشم و به جامعه علمی هدیه نمایم. امیدوارم که مورد قبول اهل فضل و خرد واقع گردد و اشتباهات و نواقص موجود در آنرا به مناسبت تذکر بدهند و این حقیر را از نظرات و پیشنهادات ارزنده خویش محروم نگذارند.

۱- آفرینش نامه حضرت رسالت پناه

نسخه خطی فارسی شماره ۱۴۸ - موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۱×۱۳ سانتی‌متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: شانزده (۱۶)

آغاز: [اول این نسخه افتادگی دارد]

.... درخت پیدا خواهد شد و از آن سبب نورالهی برین درخت رویش گشته است. جبرائیل علیه السلام نزدیک درخت آمد. بدیدن گلهای آن درخت فریفته شده گفت که ای فرشته خدای تعالی مرا یک گلی ازین درخت بده. الغرض جبرائیل علیه السلام یک گل از آن درخت بگرفت در بغل خود انداخت و از وی وداع شد بدرگاه رب العزت در رسید.

پایان: رسول الله فرمود که خدوم تو شدم بحکم رب العالمین. همانوقت امیر جبرائیل

در رسید و عقد بخواند و بی‌بی خدیجه محمد رسول علیه السلام را قبول کرده از آن روز

بروز مرتبه محمد رسول علیه السلام زیاده شد و پیغمبری علیه السلام در جهان آشکارا

شد و نبوت محمد (ص) در تمام جهان و جهانیان معروف شد الله تعالی همیشه دین محمد را مستقیم برقرار گرداند آمین یا رب العالمین - تمام شد کتاب آفرینش نامه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و سلم.

موضوع رساله:

موضوع این رساله تولد و عجایب تولد سرور کونین، حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم، است این قبیل نسخه‌ها برخی مایه عرفانی دارد و برخی بیشتر مایه افسانه‌ای ساخته اندیشه که برای شادی مؤمنان ساخته شده است ولی روی هم رفته با زندگینامه پیامبر (ص) بی ارتباط نیستند.

محتوای رساله:

«چهار فرشته به صورت آدمی درآمده بر در خانه آمنه شدند و به او مشک فروختند و در حقیقت بوی خوش بر آمنه رسید و عبدالله عاشق او گردید و جبرئیل هم میوه درخت شجره النور را از بهشت برای او آورد و آمنه پس از خوردن آن باردار گردید و دوستان را شاد گردانید.»

چگونگی نسخه موجود:

بجز یک ورق اول، باقی مانده نسخه کامل و سالم است و با آنکه بسیار قدیمی به نظر می‌رسد، در وضع بسیار خوبی قرار دارد و هیچگونه ریختگی و یا فرسودگی در آن دیده نمی‌شود.

از یادداشت‌هایی که کارشناسان دیگر در برخی جاهای کتاب نوشته‌اند، بر می‌آید که تا سال ۱۹۷۲ به چاپ نرسیده بوده و نسخه منحصر بفرد به حساب می‌آمده است اما پس از بررسی‌هایی معلوم شد که در فهرست الفبائی مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان در اسلام آباد پاکستان، چهار نسخه دیگر موسوم به آفرینش نامه حضرت رسول وجود دارد که کاتبان آنها با هم متفاوتند. این رساله به نورنامه نیز شهرت دارد. (رجوع کنید به صفحه ۳ فهرست مذکور)

تصویر شماره ۱- آفرینش‌نامه

۲- آمد نامه

نسخه خطی فارسی. شماره ۴۲ - موزه ملی بلوچستان

مؤلف : نامعلوم

کاتب : نامعلوم

تاریخ کتابت : ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه : ۱۹×۱۲ سانتی متر

تعداد سطور : پانزده (۱۵)

شماره صفحات: چهارده (۱۴)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

- آمدن، آمد، آمده است، آمده بود، می آید، خواهد آمد، بیا، میا.

- آوردن، آورد، آورده است، آورده بود، می آرد، خواهد آورد، بیار، میار.

- ایستادن، ایستاد، ایستاده است، ایستاده بود، می ایستد، خواهد ایستاد، بایست، مایست،

- افتادن، افتاد، افتاده است، افتاده بود، می افتد، خواهد افتاد، بیفت، میفت.

- انداختن، انداخت، انداخته است، انداخته بود، می اندازد، خواهد انداخت، بینداز، مینداز.

پایان: - وزیدن، وزید، وزیده است، وزیده بود، می وزد، خواهد وزید، بوز، موز.

- ورزیدن، ورزید، ورزیده است، ورزیده بود، می ورزد، خواهد ورزید، بورز، مورز.

- هشتن، هشت، هشته است، هشته بود، می‌هلد، خواهد هشت، بهل، مهل.

- هراسیدن، هراسید، هراسیده است، هراسیده بود، می‌هراسد، خواهد هراسید، بهراس،

مهراس.

- یافتن، یافت، یافته است، یافته بود، می‌یابد، خواهد یافت، بیاب، میاب.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه‌ای سالم و کامل با کاغذ سفید رنگ که در آن تعداد ۱۹۵ فعل فارسی به طریقی که در

بالا آمده، صرف شده است. از یادداشت‌های کارشناسان قبلی بر می‌آید که نسخه حاضر،

نسخه نایاب و با ارزشی بوده و تا سال ۱۹۷۲ غیر مطبوعه به شمار می‌رفته است. پس از

بررسی معلوم شد که در فهرست مشترک مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان در اسلام

آباد از نوزده نسخه در همین موضوع که مؤلفین برخی از آنها معلوم است، نام برده شده

است. (رجوع کنید به صفحه ۳ فهرست مذکور).

۳- احکام الصلوة:

نسخه خطی فارسی شماره ۱۴۳ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۲۳×۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: شصت و چهار (۶۴)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حمد متواتر و ثناء، متکثر مر حضرت بی نیازی را که انعام او عام است و اکرام او
علی الدوام و درود معظم و مکرم بروح مطهر سلطان الابنیا و برهان الاصفیاء احمد مجتبی
و محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم و علی آله و اصحابه و ازواجه اجمعین . بدان اسعدک
الله تعالی فی الدارین که این کتاب معظم و مکرم در بیان صفت ایمان و احکام و روزه و
زکوة و حج و غسل و فرض و واجبات و سنت و و نوافل و استحباب و دعا و تسبیح
بیان کردم و نام این کتاب احکام الصلوة نهاده شد.

آغاز اطلاعات مرکز علمی ایران
تهیه مرکز

پایان: و اگر میت کودک باشد این بخواند: "اللهم اجعله لنا فرطاً و اجعله لنا اجراً و

زخراً و اجعله لنا شافعاً و مشفعاً برحمتك يا ارحم الراحمين."

و اگر میت دختر باشد این دعا بخواند: "اللهم اجعلنا لنا فرطاً وجعلها لنا شافعاً و مشفعاً

برحمتك يا ارحم الراحمين."

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه کامل و در وضع خوبی قرار دارد و با وجود اینکه بسیار قدیمی است،

اما تاکنون چاپ نشده است. در فهرست مشترک، نام ۹ نسخه دیگر در همین موضوع ذکر

شده است که در برخی از این نسخه‌ها نام مؤلف نیز آمده است. (رجوع شود به صفحه ۱۱

فهرست مذکور)

تصویر شماره ۲- احکام الصلوة

۴- اخلاق محسنی

نسخه خطی فارسی شماره ۱۶۶ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: علامه کمال حسین بن علی واعظ کاشفی - متوفی به سال ۹۱۰ هجری.

کاتب: محمد رضی الدین بن عبدالوهاب ولد حاجی لطف الله قادری حنفی.

تاریخ کتابت: ۶ ربیع الاول - سال ندارد - نهمین سال جلوس در قریه سر هندی

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۱۳×۲۱ سانتی متر

تعداد سطور: بیست و یک (۲۱)

شماره صفحات: دویست و بیست و دو (۲۲۲)

آغاز: حضرت پادشاه علی الاطلاق عزت کلمته و جلت عظمت منشور دولت سید

المرسلین و متمم اخلاق المحسنین محمد النبی الامی الامین صلوة الله و سلامه علیه و آله

اجمعین [بطفرانی غرابی] و انک لعلی خلق العظیم مرقع و مزین گردانید زیرا که حسن خلق

نوریست از انوار حکمت الهی و سِرِّی از اسرار عزت بادشاهی که بدان نور شریف دیده

بصیرت منور گردد و بدان سر عزیز معرفت حسن صفات میسر شود و از مضمون حدیث

بزرگوار بعثت لاتمم مکارم الاخلاق مفهوم می شود که فایده بعثت سرور عالم صلی الله علیه

و سلم بتتمیم مکارم اخلاق و تکمیل محاسن اوصافست.

پایان : گفت: کسی [که] بادشاه او را دوست دارد. من که باشم که او را دوست

ندارم. سلطان را این سخن خوش آمد و سخن او را پسندید و درجه او را بلند گردانید.

هر که را مایهٔ ادب دادند گر بجائی رسد عجب نبود

آن ادب هست از سبب چه کم است حسنی بهتر از ادب نبود

چون این رساله بحد اطناب رسید، ادب اقتضای آن می‌کند که زیاده ازین عدم بر بساط

انبساط نهاده نشود. بدعای دولت دوام دولت روز افزون بسمت اختتام یابد. اگر سخن بر

نهج اختصار رفت آن به که طی کنم دگر این نسخه را که وقت دعاست.

خدایا تا فلک را سر بلندیست بزرگان راز حکمت ارجمندیست

موضوع کتاب:

مصنف، این کتاب را که شامل موضوعات مختلف اخلاقی می‌باشد، بنام سلطان حسین مرزا

از هرات نوشته است.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر در وضع خوبی قرار دارد و در متن آن نیز اغلاط نوشتاری دیده نمی‌شود.

در فهرست ۲۰ گه نسخه با نام اخلاق محسنی و دو نسخه با نام اخلاق المحسنین وجود دارد.

(رجوع شود به صفحه ۱۶ فهرست مذکور). عنوانها و جداول سه سطر کتاب شنگرف

است.

۵- اسرار جفر

نسخه خطی فارسی شماره ۱۳۶ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: ابوصالح معین الدین محمد منعم بن شیخ منور جفری الاعدادی الانصاری

زمان اختتام تألیف: آغاز سلطنت محمد شاه پادشاه (۱۱۳۱-۱۱۶۱)

کاتب: سی گوپال

تاریخ کتابت: به نظر می‌رسد که مربوط به ربع دوم قرن سیزدهم باشد.

نوع خط: نستعلیق شکسته آمیز

اندازه: ۳۰×۱۸ سانتی‌متر

تعداد سطور: نوزده (۱۹)

شماره صفحات: (در مجموع ۱۰۵) - از ورق اول به بعد، هشت ورق مفقود است.

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حمد و سپاس، قادری را که قلوب عالمیان را با نور علم و یقین متجلی گردانید.

موضوع کتاب:

- اسرار جفر از ابو صالح معین الدین محمد بن محمد منعم بن شیخ منور جفری قادری

اعدادی است که از تجربیات پدر خود و نوشته‌های بحر العیون ابو عبدالله مغربی که به زبان

عربی بوده و کتابهای دیگر بهره برده و در یک مقدمه و یک خاتمه نگاشته است.

مؤلف این کتاب، تاریخ اتمام نگارش کتاب را «انتخاب عجیب» ذکر کرده که به حروف ابجد ۱۱۳۹ می‌شود و به عهد سلطنت محمدشاه بر می‌گردد. و به نظر می‌رسد که بیشتر زندگی مؤلف در دوره اورنگ زیب عالمگیر (۱۱۶۸-۱۱۱۸) گذشته باشد. اسرار جفر از کتابهای متعددی چون: بحر الغرائب، حقائق المعروف، علم الحروف، جواهر الحروف، خواتم الاسرار، شمسیه، اسرار الحروف سرالاسرار، شرح السماء و غیره جمع آوری شده است. در فهرست کتابخانه آصفیه، ج ۲، ص ۱۶۸۰، نام یک نسخه دیگر از این کتاب ذکر شده و نام مؤلف آن محمد منعم بن شیخ منور بن شیخ علاء الدین بن صلاح جفری الانصاری (متوفی سال ۱۱۳۸ هجری) ثبت شده است و به نظر می‌رسد که مؤلف نسخه حاضر نیز همان شخص باشد، اما سال ۱۱۳۸ هجری سال وفات صحیح نیست چرا که تألیف نسخه حاضر در سال ۱۱۳۹ تمام شده است. در خصوص تاریخ تألیف در پایان کتاب چنین آمده است: «سال و تاریخ این کتاب غریب گفت هاتف که انتخاب عجیب».

چگونگی نسخه موجود:

رنگ کاغذ استفاده شده مایل به آبی است و از آنجا که مرکب استفاده شده برای کتابت کیفیت نداشته و در بیشتر جاها نوشته‌ها کم رنگ شده است. نسخه‌ای به این نام در فهرست مرکز تحقیقات فارسی دیده نشد.

۶- اسکندرنامه (خردنامه)

نسخه خطی فارسی شماره ۲۷ موزه ملی بلوچستان

اثر: نظامی گنجوی - متوفی بسال ۶۱۴ هجری.

کاتب: پندت گلاب رأی - کتابت برای ایشرداس انجام شده است.

تاریخ کتابت: ۴ ذیقعه ۱۲۴۶ هجری

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۱۲×۱۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: دویست و بیست و چهار (۲۲۴)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

خرد هر کجا گنجی آرد پدید بنام خدا سازد آن را کلید

خدای خرد بخش بخرد نواز همان ناخردمند را چاره ساز

نهان آشکارا درون و برون خرد را بدرگاه او رهنمون

زدانستنش عقل را ناگزیر بزرگی و دانائیش دلپذیر

رهایی ده بستگان سخن توانا کن ناتوان سخن

پایان: خدایا جهان را بدین گنج بخش [برافروز دیده را از درخش]^(۱)

فلک را بحکمش گراینده دار برو داد و دین را پاینده دار

نوشتم با درار دوران دهر

دو صد نقد دیگر زدیوان بحر

(۱) کذا فی الاصل: برافروز این دیده را از درخش

درباره کتاب و مؤلف آن:

اسکندرنامه (سکندر نامه) پنجمین مثنوی از پنج گنج نظامی گنجوی است در بحر متقارب و

داستان حماسی اسکندر مقدونی، در دو بخش: ۱ - شرفنامه خسروان (سکندرنامه بحری):

از آن خسروی می، که در جام اوست

شرفنامه خسروان نام اوست

نظامی این بخش از کتاب اسکندرنامه خودش را در ۶۸۰۰ بیت سروده و نیمی از داستان

اسکندر را در آن آورده، و دنباله آن را در دومین گنجانده است و به سال ۵۹۷ هجری

مطابق با ۱۲۰۱ میلادی، به نام اتابک نصرت الدین ابوبکر پسر محمد جهان پهلوان از اتابکان

آذربایجان کرده است.

۲ - اقبال نامه یا خردنامه (سکندرنامه بحری) که در ۳۴۸۰ بیت، بنام عزالدین ابوالفتح مسعود

پسر ارسلان حاکم موصل در سالهای ۶۰۷ تا ۶۱۵ هجری مطابق با ۱۲۱۰ تا ۱۲۱۸ میلادی،

سروده شده است.

دکتر ذبیح الله صفا در جلد ۲ صفحه ۸۰۵ تاریخ ادبیات در ایران اینگونه می نویسد: «از

نام‌هایی که در سرآغاز نسخه‌های اسکندرنامه آمده است، بر می آید که نظامی کار خود را

در روزگاری مختلف، بنام دو سه تن از امیران ساخته است که در نسخه‌های بعدی این

نامها در یکجا گردآمده و تعدد مهدالیه را نشان می‌دهند. بدینگونه تاریخ انجام این منظومه نیز گوناگون آمده است.»

از بسیاری شمار نسخه‌ها و حواشی طلبگی آنها و شمار شرحهایی که بر این منظومه نوشته شده است، بدست می‌آید که اسکندرنامه و به ویژه بخش شرفنامه آن یک کتاب درسی، در شبه قاره بوده است، به همین دلیل نسخه‌های خطی زیادی از این کتاب در کتابخانه‌های بزرگ این خطه یافت می‌شود.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر دارای کاغذ سفید مرغوب است. کتابت آن به خط زیبای نستعلیق انجام شده و عنوانها شنگرف است. اگر چه کمی کرم خورده و فرسوده شده اما نسخه سالم می‌باشد.

۷- اسکندرنامه بری (شرفنامه)

نسخه خطی فارسی شماره ۲۸ موزه ملی بلوچستان

اثر: نظامی گنجوی - متوفی به سال ۶۱۴ هجری

کاتب: الله جوایا

تاریخ کتابت: ۴ صفر المظفر ۱۲۲۱ هجری

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۳×۱۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: دوازده (۱۲)

شماره صفحات: پانصد و چهار (۵۰۴)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

خدایا جهان پادشاهی تر است	زما خدمت آید خدایی تر است
پناه بلندی و پستی تویی	همه نیستند آنچه هستی تویی
[همه آفریدی ز بالا و پست] ^(۱)	تویی آفریننده هر چه هست
تویی برترین دانش آموز پاک	ز دانش قلم رانده بر لوح خاک
چو شد حجت بر خدایی درست	خرد داد بر تو گواهی نخست
^(۱) کذا فی الاصل: همه آفریده‌ست بالا و پست	

پایان:

زمان تا زمان از سپهر بلند	بفتح دگر باش فیروزمند
جهان پیش خورد جوانیت باد	فزون از همه زندگانیت باد
بیا ساقی از خم دهقان پیر	بمن ده یکی ساغر دستگیر
از آن می که جان داروی نوش باد	مرا شربت و شاه را نوش باد

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه خوش خط و زیباست و اغلاط نوشتاری در آن دیده نمی‌شود. تمام صفحات آن مزین به جداول لاجوردی و شنگرف می‌باشد. در فهرست نسخه «شرف نامه» ذکر شده است. (رجوع شود به صفحه ۳۴۱ فهرست مذکور).

۸ - اسکندرنامه بری (شرفنامه) - نسخه دوم

نسخه خطی فارسی شماره ۲۹ موزه ملی بلوچستان

اثر: نظامی گنجوی - مشهور به *نظامی گنجوی*

کاتب: سید حشمت علی حسینی الحسینی بلگرامی -

کتابت برای شیخ حسین بخش انجام شده است.

تاریخ کتابت: ۱۶ ذیقعه ۱۲۴۸ هجری

نوع خط: معمولی

اندازه: ۲۱×۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: چهار صد و هشتاد (۴۸۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

خدایا جهان پادشاهی تر است	زما خدمت آید خدایی تر است
پناه بلندی و پستی تویی	همه نیستند آنچه هستی تویی
همه آفریدی ز بالا و پست	تویی آفریننده هر چه هست
تویی برترین دانش آموز پاک	ز دانش قلم رانده بر لوح خاک
چو شد حجت بر خدایی درست	خرد داد بر تو گواهی نخست

پایان:

بفتحی دگر باش فیروزمند	[بان] تا زمان از سپهر بلند
فزون از همه زندگانیت باد	جهان پیش خورد جوانیت باد
به من ده یکی ساغر دلپذیر	بیا ساقی از خمّ دهقان پیر
مرا شربت و شاه را نوش باد	از آن می که او داروی نوش باد

[زمان]
چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر سالم است و در وضع خوبی قرار دارد.

در جای جایی از این نسخه، حواشی مفید و کمیابی به چشم می‌خورد که تاکنون به چاپ نرسیده و بسیار با ارزش است. در آخر این نسخه رساله‌ای در قاعده غالب و مغلوب که ارسطو برای اسکندر نوشته بوده، نیز آمده است.

در فهرست مرکز تحقیقات فارسی دو نسخه بنام «سکندر نامه» موجود است. (رجوع شود به صفحه ۲۷۹ فهرست مذکور).

۹ - اسکندر نامه بری (شرف نامه) (نسخه سوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۳۰ موزه ملی بلوچستان

اثر: نظامی گنجوی

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۱۵×۱۱ سانتی متر

تعداد سطور: سیزده (۱۳)

شماره صفحات: پانصد و سی و چهار (۵۳۴)

آغاز: [اول کتاب افتاده است.]

[همون داد زیور سمرقند را سمرقند نی کانچنان چند را]

در و بند اول که در بندیافت به شرط خرد زان خردمند یافت

زبلغار بگذر که این کار اوست بنا گاه اصلش بن غار اوست

همان سد یاجوج زوشد بلند که بست آنچنان کوه تا کوه بند

جز این نیز بسیار بنیاد کرد کزین پیش نتوان ازو یاد کرد

(۱) کذا: هم او داد زیور سمرقند را سمرقند نی کانچنان جند را

پایان:

بگفتم من این نامه را در جهان	که تا دور آخر بود جاودان
بتاریخ پانصد نود هفت سال	که خواننده را زو نگیرد ملال
سر سال و چهارم محرم بدست	ز ساعت گذشته چهارم بدست
خجسته همیشه چو سرو جوان	بماناد در بزم شاه جهان
خدایا بیمارز کاین را نوشت	عفو کن گناهش عطا کن بهشت

[آخر کتاب فرسوده و ناخوانا شده است.]

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه از اسکندرنامه که موسوم به شرف نامه می‌باشد به خط نستعلیق خوش کتابت شده و مزین به جداول شنگرف و لاجوردی است.

به نظر کارشناسان قبلی، که یادداشت‌های آنان در گوشه کتاب باقی مانده است، این نسخه

حداقل چهارصد سال قدمت دارد. والله اعلم بالصواب

۱۰ - اسکندر نامه بری (شرفنامه) نسخه چهارم

نسخه خطی فارسی شماره ۳۱ موزه ملی بلوچستان

اثر: نظامی گنجوی - منسوب به ضلحی گنجوی

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ۱۲۶۴ هجری مطابق با ۱۹۰۳ بکر می

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۲۴×۱۶ سانتی متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: چهارصد و هیجده (۴۱۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

خدایا جهان پادشاهی تر است زما خدمت آید خدایی تر است

پناه بلندی و پستی تویی همه نیستند آنچه هستی تویی

[همه آفریدی ز بالا و پست تویی آفریننده هر چه هست]

تویی برترین دانش آموز پاک ز دانش قلم رانده بر لوح خاک

چو شد حجت بر خدایی درست خرد داد بر تو گواهی نخست

(۱) کذا فی الاصل: ر.ک. نسخه قبل

پایان:

که خواننده را زو نگیرد ملال	بتاریخ پانصد نود هفت سال
ز ساعت گذشته چهارم بُدست	[بسر سال چهارم محرم بُدست]
بماناد در بزم شاه جهان	خجسته همیشه چو سرو جوان
بمن ده که افسرده گشتم چونی	بیار ساقی آن جام فرخنده می
غمی کان گرفت است جان و تنم	که تا از می خوشگوار افکنم

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه از اسکندر نامه که به شرف نامه نیز مشهور است، کامل و سالم است و اغلاط نوشتاری در آن کم است. در برخی جاها حواشی مختصری نیز وجود دارد و ازین جهت نسخه با ارزشی می‌باشد.

۱۱ - انس المرید (شمس المجالس)

(قصه حضرت یوسف علیه السلام به زبان فارسی)

مؤلف : نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت : ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۱۸×۱۳ سانتی‌متر

تعداد سطور: چهارده (۱۴)

شماره صفحات: سیصد و شانزده (۳۱۶)

آغاز: [اول کتاب افتاده است.]

.... و از انفاس [.... ناخوانا] ساخته‌اند و آنرا شمس المجالس نام کردند، خواستند که ایشانرا

[.... ناخوانا] از دانستن آن چاره نیست از انفاس من و از خطی و از تألیف [.... ناخوانا]

می‌باشند چون دیدند که مذاکرانرا از قصص انبیاء چاره نیست و هیچ [.... ناخوانا] خوشتر

نیست و رغبت مستعمران را بهیچ قصه [.... جمله ناخواناست.]

پایان:

خلق آن شهر بیامدند و جنگ کردند و تابوت یوسف را بردند. ببرکت تابوت یوسف، جمعیت

و فراخی شد و از اینجانب قحط شد. پس ایشان نیز بجنگ بیرون آمدند و میان ایشان

خصوصیت شد. پس قرار دادند که تابوت را در میان رود نهند تا هر دو جانب یکسان باشد. چنان کردند. از هر دو جانب جمعیت فراوان شد تا روزگار موسی علیه السلام و چون بنی اسرائیل از مصر بیرون رفتند، حق تعالی فرمود که تابوت یوسف را با خود برند بنزدیک. [آخر کتاب افتاده است.]

موضوع کتاب:

همچنین در مجلد ششم فهرست مشترک کتابخانه گنج بخش (صفحه ۹۲۶) آمده است: «داستان یوسف است، بر پایه قرآن. بروایت خواجه پیشگفته که نباید درست باشد. فهرست نگار رضوی (۴:۴۰۸) گمان برده از پایان سده هفتم باشد، که سروده‌ای از سعدی در آن هست.»

چگونگی نسخه موجود:

اگر چه آخر این کتاب افتاده است و تاریخ کتابت معلوم نیست، اما به نظر می‌رسد که بیش از چهارصد سال قدمت داشته باشد.

آنگونه که از یادداشت‌های کارشناسان قبلی بر می‌آید تا سال ۱۹۷۲ میلادی، چاپ نشده است و در فهرست کتابخانه‌های بزرگ هم هیچ نسخه‌ای از آن دیده نشده است. پس از بررسی معلوم شد که در فهرست مرکز تحقیقات فارسی نسخه دیگری با نام انس المریدین وجود دارد. (رجوع شود به صفحه ۴۳ فهرست مذکور).

۱۲ - انشای آداب الصبیان

نسخه خطی فارسی شماره ۴۳ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: جواهر مل کایسترسکینه قانونگوی متوطن اکبرآباد

تاریخ تألیف: سال هفتم جلوس محمد شاه، پادشاه، مطابق با ۱۱۳۶ هجری.

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق شکسته (نظم و نثر)

اندازه: ۱۹×۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: شانزده (۱۶)

شماره صفحات: هیجده (۱۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

زبان را نطق از نام تو پیدا سخن را زینت از حمدت هویدا

بعد گزارش مراتب توحید وحید و نگارش رواتب تمجید مجید عظمت الآیه و جلت نعمایه که

از حوصله خرد بیرون و از اندازه فطرت افزون است و اظهار علو مدارج خاصان بارگاه

الوهیت و ابراز [سمو]^(۱) معارج مخصوصان درگاه ربوبیت که متجاوز التحریر و مستغنی

التقریر است.

^(۱) این واژه نامفهوم است.

پایان :

انشای آداب الصبیان بعون فضل ایزدمنان روز یکشنبه سوم شهر شوال المکرم سنه هفتم

جلوس میمنت مانوس [..... ناخواناست].

و تاریخ اختتام او از این ابیات جلوه گرفت.

درباره رساله و نگارنده آن:

اکبرآباد از توابع شهرستان سهسوان سرکار بدایون از مضافات پایتخت هجهان آباد است.

از دیباچه کتاب چنین به نظر می‌رسد که مؤلف این کتاب آثار دیگری نیز دارد که از جمله

آنها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد :

در نشر : ۱ - انشای جواهر ۲ - چار بهار ۳ - قصه مخزن الجواهر ۴ - انشای رنگین

۵ - نسخه نگارستان ۶ - انشای جواهر الفضایل

در نظم:

۱ - مثنوی غره غرای محرم ۲ - دیوان غزل و مثنوی مطلع السعدین ۳ - دل آشوب.

همچنین، بهارنامه و سبحة العرفا یعنی گیان مالا و جواهر اقبال و جواهر الافضال و قصاید

قرع الکمال و حمزه نامه و مثنوی دیگری بنام کحل الابصار و چند افسانه و افسون از آثار

دیگر این مؤلف است. گفته می‌شود که در زمان نوشتن این نسخه (انشای آداب الصبیان)،

مؤلف به بیماری نزول الماء گرفتار می‌آید لذا سمت منشی‌گری خان بها در صفدر جنگ

شیرافکن را در ملتان رها ساخته و به وطن خود مراجعت می‌نماید و مدتی بعد دوباره به

نوشتن نسخه مبادرت می‌ورزد و بالاخره در تاریخ سوم شوال المکرم ۱۱۳۶ هجری در
شهرستان سونی پت آنرا به اتمام می‌رساند.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر در وضع خوبی قرار دارد و از اغلاط نوشتاری مبرا است. سرفصل‌های کتاب
به رنگ شنگرف نوشته شده است. به نظر می‌رسد که تاکنون غیر مطبوعه باشد. در
فهرست کتابخانه گنج بخش، کتابهای زیادی در موضوع انشاء آمده اما ذکری از این نسخه
نشده است. (رجوع شود به صفحه ۴۴ فهرست مذکور).

۱۳ - انشای فارسی

نسخه خطی فارسی شماره ۶۹ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: احسن علی خان

تاریخ کتابت: ۱۲۲۶ هجری

نوع خط: نستعلیق شکسته (نثر)

اندازه: ۱۱×۱۸ سانتی‌متر

تعداد سطور: دوازده (۱۲)

شماره صفحات: دوازده (۱۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حکیم علی الاطلاق ز دار الشفاء رحمت و نسخه کامل الصناعت قدرت بموجب خلق لکل داء
دواء صداع بیر و پایان جب معشوق را بحب [شبیبار] خیال و یرقان اسود مبتلایان شب فراق
را بکافور صبح وصال و کابوس خیال بوس را بیاقوتی لب مطلوب.

پایان:

و من چندین ریاضت کشیده‌ام تا فهمیده‌ام طیب دیگر که داعیه ادعیه خوانی و تفسیر دانی
داشت گفت: 'عزیزان! امروز خود این مریض غذا نخورده است، دوا چگونه توان داد. بدعایی
خیر اکتفا کنید و دست برداشت که: الذین فی قلوبهم مرض فزادهم الله مرضاً'

و این آیه را به یقین دعای خیر پنداشت.

طرفه حال نیست در زمانه ما هر که جاهلتر است کاملتر

چهل را خوب می‌خرند امروز کاشکی می‌فروختند بزر

یک کارشناس دیگر یادداشتی با این مضمون بر روی صفحه اول نوشته‌اند: "تاکنون غیر مطبوعه می‌باشد و نسخه خطی دیگری از آن نیز پیدا نشد. به نظر می‌رسد که این نسخه منحصر بفرد باشد."

چگونگی نسخه موجود:

وضعیت کلی کتاب خوب است و هیچگونه فرسودگی و یا ریختگی و یا افتادگی وجود ندارد. صفحه اول منقوش و صفحات دیگر ساده است. در بعضی جاهای کتاب حواشی شنگرف دیده می‌شود. در عین حال باید گفت که این رساله بسیار مختصر است و هیچگونه فصل بندی در آن وجود ندارد. در فهرست کتابخانه گنج بخش نیز هیچ ذکری از نسخه مشابه این کتاب به چشم نخورد.

۱۴ - انشای مادهورام

نسخه خطی فارسی شماره ۶۶ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: منشی مادهورام

تاریخ تألیف: ۱۱۰۰ هجری در عهد اورنگزیب عالمگیر

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق شکسته (نثر)

اندازه: ۳۰×۱۹ سانتی‌متر

تعداد سطور: بیست و سه (۲۳)

شماره صفحات: صد و دو (۱۰۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

بر دبیران [دقیقه رس] و روشن ضمیران صبح نفس پوشیده نماید که چون این خوشه چین

خرمن مسخر را جناب استدراک غوامض انشاء و استکمال این[... ناخواناست.]

پایان: [صفحات آخر نسخه بعلت پوشیدگی بیش از حد، ناخوانا شده است.]

چگونگی نسخه موجود:

به نظر می‌رسد که نسخه حاضر توسط شکسته نویس ممتازی کتابت شده باشد و از این

جهت شاهکاری در خط شکسته محسوب می‌شود.

پنج رقعہ، تالیف ارادت خان واضح عالمگیری نیز در آخر نسخه آمده است. هر دو نسخه شاهکاری از طرز شکسته نویسی کفایت خانی به شمار می‌رود. در نگهداری این نسخه بی‌دقتی شده و حواشی پایین کتاب از بین رفته و به خطوط آخر صفحات صدمه رسیده است. در فهرست نسخه‌های خطی مرکز تحقیقات فارسی یک نسخه مشابه دیگر ذکر شده است. (رجوع شود به صفحه ۴۶ فهرست مذکور).

۱۵ - انشای هرکرن

نسخه خطی فارسی شماره ۶۲ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: هرکرن ولد مهتر داس کنبوه ملتانی، میر منشی نواب اعتبارخان [صوبه]^(۱) دار آگره

بعهد جهانگیر پادشاه

کاتب: میان ولی احمد فرزند میان غلام علی

تاریخ کتابت: ۱۲۷۱ هجری مطابق با ۱۸۵۴ میلادی

نوع خط: نستعلیق (نثر)

اندازه: ۱۹×۱۱ سانتی‌متر

تعداد سطور: سیزده (۱۳)

شماره صفحات: نود و شش (۹۶)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

بعد از حمد و ثنا مر حضرت ایزد متعال قادر ذوالجلال، آنکه بنده شکسته دلخسته عاصی
فقیر حقیر هیچمدان، اضعف عبادالله، هرکرن ولد مهتر داس کنبوه ملتانی روزی در دار
الخلافت بلده مهترا بصحبت بعضی یاران نشسته بودم و بعضی یاران گفتند که تو مدتی در
خدمت نواب غفران پناه، حاتم زمان، نوشیروان عصر نواب اعتبارخان، منشی بوده‌ای و
عمری در فن انشاء صرف کرده‌ای، بطریق یادگار بنویس که مردم بخواندن آن بهره کامل و
نفع شامل حاصل نمایند.

پایان: [سرنامه] - اشتیاق نامه بنده در گاه شیخ خانمحمد به محبان ملاذی عطوفت

پناهی رسانند.

این شرفنامه بشرف مطالعه محبت و مودت دستگاه دوست یکرنگ خواجه نو رنگ معرز باد .
- این نیازنامه بنده نمک پرورده امیدوار مهربانیهای تمام بشرف مطالعه خادمان سرکار
فیض مدار بگذرد.

ابواب و فصول:

مؤلف در اول کتاب هفت "باب" برای کتاب خود می‌شمارد که به این ترتیب است:

باب اول: که سلاطینی به سلاطینی نویسند

باب دوم: در نوشتن فرامین

باب سوم: در شرح پروانه‌جات

باب چهارم: در نوشتن عرایض

باب پنجم: در نوشتن خط و مکتوبات که ابنای جنس با یکدیگر نویسند

باب ششم: در خط و قباله شرعی

باب هفتم: در نوشتن دستک و سرنامه، التماس از فضلاء و بلغای روزگار انست.

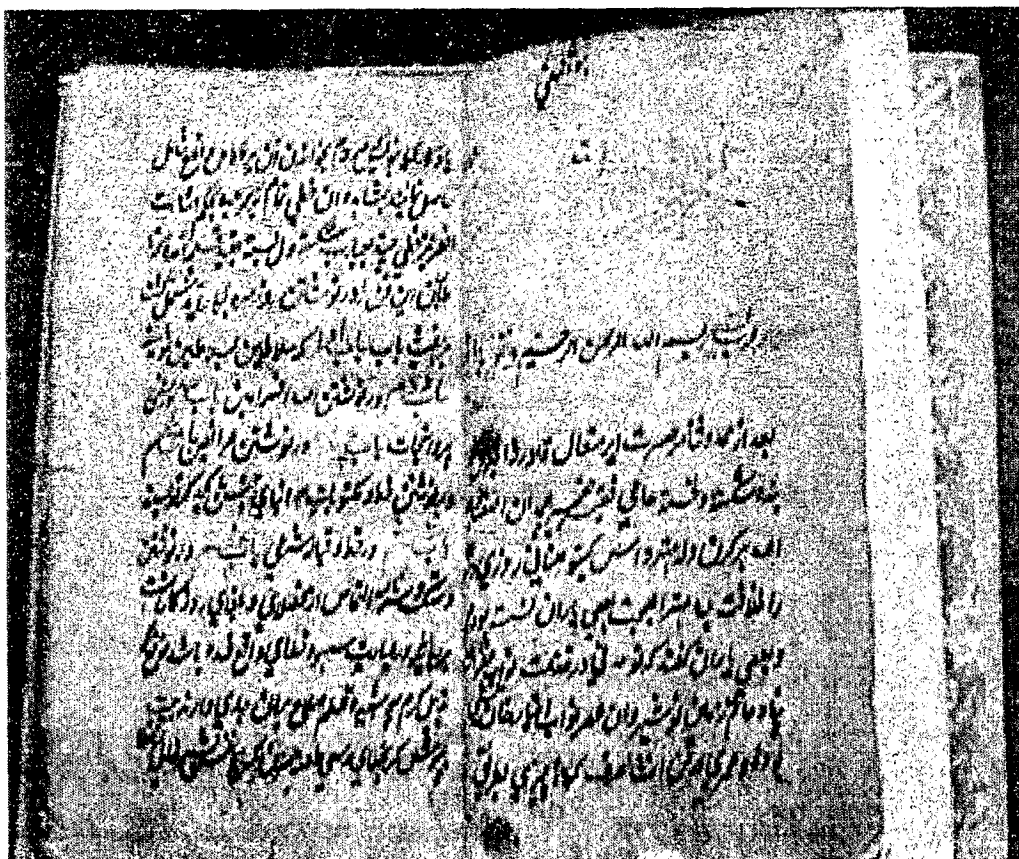
موضوع کتاب:

انشاهای دینی و ادبی و تاریخی و اداری و محاسباتی است فارسی آن روان و ساده است

و نگارش آن در نوع خود ارزنده و خواندنی و نمونه است.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه در وضعیت بسیار خوبی قرار دارد و هیچ گونه فرسودگی و ریختگی ندارد. در متن کتاب اغلاط و اشتباهات نوشتاری بسیار کم است.^(۱) صوبه دار درجه‌ای ارتشی برابر سرگرد است.

تصویر شماره ۳- انشای هرکرن

۱۶ - انشای هرکرن (نسخه دوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۶۳ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: هرکرن ملتانی ولد مهتر داس کنبوه ملتانی میرمنشی نواب اعتبارخان صوبه دار

اکبر آباد در عهد جهانگیر پادشاه

کاتب: قطب‌الدین عرف کل کو ساکن موضع موکلان

تاریخ کتابت: ۲۲ شعبان ۱۲۶۹ هجری

نوع خط: نستعلیق معمولی (نثر)

اندازه: ۲۳×۱۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: یازده (۱۱)

شماره صفحات: صد و دوازده (۱۱۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

بعد از حمد و ثنا مر حضرت ایزد ذوالجلال، آنکه بنده شکسته دلخسته عاصی پر تقصیر
حقیر هیچ مدان، اضعف من عبادالله الصمد هرکرن ولد مهتر داس کنبوه ملتانی روزی در
بلده مهترا که در صحبت یاران نشسته بودم، بعضی یاران گفتند که تو مدتی در خدمت
نواب غفران پناه رضوان، حاتم زمانه، نوشیروان عصر، نواب اعتبارخان، منشی بوده‌ای و
عمر در فن انشاء صرف کرده‌ای.

پایان: - این عریضه بحضرت والده مشفقه و ظلها العالی بگذرانند.

- این خط به خدمت [مشيخت مآب]^(۱) عبدالله در بلده سرهند رسانند.

- اشتیاقنامه بنده درگاه، عبدالرحمن بمحبان پناه عطوفت دستگاه فائز سازند.

^(۱) کذا فی الاصل این واژه مشخص نشد.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه‌ای است سالم و کامل و هیچگونه فرسودگی و یا کرم خوردگی در آن دیده نمی‌شود.

کاغذ آن سفید مایل به زرد است. در مقایسه با دو نسخه دیگر انشای هرکرن موجود در

موزه، زیباتر و سالمتر است اما از نظر متن در بعضی موارد با آن دو تفاوت اندکی دارد که

گمان می‌رود این اعمالها، کار کاتب باشد.

۱۷ - انشای هرکرن (نسخه سوم)

نسخه خطی فارسی موزه شماره ۶۴ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: هرکرن ولد مهمتر داس کنبوه ملتانی میرمنشی نواب اعتبارخان صوبه دار اکبرآباد

در عهد جهانگیر پادشاه

کاتب: لعل خان ولد بهولی خان

کتابت: پیاس خاطر شیخ بشارت علی ولد شیخ قائم علی مرحوم

ساکن صوئی، پرگنه مانگ پور - آله آباد.

تاریخ اتمام کتابت: ۲۹ جمادی الثانی ۱۲۳۶ هجری

محل کتابت: مؤو متصل آندرو

نوع خط: نستعلیق (نثر)

اندازه: ۲۳×۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: صد (۱۰۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

بعد از حمد و ثنایی مر حضرت ایزد متعال قادر ذوالجلال و الافضال و پس از آدای وظایف

دروود و تحیت بنبی المختار سید الابرار محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم . آنکه بنده

شکسته و دل خسته عاصی فقیر هیچ مدان، اضعف عبادالله الصمد، هرکرن ولد مهمتر داس

کنبوه ملتانی د ردارالخلافت بلده مه‌ترا بصحبت یاران پسندیده و دوستان سنجیده نشسته بود، بعضی از دوستان گفتند که تو تا [مدت] در خدمت نواب مستطاب [معلی القاب] غفران پناه رضوان دستگاه، خاتم زمان، نوشیروان عصر، اعتبار خان منشی بودی.)

پایان: [سرنامهٔ مکتوبات]

- این نامه در بلده کابل و محلهٔ حاجی محمد بخانه فلان رسانند

- این عریضه بخدمت والده صاحبۀ مشفقه مکرمه در لاهور رسانند.

- این کتاب بمشیخت پناه شیخ عبدالله در بلده سرهند رسانند.

- این اشتیاق نامهٔ بندهٔ درگاه فلان محبان ملاذی عطوفت پناهی رسانند.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه کامل و سالم است و هیچگونه افتادگی ندارد. از نظر تاریخ کتابت نسبت به دو

نسخهٔ دیگر انشای هرکرن موجود در این موزه، قدیمی‌تر می‌باشد و از لحاظ بی‌غلط بودن

کتابت، مطمئن‌تر است.

موزه اطلاعات و کتابخانه ملی ایران
تیم مستندسازی

۱۸ - برهان العارفين (نسخه اول)

نسخه خطی فارسی شماره ۹۴ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: معمولی (نثر)

اندازه: ۲۴×۱۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: چهارده (۱۴)

شماره صفحات: چهارده (۱۴)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و لعاقبة للمتقين و الصلوة و السلام على رسوله محمد و آله اجمعين.
بدانکه در این نسخه مختصر، تذکیر و وعظ و حکایت و حدیث از محمد مصطفی صلی الله
علیه و سلم و سخنان علما، و مشایخ جمع کرده ام و نام این کتاب را برهان العارفين نهاده‌ام
و در این کتاب بیست و سه باب تصنیف کرده ام.

پایان: [سیوم] باز آمد پس مرا گفت که ببین این آب صاف و سرد است. بگیر! اگر

حاجت خوردن داری. گفتم: «بیار» گفت: «لا اله احد» یعنی هستی [خدا] نفی کن و بگو

خدایتعالی یکی نیست. گفتم: نمی گویم و برو اعراض گشتم و سخن مردود و شیطان لعین

را رد کردم. [نیز شما اعراض شده بودم].^(۱) سخن را رد کرده بود. بعده شیخ گفت: "لا اله الا الله محمد رسول الله و اشهد ان محمد عبده و رسوله اللهم ثبتنا على شهادتين عند النزاع."^(۱) عبارت نامفهوم به نظر می‌رسد.

موضوع رساله:

کتاب بی نظیری در موضوع معاد است. در خصوص موضوع کتاب، در صفحه دوم همین نسخه از قلم خود مؤلف چنین می‌خوانیم: "بدانکه در این نسخه مختصر در علم تذکیر و وعظ و حکایت و حدیث از محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم و سخنان علما و مشایخ جمع کرده ام و نام این کتاب برهان العارفین نهاده ام." در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۱۶ نسخه دیگر از برهان العارفین ذکر شده است. (رجوع شود به صفحه ۶۵ فهرست مذکور).

ابواب و فصول:

در خصوص ابواب و فصول کتاب، خود مؤلف چنین می‌نویسد:

... در ۲۳ باب کتاب تصنیف کرده ام؛

باب اول: در آفرینش مرگ

باب دوم: در ذکر موت

باب سوم: در بیان ذکر روح

باب چهارم: در بیان مفارقت اعضاء

باب پنجم:	در بیان ذکر شیطان که در وقت نزع آدمی را بر سلب ایمان
	[حمله] ^(۱) می‌کند نعوذ بالله [منها] ^(۲)
باب ششم:	در بیان ذکر روح که از بدن مفارقت کند
باب هفتم:	در بیان ذکر مصیبت روح در خروج از بدن
باب هشتم:	در بیان ذکر صبر کردن بر مصیبت
باب نهم:	در بیان ذکر ملک الموت فرشته و فرشتگان دیگر در وقت خروج شدن روح از بدن.
باب دهم:	در بیان ذکر قبر که فرشته [های] منکر و نکیر آیند و گویند: "بنویس آنچه در دنیا کرده ای."
باب یازدهم:	در بیان منکر و نکیر که برای سوال کردن میت در آیند
باب دوازدهم:	در بیان ذکر کراماً کاتبین
باب سیزدهم:	در بیان ذکر روح بعد از خارج شدن از بدن.
باب چهاردهم:	در بیان ذکر صور اسرافیل
باب پانزدهم:	در بیان ذکر نزع
باب شانزدهم:	در بیان ذکر حشر خلائق
باب هفدهم:	در بیان ذکر بُراق
باب هجدهم:	در بیان ذکر نفخ صور و آخر الخلائق

باب نوزدهم: در بیان غسل میت^۳

باب بیستم: در بیان کفن و صدقه و زیارت قبور

باب بیست و یکم: در بیان شب قدر

باب بیست و دوم: قضا [ابوشحمه]^(۳)

باب بیست و سوم: در بیان ذکر بهشت و دوزخ و در بیان آفریدن و موت.

کذا فی الاصل: ^(۱) حيله

^(۲) و ^(۳) صحیح به نظر نمی‌رسند، ولی به عینه نقل شد.

چگونگی نسخه موجود:

در متن کتاب اغلاط نوشتاری دیده نمی‌شود. نسخه نایاب و با ارزشی است و تاکنون چاپ

نشده است.

۱۹- برهان العارفين (نسخه دوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۶۲ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق معمولی (نثر)

اندازه: ۲۳×۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: بین ۱۰ تا ۱۵ سطر متغیر است

شماره صفحات: هشتاد (۸۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوة والسلام على رسوله محمد و آله اجمعين.

بدانکه در این نسخه مختصر علم تذکیر و وعظ و حکایت و حدیث صحیح از مصطفی صلی

الله علیه و سلم و سخنان علماء و مشایخ جمع کردم و نام این کتاب برهان العارفين نهاده

شد و درین کتاب بیست و سه باب تصنیف کرده ام.

پایان: و هر نیکی که شما در دنیا کرده اید ده چندان خواهید یافت در قیامت و هر

بدی که می کنید همان یک بدی یابید چنانچه خدایتعالی فرموده است :

من جاء بالحسنة فله عشر امثالها و من جاء بالسيئة فلايجزى الا مثله^۱. ای یاران عذاب آخرت را کجا طاقت آریم که پنجاه سال را یکروز باشد و [دوزخ برای دور جنان سه هزار]^(۱) سال تافته اند و در آنجا هیچکس یاری دهنده نیست مگر خدای تعالی که یاری کند

و نگاهدارد ما را از عذاب دوزخ بحرمت النبی و آله . برحمتک یا ارحمن الراحمین.

(۱) عبارت نامفهوم است.

چگونگی نسخه موجود:

در مقایسه با نسخه قبلی، نسخه کاملتری به نظر می رسد . ابتدای این دو کتاب یکی است

اما پایان آنها متفاوت می باشد. نسخه حاضر (شماره ۱۶۲) از حواشی مناسبی برخوردار

است که با متن سنخیت دارد اما نویسنده آنها نامعلوم است.

۲۰ - بوستان افروز (شرح گلستان سعدی)

نسخه خطی فارسی شماره ۵۳ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: محمد اکرم عبدالرزاق ملتانی

تاریخ تألیف: ۱۱۸۵ هجری

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق (نثر)

اندازه: ۲۴×۱۶ سانتی‌متر

تعداد سطور: بیست و یک (۲۱)

شماره صفحات: سیصد و هشتاد و دو (۳۸۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

مَنْتَ خدای را عَزَّ و جَلَّ که [نضارت] بهار نامش بر ورق زبان، شرح گلستان نموده و نگهت

نسیم یادش بر غنچه دل ابواب بوستان گشوده. مَتَّانی که نه فلک مثل چرخ پشت خم یافته و

هفت زمین از وفور نعمتش چون طبقات خود تنگی گرفته.

پایان: یعنی ای نظر کننده درین کتاب! سؤال کن [بخدای تعالی] بخشایش را بر

مصنف و طلب مغفرت کن مر خداوند کتاب و اطلب لنفسک خیراً ترید به من بعد ذلک غفراناً

لکاتبه و بخواه برای ذات خود نیکی را که می خواهی آنرا و بعد از آن طلب کن مغفرت برای کاتب این کتاب.

لوان لی یوم التلاق مکانه عنه الرؤف لقلت یا مولانا

یعنی اگر بدرستی باشد مرا روز قیامت قدرت عرض نزد خدای مهربانتر، هر آینه گویم ای خداوند: "من بنده گنهکارم و تو خداوند احسان کننده! بتحقیق من بد کرده ام و می طلبم از تو احسان را.

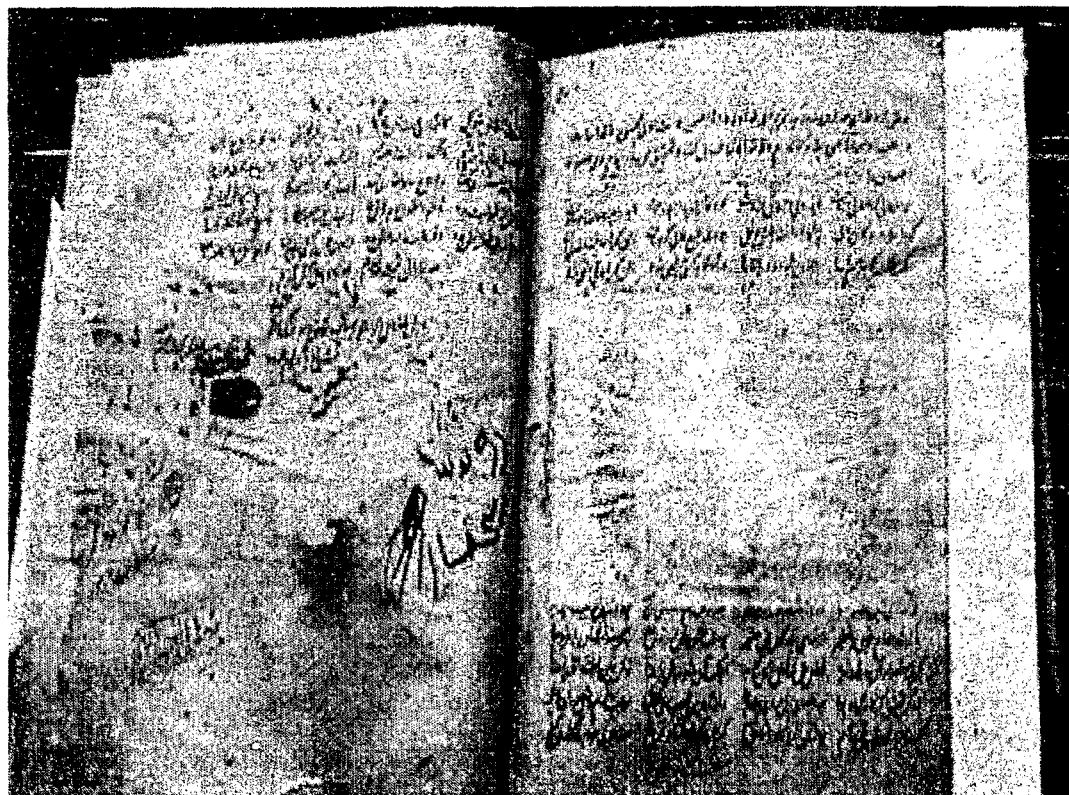
در پایان کتاب یک مثنوی آمده که چنین اختتام می پذیرد.

از کرم تشریف غفرانش بده	افسر عزت ز احسانش بده
از بدن چون برکشی روح رضا	نور ایمانش ده از لطف و عطا
صد هزاران از تحیت و زسلام	باد بر شاه رسل [و] آتش تمام

چگونگی نسخه موجود:

حدود چهل صفحه آخر آسیب دیده ولی بقیه کتاب سالم است. گر چه تاریخ کتابت نسخه از بین رفته اما گمان می رود که دویست سال قدمت داشته باشد و به احتمال قوی معاصرانه است. در صفحه آخر مَهری با عنوان "محمد ظریف" زده شده و در جایی دیگر اسمی نوشته شده که نشان می دهد این نسخه توسط شخصی بنام غلام محمد در دارالسلطنت لاهور خریداری شده بوده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، دو نسخه از بستان افروز مذکور است. (رجوع شود به صفحه ۶۵ فهرست مذکور).

کتابهای گلستان و بوستان شیخ سعدی از کتابهای درسی مدارس قدیمه شبه قاره بوده است. به همین دلیل نسخه های فراوانی از این دو کتاب و شرحها و ترجمه های آنها یافت می شود. از مولوی محمد اکرم ملتانی بعلاوه ی این شرح که بر گلستان نوشته، شروح دیگری نیز بر بوستان، بنام «شرح کریم» و شرح اسکندرنامه نظامی بر جای مانده است.

تصویر شماره ۴- بوستان افروز

۲۱- بهار دانش (نسخه اول)

نسخه خطی فارسی شماره ۷۶ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: شیخ عنایت الله کنبوه لاهوری

آغاز تالیف: ۱۰۶۱ هجری به عهد شاهجهان پادشاه

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ۱۲۴۴ هجری

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۱×۱۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: هفتصد و نود چهار (۷۹۴)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

فاتحه کتاب مستطاب آفرینش و پیرایه صحیفه دانش و بینش حمد خداوند خرد بخش سخن
آفرین، صورت نما معنی ایجاد و تکوین است که بر لطایف ابداع اوضاع اختراع قدرت کامله
اش از ماه تا بماه گواهی داده و از ذره تا خورشید بر وحدانیت بر حق و یگانگی مطلقش
زبان اقرار بر گشاده سخن سبز بختان بیدار درون از روشنی وصفش رو سپید جاوید است.

پایان : استخللال بظلم ظلیل آن بزرگ منشان [خرده پوش] کرده دیگر چون جرس

لب به هرزه‌درائی نگشوده، سکوت بر نطق گیرند و از آنجا که خاموشی واسطه وقع و وقار

است و نادان را وسیله عزت و اعتبار، این ترانه را از دل پند آموز بسمع اجابت [اصفا]

کرده بنای عمل بر آن نهاد:

سیه کاری مکن چون خامه خویش بشو از چشم پر خون نامه خویش

زبان را [گوشمالی]^(۱) خاموشی ده که هست از هر چه گویی خاموشی به

^(۲) گوشمال

موضوع کتاب:

بهار دانش افسانه کهن هندی است. از روایت های بر همنان، در معاشقه "جهاندار سلطان" و

"مهرپرور" و "بهرور بانو" که توسط شیخ عنایت الله کنبوه لاهوری در سال ۱۰۶۰ هجری به

عهد "شاهجهان" به انجام رسیده است. این کتاب در شبه قاره، کتاب درسی مکتبخانه ها

بوده است، و همانند گلستان و بوستان، یوسف و زلیخای جامی و اسکندرنامه نظامی و

کریم و نام حق، خوانده می شده است.

خلاصه داستان:

در روزگار کهن، هندوستان را شاهی بود عادل، که نخل زندگیش بی ثمر مانده بود. تا آنکه

دارای پسری می گردد او را "جهاندار شاه" نام می نهد و برای جانشینی خود پرورش می

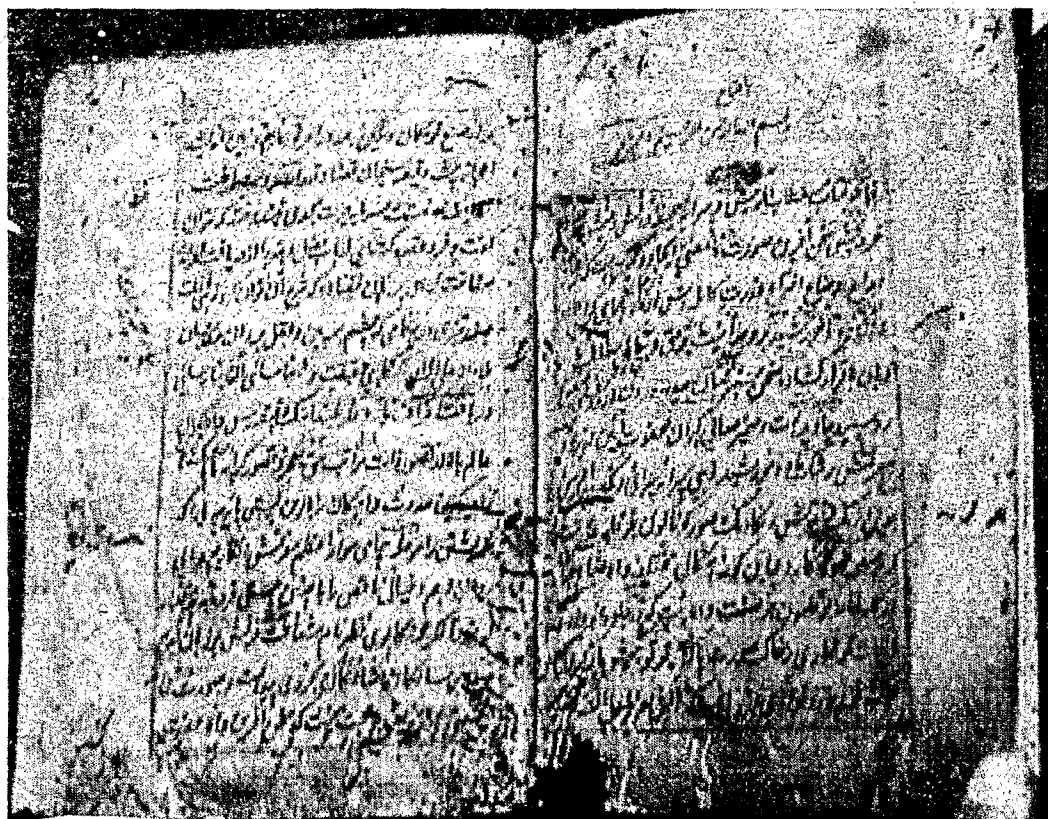
دهد. روزی شاهزاده در شکارگاه به طوطی ای بر می خورد و آنرا به کاخ می آورد. باری

جهاندارشاه با یکی از خوبرویان بنام "مهرپور" که به زیبایی خود بسیار می نازد، گفتگو دارد. وقتی مهرپرور از زیبایی سخن می گوید، طوطی خنده ای می کند. مهر پرور که رنجیده گشته، علت خنده را جویا می شود و بر این کار اصرار فراوان می ورزد. بالاخره، طوطی می گوید که در آن نزدیکی کشوری است که زنی بر آن فرمانروایی می کند بنام "بهرور بانو". این زن آنقدر زیبا و خوبروی است که "جهاندارشاه" ندیده دل به او خواهد باخت. جهاندار شاه کسی را بنام "بی نظیر" برای بدست آوردن صورت بهرور بانو به شهر "مینوسواد" می فرستد. وی با سختی فراوان تصویر بهرور بانو را بدست می آورد و به جهاندارشاه تقدیم می کند. جهاندارشاه به مجرد دیدن تصویر، از حال می رود و دل بدو می بازد. پند پدر و نصیحت فرزندگان مؤثر نمی افتد لذا تصمیم می گیرند که برای انصرافش داستانهایی از بی وفایی زنان بازگو نمایند. مجموعه ی این داستانها بهار دانش را تشکیل می دهد.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر در وضعیت خوبی قرار دارد و هیچگونه فرسودگی و ریختگی در آن بوجود نیامده است. در متن آن نیز اغلاط نوشتاری به چشم نمی خورد. تمام کتاب با رنگ شنگرف جدول بندی شده و عنوانها نیز شنگرف است.

در فهرست مشترک، ۲۱ نسخه بهار دانش اثر همین نگارنده در موضوع ادب و حکایت و ۳۳ نسخه در موضوع نکات، ادب و غزل نام برده شده است و آنطور که به نظر می‌رسد این نسخه‌ها شبیه هم می‌باشند. (رجوع شود به صفحه ۶۹ فهرست مذکور)

تصویر شماره ۵- بهار دانش (نسخه اول)

۲۲ - بهار دانش (نسخه دوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۷۷ موزه ملی بلوچستان

مؤلف : شیخ عنایت الله کنبوه لاهوری

تاریخ تألیف : ۱۰۶۱ هجری به عهد شاهجهان

کاتب : نامعلوم

تاریخ کتابت : ندارد

نوع خط : نستعلیق زیبا

اندازه : ۲۵×۱۶ سانتی متر

تعداد سطور : شانزده (۱۶)

شماره صفحات : چهارصد و هشت (۴۰۸)

آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم

فاتحه کتاب مستطاب آفرینش و پیرایه صحیفه دانش و بینش، حمد خداوند خرد بخش سخن
آفرین صورت نمای معنی ایجاد و تکوین است که بر لطایف ابداعی و صناعی اختراع
قدرت کامله اش از ماه تا بماه گواهی داده و از ذره تا خورشید بر وحدانیت ذات بر حق و
یگانگی مطلقش زبان اقرار بر گشاده سخن سبزیختان بیدار درون از روشنی وصفش
روسپید جاوید است.

پایان: استظلال بظل ظلیل آن بزرگ منشان خورده پوش کرده دیگر چون جرس لب بهره درائی گشوده، سکوت بر نطق گیرند و از آنجا که خاموشی واسطه وقع و وقار است و نادان را وسیله عزت و اعتبار، این ترانه را از دل پند آموز بسمع اجابت [اصفا] کرده بنای عمل بر آن نهاد:

سیه کاری مکن چون خامه خویش بشو از چشم پر خون نامه خویش
زبان را [گوشمالی] خاموشی ده که هست از هر چه گویی خاموشی به
(۱) گوشمال .
چگونگی نسخه موجود:

این نسخه بسیار بدقت و زیبایی کتابت شده است . لازم بود که کاتب نام خود را در پایان نسخه بیاورد و زنده نگاه دارد. نسخه حاضر نیز کاملاً شبیه نسخه قبلی است فقط با این تفاوت که کاتب کسی دیگر بوده و محل کتابت هم شاید همان نباشد.
نسخه کامل و سالم است و در وضعیت خوبی قرار دارد. در آخر کتاب نشان مهری وجود دارد که احتمال می رود مربوط به کاتب باشد اما خوانا نیست.
جداول این کتاب شنگرف و لاجوردی و عنوانها شنگرف است.

۲۳ - بهار دانش (نسخه سوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۷۸ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: منشی عنایت الله کنبوه لاهوری

آغاز تألیف: ۱۰۶۱ هجری به عهد شاهجهان پادشاه

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد.

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۲۵×۱۶ سانتی متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: پانصد و دو (۵۰۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

فاتحه کتاب مستطاب آفرینش و پیرایه صحیفه دانش و بینش، حمد خداوند خرد بخش سخن
آفرین صورت نمای معنی ایجاد و تکوین است که بر لطایف ابداعی و صنایع اختراعی
قدرت کامله اش از ماد تا بماه گواهی داده و از ذره تا خورشید بر وحدانیت ذات بر حق و
یگانگی مطلقش زبان اقرار برگشاده سخن سبز بختان بیدار درون از روشنی وصفش
روspید جاوید است.

پایان: دماغ جان بعطر شکفتگی تازه ساخته، شاهدانه رخت عروسی بر قامت خود
راست کرد. جامه و تن بغالیه گونه آغشته بر بالین جهاندار آمده بی آنکه پروانه کردار بمار
اضطراب و آلوده ننگ اضطراب گردد. مردانه وار در غایت ثبات و قرار نقد جان بر پایش
نثارگردانید. رقم دوام خود در دفتر دهر ثبت ساخت و نام خود بر صحیفه سال و شهر
بمهر وفا نگاشت.

از صدای سخن عشق ندیدم خوشتر یادگاری که ورین گنبددوار بماند

[از وقوع چنین واقعه عبرت افزایی غریو]

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه کامل و سالم و بسیار با دقت و ظرافت و با خط خوش کتابت شده و از نظر قدمت
کتابت و حسن خط، نسخه بی نظیر و کمیابی است. تمام صفحات کتاب مزین به جداول
شنگرف و صفحه اول منقوش است. عنوانهای کتاب نیز شنگرف می باشد.
در مقایسه این نسخه با دو نسخه دیگر بهار دانش به نظر می رسد که این
نسخه ها از نظر متن، تنها تفاوتی که دارند در انتهای نسخه سوم با دو نسخه دیگر است و
از آنجا که نسخه دیگری در دست نیست، به یقین نمی توان گفت که از نظر پایان کتاب، کدام
نسخه صحیح تر است. با توجه به این نکته که هر سه نسخه کامل و سالم می باشند. (در
مورد نسخه های مشابه دیگر رجوع شود به صفحه ۶۹ فهرست نسخه های خطی کتابخانه
گنج بخش اسلام آباد).

۲۴ - پند نامه

نسخه خطی فارسی شماره ۱۷ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: خواجه فریدالدین عطار نیشابوری (۱۱۷۲ - ۱۲۲۱ هجری قمری)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ۲ ذیقعد ۱۱۷۷ هجری

نوع خط: نستعلیق (نظم)

اندازه: ۲۳ × ۱۵ سانتی‌متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: شصت (۶۰)

آغاز:

حمد بیحد [مر]^(۱) خدای پاک را آنکه ایمان داد مشیت خاک را

آنکه در آدم [دمیده]^(۲) روح را داد از طوفان نجات او نوح را

آنکه فرمان کرد [مهرش]^(۳) باد را تا سزائی داد قوم عاد را

آنکه لطف خویش را اظهار کرد بر خلیش نار را گلزار کرد

آنکه اعدا را بدریا در کشید ناقه را از سنگ خارا بر کشید

کذا فی الاصل: (۱) آن (۲) او (۳) قهرش

ای پسر اندیشه اغلال کن	نفس بد را از لگد پامال کن
تا نسوزی، ساز واری پیشه کن	در عذاب تیز گور اندیشه کن
جمله را چون هست بر دوزخ گذر	جای غفلت نیست با چندین خطر
آتشی در پیش داری ای حقیر	هیچ خوفت نیست از نار سقیر
سهو کاتب را ز فضل خودگذار	جرم تقصیرش بروی او میار
برامید رحمتت ای کردگار	میکنم هر دم گناه بیشمار

چون سخن اینجا رسید از جمله باب

ختم کن و الله اعلم بالصواب

محتوای کتاب:

کتاب پندنامه که شاید از عطارنیشابوری باشد، با ستایش پروردگار آغاز می شود و پس از آن، نعت پیامبر (ص)، فضیلت ائمه مجتهدین، مناجات، مخالفت با نفس اماره، فواید خاموشی، عمل خالص، سیرت مذمومه، حسن خلق، مهلکات اهل سعادت، سبب عاقبت، تواضع و صحبت درویشان، شقاوت، ریاضت، مجاهدت نفس، فقر، نفس اماره، خودآرایی، ابلهان، عاقبت، عقل و عاقلان، رستگاری، ذکر، خصلت ذمیمه، سعادت و نصیحت. علامت مدبران، چهار چیز را حقیر نباید شمرد، خشم و غصب، پرهیز از چهار چیز، چهار چیز از چهار کمال یابد، غنیمت دانستن عمر، خاموشی، و سخاوت و غیره را می آورد.

کتاب پندنامه روزگاری دراز از کتاب های درسی شبه قاره هند بوده است.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه خطی از پندنامه که کامل و سالم است و در وضعیت خوبی قرار دارد با نسخه‌ها چاپی نسخه پندنامه هیچ تفاوتی ندارد و از آنجا که در متن آن اغلاط نوشتاری خیلی کم است، می‌تواند در امر تصحیح و مطابقت مورد استفاده قرار بگیرد.

همچنین ذکر ۲۰ نسخه دیگر پندنامه در فهرست کتابخانه گنج بخش موجود است. (رجوع شود به صفحه ۸۰ فهرست مذکور)

۲۵- تحفة الاحرار (نسخه اول)

نسخه خطی فارسی شماره ۲۸ موزه ملی بلوچستان

اثر مولانا نورالدین عبدالرحمان جامی (قرن نهم)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۲×۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: صد و ده (۱۱۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حامداً لِمَنْ جَعَلَ جَنانَ كُلِّ عارِفٍ مَخزَنَ اسرارِ كَمالِهِ وَ لسانَ كُلِّ واصلٍ مَطْلَعَ اَنوارِ جمالِهِ

گنجینه اسرار کمالش ماییم آیینۀ انوار جمالش ماییم

دور افکن استار جلالش ماییم دستان زن او، تار نوایش ماییم

پایان:

گاه نهد بر رخ عم خال غم گاه شود سیم زدستش ستم

بس که مرید از قلمش مرتداست ضد وی آنجا که نویسد صد است

چند بلب باج حکایت دهم شکر بتاراج شکایت دهم

شکر که این رشته به پایان رسید

بخیه این خرقة به دامان رسید

درباره کتاب و مؤلف آن:

«در دیباچه کتاب تحفه الاحرار، مدح پیشوای سلسله نقشبندی، شیخ نصیرالدین عیبدالله احرار به چشم می خورد و این به افتخار همین شخص تحفه الاحرار نامگذاری شده است. دیباچه کتاب تحفه الاحرار، که در سال ۸۸۶ کامل شد، به نثر و بقیه آن منظوم است. مضامین کتاب، تصرف و سلوک عشق و مدارج آن و نکاتی از این قبیل است که به دوازده مقاله تقسیم شده است. کتاب تحفه الاحرار جامی از شهرت ویژه ای برخوردار است و تاکنون به زبانهای مختلف منجمله انگلیسی و آلمانی ترجمه شده است. جامی این کتاب خود را به پیروی «مخزن الاسرار» نظامی گنجوی و «مطلع الانوار» امیر خسرو دهلوی سروده است.» (رجوع شود به ص ۴۲۱/ مجلد هفتم (منظومه‌ها: ۱)، فهرست مشترک نسخه‌های خطی فارسی پاکستان)

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه از تحفه الابرار، دارای کاغذ زرد مایل به قهوه ای است و در برخی جاها کرم‌خوردگی و فرسودگی دارد. تعدادی از صفحات میانی کتاب به رنگ شنگرف جدول‌بندی شده است. به نظر می رسد که کتابت این نسخه حدود سیصد سال قدمت داشته باشد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۵۹ نسخه بنام «تحفه الاحرار» و هفت نسخه بنام «تحفه الاحرار مع شرح» موجود است. (رجوع شود به صفحات ۹۰ و ۹۱ فهرست مذکور)

۲۶ - تحفة الاحرار (نسخه دوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۳۹ موزه ملی بلوچستان

اثر مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی (قرن نهم)

کاتب: حاجی احمد فرزند میان نجم الدین

تاریخ کتابت: جمادی الآخر ۱۲۶۹ هجری در شهر پندی

نوع خط: معمولی

اندازه: ۲۲×۱۶ سانتی متر

تعداد سطور: چهارده (۱۴)

شماره صفحات: صد و بیست (۱۲۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حامدا لمن جعل جنان كل عارف مخزن اسرار كماله و لسان كل واصف مطلع انوار جماله؛

گنجینه اسرار کمالش ماییم

آیینۀ انوار جمالش ماییم

دور افکن استار جلالش ماییم

دستان زن او، تار نوایش ماییم

پایان:

گاه شود سیم زدستش ستم

گاه زند بر رخ عم خال غم

بس که مرید از قلمش مرتد است	ضد وی آنجا که نویسد صد است
چند بلب باج حکایت دهم	شکر بتاراج شکایت دهم
شکر که این رشته به پایان رسید	بخیه این خرقة بدامان رسید

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد مایل به قهوه ای نامرغوب و جلد چرمی فرسوده است. کاتب این نسخه، خوشنویس ماهری نبوده و از سواد شعری زیادی هم برخوردار نبوده است چرا که اغلاط نوشتاری فراوانی در متن دیده می شود. در برخی از صفحات این نسخه، حواشی مختصری به خط نستعلیق شکسته وجود دارد.

۲۷- تحفة الاحرار (نسخة سوم)

نسخة خطی فارسی شماره ۱۴۳ موزه ملی بلوچستان

اثر مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی (قرن نهم)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۳۰×۱۸ سانتی متر

تعداد سطور: بیست و سه (۲۳)

شماره صفحات: هشتاد (۸۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حامد المن جعل جنان کل عارف مخزن اسرار کماله و لسان کل واصف مطلع انوار جمالہ؛

گنجینه اسرار کمالش ماییم آیینة انوار جمالش ماییم

دور افکن استار جلالش ماییم دستان زن او، تار نوایش ماییم

پایان:

از خس و خاشاک چو صافی است آب می نشود جز در و گوهر حجاب

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ سفید مایل به زرد نامرغوب است و در بعضی قسمت‌ها فرسودگی و ریختگی بیش از حد، مانع از خواندن متن می‌شود. برعکس نسخه دوم، کاتب این نسخه شخصی عالم و آشنا به ادبیات به نظر می‌رسد چرا که اغلاط نوشتاری متن بسیار کم است.

۲۸ - تحفة النصایح (نسخه اول)

نسخه خطی فارسی موزه ملی بلوچستان [شماره ندارد]

مؤلف: سید سعدالدین ملقب به راجو قتال

کاتب: حاجی سرور

تاریخ کتابت: ۲۷ ذی الحجه ۱۲۶۸ هجری

محل کتابت: قندهار - محله بروانی

نوع خط: نستعلیق معمولی (نظم)

اندازه: ۱۹×۱۱ سانتی‌متر

تعداد سطور: بین ۱۴ تا ۱۶ سطر متغیر است.

شماره صفحات: صد و بیست و دو (۱۲۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حمدی بگویم بی عدد مر خالق جن و بشر

کرده معلق آسمان هم اختران، شمس و قمر

عظمی بداده عرش [را] پرد زیایش طائری

چون برق سالی چارصد آنکه رسد پایه دگر

اشجار پر از میوه ها روید زمین شهد و شکر

مرده اراضی جملگی زنده [کند] از قطر(*)

پایان:

دارم امیدی از خدا خواند چو این صاحب‌دلی

بکند زدل ما را دعا یابم نجاتی در قبر

ابیات تحفه جملگی هفتصد بدان هشتاد یک

ابواب او را چل و شش اندر حساب ای نامور

هفتصد نود پنجمی [دیگر] هجرت محمد مصطفی

عاشر ربیع آخر زمه وقت ضحی روز قمر

(*) ... آغاز وزن شعر ایراد دارد.

درباره کتاب و مؤلف آن:

نام مؤلف «سید سعدالدین» درست به نظر نمی‌رسد. نام او باید «سید صدرالدین» معروف

به «راجوی قتال» باشد. و در حقیقت کتاب تحفه النصایح از سید صدرالدین نیست بلکه از

شخص دیگری بنام یوسف گدا معروف به راجو قتال است.

یوسف گدا، معروف به راجو قتال، خلیفه نصیرالدین محمود چراغ دهلوی (متوفی

۱۳۵۶/۷۵۷ م)، از صوفیان و سرایندگان نامی سده هشتم بوده است و مرگش را ۷۷۴ هـ/ ۲-

۱۳۷۳ م. و پس از آن نوشته‌اند. در همین سده، راجوی قتال دیگری نیز هست، که تفکیک

زندگینامه آن دو نیاز به بررسی بیشتر دارد.

دکتر نوشاهی (موزه: ۴۹۵) می نویسد که ویلیام بیل در «اورینتال» بیوگرافیکل دکشنری: ۳۲۶ از شهرت او به راجوی قتال دچار لغزش شده و در آنجا «تحفة النصایح» او را به سید صدرالدین، معروف به راجوی قتال که برادر مخدوم جهانیان جهانگشت (متوفی ۷۸۵هـ/۱۳۸۴م.) بوده، نسبت داده است. [رجوع شود به صفحه ۴۲۳ / مجلد هفتم (منظومه ها: ۱)، فهرست مشترک نسخه های خطی فارسی پاکستان]

موضوع کتاب:

«تحفة النصایح» منظومه ای رائی است از یوسف گدا، معروف به راجو قتال، که برای فرزندش ابوالفتح د ۴۵ باب به انجام رسانده و سال تألیف این کتاب را ۷۹۵هـ، ۱۳۹۳م. ذکر کرده است.

ابواب و فصول:

پس از نعت باری، تعدادی از ابواب کتاب به این ترتیب است: باب ۱ - معرفت حق سبحانه، ۲ - ارکان ایمان ۳ - عقاید ۴ - آداب خواندن علم ۵ - قضای حاجات مردم ۱۰ - تلاوت قرآن ۲۰ - حسن خلق ۳۰ - حلم غضب ۳۲ - سماع (جواز آن) ۴۵ - مناجات و ختم کتاب. شرحی نیز بر کتاب تحفة النصایح نوشته شده که مربوط به غلام محمد گلهوی است.

چگونگی نسخه موجود:

اگر چه صفحات این نسخه کمی فرسوده شده اما به متن آسیبی نرسیده و کامل است. در بعضی جاها حواشی مختصری به چشم می‌خورد که به نظر می‌رسد توسط خود مؤلف نوشته شده باشد.

در فهرست کتابخانه گنج بخش ۵۸ نسخه بنام تحفة النصایح و ۴ نسخه بنام تحفة نصایح وجود دارد. (رجوع شود به صفحه ۹۸ فهرست مذکور) سال تألیف این نسخه را خود مؤلف در پایان کتاب ۷۹۵ هجری ذکر کرده است. تمام صفحات کتاب دارای جداول شنگرف و لاجوردی بوده و صفحه اول منقوش است.

۲۹- تحفة النصایح (نسخه دوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۵ موزه ملی بلوچستان

اثر: یوسف گنا. ملقب به راجو قتال

سال تألیف: ۷۹۵ هجری

کاتب: الله نور سرکه فروش

تاریخ کتابت: ۱۲۱۲ هجری در عهد شجاع الملک پادشاه

نوع خط: نستعلیق معمولی (نظم)

اندازه: ۱۸×۱۱ سانتی متر

تعداد سطور: ۱۲ تا ۱۴

شماره صفحات: صدوسی (۱۳۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حمدی بگویم بی عدد مر خالق جن و بشر

کرده معلق آسمان هم اختران، شمس و قمر

عظمی بداده عرش را پرد زپایش طائری

چون برق سالی چهار صد آنگه رسد پایه دگر

هم آفریده جنتی عرض و [طولش]^(۱) آنچنان

هفت طبق ارض و سما پیشش چو قبه از سپر

اشجار پر از میوه‌ها روید زمین شهد و شکر

مرده اراضی جملگی زنده کند از [قطر]^(۲) *

پایان:

دارم امیدی از خدا خواند چو این صاحب‌دلی

بکند زدل ما را دعا یابم نجاتی در قبر

ایات گفتم جملگی هفتصد بدان هشتاد یک

ابواب او شد چهل و پنج اندر حساب هم حصر

هفتصد نود پنجی دگر هجرت محمد مصطفی (ص)

عاشر ربیع آخر زمه وقت ضحی روز قمر^(۱)

(۱) شاید: طوالش (۲) شاید: مطر

(*) توضیح اینکه وزن شعر ایراد دارد.

همانطور که از نام نسخه بر می‌آید، هدف مؤلف از تألیف این کتاب شاعری نبوده بلکه در

نظر داشته دانسته‌های خود را به آیندگان تقدیم کند و از آنجا که زبان شعر گیراتر و

جذاب‌تر است، نصایح و اندرزهای خود را بصورت شعر بیان نموده است.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر در وضعیت خوبی قرار دارد و هیچگونه افتادگی و یا فرسودگی دیده

نمی‌شود. متن نسخه نیز صحیح است و اغلاط نوشتاری ندارد.

۳۰- تحفة النصایح (نسخة سوم)

نسخة خطی فارسی شماره ۱۳۸ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: یوسف گدا ملقب به راجو قتال

تاریخ تألیف: در ۷۹۵ هجری پایان یافته است.

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق معمولی

تعداد سطور: بین ۱۱ تا ۱۶ متغیر است

شماره صفحات: صد و چهل و دو (۱۴۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حمدی بگویم بی‌عدد مر خالق جن و بشر

کرده معلق آسمان هم اختران، شمس و قمر

عظمی بداده عرش را پرد زپایش طائری

چون برق سالی چهار صد آنگه رسد پایه دگر

هم آفریده جنتی عرض و [طولش] آنچنان

هفت طبق ارض و سما پیشش چو قبه از سپر

پایان: دارم امیدی از خدا خواند این صاحب‌دلی

بکند زدل ما را دعا یابم نجاتی در قبر
ابیات گفتم جملگی هفتصد بدان هشتاد یک
ابواب آن شد چهل و پنج دگر هجرت محمد مصطفی

درباره کتاب و مؤلف آن:

از یادداشت‌های کارشناسان قبلی که در جای جای کتاب به زبان اردو نوشته شده بر می‌آید که راجو قتال لقب سید سعدالدین، برادر مخدوم جهانیان، جانگشت، شیخ جلال الدین است. وی که خود انسانی روحانی بوده در سال ۸۰۶ هجری دارفانی را وداع گفته است. مقبره‌اش در منطقه اوج از توابع ملتان است. تحفة النصایح، پند و اندرزهای دلپذیر و مؤثر وی است که بصورت منظوم بیان نموده است. (برای توضیح بیشتر، رجوع شود به نسخه اول تحفة النصایح در همین مجموعه)

چگونگی نسخه موجود:

به نظر می‌رسد کاتبان در حین کتابت نسخه‌ها در متن آنها دست می‌برده‌اند و برخی از واژه‌ها را مطابق میل و سیلقة خود تغییر می‌داده‌اند و این امر باعث می‌شده است که چندین نسخه از یک کتاب با هم یکی نباشند. در خصوص سه نسخه تحفة النصایح موجود در این مجموعه نیز این اعمال نظرها صادق است.

۳۱- تحفه قادریه (به علاوه دو رساله دیگر)

نسخه خطی فارسی به شماره ب - م - ۳۰ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: محمد حسن بن سید فتح الله (بلوچ)

کاتب: بهار

تاریخ کتابت: ۱۱۳۸ هجری

نوع خط: معمولی (نثر)

اندازه: ۱۲×۱۳ سانتی متر

تعداد سطور: نه (۹)

شماره صفحات: صد و بیست و سه (۱۲۳)

آغاز:

تحفه القادریه که شمه‌ای از شمایل حضرت قادریه از کتب معتبره چند، چون بهجة الاسرار و خلاصة المفاهر و مفتاح الاخلاص گیلانی بزبان ترجمانی در این کتاب باب باب در قید کتابت فراهم آورد. امید که این تحفه مقبول وسیله قرب و وصول آن چشم و چراغ رسول (ص) گردد.

پایان: بسم الله الرحمن الرحيم

ولایوده حفظهما و هو العلی العظیم

فالله خیر حافظا و هو ارحم الراحمین

و حفظنا من الشيطان ما رد و حفظناها من كل شيطان الرجيم

و حفظنا [ناتمام است]

درباره کتاب و مؤلف آن:

این کتاب درباره سوانح و فضایل شیخ عبدالقادر جیلانی است و قصیده‌ای عربی را نیز شامل می‌شود. تحفه قادریه، پنجمین مثنوی از پنج گنج یا خمسة حسن (محمد حسن بن سید فتح الله بلوچ) است. وی این خمسة را به پیروی از امیر خسرو دهلوی سروده که در

پایان مثنوی دوم می‌گوید:

«تتبع میر خسرو را نمودم از او فیض سخن خوش می‌ربودم»

محور هر پنج مثنوی، ستایش از پیامبر اکرم (ص) و خاندانش و چهار یار می‌باشد.

به مدح سید کونین گفتم به نعتش در معنی باز سفتم

مرا با خسرو شیرین چه کار است مجوسی را ستودن بلک عار است

گویند که او در سال ۱۰۳۷ هجری زنده بوده و از مریدان شیخ محمد بن فضل الله

برهانپوری به شمار می‌رفته است.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه‌ای است با کاغذ نامرغوب و شیرازه‌ی از هم گسیخته. نوع خط نیز کاملاً معمولی

است آخر کتاب ناخوانا شده و جمله به همان صورت ناتمام رها شده است.

۳۲- ترجمه الصلوه

نسخه خطی فارسی شماره ۹۷ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: ابوالرضا محمد

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق و نسخ (نثر)

اندازه: ۲۳×۱۵ سانتی‌متر

تعداد سطور: بین ۱۴ تا ۱۷ متغیر است

شماره صفحات: بیست و دو (۲۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و الصلوه و السلام على رسوله محمد و آله اجمعين.

بعده می‌گوید بنده ضعیف ابوالرضا محمد چون سلف صالح را [اتفاقت] بر آنکه کتاب الهی

و حدیث رسالت پناهی و آل، بر آنست که گفتار و کردار، عبادت نبود مگر به معنی و تعظیم

پایان: پیغمبر علیه السلام: «در دنیا هشت چیز از هشت سیر نمی‌شود؛ زمین از

باران و آتش از هیزم و زن از مرد و دره‌ها از آب و عالم از علم و گوش از شنیدن و چشم

از دیدن و دل از حرص مال. همه [...] ناخوانا] از زیادتی دنیا دور نمی‌شود. و الله اعلم

بالصواب

موضوع کتاب:

- کتاب کوچکی در معنی ایمان و نماز و عبادت و فواید و ویژگیهای نماز درست می‌باشد.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه مختصر کامل و سالم است و فقط در بعضی جاها کرم خوردگی خفیفی برخی از واژه‌ها را ناخوانا ساخته است. نسخه کمیابی به نظر می‌رسد و تاکنون غیر مطبوعه می‌باشد. در آخر نسخه چهل حدیث به عربی و ترجمه فارسی آنها آمده است. هیچگونه فصل بندی در کتاب وجود ندارد. در فهرست کتابخانه گنج بخش ۵ نسخه از این کتاب موجود است. (رجوع شود به صفحه ۱۰۶ فهرست مذکور)

۳۳ - تفسیر مواهب علیّه (نسخه اول)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۰۷ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: ملاکمال الدین حسن واعظ کاشفی (متوفی به سال ۹۱۰ هـ)

تاریخ تألیف: ۸۹۹ هجری

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۲۳×۱۵ سانتی متر

تعداد سطور: بیست و یک (۲۱)

شماره صفحات: سیصد و سی و هشت (۳۳۸)

آغاز: [یک صفحه از اول کتاب افتاده بوده و بعدها توسط شخص دیگری با قلم

معمولی تحریر و در اول کتاب اضافه گشته است.]

... امیدواری بعنایت حضرت باری جل شأنه و عز سلطانه چنانست که عن قریب نسیم توفیق

نقاب خفا از چهره شاهد مقصود برگشاید و عرایس مجلدات ثلثه بر منصه ظهور بجلوه در

آید.

و ارجو من الله نیل المواهب

و ربی لما ینبغی العبد واهب

پایان: [آخر کتاب کرم خورده شده و ناخوانا گشته است.]

پس سبب آنچه مرا بی‌بهره گردانیدی از رحمت. لافعدن لهم هر آینه بنشینم برای فرزندان.
صراط المستقیم بر راه تو که آن راست است یعنی دین اسلام، و مترصد آن باشم که
ایشانرا راه جز صراط مستقیم نگذارم.

درباره کتاب و مؤلف آن:

از کارهای دیگر این شخصیت می‌توان از "لب لباب معنوی" نام برد. کمال الدین حسین بن
علی کاشفی بیهقی (متوفی به سال ۹۱۰ هجری مطابق با ۱۵۰۵ میلادی) در انشاء و داستان
و اخلاق و ستاره شناسی کارهای ارزنده‌ای انجام داده اما نامی‌ترین کارش مواهب علیّه
است. وی نخست «مثنوی معنوی» را گزین کرده «لباب المعنوی» نامیده است. سپس از آن
انتخابی در سه عین کرده و «لب لباب معنوی» خوانده است.

اطلاعات کتابخانه ملی ایران
تسبیل درکن

انتخاب انتخاب مثنوی

نام او لب لباب معنوی

چگونگی نسخه موجود:

از نظر قدمت، نسخه با ارزشی به نظر می‌رسد. اگر چه تاریخ کتابت ندارد اما از قراین
اینطور معلوم می‌شود که شاید کتابت آن حداقل چهارصد سال قدمت داشته باشد. نوع خط
نستعلیق است و شاید در منطقه خراسان نقل شده باشد. در مجموع، این نسخه، از نظر
قدمت کتابت و حسن خط نسخه کمیابی است. متن اصلی شنگرف و تفسیر به رنگ سیاه

روشن می‌باشد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۲ نسخه مواهب علیه ذکر شده است^۳

(رجوع شود به صفحه ۱۲۴ فهرست مذکور).

۳۴ - تفسیر مواهب علیّه (نسخه دوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۰۸ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: علامه کمال الدین حسین واعظ کاشفی (متوفی به سال ۹۱۰ هـ)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: متن اصلی نسخ عالی و اوراقی که بعدها اضافه شده به خط معمولی است.

اندازه: ۲۵×۱۶ سانتی متر

تعداد سطور: بیست و سه (۲۳)

شماره صفحات: نه صد و شصت و هشت (۹۶۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله بنام خداوند سزای پرستش، الرحمن نیک بخشنده بوجود حیات، الرحيم بخشاینده و مهربان برایشان به بقا و محافظت از آفات . الحمد به ثنایی و آفرینی که از ازل تا ابد موجود و معلوم بود و هست و خواهد بود و جمله آن بتمام و کمال.

پایان: [پایان این نسخه پایانِ سوره کُهِف است.]

و لایشرک باینکه بنده عمل صالح دارد. شرک نیارد و انباز نگیرد بعباده ربه در پرستش پروردگار خود احداً یکی . یعنی بریاء و تصنع عمل نکند. شرک اصغر است و تباه کننده عمل نعوذ بالله منها و نعصم به.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه در وضعیت خوبی می‌باشد و نصف اول تفسیر را شامل می‌شود و پایان آن پایان سورة کُهِف است. معمولاً کتابهای تفسیر در دو جلد کتابت می‌شده است. چند ورق آغازین این نسخه افتاده بوده که بعداً توسط کاتب دیگری نوشته و اضافه شده است. خط متن اصلی بسیار نفیس و قدیمی است و به نظر می‌رسد که بیش از سیصد سال قدمت داشته باشد. کتابت آن بسیار بدقت انجام شده و تمام صفحات مزین به جداول نیلگون و شنگرف است متن تفسیر شنگرف و تفسیر به رنگ سیاه نوشته شده است. در مجموع، نسخه بسیار با ارزشی از تفسیر مواهب علیّه می‌باشد.

۳۵ - تفسیر مواهب علیّه (نسخه سوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۰۹ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: ملا حسین واعظ کاشفی (متوفی به سال ۹۱۰ هـ)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۸×۱۸ سانتی‌متر

تعداد سطور: بیست و یک (۲۱)

شماره صفحات: یک‌هزار و دوازده (۱۰۱۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

بعد تمهید قواعد محامد الهی و تأسیس مبانی ثناخوانی حضرت رسالت پناهی صلی الله علیه و علی آله [...] ناخوانا] صلوة مصونة عن التناهی نموده می‌شود که قبل از این بارت مشتمله بشارت که از عالیجناب امارت پناه [...] عبارت ناخوانا است].

پایان: و پیوستن به حق یعنی دیده همت والا نهمت از مشاهده ما سوی بر بستن و

جز یکتای و بجز شهود حضرت مولانا نگشودن کماقال ما زاغ البصر و ما طفی

روی از همه بر تافتم و سوی تو کردم چشم از همه بر بستم و دیدار تو دیدم

آورده‌اند که جندبن زهیر عامری «رضی الله عنهم»^(۱) بحضرت رسالت پناه صلی الله علیه و سلم [..] آخر نسخه به همین صورت ناتمام رها شده و ادامه در جلد بعد آمده است.

(۱) اگر یک فرد است باید رضی الله عنه نوشته شود.

درباره کتاب و مؤلف آن:

گفته می‌شود که ملاکمال الدین حسین واعظ کاشفی به فرمان امیر علی شیرنوائی (متوفی ۹۰۶ هجری)، وزیر سلطان حسین میرزا بایقرا دائی خراسان، تفسیر مبسوطی را بنام «جواهر التفسیر الامیر»، آغاز کرد اما کار خود را به پایان نبرد. با اتمام جلد اول جواهر التفسیر به سال ۸۹۷ هجری، مؤلف به این فکر افتاد که شاید بهتر باشد تفسیر مختصرتری به رشته تحریر درآورد لذا جواهر التفسیر را در همانجاها ساخت و تفسیر حاضر یعنی تفسیر مواهب علیه را بدست گرفت و آنرا در تاریخ ۲ شوال ۸۹۹ هجری تمام کرد. این تفسیر بسیار ساده و عام فهم و از تصنیفات اضافی مبراست. به همین جهت شهرتی که بدست آورده، نصیب هیچ تفسیر دیگری نشده است. این تفسیر به زبانهای مختلف ترجمه شده است.

چگونگی نسخه موجود:

اختتام نسخه حاضر، پایان سوره کف است و بعد از آن سوره مریم شروع می‌شود که در جلد دوم تفسیر آمده است. اما متأسفانه در مجموعه نسخه‌های خطی موزه ملی بلوچستان هیچ نسخه‌ای از جلد دوم وجود ندارد.

۳۶- جدول

نسخه خطی فارسی شماره ۱۰۴ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: ابوالمفاخر نظام الدین محمد هادی الحسینی الصفوی ملقب به شاه میرزا،

مخاطب به موسی رضاخان ثم المخاطب به مرزا مهدی خان صفوی ابن میر مهدی خان.

کاتب: خود مؤلف (ابوالمفاخر نظام الدین محمد هادی الحسینی الصفوی)

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۲۷×۱۶ سانتی متر

تعداد سطور: متفاوت (حداکثر ۳۴ سطر)

شماره صفحات: هیجده (۱۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

سپاس بی‌قیاس سزاوار حضرت مالک الملکست جل شأنه که صیاد عقل کامل شهباز بلند

پرواز فکر و خیال صید کند،^(۱) اثری از آثار قدرت و حکمتش نتواند نمود و همای اوج

سعادت بر هیچ سعادت مندی بی‌پرتو لطف و عنایت او بال نتواند گشود.

(۱) عبارت نامفهوم است.

پایان : از شهودی که دو چندی با اول کبک و دراج مساویست از سال فرخنده
مآلی که آحادش در عدد با آخر اسد و عشراتش با اول جاموس برابر است و [مئاش] از
اول اسد [...] ناخواناست] پیداست از هجرت سید النبیین و خیر المرسلین - صلوات الله و
سلامه علیه و آله الاطهار و اصحابه الاخیار اجمعین.

موضوع کتاب:

در این نسخه، نامهای حیوانات به ترتیب حروف الفباء بیان شده و در خصوص حالیت و
حرمت آنها از امام اعظم، امام شافعی، امام مالک، امام حنبل و مذهب اثنا عشریه اقوالی بیان
شده است.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه کامل و سالم است و بسیار بدقت کتابت شده است. به نظر می‌رسد که کاتب، خود نیز
اهل علم و فضل بوده باشد. در متن کتاب اغلاط نوشتاری وجود ندارد. نسخه حاضر
بسیار کمیاب است و ذکر آن در هیچ یک از فهرست‌های کتابخانه‌های بزرگ وجود ندارد.
البته در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۷ کتاب جدول در موضوعات مختلف وجود دارد اما از
نظر موضوع هیچکدام شباهتی به این نسخه ندارد. (رجوع شود به صفحه ۱۲۸ فهرست
مذکور) به نظر این حقیر به احتمال قوی این کتاب توسط خود مصنف کتابت شده چرا که
در بعضی جاها تصحیح‌هایی به چشم می‌خورد که به غیر از خود مصنف کس دیگری قادر
به انجام آن نبوده است.

۳۷ - حقیقة الاقالیم

نسخه خطی فارسی شماره ۸۱ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: مرتضی حسین معروف به شیخ الدیار عثمانی بلگرامی

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۳۰×۱۹ سانتی متر

تعداد سطور: هیجده (۱۸)

شماره صفحات: سی و دو (۳۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حمد بیحد مر خدای عز و جل را که لسان عالمیان در ادای شکرش شیرین بیان است و نعت
وافر و درود متکثر بر آن [دفتر] انبیاء یعنی محمد مصطفی و بر آل و اصحاب او (علیهم
التحیت و الثناء) باد.

پایان: و همچنین مکرر این عمل نمایند تا هر چه صاف نماید آنرا در سر کار

پادشاه ضبط کنند و ظروف فغفوری و یای یحیی از آن بحصول شوند و باقی را بسایر

مردمان گذارند و در عجایب السلد این مسطور است که در یکی از قریه‌های چین مردمی

است که در سال یک مرتبه اهل آن قریه ... [ناتمام - . نسخه ناقص است.]

درباره رساله و نگارنده آن:

در مقدمه ... آمده است که مصنف، بین سالهای ۱۱۴۲ تا ۱۱۸۷ هجری (از زمان محمد شاه تا زمان شاه عالم) در دربار امراء مختلف بر منصب‌های مهم و با وقاری بوده ولی در نهایت، از دست این اربابان گدا صفت به تنگ آمده و بدنبال کسب روزی حلال و معاش بهتر آنها را ترک می‌کند. در این اثناء و با میانجی گری فردی بنام رجب علی، منشی یک نفر انگلیسی بنام مستر اسکات شده و از فکر معاش آزاد می‌شود و در همان زمان به تهیه و ترتیب این کتاب همت می‌گمارد. کتاب **حديقة الاقالیم**، مرقع مفصلی است از کارهای موته‌ها، دوپیلی‌ها، نود بانوها و در نگارش تاریخ این دوره بدست انگلیسی‌ها یکی از کتابهای مأخذ مهم به شمار می‌رفته است.

چگونگی نسخه موجود:

کتابت این نسخه، که به نظر می‌رسد معاصرانه باشد، بسیار بدقت شروع شده ولی متأسفانه در آخر ناقص مانده است که اگر تکمیل می‌شد کتاب بسیار نفیسی بود. این نسخه در مجموع در وضعیت خوبی است. صفحه اول مطلا و منقوش و صفحات دیگر دارای جداول نیلگون و شنگرف است. در فهرست کتابخانه گنج بخش نسخه دیگری به این نام دیده نشد.

۳۸- حرز الامان من فتن الزمان

نسخه خطی فارسی شماره ۱۲۳ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: علی بن الحسین الواعظ الکاشفی المشتهر بالصفی

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق شکسته آمیر

اندازه: ۲۳×۱۳ سانتی متر

تعداد سطور: سیزده (۱۳)

شماره صفحات: سیصد و شانزده (۳۱۶)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على محمد و آله الطيبين الطاهرين می‌گوید فقیر داعی و حقیر خالی از دواعی، علی بن الحسین الواعظ الکاشفی المشتهر بالصفی که این رساله‌ای است کثیر الفواید و این کتابیست کثیر القواعد و عزیز العواید مشتمل بر خواص و آثار سور و آیات فرقانی و حروف مقطعه قرآن و اسماء حسنی ربانی که از کتب معتبره سمت تحریر و تقریر یافته و صورت تصنیف و تألیف پذیرفته ...

پایان: و هر خاصیتی و منفعتی که در دعوات سابقه مذکور شده این دعای شریف که در عنایت [...] ناخواناست] و نفاست است و جامع و شامل نیست بلکه از حیث جامعیت و شمول اسماء اعظم به [اضعافاً] مضاعفه فواید و عواید این زیان از مجموع دعوات است. [آخر کتاب ناقص به نظر می‌رسد]

موضوع کتاب:

موضوع کتاب، همانطور که در آغاز آن آمده است، بطور کلی درباره خواص و آثار سوره‌ها و آیات قرآنی و حروف مقطعات قرآنی در اسماء حسنی ربانی می‌باشد. همچنین درباره خواص و فواید کتاب می‌گوید: "... اگر چه مشمول فواید این مختصر و عموم عواید این ما حضر به مثابه ایست که کافه انام را از خواص و عوام مایه حصول مرادات دنیوی و اخروی است، پیرایه فصول سعادت صوری و معنوی است، لیکن ارباب جاه و مکنّت را بیشتر بکار آید و اصحاب منصب و حشمت را بآن عزت و اعتبار افزایش. خصوصاً مقربان درگاه سلاطین و نایبان بارگاه خوانین را ..."

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه، در وضعیت خوبی است. اگر چه در خصوص موضوع این کتاب، منابع فراوانی وجود دارد اما این کتاب از نظر شماره صفحات و خط خوش، نسخه با ارزشی به نظر می‌رسد.

در فهرست کتابخانه گنج بخش یک نسخه بنام «حزن الامان من فتن الزمان» ذکر شده است.

(رجوع شود به صفحه ۱۶۷ فهرست مذکور)

تصویر شماره ۶- حزن الامان من فتن الزمان

۳۹ - خلاصه الفقه

نسخه خطی فارسی شماره ۹۹ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: دوست محمد بن سلطان

کاتب: غلام محی الدین

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: معمولی

اندازه: ۲۱×۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: بیست و یک (۲۱)

شماره صفحات: بیست و دو (۲۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوة على رسوله محمد و اله اجمعين. می گوید

مؤلف این مختصر، اضعف عباد الله القول المنان، دوست محمد بن سلطان، غفر الله له و لوالديه

و جميع المؤمنين بالرحمة و الغفران که مسائل فرائض را در زبان فارسی صرف که در او

هیچ صرف دقیق و باریک نباشد جمع کرده ام.)

پایان: و طریق قسمت معلوم می شوند از صورت چنانچه مرد و زن شهید شده اند

و معلوم نمی شود که اول کدام است و آخر کدام و هر واحد را یک یک برادر و ترکه زن [...]

ناخواناست] پس از آن دو صد درم مذکور یکصد برادر زن بگیرد و یکصد برادر [... ناخوانا

است] از هشت صد درم. دو صد درم برادر زن بگیرد و شش صد درم برادر مرد بگیرد.

موضوع کتاب:

در این کتاب واجبات دینی بطرز جامع و خوبی به فارسی تحریر شده است.

در خصوص نام کتاب در آخر نسخه، کاتب چنین نوشته است: "[تسمه] خلاصة الفرائض لذا

ممکن است این کتاب به این نام هم مشهور باشد.

چگونگی نسخه موجود:

به نظر می‌رسد که تاکنون غیر مطبوعه باشد. در فهرست کتابخانه گنج بخش ۱۸ نسخه

خلاصة الفقه از عبداللطیف لاهوری و ۸ نسخه خلاصة الفقه دیگر، که مؤلفین آنها نامعلوم

است، ذکر شده است و اینکه آیا این هشت نسخه اخیر شباهتی به نسخه حاضر دارد یا

خیر، نیاز به بررسی و تطبیق دارد. (رجوع شود به صفحه ۱۸۷ فهرست مذکور)

۴۰ - دستورالعمل هانسوی

نسخه خطی فارسی شماره ۴۴ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: عبدالواسع هانسوی

کاتب: غلام رسول محمد قادری

تاریخ کتابت: ۱۲۵۴ هجری

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۲۰×۱۳ سانتی متر

تعداد سطور: بیست و سه (۲۳)

شماره صفحات: پنجاه و هشت (۵۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

رب اغفر و ارحم و انت خير الراحمين و صلى على نبيك و رسولاك و على آله و اصحابه
اجمعين. اما بعد اين رساله چند اوراق است مشتمل بر قواعد و ضوابط کلی زبان پارسی
که فقیر سراپا تقصیر عبدالواسع هانسوی [...] ناخوانا است] بعضی دوستان مخلص صادق
الاختصاص از ترکیب نعت و معانی و غیره شروح اینجانب نموده .

پایان: تا خوانندگان را و خوانندگان را بکار آید بطریق قاعدهٔ ابجد که طفلانرا دهند و اگر بدانی این قاعدهٔ طفلان نیست بلکه عالمان و فاضلان را [...] ناخوانا است] ابجد است لیکن بر سهوی و خطائی که واقع شده باشد [...] ناخوانا است] کرم بنویسند و اصلاح دریغ ندارند.

محتوای کتاب:

این کتاب، همانطور که از آغاز آن نیز بر می‌آید، مشتمل بر قواعد و ضوابط کلی زبان فارسی است که مؤلف کتاب یعنی عبدالواسع هانسوی به درخواست بعضی از دوستان و یاران به رشتهٔ تحریر درآورده است. وی در عهد اورنگزیب عالمگیر می‌زیسته است.

چگونگی نسخه موجود:

نسخهٔ حاضر به نستعلیق زیبا کتابت شده و دارای جداول نیلگون و شنگرف می‌باشد. کتابت برای حافظ الله دین صورت گرفته است. اگرچه آخر کتاب اندکی کرم خورده و فرسوده شده اما خوشبختانه متن کتاب از بین نرفته است.

در فهرست کتابخانه گنج بخش یازده نسخه دستورالعمل مختلف که دستور العمل هانسوی نیز در آن درج شده، ذکر شده است. (رجوع شود به صفحهٔ ۲۰۶ فهرست مذکور)

۴۱- دلیل الاحسان

نسخه خطی فارسی شماره ۱۶۰ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: مولوی عبدالله ملتانی شاگرد میاں عبدالله ملتانی

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نسخ

اندازه: ۲۴×۱۵ سانتی‌متر

تعداد سطور: شانزده (۱۶)

شماره صفحات: صد شصت و دو (۱۶۲)

آغاز: [صفحه اول افتاده است]

... به گمراهی افتاده از نماز و روزه بازمانده و خوف خدا و رسول خدا از دل برداشتند،
روادار مال یتیمان و مسکینان شده‌اند و حق [شکستگی] همسایگان [می‌کنند]. نصایح از جمله
و مواظ [ناخوانا است] فصاحت آثار تورع و آثار فصیح اللسان قطب الزمان مولوی
معنوی، میاں عبدالله، متوطن دارالامان بلدة ملتان است.

پایان: باز فرمودند که چراغ در مسجد روشن کن، گفت: "توفیق ندارم." پس در آخر

مرتبه همی فرمودند: "بگو: لا اله الا الله محمد رسول الله." درگاه، آن ضعیف خاطر خود

تسکینی، دلنشین خود ساخت. همیشه بذکر و عبادت شد و چون فوت گردید به سلامتی

ایمان از محبان ... [عبارت آخر ناخوانا است].

ابواب و فصول:

موضوع کتاب نص ، حدیث، مواعظ و خطابه‌های سودمند است و مشتمل بر هشت باب

می‌باشد:

باب اول: در توحید باری

باب دوم: در نعت محمد مصطفی (ص)

باب سوم: در نصیحت خلق الله که حق قبیله و همسایگان بجا آرند

باب چهارم: در قناعت و محبت حضرت علیه السلام که چه مشقت‌ها نموده‌اند

باب پنجم: در بیان خلق پیغمبر علیه السلام

باب ششم: در بیان منع کردن زنان از شرک

باب هفتم: در بیان فضیلت دعا

باب هشتم: در بیان درود

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه کامل نیست و به نظر می‌رسد که یک صفحه از اول کتاب افتاده باشد عبارت آخر

کتاب نیز ناخوانا شده است. اما بقیه نسخه خوب و سالم است. این کتاب تاکنون غیر

مطبوعه است. در فهرست کتابخانه گنج بخش نام هفت نسخه دیگر از دلیل الاحسان ذکر

شده است. (رجوع شود به صفحه ۲۱۶ فهرست مذکور)

تصویر شماره ۷- دلیل الاحسان

۴۲ - دیوان احمد

نسخه خطی فارسی شماره یک موزه ملی بلوچستان

مؤلف: احمد (*)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۰×۱۳ سانتی متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: نود و شش (۹۶)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

ای آنکه ترک چشم تو خنجر حواله را بخت سیاه سینه سپر شد چو لاله را (مصرع دوم

این بیت، بعدها تصحیح شده و به این صورت نوشته شده است:

"بخت سیاه شد سپر سینه لاله را"

اما معلوم نیست که آیا این تصحیح توسط خود شاعر انجام شده و یا شخص دیگری دست

برده است.

از وحشیان دوچار شدن وحشت آورد شوخی چشم برد بصر را غزاله را

از مقتضای گردش رنگ است عنقریب کان ماه سر کشد ز گریبان هاله را

پایان :

گهی که جانب احباب چشم باز کنی بهر نیاز که بینی هزار ناز کنی
چه گویمت که بمن از ستیزه ناز کنی فرشته خویی و از مردم احتراز کنی
اگر نشینی و عمر مرا دراز کنی خوش آنکه روی بدرگاه بی‌نیاز کنی
ز پیش دیده مردم نهان نماز کنی زمان وصل تو راز منست چه راز کنی

بقرب احمد بیدل چگونه آز کنی

درباره کتاب و مؤلف آن:

پس از مطابقت این دیوان با دیوان احمد جام، که چاپ شده آن در بازار موجود است، برای بنده معلوم شد که دو دیوان کاملاً مختلف هستند و صاحب این دیوان، احمد جام معروف (سده ششم) نیست.

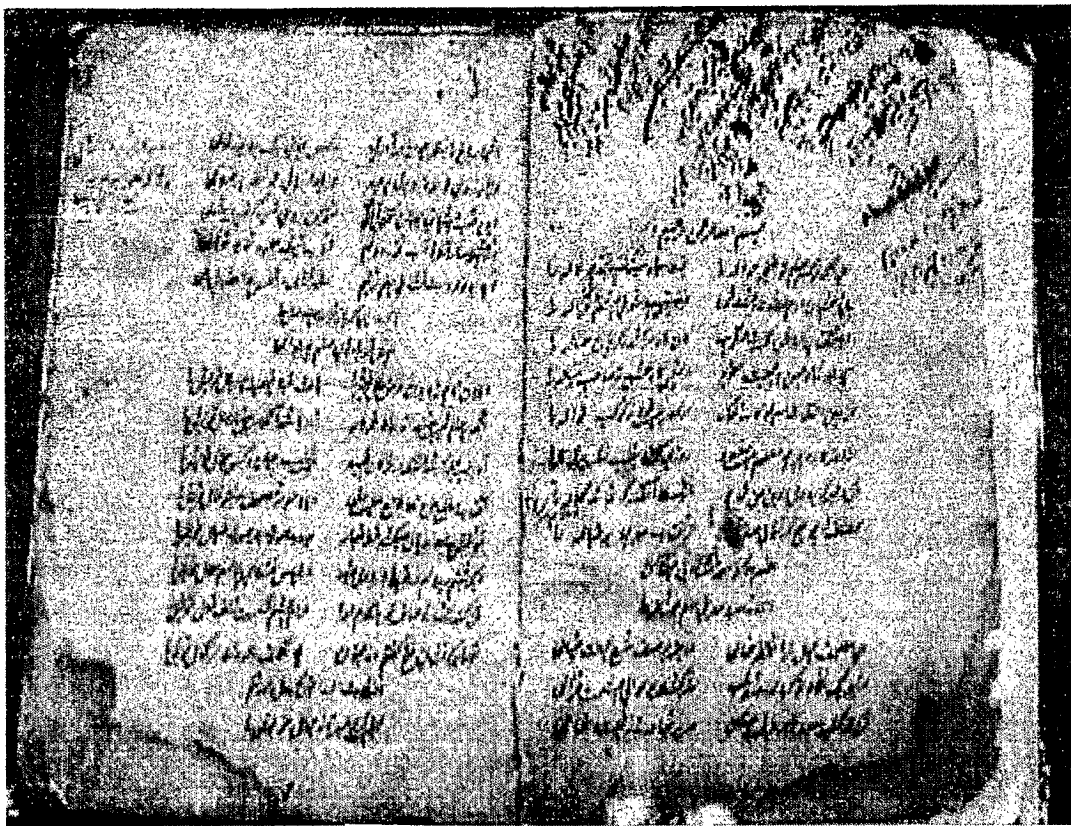
محتوای کتاب:

این نسخه دارای دو قسمت است: قسمت اول شامل ۶۳ غزل و قسمت دوم شامل ۵۹ غزل می‌باشد. در وسط کتاب واژگانی وجود دارد که به نظر می‌رسد برای قافیه در نظر گرفته شده بوده است.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه کامل و سالم است. در ابتدای کتاب دست نوشته شخصی بنام فقیر عبدالمجید چشتی که در سال ۱۹۳۱ میلادی مالک این کتاب بوده به رنگ قرمز به چشم می‌خورد.

در فهرست کتابخانه گنج بخش، هشت نسخه بنام دیوان احمد، که یکی از آنها بنام شیخ ژنده پیل می‌باشد، ذکر شده است. هفت نسخه دیگر با نسخه حاضر یکی نیستند. (رجوع شود به صفحه ۲۲۰ فهرست مذکور)

تصویر شماره ۸- دیوان احمد

۴۳ - دیوان احمد جام

نسخه خطی فارسی موزه ملی بلوچستان [شماره ندارد]

مؤلف: شیخ الاسلام مولانا احمد جام

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ۱۶ صفر المظفر ۱۲۸۰ هجری

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۴×۱۶ سانتی‌متر

تعداد سطور: بین ۱۵ تا ۱۷ متغیر است

شماره صفحات: سیصد و بیست و شش (۳۲۶)

این نسخه شامل غزلیات و ۳۱ رباعی می‌باشد که همه متعلق به احمد جام است.

آغاز غزلیات: بسم الله الرحمن الرحيم

ای جمالت تابشی در انس و جان انداخته

پرتو روی تو نوری در جهان انداخته

چیست این عالم؟ ز صحرای وجود ذره‌ای

ز آفتاب حسن خود تابی بر آن انداخته

پایان غزلیات:

که بر ما می‌خرامد یکزمانی

غلام و خاکپای عاشقانم

ولی خواهد سلیم و پاک جانی

نسازد عاشقی با هر حریفی

که عاشق را نباید ترجمانی

ایا احمد برون شو از میانه

آخرین رباعی موجود در این نسخه:

از روی تو نسخه‌ای به چین بردستند

آنجا که دو صد بتگر چابک دستند

چون نقش خیال تو بدیدند همه

انگشت بریدند و قلم بشکستند

چگونگی نسخه موجود:

دیوان احمد جام معروف به ژنده پیل و یا ژنده پیر قبلاً به چاپ رسیده و در بازار در

دسترس می‌باشد. نسخه حاضر سالم و کامل و با نسخه‌های موجود یکی است.

۴۴ - دیوان جلال اسیر

نسخه خطی فارسی شماره ۵ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: جلال اسیر (میرزا جلال بن میرزا مؤمن، اصفهانی شهرستانی، متخلص به اسیر)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۴×۱۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: بیست (۲۰)

شماره صفحات: صد و هشتاد و دو (۱۸۲)

آغاز: [اول کتاب افتاده است].

اگر نوازش با ناز بر نمی‌تابد نظاره غلط انداز می‌توان کردن

کلید ناله مستان [؟] نیست دری بروی دلی باز می‌توان کردن

کدام بلبل خوش نغمه را ستایم اسیر

طواف گلشن شیراز می‌توان کردن

پایان: [مصرعهای اول و سوم بعلت فرسودگی کتاب ناخوانا شده است]

بوضع هر دو جهان ناز می‌توان کردن شکار طالع ناساز می‌توان کردن

[آخر این نسخه افتاده است]

درباره کتاب و مؤلف آن:

نام کامل شاعر، میرزا جلال بن میرزا مؤمن اصفهانی شهرستانی، متخلص به اسیر، می‌باشد. وی داماد شاه عباس اول بوده و در جوانی (در ۱۰۴۹ هـ. / ۱۶۴۰-۳۹ م.) درگذشته است، از وی یک دیوان بجای مانده که بعدها شرحهایی نیز بر آن نوشته شده است. یکی از این شرحها ی دیوان بنام گلشن معانی، از مهتاب رائی است که در واقع هر چه مولوی محمد منیر برایش توضیح می‌داده، می‌نوشته و با برخی افزودگی‌ها از سوی خود، این کتاب را ساخته است.

چگونگی نسخه موجود:

اگرچه نسخه حاضر ناقص است و اول و آخر آن افتادگی دارد. اما همین قدر که از آن بدست ما رسیده بسیار با ارزش است. متأسفانه کرم خوردگی و فرسودگی زیاد، مانع از خواندن برخی از اشعار می‌شود. نسخه حاضر مزین به جداول لاجوردی و شنگرف است.

۴۵ - دیوان چاچی

نسخه خطی فارسی شماره ۱۳ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: بدرچاچ (ملا بدرالدین، متخلص به چاچی یا بدرچاچ)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ۱۱۰۲ هجری (سی و پنجمین سال جلوس والا)

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۳۰×۱۸ سانتی متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: صد و بیست و شش (۱۲۶)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حمد آن سلطان عالم را که عالم پرور است	انس او در راه ایمان انس و جان را رهبر است
عالم ایجاد او را در نظام ممکنات	اهتمام نه عرض در عهده یک جوهر است
دایه‌های مهر او بهر بلوغ [سه سپهر]	خوابگاه چار زن در زیر این نه شوهر است
در سیاستگاه قهرش در فضای کائنات	قطب را دایم جنازه بر سر سه دختر است
در وفای تشنگان راه مهرش آفتاب	بر سر این نه خم فیروزه زرین ساغر است

پایان:

ثبت کرد از اثر مدحت شه، نام مرا	صدر دیوان قضا بر سر منشور دوام
خسروم فخر زمان خواند ولی هست مرا	لقب آن ماه که در نیمه ماه است تمام

درباره کتاب و مؤلف آن:

چاچ، نام قدیم تاشقند بوده است و بدرالدین چاچی یکی از شعرای مشهور عهد سلطان محمد تغلق پادشاه هند بوده که ملقب به فخر زمان است.

در فهرست کتابخانه گنج بخش نسخه دیگری به این نام ذکر نشده است اما کتاب دیگری بنام جواهر لالی، (جواهر مولوی و لالی مثنوی) ذکر شده است که از زین الدین ابوبکر چاچی (شاشی) می‌باشد. این کتاب، گزیده‌ای است از «مثنوی معنوی مولوی» که می‌گوید غواص فکر را در بحر مثنوی فرو فرستاده و [لالی] و دری که بدست آورده بیرون کشیده، در شصت و سه باب در این کتاب گرد آورده و آنرا "جواهر لالی" نام کرده است.

در خصوص تاریخ و جای زندگی این شخصیت در صفحه ۴۰۵، مجلد هفتم، فهرست مشترک نسخه‌های خطی پاکستان، تألیف احمد منزوی، چنین می‌خوانیم:

"بدرالدین چاچی، که به بدر و بدرچاچی تخلص می‌کرد، از مردم شهر چاچ ترکستان بوده و در شهر دهلی می‌زیسته و سرایندهٔ دربار غیاث الدین محمد بن تغلق شاه (۷۲۵-۷۵۲ هـ) بوده است. گذشته از دیوان، شاهنامه‌ای بنام الغ خان در ۷۴۵ هجری / ۱۳۴۴ میلادی سروده که نشان می‌دهد تا این تاریخ زنده بوده است."

شرحهایی نیز بر اشعار وی نوشته شده است.

چگونگی نسخه موجود:

از بررسی این نسخه معلوم می‌شود که کاتب این نسخه را با نسخه‌های خطی دیگر همین کتاب مطابقت داده و مطالب اضافی را در حاشیه درج نموده است. این مطالب و حواشی بسیار با ارزش و نایاب به نظر می‌رسند در متن کتاب اغلاط نوشتاری وجود ندارد و بسیار خوش خط و زیباست. متأسفانه حاشیه پایینی کتاب فرسوده شده و ریخته است.

۴۶ - دیوان حافظ شیرازی (نسخه اول)

نسخه خطی فارسی شماره ۳ موزه ملی بلوچستان

اثر: خواجه شمس الدین حافظ شیرازی

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۱۹×۱۲ سانتی‌متر

تعداد سطور: یازده (۱۱)

شماره صفحات: صد و نود و شش (۱۹۶)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الا یا ایها الساقی ادرکاساً و ناولها که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها

پایان این نسخه:

[بسی]^(۱) حکایت دل هست با نسیم سحر ولی به بخت من امشب سحر نمی‌آید

(۱) کذا فی الاصل: بسم، دیوان حافظ، دکتر خطیب رهبر، تهران، پاییز ۱۳۸۲.

در آخر نسخه اشعار پراکنده دیگری نیز به چشم می‌خورد که به هیچ عنوان نمی‌توان آنها

را متعلق به خواجه حافظ دانست ولی متأسفانه سراینده آنها، تخلص حافظ را در آنها بکار

برده است. به ابیات زیر توجه نمایید.

خصلت از عشق جوی نی از عقل تا که خالص شوی چو زر خالص

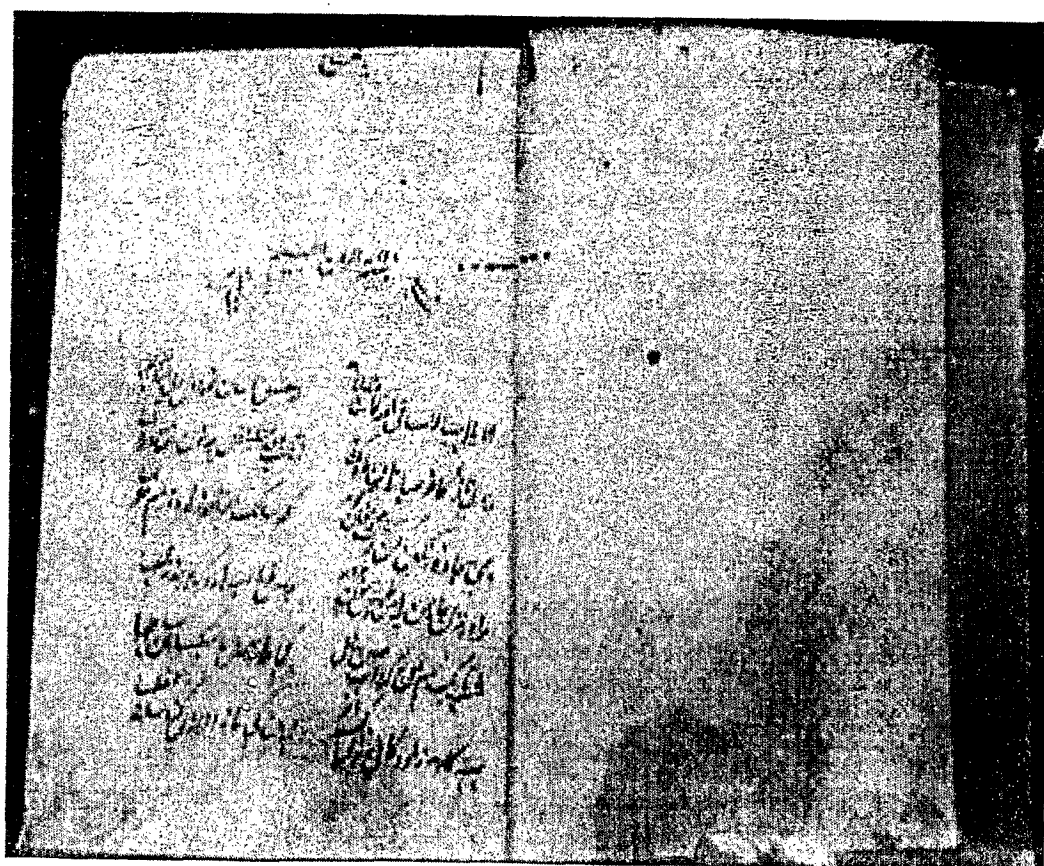
حافظ اول ز مصحف رخ دوست خواند الحمد و سورة اخلاص

چگونگی نسخه موجود:

نسخه سالم است. ظاهراً کاتب، از ردیف "دال" به بعد را در مجلد دیگری آورده است.

در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۱۴۳ نسخه خطی از دیوان حافظ شیرازی ثبت شده است.

(رجوع شود به صفحه ۲۲۶ فهرست مذکور)

تصویر شماره ۹- دیوان حافظ (نسخه اول)

۴۷ - دیوان حافظ شیرازی (نسخه دوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۴ موزه ملی بلوچستان

اثر: خواجه شمس الدین حافظ شیرازی

کاتب: سید قاسم انوار

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۶×۱۸ سانتی‌متر

تعداد سطور: هیجده (۱۸)

شماره صفحات: سیصد و بیست و هشت (۳۲۸)

آغاز: آغاز این نسخه مثل تمام نسخه‌های معتبر دیگر از دیوان خواجه حافظ با

غزل معروف زیر شروع می‌شود.

الا یا ایها الساقی ادر کاساً و ناولها که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکها

پایان: [آخر این نسخه افتاده است]

غزلیات این نسخه با غزل زیر پایان می‌پذیرد که به احتمال قوی الحاقی است.

شود غزاله خورشید صید لاغر من گر آهوئی چو تو یکدم نگارمن باشی

سه بوسه کز دو لب‌ت کرده، وظیفه من اگر ادا نکنی قرضدار من باشی

اگرچه حافظ جویی نمی‌ارزد تو از کرم خویش یار من باشی

مغنی نامه بعد از غزلیات آمده است که چند بیت را در زیر می‌آورم:

مغنی کجایی که وقت گل است	به یک نغمه درد مرا چاره ساز
زبلبل، چمن‌ها پر از غلغل است	دل‌م نیز چون خرقة صدپاره ساز
مغنی کجایی نوایی رسان	پی دردمندان نوایی رسان
شنیدم که چون [نم] رساند گزند	خروشدن وقت بود سودمند

چگونگی نسخه موجود:

در پایان نسخه ذکر شده است که ۵۶۹ غزل از خواجه حافظ شیرازی را شخصی بنام سید قاسم انوار ترتیب داده است. اگر چه از نظر صحت متن، این نسخه قابل اطمینان نیست، اما به خط زیبایی کتابت شده و تمام صفحات مزین^۳ به جداول شنگرف و لاجوردی می‌باشد. لازم به یادآوری است که در دیوان حافظ دکتر خطیب رهبر، تعداد غزلیات خواجه شیراز، ۴۹۵ می‌باشد.

۴۸ - دیوان حافظ شیرازی (نسخه سوم)

نسخه خطی فارسی موزه ملی بلوچستان [شماره ندارد]

اثر: خواجه شمس الدین حافظ شیرازی

کاتب: ذره ولد محمد اکبر ساکن شاهجهان آباد

تاریخ کتاب: شعبان المعظم [سن ندارد] - شانزدهمین سال جلوس محمد شاه

نوع خط: نستعلیق شکسته آمیز

اندازه: ۲۱×۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: بین ۱۳ تا ۱۵ متغیر است

شماره صفحات: سیصد و چهل و شش (۳۴۶)

آغاز: [یک ورق اول این نسخه افتاده است]

آغاز این نسخه غزل سوم از دیوان خواجه حافظ شیرازی است:

اگر آن ترک شیرازی بدست آرد دل ما را به خال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را

پایان: آخرین غزل این نسخه مربوط به ردیف "ی" می باشد:

مطلع: دردی که از تو دارم جوری که از تو دیدم گر شمه‌ای بدانی از دیده خون بیاری

اسباب عاشقی را بسیار مایه باید دل‌های همچو آذر چشمان رودباری

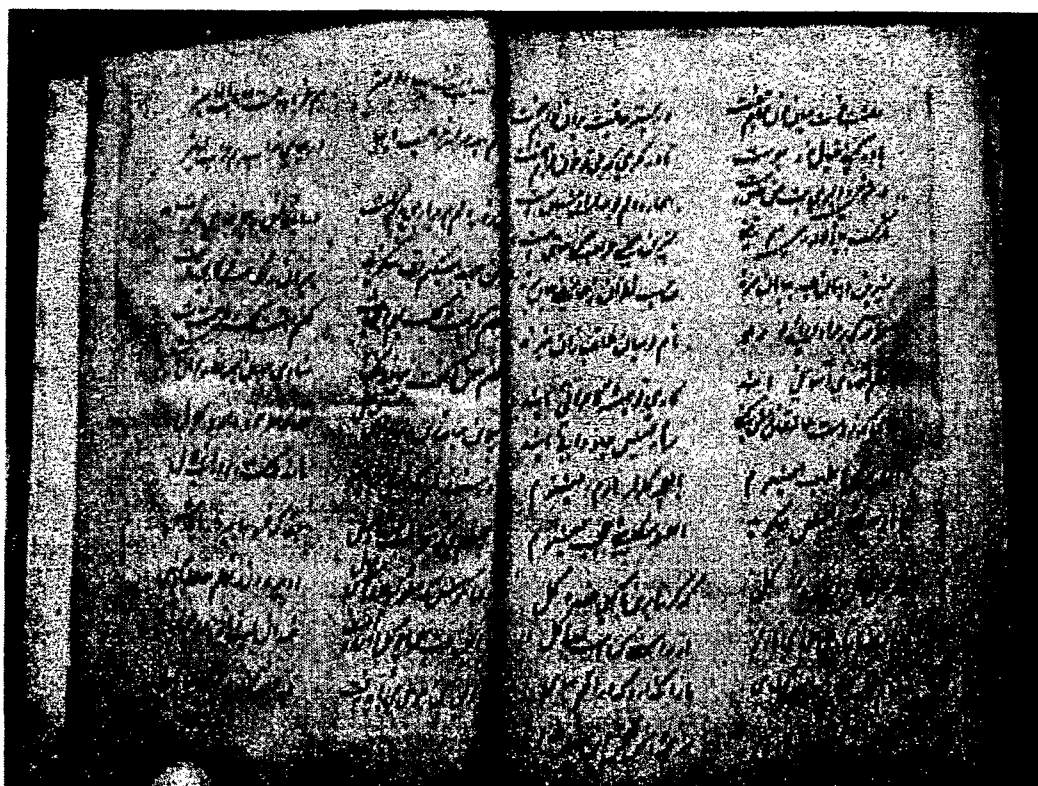
مقطع: ما بنده ایم عاجز تو حاکمی وفادار ور میکنی بزورم ور میکنی به زاری

آخر ترحمی کن بر حال زار حافظ تا چند ناامیدی تا چند خاکساری

در آخر نسخه اشعار پراکنده دیگری نیز وجود دارد:

با می به کنار جوی می باید رفت وز غصه کناره جوی می باید رفت *

* [این شعر در دیوان خواجه حافظ دیده نشد.]

تصویر شماره ۱۰- دیوان حافظ (نسخه سوم)

۴۹ - دیوان شمس تبریزی

نسخه خطی فارسی شماره ۲ موزه ملی بلوچستان

اثر: مولانا جلال الدین بلخی

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۲۰×۱۳ سانتی متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: سیصد و چهل و چهار (۳۴۴)

[از اول و آخر کتاب چند ورق افتاده است و ۳۴۴ صفحه موجود است]

آغاز: [سه صفحه اول فرسوده شده و ریختگی دارد]

آغاز صفحه چهارم:

چو عنکبوت چنین صیدها تنید و برفت	ببین چه صید کند دام ربی الاعلی
طریق ما همه مستی آمد و پستی	که سیل پست رود کی رود سوی اعلی
میان حلقه عشاق چون نگین می باش	اگر تو حلقه بگوشی، نگینی ای مولا

پایان:

ای بر سر بازارت صد خرقة بزناری وز روی تو در عالم هر روی بدیواری

هر گوشه چو منصوری آویخته برداری هر ذره زخورشیدی گویای انا الحقی

محتوای کتاب:

غزلیات موجود در این نسخه از ردیف "الف" تا "ی" می باشد. ولی به نظر نمی رسد که تمام

غزلیات شمس مولانا در آن گنجانده شده باشد. آخرین غزل موجود در این نسخه:

ای برسر بازارت صد خرقه بزناری

وز روی تو در عالم هر روی به دیواری

هر ذره زخورشیدی گویای اناالحقی

هر گوشه چو منصوری آویخته برداری

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه با دقت و ظرافت بسیاری جدول بندی شده و کتابت آن نیز بسیار قدیمی و شایسته

به نظر می رسد.

بعلت افتادگی آخر کتاب، نام کاتب و تاریخ کتابت معلوم نشد. همچنین قسمت هایی از کتاب

را موریانه خورده و قسمت هایی از آن را ناخوانا ساخته است. در فهرست کتابخانه گنج

بخش اسلام آباد، ۹ نسخه دیوان شمس تیریزی ثبت شده است. (رجوع شود به صفحه ۲۳۰

فهرست مذکور)

۵۰- دیوان صائب

نسخه خطی فارسی شماره ۶ موزه ملی بلوچستان

اثر: میرزا محمد علی صائب تبریزی (متوفی ۱۰۸۶ هجری)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۱۸×۱۲ سانتی‌متر

تعداد سطور: چهارده (۱۴)

شماره صفحات: دویست و هفتاد و چهار (۲۷۴)

آغاز: شوکت شاهی سبک سنگیست در میزان عقل

عشق می‌گیرد بخون کوهکن پرویز را

دفتر گل را بآب چشم خواهد پاک شست

گر ببیند بلبل آن رخسار شب‌نم خیز را

عشق خونخوار از دل پر خون فزون گیرد خبر

پاس دارد پیش ساقی ساغر لبریز را

پایان:

مطلع: کشتی تن را شکستم یللی از حجاب بحر رستم یللی

چهار بیت آخر این نسخه:

چون حیات، این قصر بی بنیاد را یکنفس در هم شکستم یللی

می خورد بر یکدیگر بی اختیار همچو کف دریا دو دستم یللی

شیشه را بر طاق نیسان نه که من از دو چشم یار مستم یللی

من همان مستم که در بزم الست شیشه ها بر چرخ بستم یللی

درباره کتاب و مؤلف آن:

محمد علی تبریزی، معروف به صائب تبریزی یا صائب اصفهانی، اصلش از تبریز بود. اما در سال ۱۰۱۶ هجری در اصفهان بدنیا آمد. وفات وی نیز در سال ۱۰۸۲ هجری در اصفهان اتفاق افتاد. در سال ۱۰۲۴ هجری به هرات و ۱۰۳۹ به کابل و از آنجا به دکن و برهانپور رفت و در ۱۰۵۰ در تبریز بود. چندی ملک الشعرای شاه عباس دوم نیز بوده است. از وی یک دیوان بجای مانده است.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه ناتمام است. اول کتاب نیز فرسوده شده و ریختگی دارد. کتابت این نسخه بسیار زیباست و اغلاط نوشتاری در متن آن بسیار کم به چشم می خورد. گمان می رود که کتابت آن معاصرانه بوده باشد. در خصوص احوال و آثار صائب باید به نسخ چاپی مراجعه نمود. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۲۶ نسخه دیوان صائب موجود است (رجوع شود به صفحه ۲۳۰ فهرست مذکور).

۵۱- دیوان غزلیات و رباعیات عرفی

نسخه خطی فارسی شماره ۹ موزه ملی بلوچستان

اثر: مولانا جمال الدین عرفی شیرازی (متوفی ۹۹۹ هجری در لاهور)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۱۸×۱۳ سانتی متر

تعداد سطور: یازده (۱۱)

شماره صفحات: دویست و هشتاد و هشت (۲۸۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

تحفه مرهم نگیرد سینه افکار ما سایه گل بر نتابد گوشه دستار ما

باعثی دارد رواج سبحة در بازار و کو تا ببندد صد گره بر رشته زنار ما

ما لب آلوده بهر تو به نگشاییم لیک بانگ عصیان می زند ناقوس استغفار ما

مرحبا ای چاره آسان، می گشایی کار خلق ناختی بس تیزداری رخنه ای در کار ما

پایان:

ای حسن بیا کرشمه ای با دین کن وی عشق هزار عقل را آئین کن

ای تیغ بلا سینه جانم بنواز وی سرخی غم روی دلم رنگین کن

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه از دیوان غزلیات و رباعیات عرفی شیرازی به خط بسیار زیبا کتابت شده و به نظر می‌رسد که کاتب، یکی از خطاطان و هنرمندان عصر خود بوده باشد. جداول زعفرانی و شنگرف و در ابتدای کتاب لوحهای مطلا و منقوش وجود دارد که بعلاوه مطلا بودن با رنگهای مختلف ترصیع شده است. این نسخه سالم و کامل است.

در فهرست کتابخانه گنج بخش یازده نسخه دیوان عرفی و دو نسخه قصاید و غزلیات عرفی ثبت است اما از دیوان غزلیات و رباعیات عرفی شیرازی نام برده نشده است. (رجوع شود به صفحات ۲۳۲ و ۲۳۴ فهرست مذکور)

۵۲- دیوان غزلیات و رباعیات نظیری نیشابوری

نسخه خطی فارسی شمار ۱۱ موزه ملی بلوچستان

اثر: نظیری نیشابوری

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۲۰×۲۹ سانتی‌متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: دویست و بیست و شش (۲۲۶)

آغاز غزلیات: بسم الله الرحمن الرحيم

اذا ما شئت ان يحيى حياة الطوة المحيا

بر سوایی برآور سر زمستوری برون نه پا

حدیث حسن و مشتاقی درون پرده پنهان بود

برآمد شوق از خلوت نهاد این راز بر صحرا

زخط و خال رخسارش قضا شکلی نمود اول

قلم برداشت هر ذره ورق برگشت از انشا

پایان غزلیات: گر نمی‌نالیم بقانون برحقم زخمه ی بیگانه برتار آمده

کتابخانه موزه ملی بلوچستان
پاکستان

پخته اندوه جهانرا تا چومن مرد عشقی بر رخ کار آمده

یکدم از بتخانه عاقل گشته‌ام صد گره در کار زنار آمده

[این بیت آخر است و غزلیات در همین جا پایان می پذیرد].

آغاز رباعیات:

نه طعمه می است تا دگرگون گردد نه جم که تهی شود چو وارون گردد

صد روزن اگر ببندی و بگشایی کی پرتو خور ناقص افزون گردد

پایان رباعیات:

زوق آمده، رخت خوشدلی دربر نه بنما در ناب و داغ بر گوهر نه

زان خنده شیرین لب گلناری لخت شکری بخای و براخرنه

غزلیات کامل است و در پایان چهل و سه رباعی کتابت شده اما کامل به نظر نمی رسد.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر بر کاغذ سفید و براق بسیار مرغوب کتابت شده و خط آن نیز بسیار زیباست.

غزلیات در ۲۱۸ صفحه به پایان رسیده و رباعیات شروع شده است. متأسفانه چند ورق از

وسط کتاب کنده شده و مفقود است اما بقیه کتاب در وضع خوبی قرار دارد. آخر کتاب نیز

افتاده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش نسخه‌ای بنام دیوان غزلیات و رباعیات نظیری

نیشابوری وجود ندارد.

۵۳- دیوان غنی کشمیری

نسخه خطی فارسی شماره ۸ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: مرزا محمد طاهر متخلص به غنی کشمیری شاگرد شیخ محسن فانی

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۲×۱۶ سانتی‌متر

تعداد سطور: چهارده (۱۴)

شماره صفحات: هشتاد و هشت (ورق اول افتاده است)

آغاز غزلیات:

بود از شعله آواز قلقل بزم ها روشن

سرت گردم مکن خاموش ساقی شمع مینا را

دم جان بخش او تا رنگ حیرت ریخت در عالم

زمهر آینه در پیش [رو] دیدم مسیحا را

اگر لب از سخنگویی فرو [بندیم] جا دارد

که نبود از نزاکت تاب بستن معنی ما را

غنی ساغر بکف جمشید پیش می فروش آمد

که شاید در بهای باده گیرد ملک دنیا را

پایان غزلیات:

دیوار و در خانه ما گر چه زهم ریخت صد شکر که در خاطر ما نیست غباری

بعد از این، غزل زیر می آید :

دیده در رخسار خوبان دوختن خوش دولتی است

کاش هر مژگان من چشمی چو سوزن داشتی

آغاز رباعیات :

امشب که بناز و عشوه ای لعبت چین چون مهر جهانتاب شدی پرده نشین

[تا وقت سحر بهر ساعت چون شمع آهم بفلک دوید و اشکم بزمین*]

(*) وزن بیت ایراد دارد.

پایان رباعیات: آخرین رباعی موجود در این نسخه این است:

ایدل نخوری فریب ز ارباب دعا غافل منشین ز دشمن دوست نما

هر چند که آستین نماید فانوس در کشتن شمع باشدش دست رسا

چگونگی نسخه موجود:

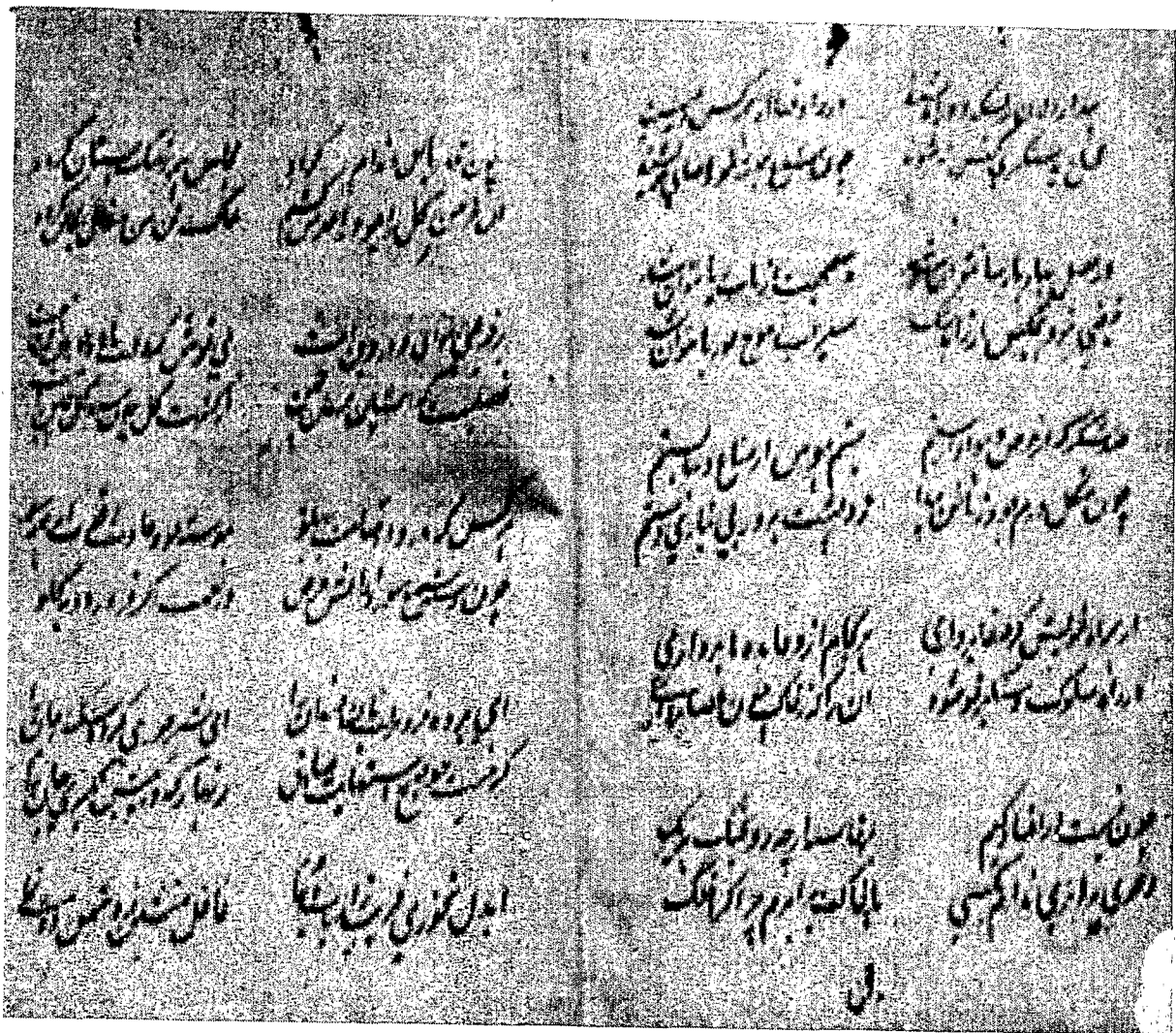
این نسخه با دقت زیادی کتابت شده و کامل است. اغلاط نوشتاری در متن بسیار کم است

به همین جهت امکان دارد در فاصله زمانی کمی بعد از وفات شاعر کتابت شده باشد.

وضعیت کتاب رضایت بخش است و بجز ورق اول که افتاده است، هیچگونه ریختگی و یا

افتادگی در کتاب به نظر نمی‌رسد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۷ نسخه از دیوان غنی

کشمیری ثبت شده است (رجوع شود به صفحه ۲۳۳ فهرست مذکور)

تصویر شماره ۱۱- دیوان غنی کشمیری

۵۴- دیوان قصائد و قطعات عرفی شیرازی

نسخه خطی فارسی شماره ۱۰ موزه ملی بلوچستان

اثر: مولانا جمال الدین عرفی شیرازی (متوفی ۹۹۹ هجری در لاهور)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۱۸×۱۳ سانتی‌متر

تعداد سطور: یازده (۱۱)

شماره صفحات: صد و نود و هشت (۱۹۸)

آغاز: [دو ورق اول کتاب افتاده است.]

مرحبا نیک آمدی ای ماه باش تا بیرون دهم

گریه گرمی که شوید تیرگی را از گناه

حبذا ای نوبهار عجز کز تأثیر تو

معصیت را میدمد آموزش از طرف کلاه

هان سمند آهسته ران ای گمره ناهوشمند

منحرف میتازی و مستی و باریکست راه

پایان:

و آنهم که گفتم آدمی آزارکش افتاد نی آن کسیکه گرد غم از دل بشسته است
آنها ازین خزان رسد آفت که چون خزان معنی چو صورتش بجهان باز بسته است
آنکو قرین عالم معنیست صورتش در هر دو کون نقش مرادش نشسته است

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه کامل است و به نظر می رسد که توسط خوشنویس برجسته و ممتازی کتابت شده باشد و به یقین می توان گفت که با دیوان غزلیات که قبلاً ذکر آن آمد، هم قلم است. بجز دو ورق اول که افتاده بوده بقیه نسخه در وضعیت خوبی قرار دارد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، نسخه هایی با نام "دیوان قصاید عرفی" و "دیوان قصائد و غزلیات عرفی" موجود است، اما نسخه ای بنام "دیوان قصائد و قطعات عرفی" وجود ندارد. (رجوع شود به صفحه ۲۳۴ فهرست مذکور)

۵۵- دیوان قصائد نظیری نیشابوری

نسخه خطی فارسی شماره ۱۲ موزه ملی بلوچستان

اثر: محمد حسین نظیری نیشابوری

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۲۹×۲۰ سانتی متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: دویست و هشت (۲۰۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

وقتی که شکل دایره کن فکان نبود	جز نقطه حقیقت حق در میان نبود
نور ولا زبطن حقیقت ظهور کرد	چندانکه گشت گرد خود او را کران نبود
پرگار گشت و انجم و افلاک آفرید	کثرت پدید آمد و خود غیر آن نبود
تا آن ولا چراغ هدایت نمی فروخت	از آدم و خلافت آدم نشان نبود
نور علی بکسوت آدم ظهور کرد	ورنه بهم مخالطت جسم و جان نبود
ناطق نگشت تا بعلی قلب مصطفی	معراج و وحی و منزل نطق و بیان نبود

پایان:

ای دریغا در سفر مرد اربنزد من بدی

تا به صبح حشر محکم داشتی دامن من

سخت در چنگ عقاب و ابتلاء افتاده‌ام

شرم دارم مردمان دانند از عصیان من

شکر می گویم که در دعوی یکرنگی بس است

ابتلای خاندان مصطفی برهان من

چگونگی نسخه موجود:

کاغذ این کتاب از نوع بسیار مرغوب بوده و تاکنون کاملاً سالم مانده است. در متن کتاب

اغلاط نوشتاری وجود ندارد و به خط بسیار زیبا کتابت شده است.

به نظر می رسد، این کتاب با نسخه دیوان غزلیات و رباعیات هم قلم باشد. در فهرست

کتابخانه گنج بخش، نسخه ای بنام «دیوان قصائد نظیری» وجود ندارد.

۵۶ - دیوان کلیم همدانی

نسخه خطی فارسی شماره ۷ موزه ملی بلوچستان

اثر: ابوطالب کلیم همدانی (متوفی ۱۰۶۱ هجری) - ملک الشعراء دربار شاهجهان

کاتب: خلیفه کریم بخش

تاریخ کتابت: محرم الحرام ۱۱۸۳ هجری

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۱×۱۳ سانتی متر

تعداد سطور: سیزده (۱۳)

شماره صفحات: هفتاد و شش (۷۶)

آغاز غزلیات: بسم الله الرحمن الرحيم

[غزل اول، صفحه یک، بعثت فرسودگی بیش از حد، ناخواناست]

صفحه دوم:

فصل گل روی تو جوان ساخت جهانرا حسن تو از این باغ برون کرد خزان را

بر طاقت ما کار چنین تنگ [نکرد]^(۱) ای خوش کمران تنگ [می‌بندید]^(۲) میان را

مژگان تو خنجر برخ ماه کشیده است ابروت زده بر سر خورشید کمان را

از بس که در این بادیه ام راهبری نیست خضر ره خود می شمرم ریگ روان را

(۱) شاید؛ نگردد (۲) شاید؛ مبنیدید

پایان غزلیات:

غبار من به ره دوستی نشسته چنان

که بر نخیزد اگر رخس کیم بر او بارد

کلیم، پیر شدی تا به کی چو طفل سرشک

[زتیغ جویان در خاک و خون کنی بازی*]

(*) وزن و معنی شعر ایراد دارد.

کذا فی الاصل:

چگونگی نسخه موجود:

چند صفحه آخر کتاب که رباعیات را در بر می گیرد ، بسیار فرسوده شده و ریخته است.

به همین جهت، هیچ یک از رباعی ها خوانا نیست. اوراق دیگر نسخه نیز ریختگی دارد و

اکثر آنها ناخوانا شده است. در متن این نسخه اغلاط نوشتاری وجود ندارد و از این جهت

نسخه با ارزشی است. البته این نظر در مورد قسمت های سالم کتاب صدق می کند.

در فهرست کتابخانه گنج بخش یک نسخه دیوان کلیم همدانی ثبت شده است. (رجوع شود

به صفحه ۲۳۴ فهرست مذکور)

۵۷- دیوان هلالی

نسخه خطی فارسی شماره (ب - م - ۲۶) موزه ملی بلوچستان

اثر: نورالدین (بدرالدین) جغتایی، متخلص به هلالی

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۱۹×۱۱ سانتی‌متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: شصت (۶۰)

آغاز: [اول کتاب افتاده است]

چون قلم سوختی از آتش دل نامه من	اگر از آب دو چشمم نشدی پر، کاغذ
مردم از غم که چرا نامه نوشتی به رقیب	نشدی کاش درین شهر میسر کاغذ
سخن لعل تو خواهم که بگیرم در زر	کاش سازند دگر از ورق زر کاغذ
خط مشکین ورق روی تو رازبید و بس	قابل آیت رحمت نبود هر کاغذ
شرح بی مثلی آن ماه به پایان نرسد	فی المثل گر شود افلاک سراسر کاغذ
تا هلالی صفت ماه جمال تو نوشت	گشت چون صفحه خورشید منور کاغذ

پایان :

زهی شراب مست بآب طربناکی	نمود نرگس مست هزار بی باکی
گذر بدامن پاکت نکرد باد صبا	کجا شکفته گلی در چمن بدین پاکی
به یک خرام که کردی هزار دل بردی	تبارک الله از این چابکی و چالاکی
نشسته ام برهت چون غبار می‌نوشم	که ناگهان بکشی دامن از من خاکی
جواب تلخ شنیدن ز لعل می‌گونت	چو می به آب تلخ آورد فرحناکی

[آخر نسخه افتاده است.]

درباره کتاب و مؤلف آن:

نورالدین (بدرالدین) جغتایی، متخلص به هلالی در استرآباد زاده شد. سپس به هرات رفت و در آنجا به اتهام شیعیگری در سال ۹۳۶ هـ مطابق با ۱۵۳۰ میلادی. شهید شد. وی افزون بر دیوان غزلیات، سه مثنوی دیگر نیز سروده است که عبارتند از: ۱ - شاه و درویش، ۲ - صفات العاشقین، ۳ - لیلی و مجنون. دیوان وی بارها به چاپ رسیده است.

چگونگی نسخه موجود:

اول و آخر این کتاب افتاده، اما باقیمانده نسخه سالم است. غزل‌ها از ردیف «ذ» تا ردیف «ی» موجودند. در فهرست کتابخانه گنج بخش ۶ نسخه دیوان هلالی ثبت شده است (رجوع شود به صفحه ۲۳۷ فهرست مذکور)

۵۸ - رساله در باب اضافه

نسخه خطی فارسی شماره ۵۱ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: صبغت الله

تاریخ کتابت: ۱۲۵۲ هجری

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۱×۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: چهارده (۱۴)

شماره صفحات: ده (۱۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

رب اغفر و ارحم و انت خير الراحمين و صل على نبيك و رسولك محمد صلى الله عليه و اله
و اصحابه اجمعين. اما بعد بدانكه اضافت نسبت چیزی به چیزی است بواسطه حرف جر از
روی لفظ و یا از روی تقدیر و اضافت پارسی بچند قسم است. اول اضافت مضاف مضاف
اليه و این قسم موافق ترکیب عربی و معنی عربی بر سه قسم است.

پایان: فاعل بچند قسم است؛ اول "معروف" مثل: خواهند و بخشنده. دویم. "الف و

نون" با صیغه امر زیاده کنند. مثل: بینا و گویا و تابان و درخشان. سویم از مرکب شدن

امر بکلمه دیگر معنی فاعل آید، مثل: "جهاندار" یعنی دارنده جهان. چهارم به ترکیب "یای فاعلی" مثل: "کسبی و گشتی". پنجم بلفظ "گر"، مثل: "زرگر" یعنی کار کننده زر.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه در موضوع اضافه است و نسخه با ارزشی به نظر می رسد. ظاهراً غیر مطبوعه می باشد و در فهرست کتابخانه های بزرگ منجمه فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان در اسلام آباد، نسخه ای به این نام ثبت نشده است. چنین بر می آید که رساله دیگری مکتوب سکندر لعل، که کتابت آن در تاریخ ۱۸۴۴ میلادی به اتمام رسیده است، نیز مربوطه به همین مصنف است اما در متون آنها اختلاف جزئی مشاهده می شود. متأسفانه از نسخه حاضر خوب نگهداری نشده و بسیار فرسوده است.

۵۹- رساله در بیان اصول و قوانین فارسیه

نسخه خطی فارسی شماره ۴۵ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۳×۱۳ سانتی‌متر

تعداد سطور: بیست (۲۰)

شماره صفحات: دوازده (۱۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الحمد الحامدين و الشكر الشاكرين و الصلوة و السلام على رسوله محمد و آله
اجمعين. و بعده اين رساله ترتيب کرده شده بر حروف تهجی و مشتمل گشت بر بیست باب
و [...] ناخوانا است] شد. [محلول الصنع]^(۱)، چه بعضی از صیغه‌های مشکل فی ما بین الایام
را درین رساله حل [کرده] خواهد شد. توکلست علیه. [شروع بایمابها]^(۲). مقدمه پیش از
شروع در مطلب بیان کنیم.

(۱) شاید:الصیغ (۲) عبارت نامفهوم است.

پایان : باب الیاء ... جمع مؤنث غالبات فعل مستقل است. ماضی او اقر مثل احمر.

واحد او یقر مثل یحمر و اصلی ... [آخر جمله ناخوانا است].

محتوای کتاب:

این رساله به ترتیب حروف تهجی و در بیست باب بصورت باب الف، باب ب، ...، تنظیم شده است.

چگونگی نسخه موجود:

اگر چه نسخه کامل است اما نام مؤلف معلوم نشد. همچنین قسمتی که نام کاتب و تاریخ کتابت نوشته شده بوده، کرم خوردگی پیدا کرده و ناخوانا شده است. اصل کتاب به عربی و شرح آن به فارسی نوشته شده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش رساله ای به این نام موجود نیست.

۶۰- رساله در بیان اضافه

نسخه خطی فارسی شماره ۵۲ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: سکندر لعل

تاریخ کتابت: ۷ دسامبر ۱۸۴۴ میلادی

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۶×۱۷ سانتی‌متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: هشت (۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوة على رسوله محمد و آله و اصحابه
اجمعين. اما بعد اين سطرى چند است در بيان اضافت كه طالبان علم فارسى را بجز ياد
کردن گريز نيست. در اين مختصر ثبت مى گردد. بدانكه اضافت، نسبت چيزى بچيزى است
بواسطه حرف جر از روى لفظ و يا از روى تقدير و اضافت بفارسى بچند قسم است.

پايان: در فارسى فاعل به چند قسم است؛ اول معروف، مثل بخشنده و خواننده.

دوم الف يا الف و نون با صيغه [تثنيه]^(۱) امر زياده، مثل بينا و گويا و تابان و درخشان.

سیوم از مرکب شدن امر به کلمه دیگر معنی فاعل پیدا آید، مثل جهاندار یعنی دارنده جهان.

به ترکیب با نی فاعلی مثل [کشتنی]^(۲).

(۱) تشبیه ویژه زبان عربی است.

(۲) نی فاعلی نداریم. اینجا 'نی' لیاقت و 'ن' نشان مصدر است.

موضوع کتاب:

نسخه با ارزشی در باب اضافه است و ظاهراً تاکنون غیر مطبوعه می باشد. رساله

دیگری که کاتب آن حجت الله نام دارد و در تاریخ ۱۲۵۲ هجری کتابت شده، نیز متعلق به

همین نویسنده است اما بین محتوای این دو رساله، تفاوت‌هایی به چشم می خورد. این نسخه

با نسخه شماره ۵۸ همین مجموعه یکی هستند.

چگونگی نسخه موجود:

متأسفانه نسخه حاضر تا حدودی کرم خورده و از بین رفته است.

۶۱- رساله در علم حساب

نسخه خطی فارسی شماره ۱۲۱ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: علامه علی قوشجی

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: معمولی

اندازه: ۲۲×۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: بیست و یک (۲۱)

شماره صفحات: بیست (۲۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوة و السلام على محمد و آله اجمعين . اما بعد

این رساله در علم حساب مشتمل است بر سه مقاله: مقاله اول در حساب اهل هند و آن

مشتمل است بر مقدمه و دو باب . مقدمه در بیان صور اعداد و مراتب آن .

پایان: و در دو قسمت باید کرد ... قسمت واحد و ثلث اربع ثمن ... [پایان نسخه

بعثت فرسودگی ناخوانا است.]

درباره رساله و نگارنده آن:

مؤلف این رساله مختصر، علامه قوشجی، از علماء و فضلاء برجسته و ممتاز به شمار می رود و کتاب «حاشیه قوشجی بر شرح تجرید» مشهور است. رساله وی در علم حساب نیز کمیاب است.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر کامل است ولی آخر نسخه بعثت فرسودگی، از بین رفته است. در فهرست کتابخانه گنج بخش نسخه ای به این نام وجود ندارد.

۶۲- رساله در موضوع فنون سیاق (منتخب از علم حساب)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۲۲ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: جلال الدین در مسجد روپوال

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: معمولی

اندازه: ۲۶×۱۷ سانتی‌متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: شانزده (۱۶)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

بدانکه دانستن فنون سیاق، افضل ترین فنون است که برای کاربرد در این دنیا ضرور است

لهذا قدری از آن بطرز قوانین نگارش می رود.

پایان:

یا مشکین یا قیمت یا نقره یا نور یا نیله یا سبز رنگ یا ابلق ... یا سمند یا آزاده یا چند

آبستن یا رنگ بادام سفید یا بربر پیشانی یا هر دو دست است، چپ یا راست. یا بر بینی

سفید یا سیاه چشم یا آسمانی چشم. یا ادم چشم یا سم رستم تک سوار و پیاده.

چگونگی نسخه موجود:

این رساله کامل است اما در بعضی جاها کرم خوردگی و فرسودگی مانع از خواندن متن می‌گردد. جملاتی که برای پایان نگاشته شده، مفهوم نیست، به همانصورت که در کتاب بوده نقل شده است. نسخه ای به این نام در فهرست کتابخانه گنج بخش وجود ندارد.

تصویر شماره ۱۲- رساله در فنون سیاق

۶۳- رساله مبدأ و معاد

نسخه خطی فارسی شماره ۱۶۳ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: شیخ عزیز بن محمد تقی

کاتب: شیخ انوار حسین سالک دبانیوی خلف شیخ محمد حسین بن شیخ غلام

حیدر معروف به شیریارخان سکندرآبادی منطقه بلند شهر

تاریخ کتابت: ۱۴ محرم ۱۳۵۶ هجری مطابق با ۲۸ مارچ ۱۹۳۷ میلادی

نوع خط: بسیار معمولی

اندازه: ۲۵×۲۰ سانتی‌متر

تعداد سطور: بین ۱۴ تا ۲۰ متغیر است.

شماره صفحات: سی و سه (۳۳)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوة على رسوله و انبيائه و اوليائه خصوصاً
على خير خلقه محمد و آله و اصحابه الطيبين الطاهرين اجمعين . چنین گوید خادم الفقرا
عزیز بن محمد تقی که جماعتی از درویشان کثیر رحمهم الله تعالی ازین بنده درخواست
کردند که می باید که در معرفت عالم صغیر و در معرفت مبدأ و معاد رساله جمع کنید و
بیان کنید که مبدأ هر یکی جداست یا مبدأ جمله یکی است و یا معاد جمله هر یکی جداست و
یا معاد جمله یکی است.

پایان: وظیفه طالب و مشتاق آنکه این جمله شریف را یاد گیرد و همیشه بچشم تصور و خیال در آن نگرد، باشد چنانچه غالب آید و ملکه گردد و بمراقبه و بمشاهده کشد و باید که در وقت صلوٰۃ فرستادن بدان ناظر باشد و دیده محبت بدان بدوزد و در ذوق آن درود که قدرتی شیرین تر و راهی نزدیک تر ازین نیست و مقید [بتغیص] (*) عین نشود.

(*) واژه نامفهوم است. شاید: غمض عین باشد.

چگونگی نسخه موجود:

این رساله کامل است و به نظر می رسد که تاکنون غیر مطبوعه باشد.

در فهرست کتابخانه گنج بخش دو نسخه دیگر به نام «رساله مبدأ و معاد» ذکر شده است که یکی از «صاین الدین ترکه» و دیگری از «مجدد الف ثانی، شیخ احمد سرهندی» می باشد.

نسخه های مذکور با این نسخه یکی نیستند.

۶۴- رساله درباره سوره یوسف

نسخه خطی فارسی شماره ۸۵ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق شکسته آمیز

اندازه: ۲۵×۱۵ سانتی‌متر

تعداد سطور: دوازده (۱۲)

شماره صفحات: بیست و چهار (۲۴)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

از ابی ابن کعب رضی الله عنه، قال علیه الصلوة والسلام: "علموا رقاقکم سورة یوسف، فانه ای مسلم تلاها و علمها امله و ما ملکت یمینه هون الله تعالی علیه سكرات الموت و اعطاه الله تعالی قوة ان لا یحسد مسلم. و هر که بخواند سورة یوسف، از مجموعه آفات دنیوی و اخروی، ظاهریه و باطنیه در حمایت خدا جل و علا در آید."

پایان: یوسف دل بامداد الهی هفت گره توبه و زهد و توکل و قناعت و عزلت و

صبر و خوف [...ناخوانا است] بر ازار خود برزد آنگاه بکمال کرم خویش در مقابله این

معامله در کرامت بر وی گشاد و کلید محبت بدست دل داد تا این ابواب مسدود گشاده

گشت و از شر نفس و مکاید ابلیس رهایی یافت (لطف) مقصود از بنا، ارض و سماء و نقوشها آنست که از جمال وی سلسله محبت د حرکت آید چنانچه مقصود زلیخا از یوسف علیه السلام بود.

موضوع رساله:

این رساله با ذکر روایتی از ابی ابن کعب (رض) آغاز شده مبنی بر اینکه سوره یوسف را به غلامان خود بیاموزید که بخوانند و اهل خود را نیز بیاموزید و بعد در باب تفسیر این سوره و تأمل در آن نکاتی آمده است. همچنین، در ادامه، با ذکر اقوال مختلف به بررسی سبب نزول این سوره پرداخته است.

چگونگی نسخه موجود:

به نظر می رسد که آخر کتاب افتاده باشد، اما باقیمانده آن سالم است. در فهرست کتابخانه گنج بخش رساله‌ای به این نام موجود نیست.

۶۵- رساله مجهول الاسم در موضوع کلیات زبان پارسی

نسخه خطی فارسی شماره ۴۹ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۲۹×۱۶ سانتی متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: هشت (۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

چندی از قواعد و کلیات پارسی برای فرزند بختمند ابوالحسن حسام الدین، محمد ابوالفضل،

امام الدین احمد و دیگر طالبان سعادت‌مند بقلم آمد.

پایان: یا لفظ است که باو ملحق شود؛ جامی گوید:

"اگر جانست غم پرورده توست."

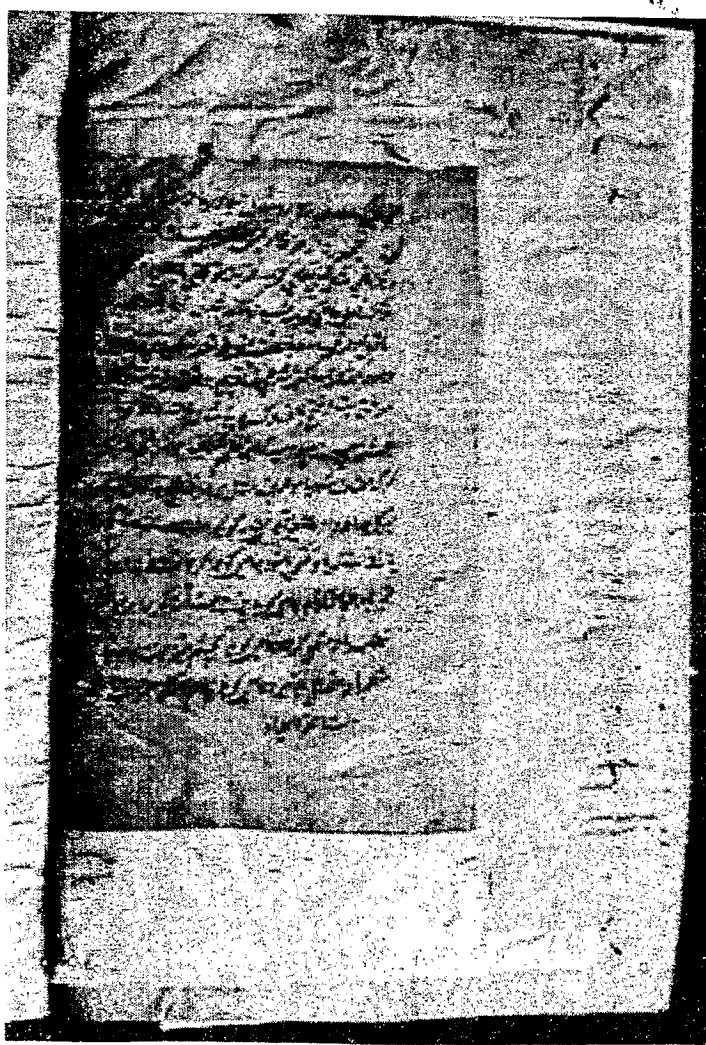
ضمیر باو الحاق یابد، جامی گوید: "چنان بست آن کمر را بر میانش" خطاب باو متصل

گردد؛ جامی گوید: بچشم تیز بینت هر چه نیکوست. متکلم باو اتصال پذیرد؛ جامی گوید:

"جانم آتش افروخت."

چگونگی نسخه موجود:

این رساله کامل است اما نام کاتب و تاریخ کتابت ندارد. پایان نسخه بعلت فرسودگی قدری ناخوانا شده است. به نظر می‌رسد که این رساله تاکنون غیر مطبوعه باشد. در فهرست کتابخانه گنج بخش نسخه ای به این نام ثبت نشده است.

تصویر شماره ۱۳- رساله در موضوع کلیات زبان فارسی

۶۶- رساله مجهول الاسم د موضوع تجوید

نسخه خطی فارسی شماره ۸۲ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: شیخ احمد طیفوری السجاوندی

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: اول محرم الحرام ۱۰۴۹ هجری (عهد شاهجهان)

نوع خط: نسخ زیبا

اندازه: ۲۰×۱۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: چهارده (۱۴)

شماره صفحات: دوازده (۱۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و الصلوة على محمد و آله اجمعين. بدانکه این ذکر است در بیان آنچه

د راین مصحف نوشته شده است از وقف و مآت و اجزاء قرآن و غیر آن - فصل - فی بیان

وقوف القرآن. بدانکه دانستن وقوف از جمله مهمات است از برای آنکه هیچکس را ممکن

نگردد که قرآنرا بیک نفس تواند خواند.

پایان: ... امام ربانی، شهاب الملّه والدین، الوركاني که مشهور به مولانا شرف الدین همدانی است، برخی نوشته شده امید چنانست که ایزد تعالی کاتب این مصحف را رحمت کند و خطایای او را عفو فرماید بفضل و کرم خود. آمین یا رب العالمین. اللهم انک تحب العفو فاعف عنا.

چگونگی نسخه موجود:

نام مؤلف در صفحه دوم کتاب ذکر شده است. نسخه حاضر قدری فرسوده شده اما متن کتاب از بین نرفته است. به نظر می رسد که کاتب از نسخ نویسان برجسته باشد چرا که این نسخه به خط بسیار زیبای نسخ کتابت شده و به جدوال شنگرف و لاجوردی مزین شده است. این نسخه تاکنون غیر مطبوعه است.

۶۷- رساله مجهول الاسم در موضوع تجوید

نسخه خطی فارسی شماره ۸۳ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: الهی بخش ولد احمد دین، ساکن منطقه بانکدو دال کلان

تاریخ کتابت: ۱۲۷۱ هجری

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۲۳×۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: دوازده (۱۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

در محیط آورده است که هر که قرآن بخواند، باید که ادای حروف و مراعات وقوف بجا آورد تا بتأویل این آیه، و رتل القرآن ترتیلا، عمل کرده باشد که امیرالمؤمنین علی کرم الله وجهه فرموده است که مراد از تأویل این آیت: "والله اعلم آداء" حروف و مراعات وقوف است.

پایان: اگر نماز را یک وجه جایز باشد و دیگر وجه فاسد، حکم کرده شود در وی

بفساد. "لان للناس فيه عموم البلوی" در ذخیره آورده است: اگر مصلی خطائی خواند من

حيث الاعراب كه نه جزء و دلالت كند بر فساد و يك جزو وی دلالت كند بر صلاح يحمل علی
الصلاح الفساد و علیه الفتوى.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر کمی فرسوده و کرم خورده است ولی کامل می باشد و هیچگونه افتادگی
ندارد. نسخه کمیابی است و به نظر می رسد که تاکنون غیر مطبوعه باشد.

تصویر شماره ۱۴- رساله در موضوع تجوید

۶۸- رنگین نامه

نسخه خطی فارسی شماره ۶۰ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

تاریخ تألیف: ذی الحجه ۱۲۴۳ هجری

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: معمولی

اندازه: ۲۱×۱۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: هیجده (۱۸)

شماره صفحات: چهارده (۱۴)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

سپاس بی قیاس مر مبدعی را که جواهر رواهر عقل در معدن وجود انسانها نهاد و روزن
صروح نکات تدقیقات بر روی او مفتوح ساخته و ستایش گوناگون مخترعی را که چراغ
چشم در تا بدان چشم منور نمود و استعداد امتیاز سفیدی و سیاهی از ماه تا بماه‌ی به او
عطا کرد.

پایان: این نقش از برای زراعت است که زراعت نویسی می‌کنند این نقش نوشته

بخود نگه دارد، خدای تعالی آن زراعت [...] ناخوانا است] می‌دهد.

ابواب و فصول:

این کتاب چهار فصل دارد:

فصل اول در قانون

فصل دوم در مراسلات،

فصل سوم در عروسی

و فصل چهارم در تعزیت و تسلیت و ماتم و تمسک شرعی و غیره.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر غیر مطبوعه است و نایاب می‌باشد. در فهرست کتابخانه گنج بخش یک

نسخه خطی فارسی بنام «رنگین» وجود دارد که مشتمل است بر یک داستان فارسی ولی

نسخه ای بنام رنگین نامه ثبت نشده است.

۶۹ - زبده الرمل (نسخه اول)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۳۲ موزه ملی بلوچستان

مؤلف : نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ تألیف : ۷۰۶ هجری

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۰×۱۳ سانتی متر

تعداد سطور: چهارده (۱۴)

شماره صفحات: هشتاد و هشت (۸۸)

آغاز: [اول کتاب افتاده است]

شد نقی سرخ گونه	شد بیاض و سفید در غایت
مختلف دان جماعت آن رنگ	گر کنی سوی حکم آن آهنگ
عتبه خارج است رنگ سیاه	تیره گون قبض خارج اندر راه
چون طریق آمد است رنگ کبود	زود دریاب ها درین مقصود
ره یک خانه شکل چون آید	جامه در دو رنگ آن یابد

پایان:

سر بسر علم رمل هست اسرار	تو چرا می کنی چنین اظهار
مختصر کن برین روایت ها	گر چه گفتی بسی حکایت‌ها
گل این بوستان چو رفتی تو	حکم کن بر همین که گفتی تو
دارم اکنون ز دوستان امید	که بماناد نامشان جاوید

[آخر نسخه افتاده است.]

درباره کتاب و مؤلف آن:

در خصوص نام مؤلف، در صفحه ۳۶۹ مجلد هفتم، فهرست مشترک نسخه های خطی

پاکستان، تألیف احمد منزوی چنین می خوانیم:

"معین خاقانی، که بایستی نامش محمد و تخلص او معین باشد. چرا که خود وی در

منظومه "زبده الرمل"، از خود و تاریخ چنین یاد می کند:

زبان معین را ثنا خوان کن

مرغ جان را روان سخندان کن

ای "محمد" خصال خضر نفس

تو بکن ترک این هوی و هوس

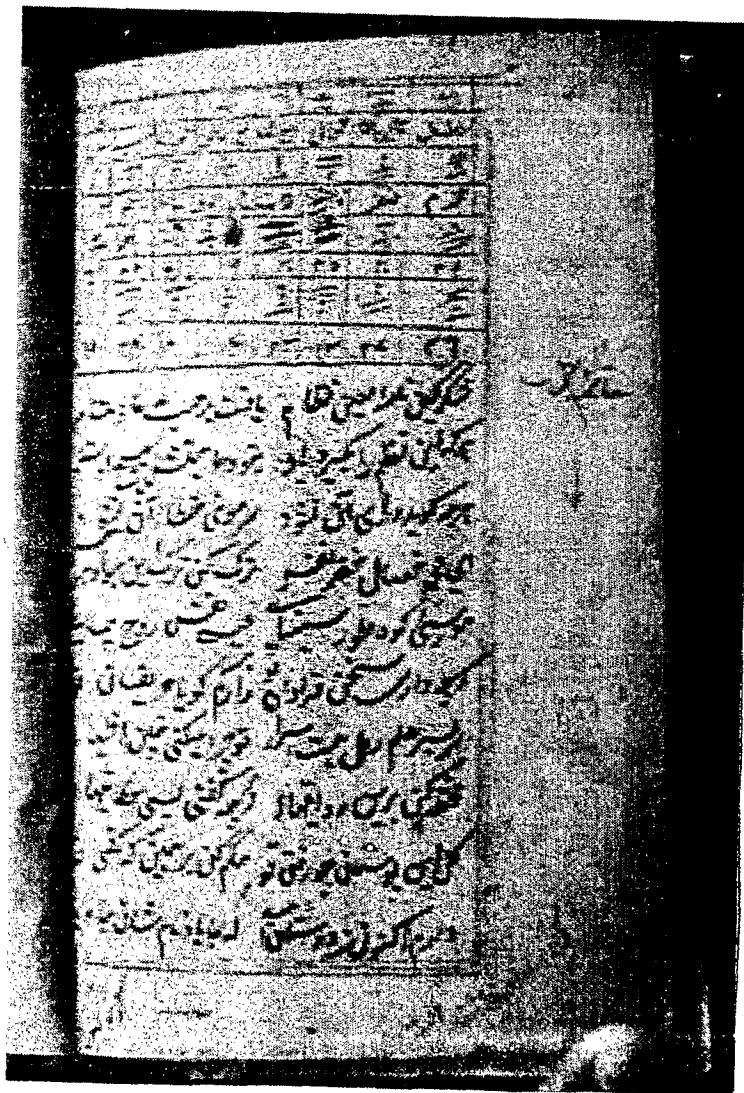
نام وی در منابع، محمد معین یا معین الدین محمد بن نظام الدین نصرالله خاقانی (دانشگاه

۱۶: ۵۷۸)، یا معین و یا معین الدین نصرالله خاقانی آمده است و بایستی از مردم اصفهان

باشد.

چگونگی نسخه موجود:

کتابت این نسخه بسیار قدیمی به نظر می‌رسد و اغلاط نوشتاری ندارد. تمام صفحات به رنگ نیلگون و شنگرف جدول بندی شده است. همچنین بعضی از صفحات حاشیه نویسی شده و بر ارزش آن افزوده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۶ نسخه «زبدہ الرمل» وجود دارد. (رجوع شود به صفحه ۲۶۸ فهرست مذکور)

تصویر شماره ۱۵- زبدہ الرمل (نسخه اول)

۷۰ - زبده الرمل (نسخه دوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۳۳ موزه ملی بلوچستان

مؤلف : نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ تألیف: ۷۰۶ هجری

تاریخ کتابت : ندارد

نوع خط : نستعلیق

اندازه: ۲۱×۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: شصت و هشت (۶۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

هر که را عقل راهبر باشد	کار او سر بسر چو زر باشد
نزند دم مگر براه خدا	نزند گام بی رضای خدا
در همه کار راه حق جوید	هر چه گوید همه زحق جوید
آن خدایی که او بقدرت خویش	کرد بنده عقول دور اندیش
عقل کل را از آن میان بگزید	نیک و بد خیر و شر ازوست پدید

پایان:

دارم اکنون زدوستان امید	که بماناد نامشان جاوید
هر گه و گه بخیر یاد کنند	بدعاهای نیک شاد کنند
کسر نداند شناخت در دو سرا	هیچکس علم غیب غیر خدا
باد از ما درود بر مهتر	هم باصحاب و آل او یکسر

محتوای کتاب:

مصنف کتاب دربارهٔ چگونگی نگارش کتاب، چنین می آورد:

سخنی چند پیش بنهادم	آنچه معلوم بود زاستادم
هر چه بگزیده بود شایسته	چون نمک در طعام بایسته
جمله را جمع کردم از اول	بنوشتم مفصل و مجمل
چون شد این نامهٔ خجسته تمام	زیده رمل کردم این را نام

چگونگی نسخه موجود:

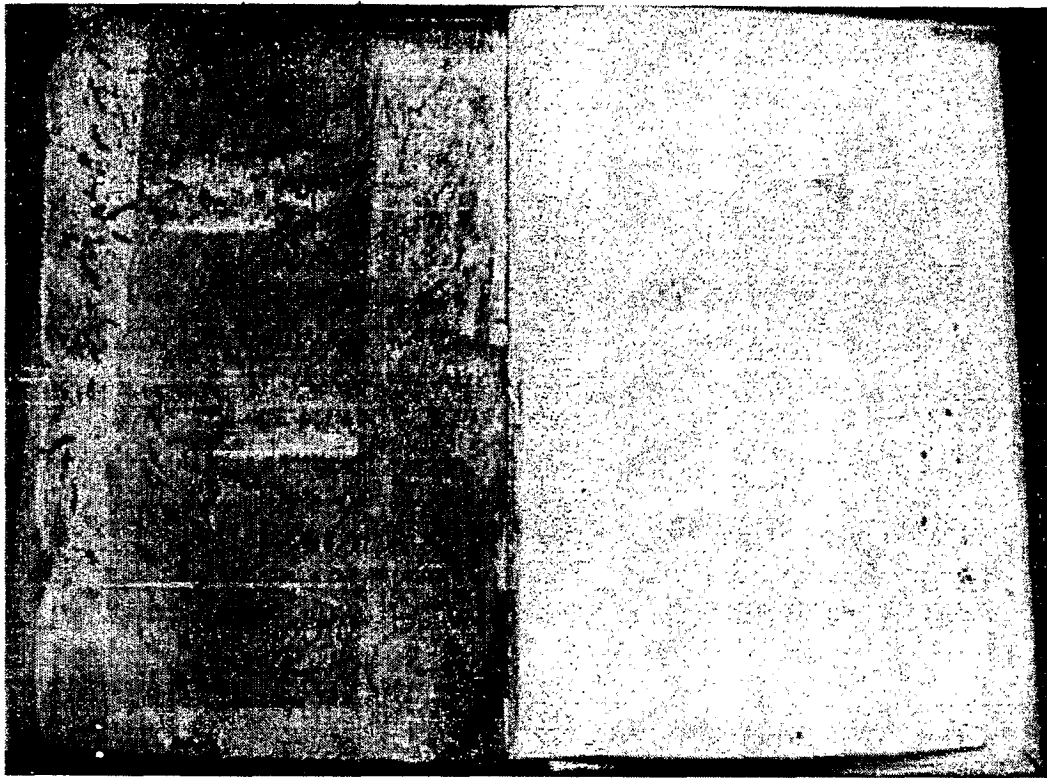
کتابت این نسخه بسیار قدیمی است و از جهت قدمت کتابت و درستی متن بی‌نظیر است.

نسخه حاضر سالم و کامل است.

هر سه نسخه متعلق به یک مصنف است و احتمالاً کاتب هم یکی باشد. کتاب زبده الرمل

حاوی موضوعات متنوعی می باشد و همانطور که از نوشتهٔ خود مصنف بر می آید.

ابتدای کتاب با ذکر نکاتی در خصوص حکمت و طب آغاز می شود و بعد وارد مسایل مربوط به رمل می گردد. در پایان کتاب نیز طریقه دریافت احوال و غیره ذکر شده است.

تصویر شماره ۱۶- زبده الرمل (نسخه دوم)

کتابخانه ملی ایران
تأسیسات کتابخانه ملی ایران

۷۱- زبده الرمل (نسخه سوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۳۴ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

تاریخ تألیف: ۷۰۶ هجری

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ۲۸ محرم الحرام ۱۲۴۵ هجری

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۴×۱۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: بین ۱۵ تا ۱۷ متغیر است.

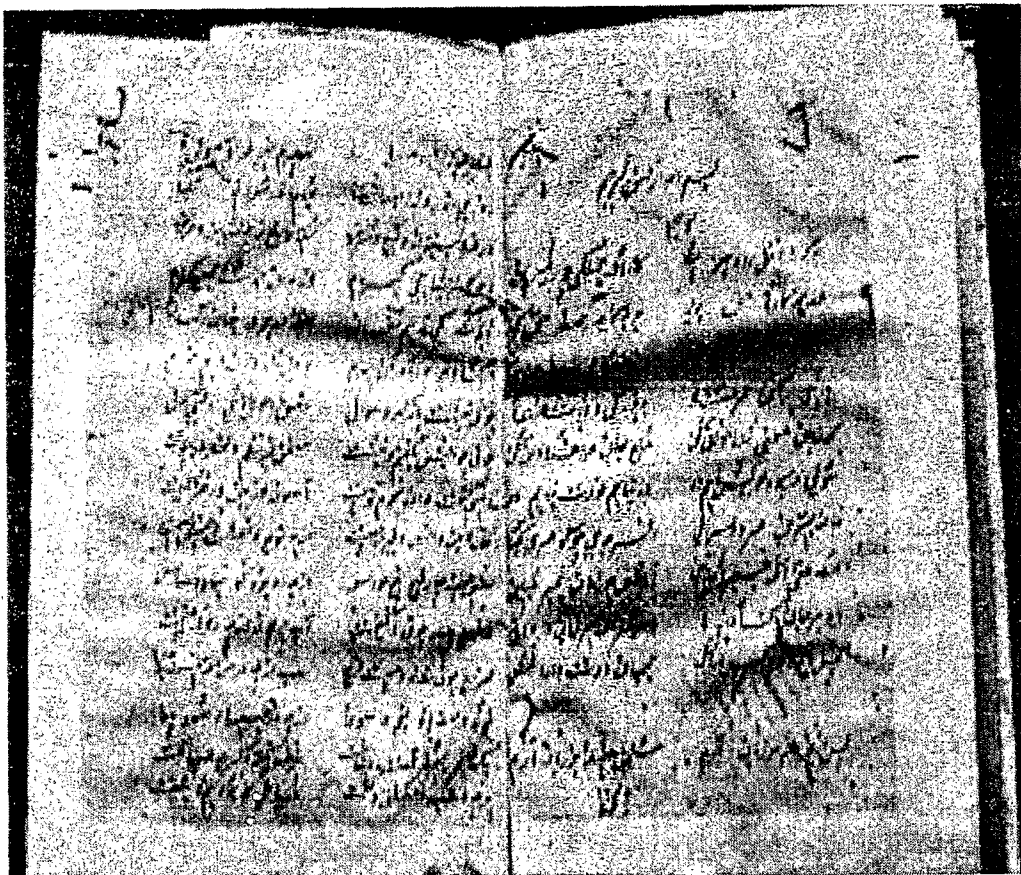
شماره صفحات: هشتاد و چهار (۸۴)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

هر که را عقل راهبر باشد	کار او جملگی چو زر باشد
در همه کار راه حق جوید	هر چه گوید همه زحق گوید
نزند دم مگر برای خدا	نهد گام بی رضای خدا
یا الهی بحق حرمت تو	به بزرگی و ذات عزت تو
[که زبان معنی ثناخوان کن]	مرغ جان را خدادان کن] (۱)

پایان: در خاتمه کتاب چنین آمده است:

[شکر کاین نامه از معین نظام
یاقت سرچشمه مدعا تمام] (۲)
هر که این نظم را بگیرد یاد
نبود حاجتش به هیچ استاد
هر چه گوید و رای آن نشود
سر مویی تفاوتی نشود
(۱) و (۲) وزن و معنی ابیات ایراد دارد.

تصویر شماره ۱۷- زبده الرمل (نسخه سوم)

۷۲- سبحة الابرار (نسخه اول)

نسخه خطی فارسی شماره ۴۰ موزه ملی بلوچستان

اثر: مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی (وفات: ۸۹۸ هجری)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ۱۲ رمضان المبارک - سال ذکر نشده است

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۲۱×۱۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: دویست و بیست و دو (۲۲۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

المنة لله که بخون گر خفتم یکچند چو غنچه عاقبت بشکفتم

از کش مکش چرخ بسی آشفتم کز گوهر راز سبجه واری سفتم

سبحان الله، این چه گوهرست که در نیسان احسان از رشحات سحب فضل در صدف

صدق گرد آمد و بدستکاری غواص فکرت از قعر بحر حکمت بساحل نطق افتاده.

پایان:

شد زورق حرف صواب زند از کلک خطا نقش بر آب

گل کند، خار بجا بنشانند خار را خوب تر از گل داند

حسن مقطع چو بود رسم کهن

قطع کردیم بدین نکته سخن

ختم الله لنا بالحسنی

و هو مولانا نعم المولی

محتوای کتاب:

سبحة الابرار، یکی از نفزترین مثنوی های مولانا نورالدین عبدالرحمان جامی است. این کتاب مشتمل است بر یک مقدمه، توحید و مناجات و دعاهاى دولت شهریاری و سبب تألیف. پس از آن چهل "عقد" در مطالب اخلاقی و حکایت ها و سپس مناجات. این کتاب نیز از بسیاری جهات شبیه کتاب تحفة الاحرار اوست.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر دارای کاغذ قهوه ای رنگ نامرغوب و جلد چرمی است. در اکثر جاها حواشی با ارزشی در کنار ابیات نوشته شده ولی کمی فرسوده شده است. با این حال این فرسودگی مانع از خواندن حواشی نمی گردد. آنطور که به نظر می رسد. این حواشی تاکنون غیر مطبوعه می باشد.

۷۳ - سبحة الابرار (نسخه دوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۴۱ موزه ملی بلوچستان

اثر: مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی (۸۹۸ هجری)

کاتب: همایون تفرشی حسینی

تاریخ کتابت: ۱۶ صفر ۱۰۱۲ هجری (عمر اکبر اعظم)

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۲۳×۱۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: صد و سی و دو (۱۳۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

المنة لله که بخون گر خفتم یک چند چو غنچه عاقبت بشکفتم

از کش مکش چرخ بسی آشفتم کز گوهر راز سبجه واری سفتم

سبحان الله این چه گوهرست که در نیسان احسان از رشحات سبحان فضل

در صدف صدق گرد آمده و بدستیاری غواص فکرت از قعر بحر حکمت بسا حل نطق

افتاده.

پایان:

گل کند خار بجا بنشانند خار را خوب تر از گل داند

حسن مقطع چو بود رسم کن	قطع کردیم بدین نکته سخن
ختم الله لنا با احسنی	و هو مولانا نعم المولی

چگونگی نسخه موجود:

دو نسخه از کتاب شریف سبحة الابرار اثر مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی در موزه ملی بلوچستان وجود دارد. این دو نسخه از نظر متن شبیه هم هستند و تفاوت آنها تنها در جزئیات مربوط به نسخه ها است. نسخه حاضر دارای کاغذ زرد رنگ بوده و آنقدر فرسوده و کهنه شده که خواندن بعضی قسمت های آن ناممکن است و از آنجا که چند بیت پایانی آن خوانده شد، به یقین می توان گفت که این نسخه کامل است. ویژگی بارز این نسخه حواشی بسیط و با ارزشی است که در کنار ابیات آمده است اما جای بسی تاسف است که فرسودگی و ریختگی بیش از اندازه مانع خواندن این حواشی می گردد.

۷۴- سراج الصبیان

نسخه خطی فارسی شماره ۴۶ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: تاج الدین

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: معمولی

اندازه: ۲۸×۱۸ سانتی‌متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: دوازده (۱۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حمد الهی و نعت حضرت رسالت پناهی را ذریعه فوز منزل تحقیق دانسته [...] ناخوانا است].

بدان این رساله مشتمل است بر یک مقدمه و یک خاتمه که فقیر خادم الطلبة [...] ناخوانا] تاج

الدین با اشارت بعضی احباء [...] عبارت در حیطة تحریر آورده مسمی بسراج الصبیان

ساخت [...] از محققان آنکه خطا و نسیان را ناشی از انسانیت انگارند.

پایان: ... و در مرد میم کسره باید بعد آن "یاء" افزایش. [میرورد] در مضارع شد.

واو محذوفه باز آید و شود و گردد و ورزد، ماقبل "دال"، "نون" افزایش و "زند" شود و در "آید" "میم" باشد و "آید" آید.

موضوع رساله:

سراج الصبیان، رساله، مختصری است در [لفظ] و لغت و نکات و مسایل دستوری که شامل یک مقدمه، یک مقصد و خاتمه می‌باشد.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه در وضع خوبی است و به نظر می‌رسد که کتابت نسخه به اتمام نرسیده و رها شده باشد و یا شاید نویسنده به همین مقدار اکتفا کرده باشد که در این صورت نسخه کامل است. نسخه‌های خطی این کتاب نایاب است. در فهرست کتابخانه گنج بخش اسلام آباد نسخه دیگری به این نام ذکر نشده است.

۷۵- سراج القلوب

نسخه خطی فارسی شماره ۹۳ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق شکسته آمیز

اندازه: ۲۲×۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: نود و دو (۹۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله العلی العظیم الجواد الکریم المدبر القدیم ذی الملک و البقاء و المجد و الثناء کل شیء
و رزاق کل حی لایرد قضاوة و لایحد بقادة و استغنی من رویته الناظرین. الله احسن الخالقین
و نشهد ان لا اله الا الله الملك المحمود الصمد المعبود و نشهد عبده و رسوله الامین و صلوة
الله و علی آله الطیبین الطاهرین و سلم.

پایان: ... در ملک یمن، نام او یوسف بن یونس بود آن ملک، بت پرست بود. امیر

المؤمنین علی رضی الله تعالی عنه ... [آخر کتاب افتاده است].

موضوع و محتوای کتاب:

این کتاب حاوی مسایل مهمی در موضوع عقاید و علم کلام می‌باشد که به صورت سؤال و جواب درج شده است. برخی از این سؤالات، سؤالی است که مردم یهود از کتاب تورات در آورده بودند و از حضرت رسول (ص) پرسیده بودند و حضرت رسول (ص) نیز جواب آنها را از جبرئیل دریافت نموده بود. جواب برخی از سؤالات را نیز حضرت علی (ع) داده است. بقیه سؤالات از کتابهای دیگر اخذ شده است.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر، کامل است و در وضعیت خوبی قرار دارد. با این حال نام مؤلف معلوم نشد. نسخه‌های خطی دیگر این کتاب کمیاب است با وجود این، در فهرست کتابخانه گنج بخش اسلام آباد، یازده نسخه از کتاب سراج القلوب ذکر شده است.

۷۶ - سر اکبر

(ترجمه از سانسکریت به فارسی)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۱۴ موزه ملی بلوچستان

مترجم: داراشکوه (متوفی ۱۰۶۷ هجری)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ۱۰۸۳ هجری

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۱۸×۱۲ سانتی متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: دویست (۲۰۰)

آغاز: [اول کتاب افتاده است]

... برآمدن [...] ناخوانا] یعنی جهل و نادانی همین که به او رسیده همه چیزها [...] ناخوانا] که
پرنوما بتد یعنی نام بزرگ خدا و طلب خدا و دیگر چیزها که مذکور شد همه را فراموش
می‌کند. از همین جهت، باز مستحق عمل می‌شود و در عمل نیک و بد در می‌آید و سه خلطی
که در بدن است، سه صفت ست و رج و تم است که ایجاد و ابقاء و افناء باشد که پیدا
شد و مدت معهود ماند و بعد از آن در خواهد گذشت.

پایان: الله تعالی طالبان خود را توفیق بخشد که ازین گنج معرفت بهره ور شوند و از هستی موهوم خلاص گشته به هستی حقیقی رسیده، رستگار جاوید گردند. آمین یا ارحم الراحمین. یا اکرم الاکرمین.

محتوای کتاب:

در این نسخه هر چهار "وید (اِپنِشاد)" وجود دارد. داراشکوه تلفظ اِپنِشاد را اِپنِکِهت نوشته است و معلوم می‌شود که این تلفظ هم صحیح است.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه موجود، دارای کاغذ زرد است و بعضی از عبارات آن بعلت کرم خوردگی، ناخوانا شده است. شاید قدیمی‌ترین مخطوطه از سر اکبر، همین نسخه حاضر باشد. در پایان کتاب چهار مهر بنام گنگابش حک شده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش نسخه دیگری از سر اکبر ثبت نشده است. در نسخه حاضر، هیچگونه فصل بندی و غیره وجود ندارد.

۷۷ - سری بهاگوت مهاپوران

نسخه خطی فارسی شماره ۱۱۵ موزه ملی بلوچستان

مترجم: نامعلوم

کاتب: روپ چند فرزند گلاب چند

تاریخ کتابت: ۱۸۵۸ "بکرمی" مطابق با ۱۸۰۱ میلادی

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۱۱×۱۶ سانتی متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: شصت و پنج (۶۵)

آغاز: [اول کتاب افتاده است].

... تا صد سال توجه به پایان داشت . چون به انتها نرسید، باز بالا آمد. هم در آن حیرت،
آوازی از غیب شنید که "پت ، پت" ، "یعنی عبادت برهما" . به عبادت مشغول شد و بعد از آن
[...ناخوانا است] ... که به آفرینش خلق پردازد. او بالهام غیبی، هشتاد و چهار لک جاندار
پیدا کرد. چهل و دو لک آبی و چهل و دو لک بری و چهار جگ مقرر نمود که چهار دور
باشد.

پایان: از امراض نفسانی و روحانی و تأثیر بد سیارات می‌رهند و از هراس و ترس و بیم ظالم ایمن شوند. همانا سری بهاگوت [...] ناخوانا است] می‌خورند و نمی‌میرند در دنیا اگر کسی سری بهاگوت پوران بخواند و بشنود و خرسند باشد.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه‌های متعددی از ترجمه فارسی سری بهاگوت مهاپوران موجود است اما بین آنها تفاوت‌هایی وجود دارد. نسخه حاضر از این حیث، نسخه با ارزشی به نظر می‌رسد. متأسفانه کتاب حاضر، کمی فرسوده و کرم خورده شده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش اسلام آباد نسخه دیگری بنام «سری بهاگوت» وجود دارد که کاتب آن سوکهرام ولد گوپال داس ذکر شده است. (رجوع شود به صفحه ۲۷۸ فهرست مذکور).

۷۸ - شرح چهل حدیث به زبان فارسی

نسخه خطی فارسی شماره ۱۵۸ موزه ملی بلوچستان

شارح: علوی حسن پوری

کاتب: محمد گل ازیرا - کتابت برای سراج احمد انجام شده است.

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نسخ معمولی

اندازه: ۱۵×۲۴ سانتی متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: پنجاه و دو (۵۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حمد وافر مر خدایرا عز و جل که توحید سرمایه نجات و درجات در این مرتب کرد و ثنای متکثر مر الله تعالی را که زمره آن ترا فایق و فاصل از همه آفرید. قوله تعالی، فتبارک الله احسن الخالقین.

پایان: شصت و سیو م، دیدار خدای تعالی روزی شود و شصت و چهارم در زیر

سایه عرش باشد. شصت و پنجم نوشته شود در پیشانی او کلمه بسم الله الرحمن الرحيم.

شصت و ششم حور و قصور و غلمان در خدمت او شاد باشند با شراب و شیر و شهد و

میوه‌های گوناگون در خواطر او گردد در [...] ناخوانا است] باشند موجود فی الحال شود و دروغ نخواهد شد و معزز و مکرم در جنت نشینند. والله اعلم بالصواب.

موضوع کتاب:

شارح در این نسخه، بعلاوه شرح هر حدیث، فواید عجیب و حکایات غریب زیادی نیز آورده است. این نسخه، شرح مبسوطی از چهل حدیث به زبان فارسی می‌باشد که تاکنون به چاپ نرسیده است و نسخه‌های خطی آن نیز کمیاب می‌باشد.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر سالم و کامل است. در فهرست کتابخانه گنج بخش اسلام آباد نسخه‌ای از «شرح چهل حدیث» موجود نیست.

۷۹ - شرح دعای سریانی به زبان فارسی

نسخه خطی فارسی شماره ۸۸ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: عبدالله بن عباس

ترجمه و نظم: از ضیاء الدین نخشبى

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: اشعار عربی به خط ثلث و ترجمه منظوم فارسی به خط نستعلیق زیبا

اندازه: ۲۱×۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: سیزده (۱۳)

شماره صفحات: شانزده (۱۶)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

اگر اسناد این را باز خوانم	زمقصدی که دارم باز مانم
بخوان مسکین تو اکنون این دعا را	روا گردد همه حاجات آنرا
وگر کشتی بدریا مانده باشد	روان گردد چو کس این خوانده باشد
و اگر از آسمان باران نیارد	بسوی آسمان دستی برآرد
دگر باران زیاریدن نماند	بماند، این دعا چون باز خواند

پایان:

اتعرف من له اسم کاسمی

انا الرحمن فاطلبنی تجدنی

چو نام من کسی را نام نبود

بجز من هیچکس علام نبود

منم آن مهربان کز رحمت من

جوان و پیر بی انعام نبود

انا الله الذی لا شیء مثلی

[آخر کتاب افتادگی داشته و بعدها دعای دیگری توسط کاتب دیگری کتابت شده و به کتاب

افزوده گشته است.]

موضوع رساله:

دعای سریانی بنام قصیده سریانی و یا قصیده ربوبیه نیز شهرت دارد و گفته شده که متن

دعایی است که یکی از سوره‌های «زبور» کتاب آسمانی می باشد.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه در وضعیت خوبی قرار دارد اما متأسفانه آخر آن افتاده است. نسخه نایاب و با

ارزشی به نظر می رسد و تاکنون غیر مطبوعه می باشد. این کتاب شرح فارسی دعای

سریانی عبدالله بن عباس است که متن به عربی و به نسخ و ترجمه آن بصورت منظوم در

بین سطور آمده است. در بعضی قسمت ها حواشی نیز وجود دارد. در فهرست کتابخانه

گنج بخش یک نسخه دیگر از شرح دعای سریانی به زبان پشتو وجود دارد. (رجوع شود به

صفحه ۳۰۷ فهرست مذکور).

۸۰- شرح سکندر نامه

نسخه خطی فارسی شماره ۵۵ موزه ملی بلوچستان

شارح: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: متن، به خط نستعلیق و حواشی به خط شکسته نوشته شده است.

اندازه: ۳۰×۱۵ سانتی متر

تعداد سطور: بیست و دو (۲۲)

شماره صفحات: نود و چهار (۹۴)

آغاز: [... اول نسخه ناخوانا است.]

پرستش می کردند و چون خور ذات محمدی از مطلع نبوت سر بر آورد، چشم آنها کور شد که زیادت نور خیرگی چشم آرد. فتفکر قوله. فلک بر زمین چارطاق افکنش پنج چار طاق افکن. فراش مدار الافاضل یعنی آسمان با اینهمه بلندی بر آن درگاه او همچو فراش می گردد.

پایان: و گریه از لعل افکندن کنایه از ترک حيله و فریب است و هم چنین گریه در

انبان داشتن بمعنی فریب پنهان داشتن. چنانکه [ناخوانا است.] لغت تصریح کرده اند، پس

خاک [... ناخوانا است.] باشد یکی در رنگ، دویم در خوردن گوشت آدمی که به هر حيله

می‌خواهد آنرا بلع کند و تا چند [خیر] بتکرار برای توکید است لیکن بقدر پری ضرور است تا معنی صحیح شود. یعنی اندیشه از تن خاک . [این پایان نسخه است.]

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه در بعضی قسمت‌ها فرسودگی دارد اما در مجموع در وضع رضایت بخشی است. به نظر می‌رسد که این نسخه با نسخه های دیگر شرح سکندرنامه تفاوت داشته باشد. در فهرست کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان در اسلام آباد، هفت نسخه از شرح سکندرنامه ذکر شده که شارحان آن نسخه‌ها متفاوت می‌باشند. اینکه آیا این نسخه با هفت نسخه مذکور مشابهت هایی دارد یا خیر، نیاز به بررسی و مطابقت نسخه ها است. (رجوع شود به صفحه ۳۱۰ فهرست مذکور).

۸۱- شرح سه نثر ظهوری

نسخه خطی فارسی شماره ۵۴ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: مولوی امام بخش صهبایی دهلوی

کاتب: نظام الدین

تاریخ کتابت: ۳۰ مرد ۱۹۲۸ بکرمی - مطابق با ۱۸۷۱ میلادی

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۵×۱۷ سانتی متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: چهارصد و شانزده (۴۱۶)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

پس از حمدی که صریر قلم از یمن ادای آن کوس آن هو الا وحی یوحی می تواند زد و بعد

از نعتی که زبان قلم به میمنت اظهارش حرف "انا افصح" نقش صحیفه بلاغت تواند زد.

پایان: و ناچار برین داشت که قطعه تاریخی هدیه موزون طبعان نماید و نقد

تحسین از لب قدر شناسان برباید، از [تعمیر] (*) آن فهمیدنی است و بر لطف کلام

وارسیدنی - قطعه تاریخ:

شرحی که هر سه نثر ظهوری زخامه ریخت

دروی هزار نکته به هر باب گفته شد

از بهر سال او زده هاتف ندا ز غیب

شرح سه نثر خالی از اطناب گفته شد

(*) شاید تعبیر باشد.

موضوع کتاب:

سه نثر ظهوری، اثر ملا نورالدین ظهوری (متوفی ۱۰۲۵ ه.ق) می باشد که موضوع آن وصف لغت و اندرز مردم داری و کشور داری است. این سه خطبه، پیوسته در شبه قاره به طبع رسیده و شرحهایی نیز بر آن نگاشته شده است که به شرح سه نثر ظهوری معروف است.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه سالم و کامل است و با وجود اینکه نسخه حجیمی است، اغلاط نوشتاری در آن دیده نمی شود. چند ورق آخر نسخه کمی کرم خوردگی پیدا کرده اما متن سالم است. نسخه حاضر به خط نستعلیق کتابت شده و تمام صفحات آن مزین به جداول شنگرف و لاجوردی است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، نسخه دیگری با این نام وجود ندارد.

۸۲- شرح قصیده "بانت سعاد" به زبان فارسی

نسخه خطی فارسی شماره ۱۵۷ موزه ملی بلوچستان

شاعر: کعب بن زهیر صحابی

شارح: نامعلوم (*)

کاتب: سید محمد شاه، ساکن روستای مرید

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: معمولی. (متن عربی به خط نسخ است)

اندازه: ۲۷×۲۱ سانتی متر

تعداد سطور: شانزده (۱۶)

شماره صفحات: چهل و دو (۴۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

بانت سعاد فقلبی الیوم متبول

شرح آن در حاشیه صفحه نخست چنین آمده است:

"جدا شد سعاد، پس دل من روز جدایی بیمار و بند گردانیده شد. پس او خلاصی داده نمی

شود و مقید به قید محبت او مانده"

پایان: مؤخر و مقدم، فقال علی رضی الله عنه؛ انما يفعل ذلک من تولى و تعیطی

ظهره للعدد و اما انا ما زلت.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه کامل است و در وضعیت خوبی می باشد. با وجود این نام شارح، نامعلوم است. به نظر می رسد که این شرح تاکنون غیر مطبوعه باشد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۲۱ نسخه از شرح بانث سعاد ذکر شده که بعضی به زبان فارسی، بعضی به زبان پنجابی و بعضی به زبان عربی می باشند. این نسخه شرح قصیده بانث سعاد به فارسی است. لازم به ذکر است که متن اصلی و معنی ابیات همه به عربی می باشد و فقط شرح برخی از ابیات که در حاشیه نوشته شده به فارسی است. (*) قبل از این، قصیده مزبور، توسط قاضی شهاب الدین دولت آبادی. به فارسی شرح شده بود اما نسخه حاضر با نسخه قاضی شهاب الدین تفاوت دارد. هیچگونه فصل بندی در این کتاب انجام نشده است. (رجوع شود به صفحه ۳۲۰ فهرست مذکور).

۸۳- شرح قصیده کعب بن زهیر بن ابی سلمیٰ المدنی به زبان فارسی

نسخه خطی فارسی شماره ۱۵۸ موزه ملی بلوچستان

اثر: کعب بن زهیر بن ابی سلمیٰ المدنی

شارح: قاصی شهاب الدین دولت آبادی (متوفی به سال ۸۴۹ هـ)

کاتب: سید محمد شاه

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: معمولی

اندازه: ۱۸×۱۲ سانتی‌متر

تعداد سطور: چهارده (۱۴)

شماره صفحات: بیست و هشت (۲۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم و تمم بالخیر.

(شرح قصیده کعب بن ابی سلمیٰ المدنی.)

حمد بی پایان و [تثاوی] بی‌غایت خدای را عزوجل جلاله، که روزگار ما را بعدل خداوند

عالم که آفتاب فلک شهریاری و مهر سپهر بختیاری ذوالقرنین جهان کشور مستان، سلیمان

عالم ... [عبارت ناخوانا است.]

پایان: جار و مجرور و مضاف هم مضاف‌الیه ما حرف نفی تهلیل مبتداء عن حیاض الموت، جار و مجرور است. جز مبتداً مقدم و عمل ما باطل شده است. زیرا که جز او مقدم شده است - معنا - یاران پیغمبر علیه‌السلام دلیرند در حرب اصلاً نمی‌گریزند. چون نیزه ایشانرا می‌رسد. در سینه می‌رسد. از این جهت که نمی‌گریزند از حوضه‌ها مرگ و سختی‌ها و بلاها ایشانرا پس خزیدن نیست.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه کامل است و در وضعیت خوبی قرار دارد. به نظر می‌رسد که تاکنون غیر مطبوعه باشد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، یک نسخه دیگر از این شرح ذکر شده است. (رجوع شود به صفحه ۳۲۴ فهرست مذکور.)

۸۴- شرح مثنوی معنوی مولوی (دفتر اول)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۸ موزه ملی بلوچستان

اثر: مولانا جلال الدین بلخی (قرن هفتم)

شارح: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۵×۱۳ سانتی متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: سیصد و هیجده (۳۱۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

بشنو از نی چون حکایت می کند از جدایی ها شکایت می کند

از نیستان تا مرا ببریده‌اند از نفیرم مرد و زن نالیده‌اند

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق تا بگویم شرح درد اشتیاق

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش باز جوید روزگار وصل خویش

پایان:

گشت خاک آمیز و خشک و گوشت بُر ز آن گیاه اکنون بپرهیز ای شتر

سخت خاک آلوده می آید سخن	آب تیره شد، سر چه بند کن
تا خدایش باز صاف و خوش کند	او که تیره اش کرد هم صافش کند
صبر آرد آرزو رانی شتاب	صبر کن و الله اعلم بالصواب

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه فقط شامل دفتر اول مثنوی است و کامل می باشد. کاغذ آن زرد مایل به قهوه ای و بسیار فرسوده است و بیشتر آن ناخوانا شده است. حواشی و تعلیقات و تشریحات مبسوط و با ارزشی در آن نوشته شده بوده که متأسفانه بعلت فرسودگی و ریختگی بیش از حد اوراق، استفاده از این حواشی بسیار مشکل شده است ولی اگر به ترتیب آن همت گمارده شود، شرح جامع و با ارزشی از دفتر اول بدست خواهد آمد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۱۳۱ نسخه متفاوت از مثنوی معنوی وجود دارد. (رجوع شود به صفحات ۵۱۹

تا ۵۲۳ فهرست مذکور)

۸۵- شرح مشکوٰۃ المصابیح به زبان فارسی (نسخه اول)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۱۰ موزه ملی بلوچستان

شارح: شیخ عبدالحق محدث دهلوی (متوفی به سال ۱۰۵۲ هجری)

کاتب: قاضی عبدالوهاب میر نورالله

تاریخ کتابت: ۱۷ جمادی الاول ۱۱۰۰ هجری

سی و دومین سال جلوس عالمگیری

نوع خط: نستعلیق شکسته آمیز

اندازه: ۲۸×۱۸ سانتی متر

تعداد سطور: بیست و پنج

شماره صفحات: دویست و هفتاد و هشت (۲۷۸)

آغاز: [... اول کتاب افتاده است.]

از کمالات تا واجد مراد و مقصود شود مستغنی گردد بفضل خدا از ما سوی او چون تو داریم بمعنی همه داریم همه. الماجد به معنی مجید است چنانکه عالم به معنی علیم. در صیغه مجید، مبالغه و تأکید است و همه صفات الله تعالی بالغ و کامل است. لیکن گاهی در لفظ اشعار و اعلام بآن می کنند و گاهی باثبات اصل معنی اکتفا می نمایند که در نفس خود کامل است احتیاج به دلالت لفظ ندارد.

پایان: می گفت. آنحضرت: "اتانی اللبدآت من ربی" آمد مرا امشب آینده
فرشته از پروردگار من فقل: "صل فی هذا الوادی المبارک" بگذار نماز درین مبارک و قل
عمرة فی حجة و بگو عمره را در حج باشد و قول استعمال کرده می شوند در جمیع افعال و
فی روایة و [قل عمرة و حجة]. مقصود، بیان فضیلت نماز است در بقعة شریفه که حکم
عمره حج دارد - دواء البخاری.

چگونگی نسخه موجود:

این شرح از کتاب مشکوة المصابیح، اگر چه هیچگونه باب و یا فصلی در آن مشخص
نشده، اما نسخه با ارزشی به نظر می رسد. نسخه حاضر دارای کاغذ سفید مایل به زرد
است و بجز اول کتاب که افتادگی دارد، بقیه کتاب سالم است و در وضع خوبی می باشد.
کارشناس دیگری، یادداشتی با این مضمون بر روی کتاب تحریر نموده است: "قاضی
عبدالوهاب، در زمان عالمگیر پادشاه، قاضی بوده و یکی از دانشمندان ممتاز وقت به شمار
می رفته است." در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۱۷ نسخه بنام "شرح مشکوة المصابیح"، یک
نسخه بنام «شرح مشکوة» و یک نسخه بنام «شرح مشکوة شریف» ذکر شده است. (رجوع
شود به صفحه ۳۳۲ فهرست مذکور).

۸۶- شرح مشکوٰۃ المصابیح (نسخه دوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۱۱ موزه ملی بلوچستان

شارح: شیخ عبدالحث محدث دهلوی - (متوفی به سال ۱۰۵۲ هجری)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: معمولی

اندازه: ۲۵×۱۵ سانتی متر

تعداد سطور: بیست و دو (۲۲)

شماره صفحات: دویست و ده (۲۱۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب البیوع - بیع گاهی بمعنی عقد آید که اثر آن بر آمدن مال است از ملک یکی و درآمدن در ملک دیگری که مبادله مال بمال عبارت از آن است و بیشتر اطلاق بیع بر جزء اول است که بر آمدن مال است از ملک که آنرا فروختن گویند.

پایان: که آن حضرت سوده را طلاق نداد. اراده طلاق وی کرده بود. چون وی

التماس و احتجاج کرد، باز آمد از طلاق وی. نگاه داشت او را و بعضی گفته اند که طلاق

کرد و چون این صرف کرد، رجعت کرد و قول اول صحیح است. والله اعلم و قاضی عیاض

روایت کرد که آن زن که قسم نمی کرد، صفيه است و تصحيح کرده است و در شرح، آنرا نقل کرده‌ایم -

[آخر نسخه افتاده است].

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه در مجموع در وضع خوبی است و فقط در بعضی قسمت ها فرسودگی دارد و از آنجا که این فرسودگی ها بطرز ناشیانه ای اصلاح شده، از اینرو خواندن متن دشوار گشته است.

تصویر شماره ۱۸- شرح مشکوة المصابيح (نسخه دوم)

۸۷- شرح مشکوٰۃ المصابیح (نسخه سوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۱۲ موزه ملی بلوچستان

شارح: شیخ عبدالحق محدث دهلوی (متوفی به سال ۱۰۵۲ هجری)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نسخ

اندازه: ۲۵×۱۵ سانتی متر

تعداد سطور: بیست و دو (۲۲)

شماره صفحات: پانصد و چهل و شش (یک ورق اول افتاده است).

آغاز: والانسان سواء، انگشتان همه برابرند و دندانها همه برابرند. اگر بعضی

کلانتر و بزرگتر از بعضی باشند، چنانکه [الثنيه و الفرس*] سواء دندان پیش و دندان

کرسی همه برابرند. اگر چه [...] ناخوانا است. بزرگتر و عظمت آن [...] ناخوانا است] نامها

دارند.

(*) این دو واژه نامفهوم هستند.

پایان: ساکن نمی شود و نمی ایستد خون. پس اگر درین روز خون کشد شاید که موافق افتد آن ساعت مرگ و به هلاک انجامد، دواه ابو داود الزهری مرسلا عن النبی صلی الله و آله و سلم. زهری که از مشاهیر تابعین از حضرت پیغمبر ... [ناتمام - آخر کتاب افتاده است.]

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه ناقص است و اول و آخر آن افتاده است. از آنجا که قدیمی تر از دو نسخه قبلی به نظر می رسد. ممکن است نزدیک به زمان تألیف، کتابت شده باشد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۱۷ نسخه بنام «شرح مشکوة المصابیح»، یک نسخه بنام «شرح مشکوة»، و یک نسخه بنام «شرح مشکوة شریف» ذکر شده که برای یافتن مشابهت‌های آنها باید تمام نسخه ها بررسی شود. (رجوع شود به صفحه ۳۳۲ فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش - اسلام آباد - پاکستان)

۸۸ - صلوة مسعودی در فقه - نسخه اول

نسخه خطی فارسی شماره ب - ام - ۳۱ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: مسعود بن محمود بن یوسف سمرقندی

کاتب: عیسی

تاریخ کتابت: ۱۰۸۶ هجری

نوع خط: نسخ

اندازه: ۱۹×۱۳ سانتی متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: چهارصد و هفتاد و هشت (۲۲۹ ورق موجود است)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

باید دانستن که زکوة دادن فريضه است بنص قرآن و هم بحديث رسول عليه السلام اما نص آنست که قوله تعالى: "و اقيموا الصلوة و اتوا الزکوة" امر کردن خدای تعالی به دادن زکوة دليل است که زکوة فريضه است.

پایان: صلی الله علی خیر خلقه محمد و آله الطیبین الطاهرین و علی المهاجرین و

الانصار الآخ.

[آخر نسخه در همین جا پایان می پذیرد.]

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه کامل است و افتادگی ندارد اما صفحه آخر کمی فرسوده و ناخوانا شده است. از قرائین چنین بر می آید که تاریخ کتابت غلط ثبت شده باشد. و الله اعلم بالصواب.

در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۱۹ نسخه از این کتاب وجود دارد. (رجوع شود به صفحه ۳۵۸ فهرست مذکور).

سه نسخه از کتاب صلوة مسعودی در این موزه وجود دارد که همگی متعلق به مسعود بن محمود بن یوسف سمرقندی است. اما کاتبان آنها تفاوت دارند. آغاز نسخه اول با دو نسخه دوم و سوم متفاوت است اما پایان آن با پایان نسخه سوم یکی می باشد.

این نسخه فصل بندی نشده است. در خصوص ابواب و فصول کتاب صلوة مسعودی به نسخه دوم همین فهرست مراجعه شود.

۸۹- صلوٰۃ مسعودی در فقه - نسخه دوم

نسخه خطی فارسی شماره ۱۰۶ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: مسعود بن محمود بن یوسف سمرقندی

کاتب: نامعلوم - نام کاتب در پایان نسخه وجود داشته اما متأسفانه مخدوش شده

و قابل خواندن نیست.

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: معمولی

اندازه: ۲۸×۱۹ سانتی متر

تعداد سطور: نوزده (۱۹)

شماره صفحات: پانصد و بیست و چهار (۵۲۴)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي اعز العلم والعلماء و اذل الجهل والجهلاء و بين في محكم تنزيه بينها كما قال

الله تعالى قل هل يستوى الذين يعلمون و الذين لا يعلمون .

شكر و سپاس مر خدایی را كه عزيز گردانید علم را و علما را و خوار گردانید جهل را و

جاهلان را و بیان کرد در قرآن خودش...

پایان: اگر مغ جنب به طلب دلو و رسن بچاه فرو رفت، غوطه خورد و بر اندام وی نجاست حقیقی نیست، آن آب پاک بود، برای آنکه نیست قربت از وی [...] ناخوانا است. نیست که برای ایشان مخاطب نیند باوردن غسل. اگر مسلمانی با طهارة به طلب دلو رسن بچاه رفت و غوطه خورد، ظاهر روایت آنست که آب پاک بود و [طهاوی] (*) رحمه الله علیه گفته است که آب مستعمل در چاه رفت حکمش [...] آخر کتاب افتاده است.

(*) نامفهوم است کذا فی الاصل معلوم نشد.

موضوع کتاب:

این نسخه نیز چون دو نسخه دیگر مربوط به مسعود بن محمود بن یوسف سمرقندی است که در موضوع علم فقه به رشته تحریر در آورده است. موضوع کتاب صلوٰة مسعودی، فقه حنفی است و چون به زبان فارسی ساده و روان و دور از تکلفات و تصنیعات و تسجیجات بوده و مفهوم همگان بوده، تکثیر یافته و نسخه‌های خطی و چاپی زیادی از آن وجود دارد

(ر.ک فهرست کتابخانه گنج بخش، مجلد اول / صفحه ۳۰۹)

ابواب و فصول:

این کتاب دارای ابواب و فصول زیر است:

آغاز کتاب: مقدمه الصلوٰة

باب اول: در سه فصل که فصل اول آن در بیان مقدمه است.

باب دوم: در بیان اینکه نماز برکه واجب و برکه نه .

باب سوم: در بیان الفاظ کفر که بر زبان راند و کفر لازم شود.

باب چهارم: در بیان دوازده قرض

باب پنجم: در بیان واجبات نماز

باب ششم: در بیان سنت های نماز

باب هفتم: در بیان ادب نماز و مکروهات

باب هشتم: در بیان طهارة اعلم

باب نهم: در بیان آداب استبراء

باب دهم: در بیان سنتهای طهارة و تسمیه و نیت کردن و ترتیب نگاهداشتن

باب یازدهم: در بیان مسواک

باب دوازدهم: در بیان آداب استنجاء

باب سیزدهم: در بیان غسل (مشمول بر چهار فصل)

باب چهاردهم: در بیان آداب گرما به رفتن (مشمول بر ۲ فصل)

باب پانزدهم: در بیان شک در طهارة و فساد در طهارة

باب شانزدهم: در بیان خنده قهقهه در نماز

باب هفدهم: در بیان احکام و آداب خواب و قی و خلال و خرج و پرده و قی در روزه

(مشمول بر ۶ فصل)

باب هیجدهم: در بیان حیض (مشمول بر ۲۲ فصل)

باب نوزدهم: باب الانجاس (مشمول بر ۶ فصل)

باب بیستم: در طهاره از نجاست

باب بیست و یکم: در بیان آب [مستعمل] و آب شرب

چگونگی نسخه موجود:

صفحه اول و آخر فرسوده شده و حاشیه پایین ورق آخر ریختگی دارد، به همین خاطر، نام کاتب خوانا نیست.

تصویر شماره ۱۹- صلوٰه مسعودی در فقه (نسخه دوم)

۹۰- صلوٰۃ مسعودی در فقه - نسخهٔ سوم

نسخهٔ خطی فارسی شمارهٔ ۱۶۱ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: مسعود بن محمود بن یوسف سمرقندی

کاتب: بودی شاه فرزند قاضی غلام علی

تاریخ کتابت: ۷ ربیع الثانی ۱۲۸۰ هجری مطابق با ۱۹۲۰ میلادی

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۲۴×۱۵ سانتی متر

تعداد سطور: نوزده (۱۹)

شماره صفحات: پانصد و هشتاد و شش (۵۸۶)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي اعز العلم والعلماء و اذل الجهل والجهلاء و بين في محكم تنزيل. قوله تعالى:

«قل هل يستوى الذي يعلمون والذين لا يعلمون» و ارسل رسوله صلى الله عليه و سلم حتى

نشر العلم...

پایان: صلى الله على خير خلقه محمد و آله اجمين الطيبين الطاهرين و على

المهاجرين و النصار و التابعين الابرار و الاولياء والاخيار و على جميع الانبياء والمرسلين.

اللهم ارزقنا شفا عتھم يوم لا ینفع مال و لا بتون.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ محکم و نفیس است و به همین علت در وضع بسیار خوبی قرار دارد. آغاز این نسخه تا حدودی شبیه نسخه دوم است و پایان آن با نسخه اول مشابهت دارد. شاید این بدان علت است که پایان نسخه دوم ریختگی دارد. به هر حال در اصل نسخه تفاوتی نیست و این تفاوت‌های جزئی در آغاز و پایان این نسخه‌ها به خاطر دستبرد کاتبان آنها به وجود آمده است.

۹۱- طالع‌نامه

نسخه خطی فارسی شماره ۱۳۰ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: محمد کرم الله - کتابت برای میان جهانگیر

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۱۹×۱۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: سیزده (۱۳)

شماره صفحات: چهل و هشت (۴۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

یا منان یا حنان یا دیان یا سبحان یا ستار یا مستعان یا لا اله الا انت یا هو یا لا اله الا هو
حفیظ یا من العزیز یا رحمان یا رحمان یا رحمان....

پایان و در خبر است که پیغمبر می‌فرماید علیه‌السلام، از محبت پیغمبر آنست که

صاحب شرع، کبوتر را نجس حکم نکرد و فرمود که پاک است و در خبر است از پیغمبر

صلی الله علیه و سلم؛ یاری کنید در حق کبوتر بغدادی بطعمه و آب زیرا که یاری کرده است

برادر من نوح علیه‌السلام را در بشارت رسانیدن آخر شدن طوفان و در هر خانه که کبوتر

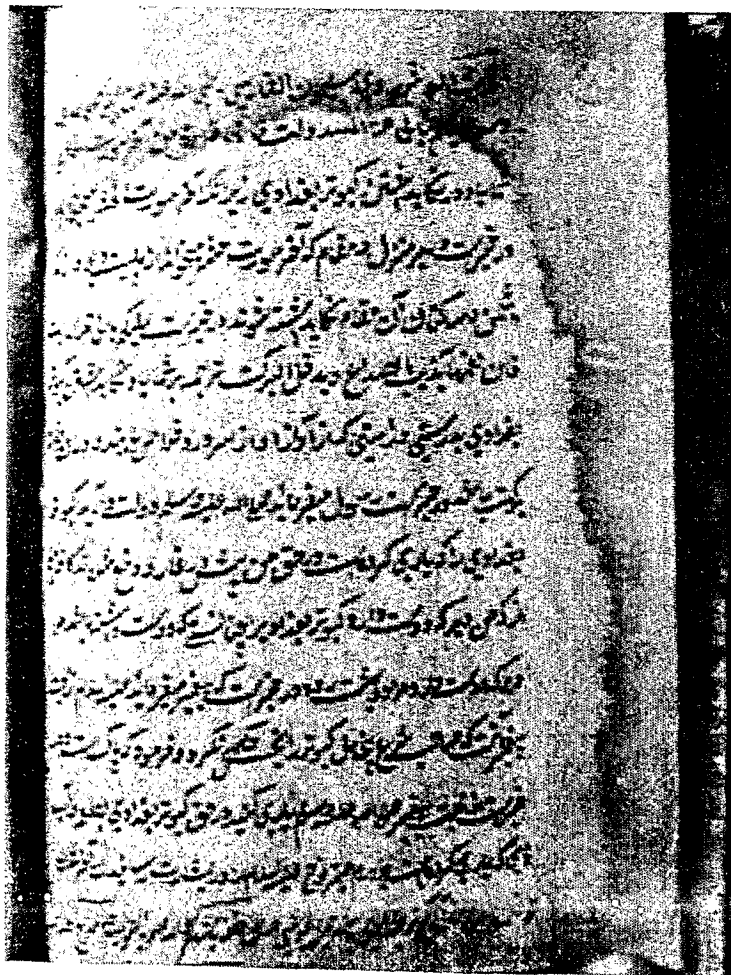
بغدادی باشد، همیشه خوشی در آن خانه باشد. و الله اعلم بالصواب

موزه اطلاعات ایران
تیم مدیریت

موضوع رساله:

این نسخه، همانطور که از اسمش پیداست، در باب شناختن طالع براساس ستارگان و کواکب است. در متن کتاب از شخص حکیمی بنام عبدالله بن هلال حکیم نقل قول شده است. همچنین از جالینوس و جاماسب حکیم هم بسیار نقل قول شده است و به نظر می‌رسد که تألیف این کتاب براساس نظریات همین دو حکیم بزرگ یعنی جالینوس و جاماسب صورت گرفته باشد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۸ نسخه طالع نامه وجود دارد. (رجوع شود به

صفحه ۳۶۰ فهرست مذکور).

تصویر شماره ۲۰- طالع نامه

۹۲- طوطی نامه

نسخه خطی فارسی شماره ۷۵ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: مولانا ضیاء الدین نخشبى

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۰×۱۲ سانتی‌متر

تعداد سطور: بین ۱۵ تا ۱۷ متغیر است.

شماره صفحات: چهارصد و هشتاد و چهار (۴۸۴)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

مناجات به حضرت رازق النعمات فی عشر که رازق و حوش و طیور (...ناخوانا است.) اوراق

اول کتاب مخدوش و فرسوده شده و خواندن آن دشوار بلکه ناممکن است.

پایان: چون بخواهد قضا کند کاری باز گردد بدست مور هلاک

.... بر پادشاه رفت و گفت این چنین خدمتی کرده‌ام. (ناتمام - آخر کتاب افتاده است)

موضوع کتاب:

طوطی نامه از کتاب‌های مقبول در سرزمین هند بوده و نسخه‌های زیادی از آن در مکانها و زمانهای مختلف نقل شده است. اصل کتاب طوطی نامه از سانسکریت گرفته شده، اما مطالب زیادی به آن افزوده شده تا جایی که این کتاب شکل جدیدی به خود گرفته است.

در مجلد ششم فهرست مشترک، صفحه ۹۵۱: مرقوم است: «متن طوطی نامه از افسانه‌های کهن هندی است بنام «شک سپ تتی» یا «سوکه سیتاتی» به معنی «هفتاد افسانه». تحریری از این متن اصلی را ضیاء نخشی دستبرده تحریری دیگر از خود ساخته است. وی در مقدمه تحریر خود می‌نویسد: پیش از این دانشمندی، ۵۹ داستان آنرا به فارسی در آورده، چون مغلق بوده، بزرگی از و خواسته که آنرا پیرایش کند، او نیز دست برده و چیزی افزوده و چیزی کاسته در ۵۲ داستان آورده است.

اما متن اصلی را که در هفتاد داستان است «بی‌هیل‌ورثام» از سانسکریتی به انگلیسی ترجمه کرده است، و در لندن ۱۹۱۱ میلادی، چاپ شده است. سپس خانم دکتر سیمین دانشور و همسرش جلال آل احمد، آنرا از انگلیسی به فارسی برگردانده‌اند و بنام «طوطی‌نامه اصلی» در مجله یغما - س ۱۸، ش ۲۰۱ تا ۲۰۴ چاپ کرده‌اند.

نخشی، در دیباچه‌ها، پس از آنکه از خود نام برده و چگونگی کار خود را شرح داده می‌گوید: «حاصل ۵۲ حکایت این است: بازرگانی که می‌خواست به مسافرت رود، به همسر خود سفارش کرد که در کارهای خود از طوطی و شارک مشورت کند و بدون اجازه‌ی آنها

کاری نکند. در غیاب بازرگانی همسر او عاشق بیگانه‌ای شده و برای دیدار معشوق، زن به شارک مراجعه می‌کند، و چون پاسخ دلخواه را نمی‌گیرد، شارک را می‌کشد، و به طوطی مراجعه می‌کند. طوطی که سرنوشت شارک را دیده بود، راه دیگری بر می‌گزیند، بدینگونه که زن را به گفتن داستانی سرگرم می‌کند. شب دیگر نیز چنین می‌کند، تا ۵۲ شب، پنجاه و دو داستان برای زن می‌گوید و بدینگونه شبها می‌گذرد تا بازرگان به خانه خود بر می‌گردد. این مجموعه همان پنجاه و دو داستان است.

نام کامل وی، ضیاء الدین نخشبی دهلوی بدایونی (م. / ۷۵۱ هجری / ۱۳۵۰ م.) است و نامی‌ترین کارش در عرفان «سلک السلوک» و در ادب «طوطی نامه» می‌باشد.

چگونگی نسخه موجود:

کتابت نسخه حاضر بسیار قدیمی به نظر می‌رسد و از قراین اینطور معلوم می‌شود که شاید کتابت آن مربوط به چهارصد سال قبل باشد. نسخه حاضر از نظر قدمت، نسخه با ارزشی است. در حاشیه این نسخه نشان مهری وجود دارد که تاریخ ۱۰۵۳ به وضوح روی آن خوانده می‌شود. متأسفانه نسخه حاضر بسیار فرسوده و کرم خورده است و در بسیاری موارد، خواندن متن غیرممکن است. در بعضی جاها صفحه‌های سفیدی وجود دارد که به نظر می‌رسد برای رسم تصاویر در نظر گرفته شده بوده اما کامل نشده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۳۴ نسخه طوطی نامه وجود دارد. (رجوع شود به صفحه ۳۶۹ فهرست مذکور).

۹۳- ظفرنامه (نصایح بزر جمهر)

نسخه خطی فارسی شماره ۶۸ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: حسن علی خان عرف حسن خان.

تاریخ کتابت: ۱۲۲۶ هجری در لکهنو

نوع خط: نستعلیق شکسته

اندازه: ۱۸×۱۱ سانتی‌متر

تعداد سطور: دوازده (۱۲)

شماره صفحات: دوازده (۱۲)

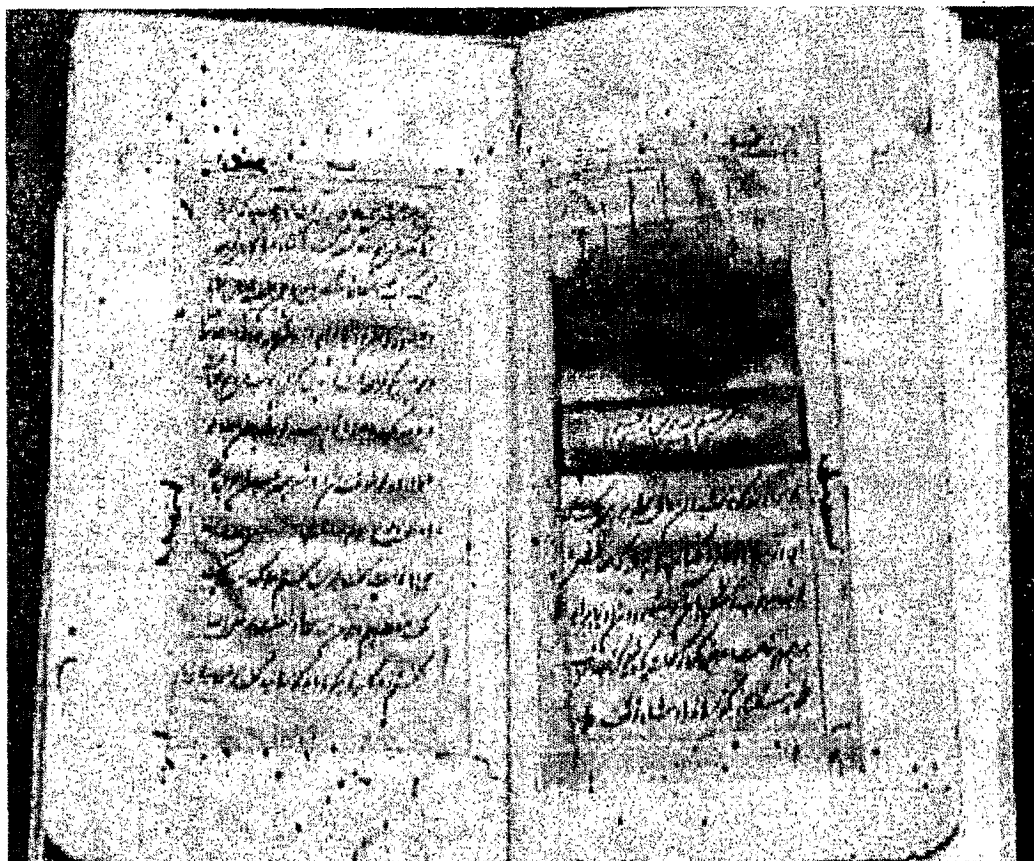
آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

آورده‌اند که نوشیروان عادل به خواجه بزرجمهر گفت: "ای وزیر دانا! برای ما کتابی بپرداز که الفاظش خوب مرغوب و مشکل باشد و مقصود دین و دنیا بر آید. بزرجمهر برخاست و عرض کرد که مهلت یک هفته شود کتاب ترتیب داده به نظر انور بگذرانند.

پایان: گفتم: "بی‌انصاف که را گویند؟" گفت: "هر که علم داشته باشد و عمل نکند." گفتم: "علم چیست؟" گفت: علم دانستن و عمل کردن. گفتم: کیست که آن را باری تعالی دوست دارد؟ گفت: "هر که ذکر حق سبحانه تعالی بسیار کند و دوام حق را در دل جا دهد."

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه مختصر، کامل و در وضعیت خوبی قرار دارد. صفحه اول منقوش و صفحات بعدی مجدول می‌باشند و تا اندازه‌ای در زیبا سازی آن سعی شده است. به نظر می‌رسد که تاکنون غیر مبطوعه باشد. در فهرست کتابخانه گنج بخش اسلام آباد، ۱۴ نسخه ظفرنامه بزرجمهر و ۴ نسخه ظفرنامه متعلق به افراد دیگر موجود است. (رجوع شود به صفحه ۳۷۰ فهرست مذکور) هیچگونه فصل‌بندی در این نسخه به چشم نمی‌خورد.

تصویر شماره ۲۱- ظفرنامه

۹۴- عمده الاسلام در علم فقه

نسخه خطی فارسی شماره ۱۰۳ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: کمال ملتانی

کاتب: دین احمد

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۳×۱۵ سانتی‌متر

تعداد سطور: چهارده (۱۴)

شماره صفحات: صد و بیست (۱۲۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوة على رسوله و اصحابه اجمعين. بدان
اسعدك الله في الدارين، در كشف الاسرار اول چیزی که بر بنده واجب شده است، پیش از
جمله فریضه‌ها، پس از (...ناخوانا) خدایتعالی (که) عزوجل^(۱) و ایمان آوردن بدو شناختن
خدای تعالی آنست که بدانی او بیچون و بیچگونه و بی‌شبه‌وبی‌نمونه است.

پایان: و دعایی شامل و توفیق کامل بخشید بر طاعت خود و سبب نجات آن جهان،
این گناهکار را التماس از ارباب علم و اصحاب حکم آنکه به سهوی و خطائی که در تحریر

قلم رفته باشد، عفو فرمایند و در پوشیدن و تصحیف آن (...ناخوانده) نکنند و ایمان و خاتمه این ضعیف را به فاتحه با اخلاص یاد کنند.

(۱) عبارت نامفهوم است.

موضوع کتاب:

عمده الاسلام، کتابی است در موضوع علم فقه که نگارنده آن، کمال ملتانی، در نگارش آن از کتب متفاوت و متنوعی استفاده نموده است. کتابهایی که برخی از آنها امروزه در دسترس ما قرار ندارند. موضوع اصلی این کتاب، توحید، ایمان به یگانگی خداوند، نماز روزه، علم نفاس و غیره می‌باشد.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه کامل است اما بعضی از اوراق آن کرم خوردگی دارد. کاتب، در تذهیب صفحه نخست کوشیده است اما صفحات دیگر غیرمنقوش و غیرمجدول هستند. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۱۹ نسخه عمده الاسلام موجود است. (رجوع شود به صفحه ۳۸۶ فهرست مذکور).

۹۵- عنایات القادریه در علم اعداد و وفق

نسخه خطی فارسی شماره ۱۲۵ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: یکی از مریدان شیخ عبدالقادر جیلانی که نام خود را ذکر نکرده است.

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۱۴ × ۲۲ سانتی‌متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

صفحات: چهارده (۷ ورق موجود است)

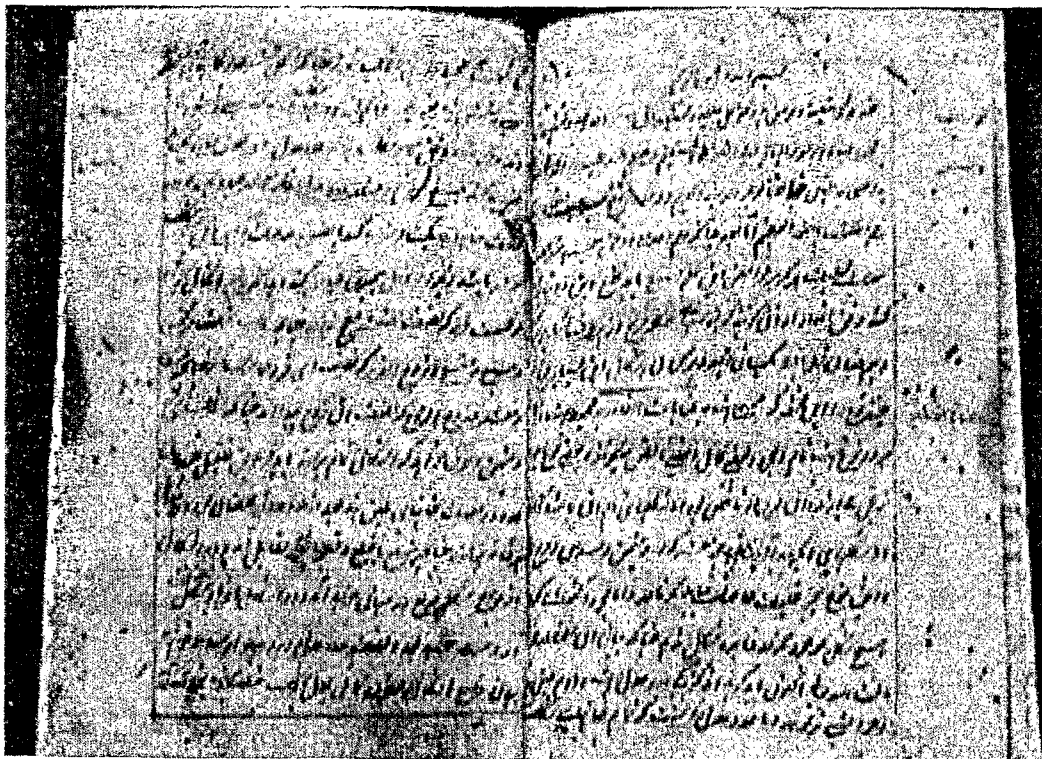
آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَنَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ الْهَادِيَ إِلَى الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَاصْحَابِهِ الَّذِينَ خَالَصُوا بِوَجْهِ الرَّبِّ الْكَرِيمِ وَوَلَدِهِ الشَّيْخِ سَيِّدِ عَبْدِ الْقَادِرِ (...ناخوانا) فِي الْمَلَكُوتِ بِالنُّورِ الْعَظِيمِ. امَّا بَعْدُ،
بدانکه علم اعداد و وفق علمی است شریف و سَرِیست لطیف. هر که بر غوامض این علم
اطلاع یابد، نفع دین و دنیا حاصل کند.

پایان: کیفیت پرکردن در اشکال ازدواج الافراد بیشتر (... ناخوانا) شود بر آن قاعده
مملو کرده‌اند بعده شکل مربع چنانکه بالا گفته شد میان شکل مسدس (نگار) کنند. شکل
مثنی را چهار قسم (... ناتمام آخر کتاب افتاده است).

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه مختصر کامل نیست و آخر آن افتاده است و فقط هفت ورق از آن باقی مانده
است. به نظر می‌رسد که تاکنون چاپ نشده باشد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، نسخه
دیگری به این نام وجود ندارد.

تصویر شماره ۲۲- عنایات القادریه

۹۶- فالنامه

نسخه خطی فارسی شماره ۱۲۶ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۱۴ × ۲۳ سانتی متر

تعداد سطور: شانزده (۱۶)

شماره صفحات: بیست و هشت (۲۸)

آغاز: (اول کتاب افتاده است) ... و اگر کلام شریف میسر نباشد، بدین خانه‌ها

انگشت شهادت خود را چشم پوشیده نهد. هر حرفی که انگشت نهاده باشند از فالنامه

مطالعه نمایند. دایره این است:

ا	ب	ج	د	ه	و
ز	ح	ط	ی	ک	ل
م	ن	س	ع	ف	ص
ق	ر	ش	ت	ث	خ

لا	لا	غ	ش	ض	ذ
----	----	---	---	---	---

باب الالف: قوله تعالى - الله لا اله الا هو الحي القيوم .

پایان: و یکروز به هر کاری رو آری نیکو بود. از غمها بی غم گردی و بر دشمنان

ظفر یابی و به مرادهای خود بررسی - ان شاء الله تعالی - باب الیاء: چویا آمد بفالت یار

یابی. (نا تمام - آخر کتاب افتاده است.)

موضوع رساله:

این نسخه، در موضوع فال و فالنامه، نسخه مبسوط و با ارزشی است. اگر چه نسخه‌های

دیگری از فالنامه در کتابخانه‌های دیگری موجود می‌باشد، اما با این نسخه تفاوت دارند.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر سالم است و به غیر از افتادگی آخر، نقص دیگری ندارد. در فهرست کتابخانه

گنج بخش، ۲۲ نسخه فالنامه ذکر شده است. (رجوع شود به صفحه ۳۹۵ فهرست مذکور.)

۹۷- فقرنامه

در شناختن علم شریعت، طریقت، حقیقت و معرفت

نسخه خطی فارسی شماره ۸۷ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: معلولی

اندازه: ۱۹×۱۲ سانتی متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: دوازده (۱۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين - الرحمن الرحيم و الصلوة و السلام على محمد واله و سلم. بدانکه ای درویش، چون مرید شوی باید که در شناختن علم شریعت و طریقت و معرفت، با خبر باشی و از احوال شریعت و غیره عارف گردی و چون در آداب طریقت واقف گردی و اگر در شریعت مشکلی افتد باید که در علم احادیث رجوع آری.

پایان مقام دهم است توکل بر خدایتعالی. مَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ. و

دوازدهم مقام فنا است؛ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا... (تا آخر سوره كهف آیه ۱۱۰)

مقام چهاردهم تفکر است. الفکر ساعة مع الله خير جميع عبادة سبعة سنة و مقام پانزدهم

[مسلم مقام است]^(۱). قال النبی (ص). و الله اعلم بالصواب.

(۱) نامفهوم. عین عبارت نقل شد.

چگونگی نسخه موجود:

اگر چه این نسخه کامل و سالم است، اما نام کاتب و تاریخ کتابت ذکر نشده است. در پایان کتاب مشاهده می‌شود که در نوشتن شماره بابها دقت نشده است و در اینجا به همان صورت نقل شده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۲۶ نسخه بنام فقر نامه ذکر شده است. اما نسخه‌های فقرنامه موجود در فهرست مشترک نسخه‌های خطی فارسی پاکستان با نسخه حاضر، یکی نیستند. (رجوع شود به صفحه ۴۵۸ فهرست مذکور).

۹۸- قرآن السعیدین

نسخه خطی فارسی شماره ۲۵ موزه ملی بلوچستان

اثر امیر خسرو دهلوی (۶۵۱-۷۲۵ هجری)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۳۰×۲۱ سانتی‌متر

تعداد سطور: بیست و چهار (۲۴)، چهار مصرعی

شماره صفحات: بیست (۲۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

شکر گویم که به توفیق خداوند جهان بر سرنامه زتوحید نوشتن عنوان

نام این نامه والاست قرآن السعیدین کز بلندی به سعیدین سپهر است قرآن

حمد خداوند جهانرا نخست تا شود این نامه بنامش درست

واجب اول بوجود قدم نی بوجودی که بود از عدم

پیشتر از فکر خرد پروران پیشتر از فهم فراست و ران

دل متحیر که چه داند و را عقل درین گم که چه خواند و را

پایان (هفت بیت آخر این نسخه به علت فرسودگی زیاد ناخوانا شده است.)

پایان صفحه ماقبل آخر:

وز گل او دشت چو بستان نمود	خیمه پراز گل چو گلستان نمود
ابر فرود آمده در مرغزار	دایره خیمه به سبزی قطار
شاه شد از ابر کرم در فشان	بس که در آن گلشن میمون نشان
قطره طلب کرد گهر برگرفت	هر که در آن سبزه نظر در گرفت

موضوع رساله:

مثنوی قران السعدین، در حقیقت داستان ملاقات سلطان معزالدین کیقباد، والی دهلی و پدرش نصیر الدین بغرا، والی بنگال است. شرحهایی نیز بر این کتاب نگاشته شده که به چند مورد از آن اشاره می‌شود:

۱- نورالعیون (شرح قران السعدین) گزارش از نورمحمد معروف به نور الحق شاه دهلوی و متخلص به مشرقی (متوفی به سال ۱۰۷۳ هجری مطابق با ۱۶۶۳ میلادی) که بنام پدرش عبدالحق دهلوی نموده است.

۲- شرح قران السعدین از عوض رای مسرت.

۳- شرح قران السعدین، شارح ناشناس.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر اگر چه فقط بیست صفحه دارد، اما مشحون است از حواشی و تعلیقات با ارزش که اگر بصورت جداگانه‌ای تنظیم گردد، خود تألیف ارزشمندی خواهد شد. در

فهرست کتابخانه گنج بخش، یازده نسخه قرآن السعیدین ذکر شده است. (رجوع شود به

صفحة ٤٥٧ فهرست مذکور).

۹۹- قصه شاه و درویش

نسخه خطی فارسی شماره ۱۶ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: هلالی استرآبادی (متوفی به سال ۹۳۹ هجری)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۱۹×۱۲ سانتی‌متر

تعداد سطور: سیزده (۱۳)

شماره صفحات: صد (۱۰۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

ای وجود تو اصل هر موجود هستی و بوده ای و خواهی بود

همه هیچ‌اند هر چه هست تویی

صانع هر بلند و پست تویی

با وجود قدیم لم یزلی

نقشبند صحیفه ازل

نی‌ابد واقف از نهایت تو

نی‌ازل آگه از بدایت تو

در پناه خودم پناهی ده

پایان: که مرا سوی خویش راهی ده

خاطرش را زغیر خالی کن

نظری جانب هلالی کن

این دعا را قبول کن یا رب

حشر او با رسول کن یا رب

معنی لا اله الا الله

در ره مرگ باشدش همراه

درباره کتاب و مؤلف آن:

در خصوص مؤلف این کتاب، کارشناس دیگری، درون جلد همین نسخه، چنین اظهار نظر می‌کند: "هلالی، به قبیله چغتایی تاتاری تعلق داشت. در جوانی به خراسان آمد و به دربار امیر علی شیر نوائی در هرات، پیوست. او سنی بود و در سال ۹۳۹ هجری مطابق با ۱۵۳۳ میلادی بدست یکی از سرداران نهضت شیعه به قتل رسید. به علاوه کتاب حاضر، یعنی قصه شاه و درویش، دیوان غزلیات، مثنوی لیلی و مجنون و کتاب صفات العاشقین نیز از وی به یادگار مانده است."

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه داری کاغذ زرد مایل به قهوه‌ای و فرسوده می‌باشد. با این حال کامل است. متن کتاب به خط نستعلیق زیبا کتابت شده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، نسخه دیگری به این نام ذکر نشده است.

۱۰۰- قصه قاضی و دزد

نسخه خطی فارسی شماره ۷۳ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ۱۲۵۸ هجری

نوع خط: معمولی

اندازه: ۲۳×۱۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: شانزدهم (۱۶)

شماره صفحات: دوازده (۱۲)

آغاز: (.....اول کتاب افتاده است.)

و بر اسب سوار شده و شب تاریک بود. قیاس شب نداشت. نیم شب از خانه بیرون آمد و بسوی باغ خود روان شد. قاضی در دل گذرانید که شاید دزدی یا عیاری در کمینگاه باشد و مرا برنجاند. قاضی هم درین بود که قاضی را دزدی از کمینگاه بدید و شناخت و گفت: "از تو جامه بستانم" قاضی گفت: "من قاضی‌ام" دزد گفت: "قاضی را درین نیم شب چه کار باشد که از خانه بیرون آید؟" دزد در حال برخاست و تیغ از نیام برکشید و بانگ درشت بر قاضی زد.

پایان دزد گفت: "من از شخصی چهل هزار دینار قرض دارم. از آنجمله هزار دینار ادا کردم، سی و نه هزار دینار دادنی است. این قدر زر مرا ده که از و خلاص شوم و گرنه سختها بطولانی ظاهر کنم." قاضی متعجب بماند. در دل گفت که اگر ندهم از دست او خلاصی ندارم. بهر صورتی باید داد. آخر الامر مردمان شهر بغداد را طلبید. سی و نه هزار دینار از خود به حضور جماعت دزد را داد و خط لادعوی نوشته گرفت که من بعد هیچ دعوی بر قاضی نکنم. و الله اعلم بالصواب

خلاصه داستان:

این قصه از این قرار است که "قاضی برای انجام کاری، نیمه شب از خانه بیرون می‌رود. دزدی که در آنجا کمین کرده او را لخت می‌کند و از وی باج می‌گیرد. نسخه‌های زیادی از این داستان در کنتابخانه‌های بزرگ وجود دارند که با هم تفاوت دارند و یکی نیستند.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر در وضع خوبی قرار دارد و فقط ورق اول مفقود شده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۳ نسخه بنام «قصه دزد و قاضی» وجود دارد. (رجوع شود به صفحه

۴۶۳ فهرست مذکور).

۱۰۱- قصه مهادیو به فارسی (مأخوذ از سانسکریت)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۱۷ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۴×۱۵ سانتی‌متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: بیست و چهار (۱۲ ورق موجود است) - آخر این نسخه افتاده است.

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

یک ساعت سری مهاندیوی بر (کیلاس بریت) که جای مهاندیوی است، نشسته بودند.

(باربنی) دست با ادب بسته، استاده التماس نمود که امروز دل من می‌خواهد که حکایت یکی

از (راجهای) معایدو است کردار که سخاوت مالا مال باشد، از زبان مبارک آن حضرت

بشنوم. چون آن حضرت را در حق خود مهربان می‌دانم. بنابراین گستاخی نموده التماس

می‌کنم و الا چه قدرت باشد که (تصدیق) توانم داد.

پایان: چون دو سه روز بیلداران مقید نمودند یک (سنگهاسن) از زمین برآمد. از دیدن سنگهاسن، راجه خوشحال شد. مردمان لشکر مبارکبادتی کردند. راجه کهانران را طلبانیده، آن سنگهاسن را به جانب دهارنگری برد. چون راجه پهوج، سنگهاسن را گرفته به جانب دهارنگری روانه شد، چون آنجا رسید، پندت را طلب داشته ساعت برسید که بر سنگهاسن بنشیند.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه، از ارزش زیادی برخوردار است. اگر چه آخر آن افتاده است اما همین مقدار از آن بدست ما رسیده، غنیمت شمرده می‌شود چرا که قصه مهادیو به فارسی، از کتابهای نایاب به حساب می‌آید. در فهرست کتابخانه گنج بخش، نسخه دیگری به این نام وجود ندارد. هیچ گونه فصل بندی در این کتاب وجود ندارد.

۱۰۲- قصه یوسف علیه السلام به نثر فارسی

نسخه خطی فارسی شماره ۱۵۴ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۲۵×۱۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: نوزده (۱۹)

شماره صفحات: سی و هشت (۳۸)

آغاز: (اول کتاب افتاده است.)

..... چنان می‌نماید که چندان صبرکنید تا ایام بهار و موسم نظارت گلزار درآید. نگاه نخست، برداران او را بر سیر ترغیب کرده، لهو و لعب را در نظر او جلوه دهید، چون او نیز از پدر خواهش فرماید، بی‌شک چهره مطلوب از حجاب ریزو نماید. برادران یوسف این را استحسان کردند. از مجلس مشورت برخاسته، متفرق شدند و دست در ذیل صبر زده چندان توقف نمودند که خسرو انجم از بیت الشرق خود خرامید.

پایان: دیگر وصیت آنست که کالبد مرا نزدیک پدران من بری تا در جوار ایشان باشم که ببرکت صحبت ایشان، خداوند تعالی بر من رحمت کند. یعقوب علیه السلام پیغمبر بود. با آنکه معصوم بود، چنین می‌گوید. ای گناهکاران شما چه می‌گویید؟

عزیزا به حرمت آن پیر عزیز - یعقوب پیغمبر - که برین جمع پیران رحمت کن و بحرمت یوسف صدیق که برین جوانان مجلس ما رحمت کن. یا اله العالمین و یا خیر الناصرین.

موضوع رساله:

در برخی فهرستها، از این کتاب با نام "داستان یوسف" یا "احسن القصص" نیز نام برده شده است. برخی آنرا تفسیر سوره‌ی یوسف نمی‌دانند بلکه بر این عقیده هستند که این داستان بر مبنای قرآن و روایت‌های اسرائیلی و تأویل‌های صوفیانه می‌باشد. باید متذکر شد که این کتاب، احسن القصص فراهی نمی‌باشد و نسخه‌هایی که از این قصه در کتابخانه‌های مختلف وجود دارد، با هم یکی نیستند.

چگونگی نسخه موجود:

این کتاب به خط زیبا و دلنشین کتابت شده و در تذهیب و زیباسازی آن کوشش شده است. قصه یوسف (ع) را افراد زیادی به نظم در آورده‌اند اما این قصه به نثر فارسی کمیاب است. لذا می‌توان گفت که نسخه حاضر از این جهت دارای ارزش است.

در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۶ نسخه بنام «قصه یوسف» و ۴ نسخه بنام «قصه یوسف و زلیخا» موجود است. (رجوع شود به صفحه ۶۶۳ فهرست مذکور).

۱۰۳- کتاب بطریق ده مجلس

نسخه خطی فارسی شماره ۸۶ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۲۷×۱۳ سانتیمتر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: دویست و چهل (۲۴۰)

آغاز: (اول کتاب افتاده است.)

الله الحمد که آن نقش که خاطر میخواست آمد آخر ز پس پرده تقدیر برون

از ارباب استعداد متوقع آنست که چون تصدیع را بر مطالعه کنندگان و مستمعان مختصر

نموده این فضولی را ببخشید و خرده نگیرند. بدانکه این نسخه مشتمل است بر ده باب و

یک خاتمه

پایان: حسین فرمود که او را نزد من آرید و زینب او را برداشته نزد برادر آورد و

امام مظلوم او را فراستده پیش زین گرفت و نزدیک صف سپاه مخالف رفته و بر روی دست

آورده آواز داد که ای قوم، اگر بزعم شما من گناهکارم، اما این طفل هیچ گناه ندارد. او را

یک جرعه آب دهید که از غایت تشنگی شیر در پستان

(ناقص - آخر کتاب افتاده است.)

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه از کیفیت مرغوبی برخوردار است. تمام صفحات آن مزین به جداول مطلقاً و سیاه

می‌باشد و به خط نستعلیق زیبا کتابت شده است. چند سطر از دیباچه کم است. اول و آخر

آن نیز افتادگی دارد. در صفحات اول و آخر کتاب، نشان مهرهای شخصی بنام محمود

الموسوی به چشم می‌خورد که نشانگر سال ۱۲۰۲ هجری می‌باشد. در بعضی از صفحات،

حواشی وجود دارد که البته توسط کاتب نوشته نشده است. متن کتاب از نظر انشاء بسیار

دلپذیر است. در باب چهارم کتاب، مؤلف اینطور قلم می‌زند: ".... ای تا جدار سوره هل اتی

و ای شهسوار عرصه لافتی. ای شکوفه باغ ابوطالب و ای نواخته قلب اسدالله الغالب... الخ."

در فهرست کتابخانه گنج بخش، نسخه دیگری به این نام وجود ندارد.

۱۰۴- کتاب دو زن (یا حکایات لطیف)

نسخه خطی فارسی شماره ۷۴ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۲۵×۱۵ سانتی متر

تعداد سطور: دوازده (۱۲)

شماره صفحات: بیست و هشت (۲۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

دو زن در طفلی منازعت می کردند و گواه نداشتند. هر دو پیش قاضی رفتند و انصاف خواستند. قاضی جلاد را طلبید و فرمود که این طفل را دو پاره کن و هر دو زن را بده. زنی چون این سخن شنید خاموش ماند و زن دیگر شور و فریاد آغاز کرد که برای خدا طفل مرا دو نیم نکن.

اگر چنین انصاف است، طفل را نمی خواهم. قاضی به یقین پنداشت که مادر طفل همین است. طفل به او سپرد. زن دیگر را تازیانه زدند.

پایان پادشاهی بر دشمنی (فوج) فرستاد. آن فوج شکست یافت. شخصی (جلد) نزد پادشاه آمد و خبر رسانید که فوج شما فتح یافت. پادشاه بر آن شخص سیاست کردن خواست. عرض کرد که ای خدواند، لایق سیاست نیم، زیرا که دو روز شما را خشنود کردم. چرا مرا نا خوش می‌کنید؟ پادشاه این قطعه را (...نا تمام- آخر کتاب افتاده است).

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر، دارای کاغذ سفید مایل به زرد نسبتاً ضخیمی است به همین دلیل سالم مانده و دچار فرسودگی نشده است. این نسخه از مجموعه ریاستی ملی پتیاله به نظر می‌رسد، چرا که مهر ریاست پتیاله روی بعضی از اوراق کتاب دیده می‌شود. تاریخ این مهرها به حساب تقویم بکر می ۱۹۱۹ را نشان می‌دهد که مطابق است با ۱۸۶۲ میلادی. این کتاب مجموعه‌ای است از حکایات دلاویز که تاکنون به این صورت به چاپ نرسیده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، نسخه دیگری به این نام وجود ندارد.

۱۰۵- کتاب مجهول الاسم

در فضایل و حکایت و احادیث و آیات

نسخه خطی فارسی شماره ب-ام- ۹ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: کاملاً معمولی

اندازه: ۱۳ × ۱۷ سانتی‌متر

تعداد سطور: چهارده (۱۴)

شماره صفحات: نود (۹۰) - اول کتاب افتاده است و ۴۵ ورق موجود می‌باشد.

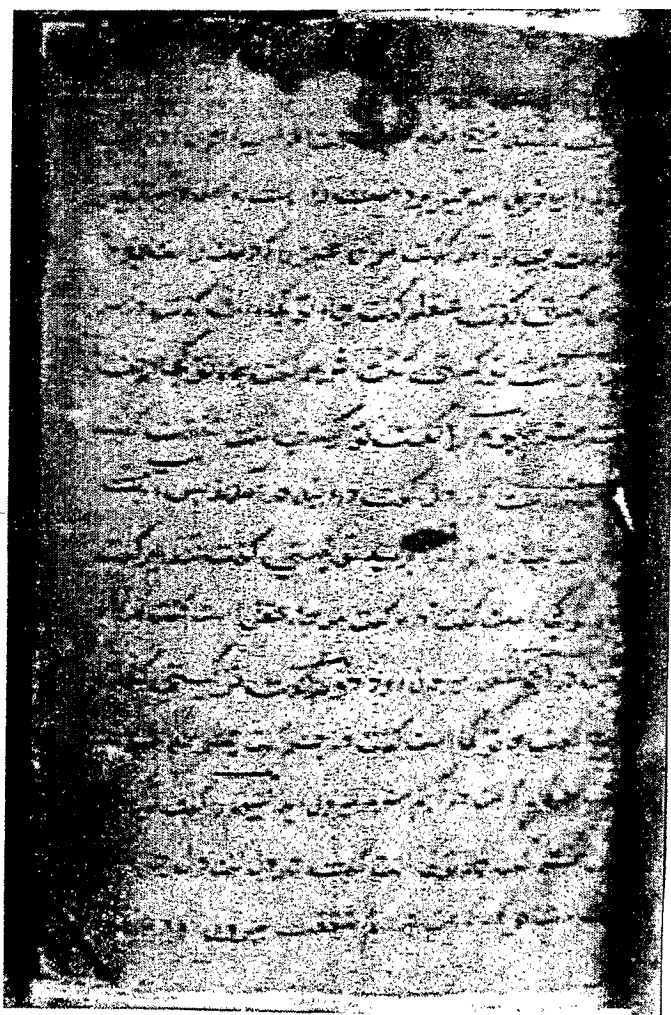
آغاز: (اول کتاب افتاده است.)

.... روایت می‌کند شیخ امام غزالی رحمه الله علیه که چون آدم علیه السلام را بیافرید، سه چیز بر دست راست او آمد و سه چیز بر دست چپ او آمد. گفت مرآن چیز را که دست راست بود. کیستی؟ "گفت: "عقلم." گفت: "جای تو کجاست؟" گفت: "در سر" دوم را گفت: "تو کیستی؟" گفت: "شرم" گفت: "جای تو کجاست؟" گفت: "چشم" سیوم را گفت: "تو کیستی؟" گفت: "شفقت" گفت: "جای تو کجاست؟" گفت: "در دل."

پایان [چند ورق آخر به علت فرسودگی زیاد، ناخوانا شده است.]

چگونگی نسخه موجود:

این کتاب دارای کاغذ زرد رنگ و خط نامرغوب بوده و با مرکب با کیفیت کتابت نشده است. به همین علت در برخی جاها نوشته‌ها کم رنگ شده‌اند. کتابت این نسخه، چندان قدیمی به نظر نمی‌رسد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، نسخه‌ای با این مضمون وجود ندارد.

تصویر شماره ۲۳- کتاب مجهول الاسم در فضایل و احادیث و غیره

۱۰۶- کتاب مجهول الاسم

(احتمال دارد جنگ‌نامه حضرت علی علیه‌السلام باشد)

نسخه خطی فارسی شماره ب-ام- ۱۵ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ۱۳۲۹ هجری

نوع خط: معمولی

اندازه: ۲۱×۱۵ سانتی‌متر

تعداد سطور: ۱۶ تا ۱۹

شماره صفحات: چهار صد و هشت (۴۰۸)

آغاز: (اول کتاب افتاده است.)

بدان گرز پولاد بر هم شکست	برو پیکر دیو یا پیل مست
بمانده طلسم شکسته بجای	از آن جایگه پیشتر کرد رأی
کشیده سرریش تا پیش ناف	یکی پیر پیدا شد اندر شکاف
زمردم بدان غار برده پناه	یکی جامه در بر زبرگ گیاه
زدیدار او مانده مالک عجب	گشاده به تهلیل و تسبیح لب

پایان

بیاران بگفت رسول نبی	ز خاور زمین همی آید علی
به سوی علی بیرون شوید	علی را با سپاه اندرون آورید
چو اندر آمد علی با سپاه	ابوالمحجن و مالک و پیروز شاه
همه پابوس دادند نبی را	پیمبر بشارت میداد علی را
علی می‌گفت همه سرگذشته بیان	نبی گفت: "شفتم بگفتار جبریل عیان"

[وزن ابیات ایراد دارد]

چگونگی نسخه موجود :

نسخه حاضر دارای کاغذ زرد رنگ با کیفیت پایین و خط نامرغوب است. اول و آخر این کتاب افتاده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، دو نسخه از کتاب جنگنامه حضرت علی

(ع) موجود است. (رجوع شود به صفحه ۱۴۴ فهرست مذکور).

لازم به یاد آوری است که یک جنگنامه در فهرست کتابخانه گنج بخش ذکر شده که درباره

رستم است و رستم‌نامه. نامیده شده است و با نسخه موجود یکی نیستند. (ر. ک مجلد ۱ /

صفحه ۲۱۱)

۱۰۷- کتاب مجهول الاسم

در موضوع علم قیافه شناسی و علم رمل

نسخه خطی فارسی شماره ۱۲۷ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۱۴ × ۲۳ سانتی‌متر

تعداد سطور: شانزده (۱۶)

شماره صفحات: سی (۳۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

صورتی هست زانسان ادیب مرد خدا

خوش لقا هست خوب صورت او هم چو رویش نکوست سیرت او

قامت او دراز ریش کلان دارد از (..ناخوانا) رمضان

(عین متن از نسخه خطی، نقل شده است.)

پایان: اگر شکل خارجی سعد باشد، بدانکه سیزده است. خود به اختیار جای انسان

کرده است و فراموش کرده و آنرا بازدید و اگر خارج نحس باشد، چیز را دزد برده و اگر

داخل نحس باشد، برده است اما از خانه بیرون نبرده از جانب جنوب خانه طلب کند. و اگر

ثابت نحس باشد آن ... (ناتمام - آخر کتاب در همین جا پایان می‌پذیرد).

موضوع رساله:

در این رساله، خصلت‌های مختلف، از روی صورت شخص مورد بررسی قرار داده شده و

به شرح جزئیات و نشانه‌های صوری آنها پرداخته شده است. در موضوع خودش، کتاب با

ارزش و کمیابی است و به نظر می‌رسد که تاکنون به چاپ نرسیده باشد.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه، دارای کاغذ زرد رنگ اما مرغوب است. معلوم می‌شود که کاتب آن خوشنویس

ماهری بوده و این نسخه را به خط نستعلیق زیبا کتابت نموده است. بعضی قسمتهای آنرا

موریانه خورده و سوراخ کرده است. در فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش،

نسخه دیگری با این مضمون وجود ندارد.

۱۰۸- کتاب مجهول الاسم در تصوف

نسخه خطی فارسی شماره ب-ام - ۴۰ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: کاملاً معمولی و نامرغوب

اندازه: ۱۱ × ۱۶ سانتی متر

تعداد سطور: ۱۰ تا ۱۱

شماره صفحات: پنجاه (۵۰) - فقط ۲۵ ورق موجود است.

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و الصلوة والسلام على خير خلقه محمد وآله و اصحابه اجمعين. بعد،

بدان ای طالب صادق اگر چنانچه طالب بصدق دل پیش مرشد بیاید، مرشد اول به او

استخاره فرماید، هفت روز در آخر شب خوب است و اگر در اول شب کند هم کافی است و

از برای آسانی بر طالب یک شب نیز بس است و طریقه استخاره این است که دو رکعت

نماز گذارد...

پایان: حقیقت صلوة منفرد است که چهار نورها ور داشته می‌شود، یعنی از لطیفه قلبی و از لطیفه سری، هر دو نشانه نورهایی سفید ور داشته می‌شود به یک نظر از هفت آسمان و کرسی و عرش می‌گذرد و می‌رود الی مالانهایه له بعده حقیقت (پایان کتاب ناتمام است).

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه ناقص است ولی مقدار باقیمانده سالم است. کاغذ استفاده شده سفید مایل به زرد است و نسبتاً کیفیت خوبی دارد. خط آن نامرغوب است. در آخر کتاب شجره نقشبندیه و دعا آمده است.

۱۰۹- کتاب مجهول الاسم

در موضوع فقر و درویشی و معرفت و غیره به طریق سؤال و جواب.

نسخه خطی فارسی شماره ۱۴۵ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: معمولی

اندازه: ۱۶×۱۰ سانتی‌متر

تعداد سطور: ده (۱۰)

شماره صفحات: هیجده (۱۸)

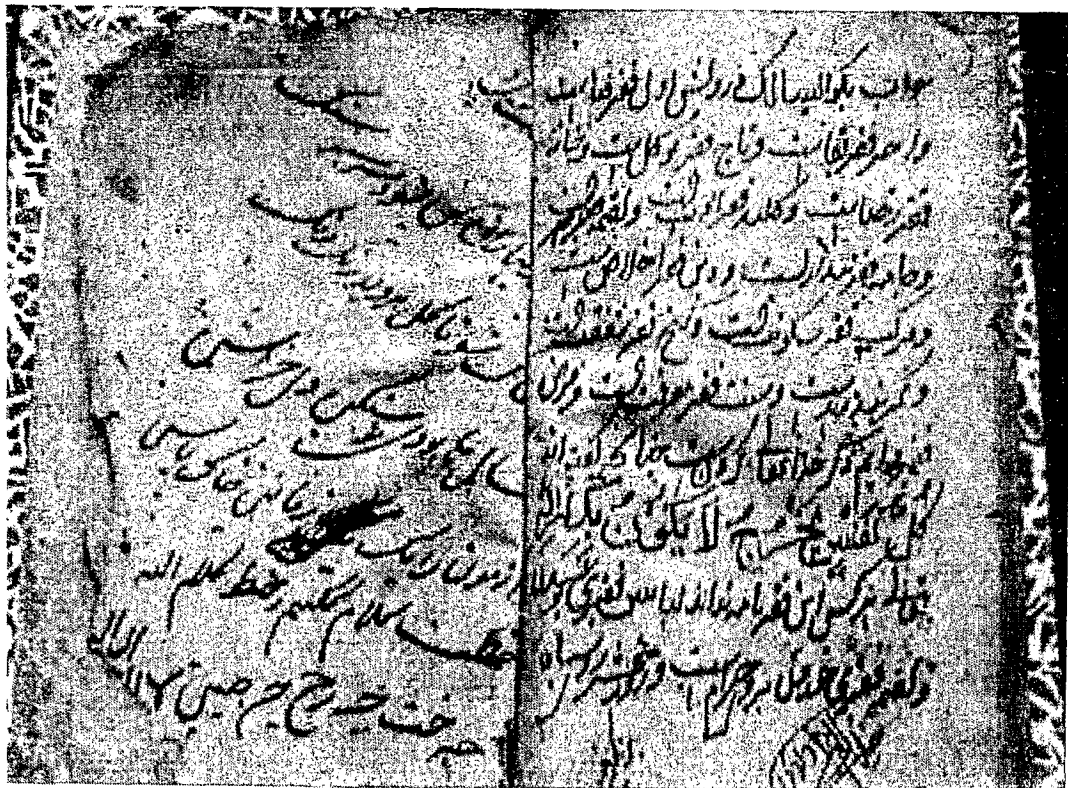
آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوة و السلام على خير خلقه محمد و آله و اصحابه اجمعين. به زبان مبارک خود، رسول الله صلى الله عليه و سلم فرمود که درویشی که از این چهار کلمه و چهار مقام خبر ندارد، او منافق است و لقمه فقیری بر او حرام است و لباس فقیری بر او حرام است. در دیوان خدای تعالی (فضیلت) و رسوا و روی سیاه گردد و زرد روی انگیزد و روز قیامت از رحمت حق تعالی باز مانده و ناامید شود.

پایان و کنج فقر، شفقت است و کمر بند زهد است و سنت فقر، معرفت است و فرض فقر، دائم ذکر خدای تعالی کردن است. چنانچه گفته‌اند کل نفس یخرج لایکون بذكر الله تعالی - هرکس این فقرنامه نداند لباس فقری پوشیدن و لقمه فقری خوردن برو حرام است و روز محشر روی سیاه (ناتمام - آخر کتاب افتاده است).

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد نامرغوب بوده و به خط زیبایی کتابت نشده است و در مجموع، از کیفیت خطی و هنری خاصی برخوردار نیست. آخر کتاب افتاده است اما مقدار باقیمانده سالم است..

تصویر شماره ۲۴- کتاب مجهول الاسم در فقر و درویشی

۱۱۰- کتاب مجهول الاسم

در مسایل سلوک و معرفت و خداشناسی و غیره

نسخه خطی فارسی شماره ۱۵۱ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۴×۱۶ سانتی متر

تعداد سطور: ۱۸ تا ۲۰

شماره صفحات: صد و بیست و شش (۶۳ ورق موجود است).

آغاز: (اول کتاب افتاده است)

و عرفتنی ایاک حتی کاننی اری کل ماللقاه من دهش منی

فوا اسفی ان فاتیتنی منک لحظه و والاسفی ان حلت عن موضع انطنی

حکایت هفتاد و هشتم - نقل است از شیخ کبیر، عارف بالله، الخبیر، صاحب آیات ظاهره و

کرامات باهره و برکات ظاهره و مقامات علیه و احوال سنیه و محاسن جمیله و مواهب

جزیله و خزائن اوصاف حمیده و مناقب عدیده که حصر آن متعذر است، شیخ ابو عبدالله

محمد بن احمد قریشی قدسی الله روحه، که گفت

پایان از شیخ عبدالله خفیف که چون از دنیا بیرون شد، چهل چله پیایی داشته بود و من دیدم که در بیابان پیوسته هر سال دو چله بداشتی و ابو محمد (?) روح چون از دنیا بیرون شد، هشتاد روز بود که هیچ چیز نخورده بود و هیچ نمازش از جماعه نرفت - مثل این بسیار بوده‌اند در کشف المحجوب. (کتاب حاضر در همین جا پایان می‌پذیرد.)

موضوع کتاب:

کتاب از حکایت هفتاد و هشتم آغاز می‌شود. روشن است که اوراق زیادی از اول نسخه افتاده است. این حکایت تا شماره ۹۱ ادامه یافته است. و بعد از آن موارد دیگری چون محبت، مردان غیب و اقسام آنها و نکاتی درباره تزکیه نفس و غیره وجود دارد.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه، در مجموع، در وضع خوبی است اما قسمتهایی از آن بطرز ناشیانه‌ای اصلاح شده و خواندن متن را غیرممکن ساخته است. اگر چه نام کتاب و اطلاعات مربوط به مؤلف مشخص نشد، اما در موضوع خودش کتاب بی‌نظیری است. از مطالعه این کتاب به وضوح می‌توان دریافت که در تألیف آن از کتابهای انسان کامل اثر شیخ عبدالکریم جبلی و کشف المحجوب شیخ علی هجویری و چند کتاب کمیاب دیگر استفاده شده است.

۱۱۱- کتاب مجهول الاسم

در موضوع سلوک و تصوف و عرفان و همچنین تهذیب اخلاق و تطهیر نفس و غیره

نسخه خطی فارسی شماره ۱۵۲ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۶×۱۸ سانتی متر

تعداد سطور: دوازده (۱۲)

شماره صفحات: صد و نود و دو (۱۹۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

فصل در بردن خواجه به معراج: بدانکه در افعال الله حکمت‌ها بسیار است و اشارت‌ها

بی‌شمار و در رساله معراجیه ایراد بعضی از آنها کرده‌ام. اما در این مقام به بیت مقام اکتفا

افتاد. حکمت اولی: در بعضی روایات وارد است که حضرت رسالت صلی الله علیه و سلم پیش

از آنکه آیه کریمه؛ و من اللیل فتهجد به نافله لک نازل شود، گاهی به نماز مشغول می‌بودی و

گاهی آسودی. شبی چشم مبارک در خواب بود و به دل بیدار که آواز دلنواز (حاج ما

نحاج)، طاوس فلکی و ناموس ملکی، یعنی جبرئیل امین علیه الصلوٰۃ و السلام از آسمان
بگوش هوش سید المرسلین صلی الله علیه وسلم رسید.

پایان اول عبور آن حضرت به ملائکه ملکوت افتاد، بعد از آن رجوع به اصحاب و
یاران فرمود و کذلک مصلی را نیز در حین رجوع از سفر معراج، نماز امر است بسلام اول
به نیت ملائکه کرام (ع). دوم بخواص امام که در صف جماعت انتظام یافته‌اند، چنانچه
فرموده: "تحریمها التکبیر و تحلیها التسلیم (ناتمام - آخر کتاب افتاده است).

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد رنگ و تا اندازه‌ای فرسوده بوده و به خط نستعلیق زیبا کتابت
شده است. به نظر می‌رسد که تاکنون چاپ نشده باشد.

۱۱۲- کتاب مجهول الاسم (در فقه، بصورت استفتاء)

نسخه خطی فارسی شماره ب-ام- ۲۲ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: معمولی (نه نستعلیق است و نه نسخ)

اندازه: ۲۲×۱۶ سانتی‌متر

تعداد سطور: سیزدهم (۱۳)

شماره صفحات: چهارصد و شش (۴۰۶)

آغاز: (اول کتاب افتاده است.)

.... فیبقی. قال رضی الله عنه و هوالصحيح فيه و ما قولهم رضالله در آنچه زید گفته است که اگر زینب را به نکاح فضولی خواهند، زینب بر زید سه طلاق باشد به شریعت. اگر خالد زینب را از برای ذیل فضولی خواهد و زینب خود را بزنی به زید دهد بشرائط، و زید بعد از علم، به فعل تجویز کند...

پایان بعد از اقامت، بیت، بحکم قاضی اسلام، از بکر گرفته و بکر رجوع بخالد

کرده مبلغ (...ناخوانا) بخالد قاضی اسلام از خالد گرفته و بعد از آن خالد رجوع به عمرو

کرده (... ناخوانا) به عمرو را از عمرو گرفته و حال، عمرو رجوع به زید کرده مبلغ ثمن را از زید می‌طلبد (ناقص - آخر کتاب افتاده است).

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد نامرغوب و خط معمولی نازیباست. برخی از عبارات آن قدری نامفهوم به نظر می‌رسد و به همان صورت نقل شده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، نسخه‌ای به این نام موجود نیست.

۱۱۳- کتاب مجهول الاسم (در مسائل طهارت و نماز و غیره)

نسخه خطی فارسی شماره ب-ام - ۲۴ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: رحمت الله بن سیف الله

تاریخ کاتب: ندارد

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۱۹×۱۱ سانتی متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: شصت و شش (۶۶)

آغاز: (اول کتاب افتاده است.)

.... قبول کنم به این لفظ کافره گردد و همچنین بهشت و دوزخ و سؤال گور و عرصات و پل

صراط و ترازو و همه احکام آن جهان را قبول کند و نگوید که اگر ببینیم آنگاه قبول کنم. به

این لفظ کافره گردد. هر زنی که به وقت مردن عذابهای آن جهان را ببیند، آنگاه ایمان آورد

قبول نمی شود و شرط دوم، زن یقین کند که از کارهای غیب به جز خدای تعالی هیچ کس

دیگر آگاه نیست، خواه شیخ، خواه پیر، خواه ملا خواه نجومی، خواه جوگی و غیر ذالک تا

اگر زن یقین کند که فلان کس از غیب خبر دارد، کافره گردد.

پایان و زنی دیگر را دیدم که آب گرم و آتش دوزخ برای زن می‌ریختند از جهت آنکه این زن غسل جنابت به جا نیاوردی و خانه خود را از بول کودکان پاک نکردی - مسئله - اگر زن در خواب دید که با شوهر کار می‌کنم، اگر لذت یابد و انزال شود، پس غسل فرض شود. پس آنچه (ناقص - آخر کتاب افتاده است).

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد مایل به قهوه‌ای نامرغوب است. اغلاط نوشتاری متعددی در متن کتاب به چشم می‌خورد و به خط نستعلیق معمولی کتابت شده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، نسخه دیگری نظیر این کتاب ثبت نشده است.

۱۱۴- کتاب مجهول الاسم (در احکام نماز)

نسخه خطی فارسی شماره ب-ام - موزه ملی بلوچستان (شماره ندارد)

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کاتب: ندارد

نوع خط: نستعلیق شکسته‌آمیز

اندازه: ۲۹ × ۱۳ سانتی‌متر

تعداد سطور: ۱۴ تا ۱۶

شماره صفحات: چهارصد (۴۰۰) - مجموع ۲۰۰ ورق موجود است.

آغاز: (اول کتاب افتاده است.)

.... چنانکه معلوم شد از ماسبق و همچنین غیرعامل او به هیچ‌وجه مأخوذ نیست بلکه تارک فضیلت است و از ثواب آن محروم و فاعل آن بمثوبات عظیمه فیروزمند و منصور است و بصلاحیت مشهور و بالفور مظفور و بزرگی از علماء (سهنده) فرائض واجبات و سنن نماز را در دو سه بیت به حروف تهجی اشارت بیان کرده است.

پایان اگر فرضی از فرائض نماز ترک آرد، مثلاً روی از قبله گرداند یا بر نجاست مقدار تسبیح استقرار نماید یا پارچه نجس آن مقدار در بدن پوشد که نماز فاسد گردد و جزء این مفسدات در کتب مبسوط (ناقص - آخر کتاب افتاده است).

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد مایل به قهوه‌ای و نسبتاً ضخیم است. در مجموع، نسخه حاضر در وضع خوبی قرار دارد و فرسودگی و کرم‌خوردگی ندارد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، نسخه دیگری به این نام ثبت نشده است.

۱۱۵- کلیات امیر خسرو

نسخه خطی فارسی شماره ب-ام-۴۰ موزه ملی بلوچستان

اثر: امیر خسرو دهلوی - متوفی به سال ۷۲۵ هجری

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق خوش

اندازه: ۱۳ × ۲۳ سانتی‌متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: پانصد و نود و چهار (۵۹۴)

آغاز: (اول کتاب افتاده است.)

.... که گفت انا افصح العرب و العجم که تاب توبه این آتش دروغهای راست کرده را از لوح

دل من بشوی و این شاعر دروغزن را بسوی راستی راه نمای که از دروغگویی خود چنان

به تنگ آمده‌ام که نیام از تیغ. بلکه خلاصه کفر خویش ستایش دیباچه کرده‌ام.

قصیده اول بعد از دیباچه چنین آغاز می‌شود.

زبان که بر در معنی کلید گفتار است زبهر شکر و سپاس یکی جهاندار است

تبارک الله پاکی که نور عرفانش متاع سوز هزاران خیال افکار است

پایان

آن سرو که وی به هر سوادى مى‌گشت دل در پی او چو نامردى مى‌گشت
در گرد سرش جان غبار آلودم سرگشته بسان گردبادى مى‌گشت
(آخر کتاب افتاده است.)

درباره کتاب و مؤلف آن:

امیر خسرو دهلوی (۶۵۱ ه. تا ۷۲۵ ه.) از جمله سخنورانی است که آثار فراوانی از خود بر جای گذاشته است. وی بر علوم مختلفی چون؛ صرف و نحو، هیئت و نجوم، فلسفه و عرفان، اخلاق و مذهب و دیگر علوم متداوله زمان خویش تسلط داشت و چند زبان مختلف می‌دانست. فارسی و ترکی زبانهای مادری و آبایی وی به شمار می‌رفتند. بدون تسلط بر زبان عربی، تحصیل علوم زمان ناممکن بود. در خصوص زبان هندی می‌گوید:

ترک هندوستانی‌ام من هندوی گویم چو آب شکر مصری ندارم کز عرب رانم سخن
و در جایی دیگر می‌گوید:

چو من طوطی هندم، ار راست پرسى زمن هندوی پرس تا نغز گویم
از اشعار بر جای مانده وی بر می‌آید که زبان پنجابی نیز خوب می‌دانسته است. اگرچه آثار امیر خسرو بسیار است و درباره تعداد آنها اختلاف نظرهایی وجود دارد اما به علاوه کلیات فارسی او، می‌توان از کتابهای زیر نام برد: دیوانها:

۱- تحفه الصغر (۶۷۱ هجری)،

۲- وسط الحیوة

۳- غرة الكمال (۶۹۳ هـ)،

۴- بقية نقيه (۷۵۱ هجرى)،

۵- نهاية الكمال.

خمسه (به پیروی از خمسۀ نظامی گنجوی) که شامل بخششهای زیر می‌باشد:

۱- مطلع الانوار ۲- شیرین و خسرو ۳- مجنون و لیلی

۴- آئینه سکندری ۵- هشت بهشت.

مثنوی‌ها:

۱- قران السعیدین ۲- مفتاح الفتوح ۳- دولرانی خضرخان (یا عشقیه)

کتابهای نثر:

۱- اعجاز خسروی ۲- خزائن الفتوح ۳- افضل الفوائد

کتابهای دیگر: (متفرقات جواهر خسروی)

۱- نصاب بدیع العجائب ۲- گهریال ۳- شهر آشوب

۴- خالق باری ۵- رسالۀ چیستان.

چگونگی نسخه موجود:

اگرچه اول و آخر نسخه حاضر افتاده است، اما مقدار باقیمانده سالم است، و مزین به جداول شنگرف می‌باشد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، نسخه دیگری از این کتاب محفوظ نیست.

۱۱۶- کرسیات (یا مجموعه کرسی نامه حضرت رسول (ص))

نسخه خطی فارسی شماره ۱۴۷ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۲۲ × ۱۵ سانتی متر

تعداد سطور: نوزده (۱۹)

شماره صفحات: ده (۱۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم، محمد بن عبدالله و عمر عبدالله، هشتاد سال داشت و
ام عبدالله باج نام داشت و عبدالله بن عبدالمطلب و عمر عبدالمطلب یکصد و سی سال بود و ام
عبدالمطلب زهرا نام داشت و دوازده پسر عبدالمطلب اند. تفصیل پسران مذکور آنست:
عبدالوئیر و عبدالغرا و حارث و عبدالحاشم و عبدالله و ابولهب و عباس و ابوطالب و حمزه و
ابوالمکارم و زیبرودان و عبدالمطلب بن هاشم و عمر هاشم یکصد و هفتاد سال بود.

پایان: مگر عوج بن عنق، بیست و دو لک و سه هزار و سه صد و نه گز بود و

عرض، پانزده گزو ابر در کمر می‌گذشت و خوردنی وی هر روز یازده خروار غله بود و

پنجاه هزار من آب خوردی اشتها زیاده شدی.

(...ناخوانا) نان گرفته بخوردی تا آتش فرو شدی و عمر وی چهار هزار سال بود تا عهد

موسی علیه‌السلام و الله اعلم بالصواب

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه مختصر ده صفحه‌ای که تماماً دربارهٔ شجرهٔ حضرت رسول می‌باشد، فاقد هر

گونه اعتبار بوده و برای مطالب ارائه شده، هیچگونه مرجع و مأخذی ارائه نمی‌کند.

نسخه حاضر سالم و کامل است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، نسخه دیگری بنام

کرسیات یا کرسی‌نامه ذکر نشده است.

۱۱۷-کیمیای سعادت (نسخه اول)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۱۳ موزه ملی بلوچستان

اثر: ابو حامد محمد غزالی - متوفی به سال ۵۰۵ هجری.

کاتب: فقیر الله

تاریخ کتابت: ۱۱ رمضان ۱۰۹۸ هجری. (اتمام رکن سوم مهلکان)

مطابق با بیست و نهمین سال جلوس عالمگیری.

نوع خط: نستعلیق شکسته آمیز

اندازه: ۱۸ × ۲۶ سانتی متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: هفتصد (۷۰۰)

آغاز: (اول کتاب افتاده است.)

.... گفت هر که یک دختر دارد رنجورست و هر که دو دختر دارد گران بار (.... ناخوانا) دارد.

مسلمانان وی را یاری بدهند که با من در بهشت است. (.... ناخوانا) بهم با زنها یعنی نزدیک

باشد و گفت هر که از بازار (.... ناخوانا) بخرد و به خانه برد، همچون صدقه باشد و باید که

ابتدا به دختر کند و آنگاه پسر که دختر را شاد کند.

پایان: و رسوال علیه‌السلام در نزدیک بیماری شد. در نزدیکی نزع، گفت: "من می‌دانم که وی در چیست. هیچ رگی نیست در تن وی که در وی هیچگاه جداگانه دردیست" و علی رض‌الله‌عنه می‌گوید: "جنگ کنید تا کشته شوید که هزار ضربت شمشیر از من آسانتر از جان کندن و گروهی از بنی اسرائیل با عیسی بن مریم بگورستان بگذشتند و دعا کردند ... (ناقص - آخر کتاب افتاده است).

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه، دارای کاغذ سفید مایل به زرد است. به خط نستعلیق شکسته آمیز زیبا کتابت شده و تمام صفحات آن دارای جداول شنگرف و نیلگون است. در صفحه ۴۶۳ مهلکات تمام شده و کاتب مشخصات خود را نوشته است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۴۱ نسخه دیگر از کتاب کیمیای سعادت ذکر شده است. (رجوع شود به صفحه ۱۶۶ فهرست مذکور).

۱۱۸- کیمیای سعادت (نسخه دوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۶۶ موزه ملی بلوچستان

اثر: ابو حامد محمد غزالی - متوفی به سال ۵۰۵ هجری

کاتب: نظام الدین

تاریخ کتابت: ۸ جیته ۱۹۱۴ بکرمی مطابق با ۱۸۵۷ میلادی.

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۲×۳۳ سانتی متر

تعداد صفحات: هفتصد و بیست (۷۲۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

شکرو سپاس فراوان به عدد ستاره‌های آسمان و قطره‌های باران و برگ درختان و ریگ
بیابان و ندره‌های زمین و آسمان مرآن خدائی را که یگانگی، صفت اوست و جلال و کبریا و
عظمت و مجدوبه‌اء و علا، خاصیت اوست و از کمال و جلال وی هیچ آفریده را آگاهی
نیست و جز وی هیچ کس را به حقیقت معرفت وی راه نیست.

پایان حق سبحانه و تعالی به فضل و کرم خود و به برکات دعای ایشان در گذرد

و از ثواب این کتاب بی نصیب نکند که هیچ غبن بیش از این نبود که کسی خلق خدای را
دعوت کند و آنگاه به سبب نظر خلق از خدای تعالی محجوب شود نعوذ بالله منه فنقول فی
خاتمة الکتاب و الکلام. اللهم انا نعوذ بعفوک عن عقابک و نعوذ برضاک و عن سخطک و

نمودن بك الاحصى ثناء عليك انت كما اثنيت على نفسك و الحمد لقد رب العالمين و الصلوة

على نبیه محمد و آله اجمعین.

چگونگی نسخه موجود:

کتاب حاضر دارای کاغذ زرد رنگ اما سالم است. با وجود ضخامت زیاد، تمام صفحات آن

مزين به جداول شنگرف و لاجوری بوده و به خط نستعلیق خوش کتابت شده است.

متأسفانه جلد کتاب فرسوده شده و شیرازۀ کتاب از هم پاشیده است.

تصویر شماره ۲۵- کیمیای سعادت (نسخه دوم)

۱۱۹- گلستان سعدی (نسخه اول)

نسخه خطی فارسی شماره ب - ام - ۲۹ موزه ملی بلوچستان

اثر: شیخ سعدی شیرازی

کاتب: نامعلوم

تاریخ کاتب: ندارد

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۱۹×۱۱ سانتی‌متر

تعداد صفحات: بیست (۲۰)

آغاز: (اول کتاب افتاده است.)

گرش همراه بودی دست دادن

دریغا گردن طاعت نهادن

ور الحمدی بخواهی صد بخواند

بدیناری چو خردرگل بماند

حکایت: پیرمردی را گفتند: "چرا زن نکنی؟" گفت: "با پیر زنانم الفت نباشد." گفتند: "جوان

بخواه چون مکنت داری." گفت: "من که پیرم با پیرانم الفت نباشد، او که جوان باشد، چگونه

با پیرمرد دوستی ورزد."

پایان

کون خرش شمار اگر گاو عنبر است

گر بی‌هنر بمال کند فخر ای حکیم

گفتم: " مذمت درویشان روا مدار که خدواند کرم‌اند." گفت: " خطا گفتمی که بنده دینار و درم‌اند. چه فایده که ابرند و نمی‌بارند و چشمه آفتابند و نمی‌تابند. بر مرکب استطاعت سوارند و نمی‌رانند و قدمی بهر خدا نمی‌نهند و درمی‌بی‌من و اذا ندهند و مالی به مشقت فراهم آرند و به خست نگاه دارند. (ناتمام- آخر کتاب افتاده است).

موضوع کتاب:

این کتاب، در واقع، گزیده‌ای از گلستان بوده و از هشت باب فقط همین مقدار باقی مانده است. آغاز نسخه باب ششم و پایان آن باب هفتم است.

چگونگی نسخه موجود:

این کتاب دارای کاغذ زرد رنگ و معمولی است. تمام صفحات آن مزین به جداول شنگرف است. از مهرهای باقیمانده روی بعضی از اوراق به نظر می‌رسد که شاید کتابت این کتاب نسخه مربوط به سال ۱۰۸۲ هجری باشد.

۱۲۰- گلستان سعدی (نسخه دوم)

نسخه خطی فارسی شماره ب-ام - ۳۲ موزه ملی بلوچستان

اثر: شیخ سعدی شیرازی

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۲۱×۱۵ سانتی‌متر

تعداد سطور: سیزده (۱۳)

شماره صفحات: دویست و هیجده (۲۱۸)

آغاز ... (اول کتاب افتاده است).

با یکی از دوستان اتفاق [پیوست] افتاد. موضعی خوش و خرم و درختان دلکش و درهم.

توگفتی که خرده مینا بر خاکش ریخته‌اند و عقد ثریا بر تাকش آویخته.

روضه ماء نهرها سلسال دوحه سجع طیرها موزون

آن پر از لاله‌های رنگارنگ وین پراز میوه‌های گوناگون

پایان

فرق شاهی و بندگی برخاست چون قضا می‌نبشته آمد پیش

باری از خاک مرده باز کنند شناسی توانگر از درویش

ملک را نصیحت درویش استوار آمد. گفت: "از من چیزی بخواه."

گفت: "آن می‌خواهم که دیگر بار زحمتم ندهد." گفت: "مراپندی ده."

"گفت: "در یاب کنون که نعمت هست بدست کین دولت و ملک می‌رود دست بدست."

(همین پایان این نسخه است. آخرین کتاب افتاده است.)

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر از اواسط دیباچه آغاز شده و به حکایت بیست و هشتم باب اول

گلستان پایان می‌پذیرد. به نظر می‌رسد که از اول هم ناقص باشد چرا که بر روی کاغذ

زردرنگ نامرغوب کتابت شده است .

۱۲۱- گلشن راز شبستری

نسخه خطی فارسی شماره ۱۴۱ موزه ملی بلوچستان

اثر: محمود عبدالکریم بن یحیی شبستری - (متوفی به سال ۷۲۰ هجری)

تاریخ تألیف: ۷۱۷ هجری

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

اندازه: ۲۸×۱۶ سانتی متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: سی و دو (۳۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

بنام آنکه جانرا فکرت آموخت	چراغ دل ز نور جان بر افروخت
ز فضلش هر دو عالم گشت روشن	ز فیضش خاک آدم گشت گلشن
توانایی که در یک طرفه العین	ز کاف و نون پدید آورد کونین
چو قاف قدرتش دم بر قلم زد	هزاران نقش بر لوح عدم زد
از آن دم گشت پیدا هر دو عالم	وزان دم شد هویدا جان آدم

پایان

حلول و اتحاد از غیر خیزد ولی وحدت همه از سیر خیزد

تعیین بود کز هستی جدا شد	نه حق بنده نه بنده با خدا شد
حلول و اتحاد اینجا محال است	که در وحدت دویی عین ضلال است
وجود خلق و کثرت در نمود است	ز هرچ آن می نماید عین بود است

(ناتمام - آخر کتاب افتاده است.)

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه از گلشن راز که فقط ۱۶ ورق از آن موجود است، بر روی کاغذ نامرغوب کتابت شده است که پس از گذشت زمان به زردی گرائیده است. حواشی مفصلی به خط شکسته در این نسخه نوشته شده که برارزش کتاب می افزاید. این حواشی منحصر بفرد است. و به نظر می رسد که تاکنون چاپ نشده باشد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۱۸ نسخه از کتاب گلشن راز ذکر شده است. (رجوع شود به صفحه ۵۰۳ فهرست مذکور.)

۱۲۲- لباب الاخبار

نسخه خطی فارسی شماره ۹۶ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: معمولی

اندازه: ۲۴×۱۶ سانتی متر

تعداد سطور: هیجده (۱۸)

شماره صفحات: بیست (۲۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوٰة و السلام على سيدنا محمد و على آله و اصحابه اجمعين - اما بعد اين رساله ايست مشتمل بر چهارصد حديث كه مستخرج اند از كتب احاديث و چون كه همه بزبان عربى بودند، بزبان سليس فارسى ترجمه كردم و نام اين كتاب لباب الاخبار نهاده شد كه بناء آن بر چهل باب است و در هر باب ده حديث آورده، اين گنهار به پارسى ترجمه كرد از براى مبتديان و كسانيكه به لفظ عربى اطلاع ندارند.

پایان: یاران گفتند: "سید، سبب خنده چیست؟ نشستن و برخاستن از بهر کیست؟

پیغمبر علیه‌السلام گفت: "ای یاران بوی پیام جانان می‌آید. دانم که پیک جبرئیل می‌رسد."

[اگر نسیم از آن دیار می‌آید] مرز نفخه این، بوی یار می‌آید

ز شوق سبزه و سوزی و سوسن و لاله هزار ناله، هزار و هزار می‌آید

موضوع رساله :

نویسنده و رساله مجموعه احادیث و روایات را در چهل باب جمع‌آوری شده است. در فهرست

کتابخانه گنج بخش، ۲۴ نسخه از کتاب «الباب الاخبار» نامبرده شده و مؤلف لباب الاخبار،

محمدبن محمود مستوفی ذکر شده است. (رجوع شود به صفحه ۵۰۵ فهرست مذکور).

چگونگی نسخه موجود:

این رساله کامل است اما بسیار فرموده و کرم خورده است. با این حال نام کاتب و تاریخ

کتابت دیده نشد، به نظر می‌رسد که تاکنون غیرمطبوعه باشد. در فهرست نسخه‌های خطی

مشترک اسلام آباد نیز یک رساله بنام «الباب الاخبار» وجود دارد ولی آغاز و انجام آن با

این نسخه یکی نیستند و مؤلف آن نیز محمدبن محمد ذکر شده است. (ر. ک مشترک: مجلد

اول / صفحه ۵۱۷)

۱۲۳- لوازم الاشراق فی مکارم الاخلاق

نسخه خطی فارسی شماره ۱۶۵ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: جلال الدین دوانی صدیقی (۸۳۰-۹۰۸ هجری)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۳۳×۱۹ سانتی‌متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: صد و پنجاه و هشت (۱۵۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

افتتاح کلام بنام واجب الاعظام سلطانی سزد که با (.... ناخوانا) نافذ ازلی جنود مجنده اعیان
ممکنات را از سر حد عدم بدار الملک وجود متوجه ساخت و منشور خلافت کبری بنام آدم
خاکی مرقوم رقم عنایت گردانیده.

پایان یکی آنکه تعلق به جوهر عقل چون صنعت و [زراد] آنکه بر عقل و فضل و

ادب تعلق دارد چون کتابت و نجوم و طب و استیفاء و مسامحت. سیوم آنکه تعلق بقوت و

شجاعت دارد چون سواری و ضبط سفور و دفع اعداء و صناعات خسیسه هم بر [دو] نوع

است. یکی آنکه منافی مصلحت عامه مردم بود و چون احتکار و سحر و قساوت

(نا تمام - آخر کتاب افتاده است.)

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه از لوا مع الاشراق، دارای کاغذ زرد رنگ است اما به خط نستعلیق زیبا کتابت شده است. ۳۲ صفحه اول مزین به جداول مطلقاً و لاجودی می باشد.

سر فصل‌ها نیز شنگرف است. اگر چه کاتب کتاب حاضر، به خاطر افتادگی آخر نسخه، شناخته نشد، اما نسخه بی نظیری است. همچنین حواشی بسیطی در این نسخه وجو دارد که به نظر می رسد تاکنون غیرمطبوعه باشد. این کتاب فصل بندی نشده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، دو نسخه «لوا مع الاشراق فی مکارم الاخلاق» ثبت شده است. (رجوع شود به صفحه ۵۱۰ فهرست مذکور.)

۱۲۴- لیلوتی در علم حساب و هندسه (نسخه اول)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۱۹ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: بهاسکرا چارچ هندی

مترجم: ابوالفیض فیضی

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ۲۹ رجب المرجب ۱۲۵۳ هجری - همزمان با جلوس سراج الدین ابوظفر محمد

بهادر شاه، در دارالسلطنت دهلی.

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۱۲×۱۹ سانتی‌متر

تعداد سطور: نه (۹)

شماره صفحات: دویست و شش (۲۰۶)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

اول زثنای پادشاهی گویم و انگه زستایش الهی گویم

این عقده مشکل به قلم بگشایم وین نکته سر بسته کماهی گویم

ادب آنست که چون بدرگاه پادشاهی مشرف شوند، نخست به مقربان بارگاه توسل جویند،

ایجا درگاه صمدیت و مقرب بساط (حدیث حضرت پادشان حقیقت آگاه است خلد الله ملکه و

بقائه.

پایان: اگر سایه سنگ و بلندی چراغ همه معلوم باشد، مقدار مساحت میان سنگ و چراغ معلوم نباشد، از مقدار بلندی چراغ دوازده را کم کرده و در سایه سنگ ضرب کرده، حاصل ضرب را بر دوازده قسمت کنند، خارج قسمت، مقدار مساحت سنگ و چراغ باشد و مثل مذکور، مثال این دو عمل می‌تواند بود. (اختتام کتاب).

درباره کتاب و مؤلف آن:

قابل ذکر است که کتاب لیلاوتی، برای بار نخست توسط "بها سکرچارچ" به زبان هندی نوشته شد و وی این کتاب را به نام دختر خود لیلاوتی نامگذاری کرد. سالها بعد، ابوالفیض فیضی، در عهد اکبرشاه، آن را از هندی به فارسی سلیس برگرداند.

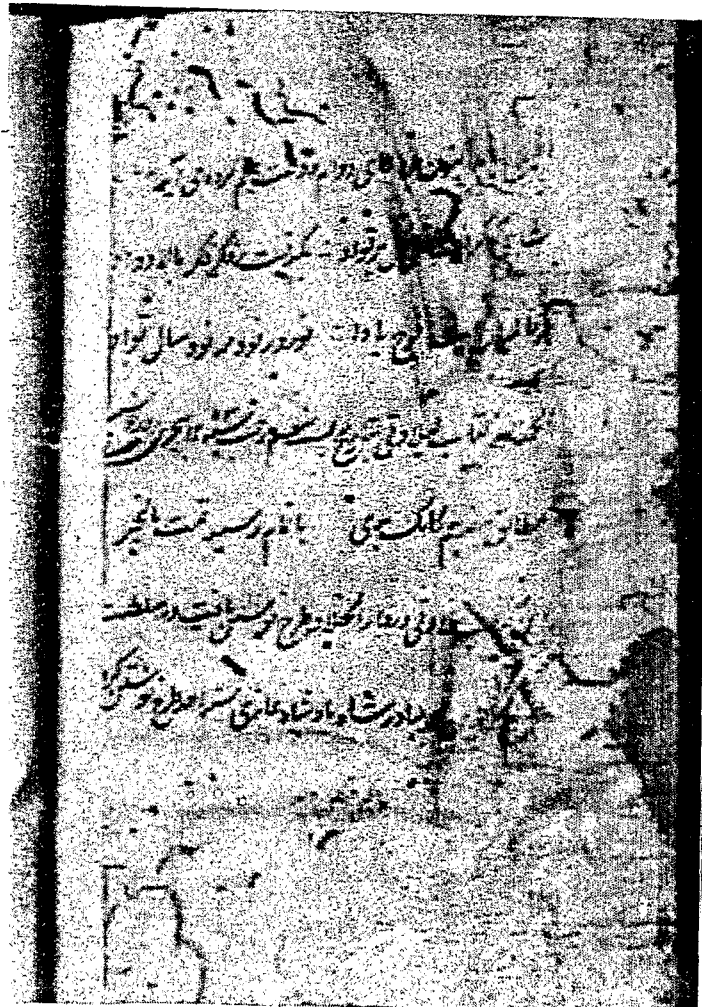
ابواب و فصول:

شماره ابواب و فصول کتاب مشخص نشده است. کتاب با دو بیت شعر آغاز می‌گردد و باقیمانده آن به نثر است. فصلهای کتاب به این صورت نامگذاری شده است:

- فصل در بیان مقادیر اعداد
- فصل در بیان مقادیر اوزان
- فصل در بیان مقادیر مساحت
- فصل در بیان مقادیر اوقات
- فصل در بیان مقادیر اعداد (دوباره)
- فصل در بیان مقادیر حزب و نکاتی دیگر حساب چون جذر و مکعب و کعب و غیره.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه از لیلوتی دارای کاغذ سفید مایل به زرد است و بسیار کرم‌خورده فرسوده می‌باشد و در برخی جاها متن کتاب ناخوانا شده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، دو نسخه لیلوتی ثبت شده که کتابت یکی از آنها در سال ۱۸۹۴ میلادی و دیگری قرن ۱۴ هجری ذکر شده است (صفحه ۵۱۱ فهرست مذکور). با این حساب، نسخه حاضر دارای ارزش بیشتری می‌باشد.

تصویر شماره ۲۶- لیلوتی (نسخه اول)

۱۲۵- لیلوتی در علم حساب و هندسه (نسخه دوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۲۰ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: بهاسکرا چارچ (به زبان هندی)

مترجم: ابوالفیض فیضی در عهد اکبرشاه (از هندی به پارسی)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: به نظر می‌رسد نسخه حاضر نیز در عهد بهادر شاه ظفر، به سال ۱۲۵۳

هجری کتابت شده باشد.

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۱×۱۲ سانتی‌متر

تعداد سطور: یازده (۱۱)

شماره صفحات: دویست و ده (۲۱۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

اول زثنای پادشاهی گویم و آنکه زستایش الهی گویم

این عقده مشکل به قلم بگشایم وین نکته سربسته کماهی گویم

ادب آنست که چون بدرگاه پادشاهی مشرف شوند، نخست به مقربان بارگاه توسل جویند

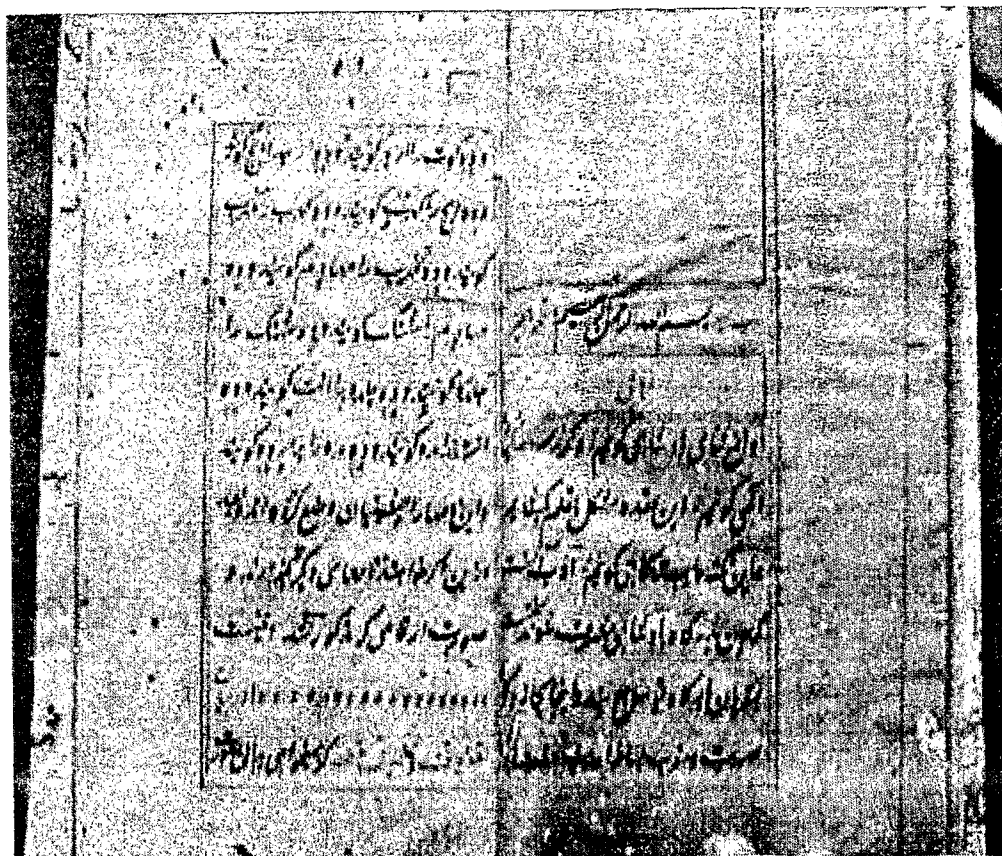
و اینجا یگانه درگاه صمیمیت و مقرب بساط احدیت حضرت پادشاه ... (ناقص - چند صفحه

بعدی مفقود است.)

پایان: مساحت او بر حکم مساحت کشت، چهل شد. او را در سه که عمق است ضرب کردیم، صد و بیست شد. مساحت صفحه معلوم شد. این را بر شصت و چهارم حصه سه که مساحت خشت است قسمت کردیم، خارج قسمت به مقتضای قواعد (ناقص - این نسخه در همین جا پایان می‌پذیرد).

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد مایل به قهوه‌ای است و تا اندازه‌ای کرم‌خوردگی دارد. تمام صفحات آن دارای جداول نیلگون و شنگرف است و در برخی جاها، اشکال هندسی ساده‌ای نیز به چشم می‌خورد.

تصویر شماره ۲۷- لیلوتی (نسخه دوم)

۱۲۶- مثنوی شیخ شرفالدین بوعلی قلندر پانی پتی

نسخه خطی فارسی شماره ۲۰ موزه ملی بلوچستان

اثر: شیخ شرفالدین بوعلی قلندر

کاتب: حافظ نوراحمد

تاریخ کتابت: ۲۱ رمضان ۱۲۷۹ هجری

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۵×۱۶ سانتی متر

تعداد سطور: نوزده (۱۹)

شماره صفحات: بیست (۲۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

از گل رعنا بگو با ما سخن	مرحبا ای بابل باغ کهن
میدهی هر دم خبر از یار ما	مرحبا ای قاصد طیار ما
مرحبا ای طوطی شکر مقال	مرحبا ای هدهد فرخنده فال
مرکب حرص و هوا را پی کنی	در زمان هفت آسمان را طی کنی
هر نفس از عشق سازی سینه داغ	دم به دم روشن کنی در دل چراغ

پایان

شاهد مقصود یابد در کنار

هر که آید بردرت امیدوار

از طفیل حرمت آل عبا

ای خدای من به حق مصطفی

از طفیل مقبلان گردد قبول

روز محشر دار با آل رسول

درباره رساله و مؤلف آن:

شاه شرف الدین ابوعلی بن سالار فخرالدین بن سالار حسن بن سالار عزیز چشتی معروف به بوعلی قلندر پانی پتی (۶۵۲-۷۲۴ هجری / ۱۲۵۴-۱۳۲۴ میلادی). پدرش در ۶۰۰ هجری/ ۱۲۰۳ میلادی از عراق ایران، به هند آمد و خود در پانی‌پت زاده شد. همو نگارنده "اسرار العارفین" است.

آثار دیگر او به شرح زیر است:

۱- یک مثنوی در ۱۲۰۰ بیت به پیروی از مولانا

۲- مثنوی دیگر به همان وزن در ۲۳۸ بیت

۳- سومین مثنوی نیز به همان وزن در ۳۶۲ بیت.

این مثنوی که به مثنوی گل و بلبل (عشقیه) نیز معروف می‌باشد، مثنوی است اخلاقی -

عرفانی در معرفت خود و خدا و پایان می‌یابد به حکایت عارف پارسایی که چون به

پارسایی خود اندیشید:

دور افتادی، حجاب آمد به پیش

از تکبر چون نظر کردی به خویش

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه از مثنوی شیخ شرف‌الدین بوعلی قلندر پانی‌پت که در بیست صفحه کتابت شده، از اغلاط نوشتاری مبرّ است و از این جهت نسخه با ارزشی می‌باشد. این نسخه سالم است و در وضع خوبی قرار دارد اما جلد آن فرسوده و از بین رفته است. در فهرست، یک نسخه از این مثنوی ثبت شده است (رجوع شود به صفحه ۵۱۸ فهرست مذکور).

۱۲۷- مثنوی معنوی مولوی

نسخه خطی فارسی شماره ۱۹ موزه ملی بلوچستان

اثر: مولانا جلال الدین بلخی (قرن هفتم)

کاتب: شیخ فیض‌الله ابراهیم آبادی ثم اسود هره‌ای

تاریخ کتابت: ۲۷ رمضان المبارک ۱۰۹۶ هجری

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۱۲ × ۲۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: دویست و هشتاد و هشت (۲۸۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

هذا كتاب المثنوی و هو اصول اصول اصول الدين في كشف الاسرار الوصول و اليقين، و هو

فقه الله الاكبر، و شرع الله الازهر، و برهان الله الاظهر، مثل نوره كمشكاة فيها مصباح ...

(اوراق آغازین کتاب، بسیار فرسوده و کهنه شده و خواندن متن ناممکن شده است. اما

وسط کتاب سالم است.)

پایان

گشت خاک آمیز و خشک و گوشت بر زان گیاه اکنون بپرهیز ای شتر

سخت خاک آلوده می‌آید سخن آب تیره شد، سر چه بند کن

او که تیره کرد هم صافش کند

تا خدایش باز صاف و خوش کند

صبر کن والله اعلم بالصواب

صبر آرد آرزو را نی شتاب

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد رنگ مایل به قهوه‌ای است که پس از گذشت زمان فرسوده و کهنه شده و صفحات آغازین آن ناخوانا گشته است. متن کتاب به خط نستعلیق بسیار زیبا کتابت شده و تمام صفحات آن مزین به جداول شنگرف و لاجوردی می‌باشد. این نسخه نیز دارای حواشی خوبی است که به علت فرسودگی خواندن آنها مشکل شده است. تاریخ کتابت آن نیز قدیمی است و بر ارزش کتاب می‌افزاید. در این نسخه فقط دفتر اول مثنوی کتابت شده است.

۱۲۸- مجموعه اوراد فارسی و عربی

نسخه خطی فارسی موزه ملی بلوچستان (شماره ندارد)

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۱۰×۱۶ سانتی‌متر

تعداد سطور: بین ۸ و ۹ متغیر است.

شماره صفحات: هفتاد و شش (۷۶)

آغاز: (اول کتاب افتاده است)

.... انزل الرحمن من شی ان انتم الاتکذبون قالوا ربنا یعلم انا الیکم لمرسلون و ما علینا الا
البلاغ المبین.

پایان: به روایت مهتر جبرائیل علیه السلام، یا محمد علیه السلام آنکه [اگر] این

دعای کیمیای سعاده را خدای تعالی نیافریدی و پیدا نکردی، خود را آشکار نکردی، [به]

برکت این دعا، عرش و کرسی و لوح و قلم و بهشت و دوزخ قرار گرفته است - خاصیت

چهاردهم - بروایت خواجه اویس قرنی رضی الله تعالی، هر که این اسم را هر روز هفت بار

بخواند هزار هزار عالم مسخر گردد. کلمه چهاردهم این است: اللهم انت المعیت و انا المعیت
فمن (نا تمام آخر کتاب افتاده است).

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ نامرغوب و خط معمولی نازیبا است و خیلی قدیمی به نظر نمی‌رسد.
اگر چه عبارات پایانی کتاب چندان مفهوم روشنی ندارد، اما سعی شده تا عین عبارات نقل
شود. در فهرست کتابخانه گنج بخش، هفت نسخه بنام مجموعه اوراد و ادعیه موجود است
که شش تای آن عربی - فارسی و یکی عربی - فارسی - پشتو می‌باشد. (رجوع شود به
صفحه ۵۲۸ فهرست مذکور).

۱۱۹- مجموعه اوراد و ظایف فارسی و عربی

نسخه خطی فارسی (بدون شماره)، موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۱۱×۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: نه (۹)

شماره صفحات: دویست و دو (۲۰۲)

آغاز: (اول کتاب افتاده است.)

لِيَدْخُلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَيُكَفَّرُ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ
وَكَانَ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا. (الفتح/ ۵)

پایان: هر کسی خواهد که به سفری بیرون رود، در حین بیرون رفتن دو رکعت

نماز بگذارد (و بعد این دعا را بخواند)، به سلامت به وطن باز آید و در آن سفر دشمن

(بر آن) غلبه نکند. * براو .

(ناتمام - آخر کتاب افتاده است.)

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد مایل به قهوه‌ای نامرغوب می‌باشد و به خط معمولی کتابت شده است. کتابت آن نیز زیاد قدیمی نیست.

موضوع کتاب:

نسخه حاضر که به علت افتادگی اول و آخر آن، نام مؤلف و کاتب و تاریخ کتابت معلوم نشد، مجموعه‌ای است از اوراد و ظایف عربی و فارسی که به صورت مخلوط و بدون هیچگونه فصل‌بندی خاصی نوشته شده است.

۱۳۰- مجموعه پنج گنج نصیحت

نسخه خطی فارسی شماره ۹۰ موزه ملی بلوچستان

گردآورنده: نامعلوم

کاتب: حافظ نور احمد

تاریخ اتمام کتابت: ۱۶ ذی الحجه ۱۲۸۱ هجری

نوع خط: نستعلیق (تمام مجموعه به خط نستعلیق کتابت شده است.)

اندازه: ۲۵×۱۶ سانتیمتر

تعداد سطور: چهارده (۱۴)

شماره صفحات: سی و شش (۳۶)

این مجموعه مشتمل است بر:

۱- صد پند لقمان - صفحات ۱ تا ۶

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

صد پند سودمند لقمان حکیم برای تربیت فرزند پرورده با ناز و نعيم:

اول، آنکه ای جان پدر خدای عزوجل را بشناس. دویم، هرچه از پند و نصیحت‌گویی نخست

بر آن کار کن. سویم، سخن به اندازه خویش گوی. چهارم، قدر مردم بدان.

پایان: فرد: خاموشی معنی دارد که در گفتن نمی‌آید.

بیت: [سینه‌ها خاموشی گنجینه گهر کند یاددارم از صدف این نکته سربسته را]

نقل است كه از و پرسيدند: "معنى بلوغ چيست؟" فرمود: "دو معنى دارد. يكي آنكه از مرد

منى بيرون آيد، دوم آنكه مرد از منى بيرون آيد."

۲- رساله خواجه عبدالله انصارى - صفحات ۶ تا ۱۲

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

بسمك القدوس قدسنى منى، الهى اين چه فضل است كه با دوستان خود كرده‌اى، كه هر كه

تو راشناخت، ايشانرا يافت و هر كه ايشانرا شناخت تو را يافت. الهى اگر به دعا فرمان

است، قلم رفته را چه درمانست؟

پايان: اگر طالبى، راه پاك كن و پشت بر آب و خاك كن، چون اغيار بگذاشتى و

مسافت از ميان برداشتى، از خود رميدى و با دوست آرميدى. ديدى آنچه ديدى.

۳- تحفة الملوک - صفحات ۱۳ تا ۱۸

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و السلام على خير خلقه و آله الطاهرين الراشدين و اما بعد، بدانكه اين

رساله مشتمل است بر (آنكه) حكماء از مكتب قدما اختيار كردند و فوايد بسيار در ضمن هر

حرفى مرقوم مى‌شود از هر امرى.

پايان: باب چهارچيز اصل سعادت است. فرمان بردن از حق تعالى،

متابعت رسول صلى الله عليه و سلم و اصحابه، خشنودى مادر و پدر. راضى شدن علماء و

صلحا و فقراء، شفقت بر خلق خداى تعالى جل جلاله و عمنواله.

۴- سعادت نامه صفحات ۱۹ تا ۲۵

تاریخ تصنیف سعادت نامه ۱۲۵۸ هجری ذکر شده است.

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

می‌سرایم نغمه حمد خدا آنکه مرسل ساخت خیر الانبیاء

وہ چه مرسل‌های جن و بشر! وہ چه هادی، قاسم خلد و سقرا!

پایان

ایها الاصحاب با صدق و صفا لفظ پروازان و معنی آشنا

در هزار و دو صد و پنجاه و هشت کز خیال این و آن خاطر گذشت

این سعادت نامه فرخنده فال گشت ختم از فضل رب ذوالجلال

۵- منهاج العارفين صفحات ۲۶ تا ۳۶

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حمد بیحد و ثنای بیحد مر آفریدگاری [را] که سینۀ عارفان [را] مخزن اسرار خود ساخته

و لوح دل محبان از نقش غیر خود پرداخته.

پایان

مراد دلم را بر آری الهی به تأیید اصحاب و آل محمد

مراد جمیل * ای کاش بیند به رؤیای صادق جمال محمد

پس از مردن خود به فردوس علی نشیند به صف نعال محمد

شفیع بود جمله آل محمد

بروزیکه نفسی بگویند مرسل

(*) احتمالا نام پدید آورنده این اثر مراد جمیل بوده است.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد بوده کمی فرسوده و کرم خورده می‌باشد با وجود این سالم و کامل است. تمام کتاب به خط نستعلیق کتابت شده و مزین به جداول شنگرف است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۱۷ نسخه بنام پنج گنج ذکر شده است. (رجوع شود به صفحه

۸۰ فهرست مذکور).

تصویر شماره ۲۸- مجموعه کتب/ صدپند لقمان حکیم

۱۳۱- مجموعه خانی (در علم فقه)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۰۵ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: کمال بن کریم ناگوری

(این تألیف برحسب ایماء سلطان عزالدین الغ قتلغ خان اعظم، بهرام خان، انجام شده است.)

کاتب: رحمت الله بن سیف الله

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۷ × ۱۹ سانتی متر

تعداد سطور: هیجده (۱۸)

شماره صفحات: پانصد و نود و شش (۵۹۶)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حمد و سپاس مرپادشاهی را که دارالملک دولت باز نهاد انسانی بعزّ دین اسلام رسانیده

اوست و قلعه [مرسه] ایمان با احکام محکمه شرعی برای نظام الدین محکم و مستحکم

گردانیده اوست و ثنای بی قیاس [مرمالکی و الی] فخرالدین محمد باعلام عالیّه علماء شریعت

احمدی و امت عالیّه به ذروه اعلی بلند کرده ی اوست.

(عین عبارات کتاب نقل شده است.)

پایان: مردی وفات یافت. از وی برادر ماند و جدی. قول امیرالمومنین، ابوبکر

رضی الله عنه، متابعان او مرید را باشد و قول امیرالمومنین عثمان رضی الله عنه و عبدالله و

زیدبن ثابت رضی الله عنهم اجمعین، ترکه میان ایشان مناصفه نشود والله اعلم بالصواب

ابواب و فصول :

این نسخه از کتاب مجموعه خانی دارای ابواب و فصول زیر است:

۱- کتاب الطهارة در پنج فصل و شش باب

۲- کتاب در بیان صفت نماز

۳- فصل در بیان آنکه قرآن بلند خوانند و بعد از آن ۱۶ باب در موضوعات: گوناگون از

جمله: اقامه، حدت در نماز، شکننده ها و مکروهات در نماز، نمازهای سنت و قضاء، نماز

تراویح، نماز قضاء سجده سهو و غیره.

۴- کتاب الزکوة (زکوة شتران و گوسفندان و اسبان و غیره)

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه، شامل هر دو جلد کتابهای خانی بوده و کامل است. به نظر می‌رسد مجموعه

خانی، جزو اولین کتابهایی باشد که در موضوع فقه به رشته تحریر در آمده است. در

فهرست کتابخانه گنج بخش، ۱۵ نسخه با نامهای «مجموعه خانی» و «مجموعه خوانی» ذکر

شده البته موضوعات آنها متفاوت است. (رجوع شود به صفحه شماره ۵۲۶ فهرست

مذکور.)

۱۳۲- مجموعه رحمانی - در موضوع علم فقه

(بصورت سؤال و جواب)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۰۲ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: عبدالخالق بن مرحوم محمد

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۲۱×۱۶ سانتی‌متر

تعداد سطور: شانزده (۱۶)

شماره صفحات: صد و چهارده (۱۱۴)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

سپاس و ستایش مرخدای را عزوجل که آفریدگار جهانیان است و پرورنده جانوران است و
فریاد رس درماندگان است و یاری دهنده ضعیفان است. (بارخدایا) که بی‌نظیر است و
پادشاه بی‌وزیر است و کردگار بی‌مشیر است و کامگار بی‌ظہیر است. لیس کمثله شی و
هو السميع البصیر.

پایان: آن خیک خمر را بر ستور یا بر لاشه بار کرده درون شهر آورده. کسان پادشاه او را گرفته‌اند و پادشاه فرمود تا آن خمر به آن ستور و لاشه بفروشند. شرعاً این بیع باطل شد یا نه؟ جواب: باشد و ماقولهم و اگر آن کس که آن خمر را در شهر مسلمانان آورده است، مسلم نبود و ذمی است و آن جاهل است. نمی‌داند که خمر و خنزیر در شهر (ناتمام - آخر کتاب افتاده است.)

ابواب و فصول:

در این کتاب مسایل فقهی بصورت سؤال و جواب آمده و هیچگونه فصل‌بندی وجود ندارد

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد مایل به قهوه‌ای است و به خط نستعلیق خوش کتابت شده است. اغلاط نوشتاری در متن کتاب بسیار کم است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، یک نسخه دیگری بنام «مجموعه رحمانی» ذکر شده است. (رجوع شود به صفحه ۵۲۷ فهرست مذکور.)

۱۳۳-مجموعه رسائل فارسی

نسخه خطی فارسی شماره ۱۲۴ موزه ملی بلوچستان

مشمول سیزده رساله به شرح زیر:

۱- طالع نامه- از تصانیف لقمان حکیم - (کامل، نثر فارسی)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوة و السلام على رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعين.

بدانکه این کتاب طالع نامه از تصانیف حضرت لقمان حکیم است. اگر کسی خواهد که طالع مرد وزن بیند که سعد است یا نحس، از این حساب ابجد به شماره و نام مسائل مادر او بشمارد.

پایان: اگر کسی دیو و پری و کفتار خورده باشد، یک [کرت] در نظر او بدارد، باز بینی دهد، دیو و غیره بگریزد به فرمان خدای تعالی - تعویذ این است که نوشته شد. (بعد از این عبارت جدول بزرگی رسم شده است.)

۲- فالنامه - مؤلف: نامعلوم - (کامل، نثر فارسی)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

دوازده برج: اگر کسی را مهمی یا کاری در پیش آید، و یا کارهای امید واری شادی باشد و بشارت فال بخواهد، باید که با طهارت شده، انگشت شهادت خود را اهل حاجت، بر حروف دایره بنهد و هر چه برآید از باب دایره، تفصیل این است.

پایان: و کار خرید فروخت و زراعت و عمارت و دیدن امراء و ملوک نفع دهد و مبارک باشد و از بزرگان انعام و اکرام یابی و به سرداری و حکومت برسی و دشمنان تو مقهور شوند و در سفر نفع آید. ان شاء الله تعالی.

۳- بیمار نامه- مؤلف: نامعلوم - (کامل، نثر فارسی)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

اگر خواهد که بیماری کسی بدانم که کدام روز بیمار شده است و در چند روز نیکو شود، پس باید که نام بیمار و نام مادر او به حساب ابجد جمع کرده به شمار دو [هفتگانه] طرح دهد. اگر یکی بماند بیمار روز یکشنبه شده است.

پایان پس او را گوید که در آن خانه‌ها «بسم الله» گفته، انگشت بر یک خانه نهند و اگر بر قمر و یا عطارد و یا در خانه مریخ و یا در خانه مشتری نهد، پس بداند که پسر زاید و اگر در غیر این‌ها نهد، پس داند که دختر زاید.

۴- لوح ممات و حیات (معروف به عرض‌نامه)

مؤلف: نامعلوم - (کامل، نثر فارسی)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

در دانستن روزنامه حال بیمار که نیکو شود یا بمیرد و یا در چند روز زحمت کشیده، صحت یابد، باید که نام رنجور و نام مادر او و نام آنروز به حساب ابجد جمع کند، همه را یک جای کرده، سه‌گان طرح دهد و بشمارد که چند بماند، پس طرح اول بروز یکشنبه که یک بماند، به شود و اگر دو بماند بیماری وی دراز گردد و اگر سه ماند بمیرد.

پایان: و این صدقه نیز باید داد. بیارد یک بچه مرغ و برابر قد او پارچه و یک

[آثار] غله هر قسم که باشد و یک (پاو)* روغن کنجد، به درویشی دهد. ان شاء الله تعالی زودتر صحت یاب شود و این تعویذ نوشته در گلو بیند.

(*) یک پاو برابر با ۲۵۰ گرم است.

۵- سالنامه - مؤلف: نامعلوم - (کامل، نثر فارسی)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

روایت می‌کند از رسول مقبول صلی‌الله‌علیه و سلم؛ اگر غره ماه محرم روز شنبه شود، در آن سال سرما اندک و باران بسیار بود و غله ارزان. اما در کار سلطان ضعیفی بود و رنج و بیماری بسیار بود و مرگ کودکان کمتر و زراعت‌ها نیک بود.

پایان: اگر غره ماه محرم روز آدینه افتد، در آن سال سرما و باران اندک بود.
دانه‌ها نیک باشد و در کوهستان مرگ بود و تمام نرخ بر جهان گران، سوی مغرب، پنبه
فروش را منفعت باشد و بعضی گویند نیک غله ارزان و زلزله بسیار و آسودگی خلق الله. اما
به جانب (مغرب) قحط افتد. اندکی رنج باشد و بعضی درختان را آفت رسد. و الله اعلم
بالصواب.

تصویر شماره ۲۹- مجموعه رسائل / فرحت نامه

۶- فرحت‌نامه - مؤلف: نامعلوم - (کامل، نظم فارسی)

بسم الله الرحمن الرحيم

آغاز:

هفت روزی نحس باشد در مهی	سه و پنج و سیزده با شانزده
زان حذر کن تا نیابی هیچ رنج	بیست یک یا بیست چار و بیست پنج
در سیوم آدم شده جنت برون	پنج، قابل کرده هابل را نگون
سیزدهم طوفان بر نوح آمده	خوش طریقی می‌نماید رهنمون

پایان: و اگر در ماه شوال زن کند، آن زن موافق بسیار باشد و اگر در ماه ذی

القعدة زن کند، اولاد کم آرد و اگر در ماه ذوالحج زن کند، سزاواری باشد و نیکی پدید آید.

ان شاء الله تعالی.

۷- زکی‌نامه - مؤلف: نامعلوم - (کامل، نثر فارسی)

بسم الله الرحمن الرحيم

آغاز:

دانستن ساعت نیک و بد زکی به زبان فارسی. دانستن ساعت نیک و بد زکی روز شنبه بعد

از (نیم پهر) زکی یک پاس چون شب در آید، بعد از (یک پهر) زکی.

پایان: بعد از (نیم پهر) زکی، یکپاس چون شب در آید بعد از (یک نیم پهر) زکی.

یک پاس روز جمعه بعد از (دو پهر) زکی یک پاس چون شب در آید، بعد از (دو پهر) زکی
یک پاس - اتمام زکی نامه.

۸-مباشرت نامه - شاعر: قادر - (کامل / نظم پنجابی)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

بسم کردب نون هر دم کیچی یباد	فهم و تاحبس بندیان سمجن پاک مراد
لذت دین رسولدی نیت مال وجود	علم عمل تی فعل و چه ظاهر هی مقصود
طالب دین متین را هر بازار دو کان	کهر تاکهر ایچهانکی جائن سود زیان

پایان

بیت اهتیتالی ایسدی و چه حدیث بیان کیتا کاران مومنان نا در حکم عیان
(در این رساله، مسائلی درباره مباشرت به صورت منظوم و به زبان پنجابی بیان شده
است. تعداد ابیات این مثنوی ۴۸ بیت است.) به علت عدم آشنایی نگارنده به زبان پنجابی
توضیح اصطلاحات ممکن نشد.

۹- خسوف نامه - مؤلف: نامعلوم - (کامل، نظم فارسی)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

در محرم اگر چنین شد حال	فتنه اندر جهان شود زقتال
پس پریشان شود ضعیف و فقیر	در تحیر فتد صغیر و کبیر

پایان: گر به ذوالحج شود این حال بس فراخی زغله است آنسال

می‌کند غله روز ارزانی حکم او از محمد این دانی

(در این رساله که موسوم است به خسوف نامه، مسائلی دربارهٔ سعد و نحس برجها و ماهها و تأثیر کواکب و خسوف بیان شده است. کل این رساله مشتمل بر ۲۴ بیت مثنوی است که به زبان فارسی سروده شده و در آن احادیث و روایات به صورت منظوم آمده است.)

۱۰- کسوف نامه - مؤلف: نامعلوم - (کامل، نظم فارسی)

آغاز: در باب کسوف آفتاب است زان نیز تو سائلی جواب است

چون به حکمت زبان قلم بگشاد خبری از رموز خواهد داد

پایان: ماه ذیعقده چون شود ظاهر گر کسوف است مهر را با هر

پس عداوت بود دگر یاران از ملخ نیز هست بیم زیان

(۲۴ بیت مثنوی به زبان فارسی دربارهٔ کسوف آفتاب سروده شده است.)

۱۱- تحرک الارض - مؤلف: نامعلوم - (کامل، نظم فارسی)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

[چونکه تحت الارض سوی جنبشی است آنزمان دان ماه محرم است

هر که حراف در جهان باشد هم به سختی (بقا) زیان باشد *

پایان: و ر به شب جنبش زمین باشد حکم وی این چنین یقین باشد

گر به ذی الحجه این چنین باشد پس بدی در جهان‌ترین باشد

* وزن و معنی اشعار ایرد دارد.

(این رساله در ۳۲ بیت مثنوی به زبان فارسی تحریر شده است. اگر چه ابیات آغازین، از نظر وزن درست به نظر نمی‌رسند اما در نوشتن آنها از روی نسخه خطی نهایت سعی بعمل آمده و عین ابیات نقل شده است.)

۱۲- تشخیص الارض - مؤلف: نامعلوم - (کامل، نظم فارسی)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين که این کتاب در دانستن زمین نیک و بد است. باید که زمین، صاحبخانه بدست خود پیماید. بعد از آن جمله رایگان کند.

پایان: و نان گندم و برنج و [خیرات] زاغانرا بدهد تا زمین به شود و اگر زمین باشد، فیلان را بخوراند تا خانه ایمن باشد. بعد از آن گوسفند یا مرغ سفید خیرات کند. ان شاء الله تعالی خانه مبارک باشد.

(این رساله، فقط یک صفحه و دو خط را در بر گرفته و بسیار مختصر است.)

۱۳- رجال الغیب - مؤلف: نامعلوم

این قسمت، نظم مختصری است به زبان پنجابی که به علت فرسودگی زیاد ناخوانا شده و آغاز و پایان مشخص ندارد. بعد از این قسمت نیز نوشته‌های پراکنده و نامرتبی وجود دارد که موضوع آن نامشخص است.

کاتب تمام نسخه‌ها، کریم بخش است و تاریخ کتابت ۱۲۹۸ هجری می‌باشد.

اندازه این نسخه: ۲۵ × ۱۴ سانتی‌متر،

خط: نستعلیق

تعداد سطور: بین ۱۴ تا ۱۸ متغیر

شماره صفحات: چهل و دو (۴۲) می‌باشد.

چگونگی نسخه موجود:

بجز یکی دو ورق پایانی، تمام نسخه سالم و در وضعیت خوبی است. در فهرست کتابخانه

گنج بخش، نسخه مشابه دیگری ثبت نشده است.

۱۳۴- مجموعه رسائل

نسخه خطی فارسی شماره ۱۵۰ موزه ملی بلوچستان

این مجموعه مشتمل است بر دو رساله:

۱- رساله در بیان مطالب تصوف و معرفت

۲- رساله در موضوع حقیقت و عرفان الهی

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

اندازه: ۱۴ × ۲۱ سانتی‌متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: چهارده (۱۴)

نوع خط: نستعلیق شکسته‌آمیز

۱- رساله در بیان مطالب تصوف و معرفت- (نظم فارسی، در ۸ صفحه)

شاعر: حنیف

آغاز: بسم اله الرحمن الرحیم

ای حمد تو زینت زبانها وی جان تو عین جان جانها

پیدا تویی به جسم و جانها از توسست بیان این و آنها

ای ذات صفات عین مایی بیرون زما بگو کجایی

[ای سر تا پای من عیانی پس جمله تویی ترا تو دانی]*

* [وزن و معنی این بیت ایراد دارد]

پایان: دین عرفان چیست ای فرخنده کیش آتش وحدت زدن در جان خویش
خیمه از ملک دوئی بیرون زدن پشت پا برفکر چند و چون زدن
دین عرفان چیست ای فرخنده خوی کردن اندر خود خدا را جستجوی
هان حنیفا زین سخن خاموش شو بی‌زبان شو گو مگو بر گوش شو

۲- رساله در موضوع حقیقت و عرفان الهی (نثر فارسی در ۶ صفحه)

مؤلف: نامعلوم

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

گیرم که هزار مصحف از بر داری آنرا چه کنی که نفس کافر داری
سر را به زمین چه می‌نهی بهر نماز آنرا به زمین نه که در سر داری
پایان: و هر فردی از افراد که موجود است، سه مرتبه و دو صورت دارد. مرتبه
ذات و مرتبه صفات و مرتبه وجه و صورت متفرقه و صورت جامعی و صفات جمله در
مرتبه ذاتست و افعال جمله در مرتبه وجه حق.
جان، جهان است، جهان جمله بدن. اجناس ملائکه حواس این تن. اجرام عناصر و موالید
اعضاء توحید همین است و دیگرها همه من.

کتابخانه ملی ایران
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

ابواب و فصول:

- هیچگونه فصل‌بندی و غیره در این مجموعه وجود ندارد.

چگونگی نسخه موجود:

این مجموعه دارای کاغذ زرد مایل به قهوه‌ای است اما هیچگونه کرم‌خوردگی و فرسودگی نداشته و کامل است. اگر چه تاریخ کتابت ذکر و فرسودگی نداشته و کامل است. اگر چه تاریخ کتابت ذکر نشده اما هر دو رساله بسیار قدیمی به نظر می‌رسند. در فهرست کتابخانه گنج بخش، مجموعه‌ای با این محتوا وجود ندارد.

۱۳۵- مجموعه رسائل فارسی (در موضوع علم فقه)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۵۵ موزه ملی بلوچستان

این مجموعه شامل سه رساله است که عبارتند از:

(۱) رساله در علم فقه

(۲) رساله در نماز و نیت و غیره.

(۳) رساله در توحید

مؤلف: نامعلوم - (متأسفانه مؤلف هیچ یک از این سه رساله شناخته نشد).

کاتب: محمد شریف شیخ خوارزمی بن یوسف شیخ

تاریخ کتابت: ۱۲۵۹ هجری

نوع خط: نسخ زیبا

اندازه: ۲۰ × ۱۳ سانتی‌متر

تعداد سطور: نه (۹)

شماره صفحات: نود و چهار (۹۴)

۱- رساله در علم فقه - (صفحات ۱ تا ۱۶)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين. حمد ثابت مر اللهي را که صفت صفت الله این است که مربی و تربیت

کننده عالمیان است.

پایان : حق را از کتاب و از سنت اخذ کردن و عمل کردن بفروض عیان بر همه مؤمنان، فرض عین است. مستحکم و موفق کناد. آمین و یارب العالمین برحمتک یا ارحم الرحمین.

۲- رساله در نماز و نیت و غیره - (صفحات ۱۷ تا ۲۶)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

نویت ان اصلی رکعتی الفجر فرض هذا الوقت متوجها الى جهة القبلة مقتدياً بهذا الامام خالصاً لله تعالى الله اكبر.

پایان : اللهم اجعلها لنا فرطاً واجعلها لنا اجراً و زخراً و اجعلها شافعة و مشفوعة برحمتک یا الرحم الرحمین.

۳- رساله در توحید - (صفحات ۲۷ تا ۹۴)

آغاز: اگر پرسند که اصل ایمان بر چند نوع است، جواب بگو که بر دو نوع است: اول ایمان مجمل. دویم ایمان مفصل.

پایان: دهم، ادای فرائض الله بر موافقت اهل سنت و جماعت کردن - (پایان).

چگونگی نسخه موجود:

تمام کتاب (هر سه رساله)، به خط ولایتی نفیس و زیبا کتابت شده و مزین به جداول عریض نیلگون، شنگرف و طلائی می باشد. به نظر می رسد که هر سه رساله تاکنون غیر

فهرست نسخه‌های خطی فارسی موزه ملی بلوچستان - پاکستان

مطبوعه باشد. در فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش، نسخه دیگری به این نام ثبت نشده است.

۱۳۶- مجموعه رقعات تاریخی (۶۶ رقعه در موضوع تاریخ)

نسخه خطی فارسی شماره ۵۸ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم (متأسفانه نگارنده هیچکدام از این رقعات ذکر نشده است.)

کاتب: انبه داس

تاریخ کتابت: ۱۴ شعبان ۱۲۳۰ هجری

نوع خط: نستعلیق شکسته آمیز

اندازه: ۱۱ × ۱۹ سانتی متر

تعداد سطور: دوازده (۱۲)

شماره صفحات: نود (۹۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الله تعالی. ذات والا صفات، نافع الخلق والاحسان، خداوندی، خدایگانی، مشفق، مکرمی را

پیوسته بر سر خیر خواهان سلامت و سایه انداز دارد. کمترین بنده بعد از تقدیم لوازم نیاز

و انکسار، معروفی خدمت گرامی درجات می گرداند.

پایان: رقعه شصت و ششم: (.... ناخوانا) قدردان من سلامت، چون مدت تطویل بر آمد.

(صفحه آخر مخدوش و ناخوانا شده است.)

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد نامرغوب است، و به خط نستعلیق شکسته آمیز کتابت شده است. عنوانها و سر فصلها شنگرف می‌باشد. در جدول بندی صفحات، کوشش شده اما به اتمام نرسیده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، دو نسخه بنامهای «رقعات تاریخی» و «رقعات تاریخی گوناگون و جواب آنها» ثبت شده که نسخه دوم از ملا نصیرالدین همدانی می‌باشد (رجوع شود به صفحه ۲۵۸ فهرست مذکور).

۱۳۷- مجموعه رقعات منیر لاهوری

نسخه خطی فارسی شماره ۶۵ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: منیر لاهوری (وی این مجموعه تاریخی را در سال ۱۰۵۰ هجری ترتیب داده است.)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق شکسته آمیز

اندازه: ۲۴ × ۱۵ سانتی متر

تعداد سطور: نوزده (۱۹)

شماره صفحات: هیجده (۱۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

برشناسان سخن نهفته نماند، مکاتیبی که خدای پاک روان (... ناخوانا) به بعضی بلند مکان
ستو ده، آئین نگارش پذیر کلک منیر گردیده بود از (...) پریشانی حواس و برهم زدگی
خاطر از دیرباز پراکنده افتاده بودند. (...) در نوزدهم ذیقعه ۱۰۵۰ (یکصد و پنجاه) به
توفیق ابر و فیض بخشش در این صحیفه فراهم آمده، امید که منظور دیده و ران بینش
اندوز گردد.

پایان: برخی از پرورش یافتگان زمین سخن که روزگاری دریوزه‌گری در فیض گذرانیده و به تکلیف اندیشه نیرنگ پیشه، بعد از طی مراحل، در خزانه دل منزل گرفته و به آئین عزلت.... (ناتمام). (آخر کتاب به همین صورت ناتمام رها شده و کتابت کامل نشده است.)

چگونگی نسخه موجود:

به نظر می‌رسد که این نسخه سیصد سال قدمت داشته باشد. در این مجموعه، نوشته‌هایی محفوظ است که نکات پوشیده بسیاری را درباره وقایع آن دور آشکار می‌سازد و برای محققین تاریخ، نسخه گرانبهایی است. متأسفانه برخی از اوراق نسخه حاضر فرسوده و ناخوانا شده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، یک نسخه دیگر از این مجموعه ثبت شده است. (رجوع شود به صفحه ۲۵۹ فهرست مذکور.)

۱۳۸- مجموعه رقعات و منشآت قدیم

نسخه خطی فارسی شماره ۶۱ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۲ × ۱۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: سیزده (۱۳)

شماره صفحات: هشتاد و هشت (۸۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

کار عالم کسی تمام نکرد هر چه گیرید مختصر گیرند

دنیا عالم فانی است. با حق مشغول بودن سعادت جاودانی است. ذره‌ای یاد الهی به از هزار

پادشاهی است. کاری بساز که از آن درمانده نشوی. امروز کاری کن که فردا شرمنده

نشوی. یاد خدا بهره‌ور است و غافل بودن بی‌خبر است.

پایان (صفحه آخر به علت فرسودگی، ناخوانا شده است.)

پایان صفحه ماقبل آخر: صداقت شمار فلان، فتح نماید.

فهرست نسخه‌های خطی فارسی موزه ملی بلوچستان - پاجمستان

معتمد الخدمت فلان فتح نماید. به نظر گرامی بگذرد. به ساهی مطالعه در آید. از مطالعه نامی

گرامی یابد. اخلاص (... ناخوانا) فتح نماید.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد فرسوده و جداول شنگرف و سیاه است. تمام متن به خط

نستعلیق خوش کتابت شده است. به نظر می‌رسد یکی از کتابهای معتبر قدیمی در انشای

فارسی باشد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، مجموعه‌ای به این نام ثبت نشده است.

۱۳۹- مجموعه کتب

نسخه خطی فارسی شماره ۳۲ موزه ملی بلوچستان

این مجموعه مشتمل است بر:

(۱) سکندر نامه نظامی گنجوی (داخل جدول)

(۲) مثنوی یوسف و زلیخای جامی (در حاشیه)

کاتب: فضل‌الدین - کتابت بنام برخوردار محمدشاه شده است.

تاریخ کتابت: ۲ شعبان المعظم - سال ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۵×۳۲ سانتی‌متر

تعداد سطور: ۲۲ سطر چهار مصرعی در داخل حوض و ۴۸ یک مصرعی در حاشیه.

شماره صفحات: صد و شصت و دو (۱۶۲)

۱- سکندر نامه نظامی گنجوی (داخل حوض)

آغاز: خدایا جهان پادشاهی‌تر است زماخدمت آید خدائی‌تر است

پناه بلندی و پستی تویی پناه بلندی و پستی تویی

پایان: بیا ساقی از جام دهقان پیر به من ده یکی ساغر دستگیر

از آن می که جانرا بدو هوش باد مرا شربت و شاه را نوش باد

این بخش از کتاب، کامل و سالم است و اغلاط نوشتاری در آن بسیار کم است

۲- مثنوی یوسف و زلیخای جامی (در حاشیه)

آغاز: الهی غنچه امید بگشای گلی از روضه جاوید بنمای

بخندان از لب آن غنچه باغم و زین گل عطر پرورکن دماغ

پایان: سخن را از دعا دادی تمامی به آمرزش زبان بگشای جامی

سیه کاری مکن چون خامه خویش بشو از چشم پر خون جامه خویش

از آن صحرا جواد خامه پی کن و زین سودا سواد نامه طی کن

بخش دوم از کتاب یعنی مثنوی یوسف و زلیخای جامی، که در حاشیه آمده نیز کامل و سالم است. عناوین و جداول شنگرف می‌باشد.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر دارای کاغذ مرغوب است و هیچ گونه فرسودگی در آن بوجود نیامده است. در پایان این مجموعه یک اقبالنامه عوض معاوضه، نیز بین سیدجلال الدین شاه فرزند سید گلاب شاه، ساکن منطقه الوهاریه و مولوی فضل‌الدین ساکن منطقه ساهواله مرقوم شده است. سیدجلال الدین شاه این نسخه خطی را از مولوی فضل‌الدین دریافت و در قبال آن، سکندر نامه نظامی، چاپ لکهنو را به وی داده است. این اقبال نامه در تاریخ ۲۸ پهاگن ۱۹۱۳ بکرمی (۱۸۵۶ میلادی) نوشته شده است. بدین صورت، این نسخه از ملکیت مولوی فضل‌الدین در آمده و به سید جلال الدین شاه تعلق گرفته است. مجموعه‌ای دقیقاً با این محتوا در فهرست کتابخانه گنج بخش، ثبت نشده است.

۱۴۰- مجموعه کتب

نسخه خطی فارسی شماره ۷۲ موزه ملی بلوچستان

این مجموعه مشتمل است بر:

۱- نزهت الارواح

۲- قصه قاضی و دزد

۳- بحر الحیاة

۱- نزهت الارواح -- (صفحات ۱ تا ۸۶)

مؤلف: سید حسین بن محمد، معروف به امیرحسین بلخی غزنوی

قابل ذکر است که در فهرست مشترک نسخ‌های خطی فارسی پاکستان، نام این شخص،

امیر حسینی هروی ذکر شده است (ر. ک صفحه ۳۰۵۶، مجلد سوم - فهرست مشترک

نسخه‌های خطی فارسی پاکستان)

متوفی به سال ۷۱۷ هجری - هرات

کاتب: قطر الدین ابن شیخ بهاء الدین ولد شیخ محمد الدین صدیقی

تاریخ کتابت: ربیع الاول ۱۱۰۲ هجری، عهد او رنگ زیب عالمگیر

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۰×۱۲ سانتی‌متر

تعداد سطور: بین ۱۶ تا ۲۳ متغیر است.

آغاز:

(.... اول کتاب افتاده است.)

... کشت و نقاب اسم و اسم عتاب روح و جسم ایشان شد.

ای خورده شراب غفلت از جام هوس مشغول مشو بخویش چون خر بجرس

ترسم که ازین خواب چو بیدار شوی مستی برود، دردسرت ماند و بس

بندگی آنست که طاعت به دل کنی و آزادی آنکه قبله را بدل کنی.

پایان: او نیز چنان رفت که رفتند بسی این بادیه را بسر نبرده است کسی

دشوار حکایتی و باریک رهی مشکل سخنی عجب غمی خوش نفسی

(دو صفحه دیگر، در معرفی کتاب و کاتب است.)

۲- قصه قاضی و دزد: (صفحات ۸۶ تا ۹۳)

مؤلف: نامعلوم

کاتب: قطرالدين بن شيخ بهاء الدين ولدشيخ محمد الدين صديقي

تاریخ کتابت: ۲۰ ربیع الاول ۱۱۰۵ هجری

(سی و هشتمین سال جلوس عالمگیری)

نوع خط: نستعلیق

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

راویان اخبار و ناقلان آثار چنین روایت می‌کنند که در روزگار هارون الرشید در شهر بغداد، قاضی بود به انواع علم و زهد آراسته و اهل شهر از او آسوده بودند. شبی از شبها، قاضی کتاب را مطالعه می‌کرد. ناگاه در چشم او خواب غلبه کرد.

پایان: قاضی در پای دزد افتاد و گفت که زنهار این سخن د رمردم نگویی که رسوا شوم، هر چه خواهی بگیر. دزد گفت: " دو هزار اشرفی در بهای حویلی که طلب فروشنده است بده، مادر و پسر را خط آزادگی نوشته به هم ... (ورق آخر کتاب فرسوده و ناخوانا است).

۳- بحر الحیاة- (صفحات ۹۳ و ۹۴) کامل کتاب ۹۴ صفحه است.

مؤلف: نامعلوم

ترتیب از: حسین گوالیاری ابن محمد سار حسینی

(کاتب و تاریخ کتابت به علت فرسودگی ورق آخر معلوم نشد).

نوع خط: نستعلیق

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حمد موفوره و ثنای نامحصوره حضرت صمدی را که وحده لاشریک له خطبة جلال اوست.

خالقی که وجود موجودات عالم کبیر و صغیر آیات جمال و کمال اوست.

پایان: (صفحة آخر فرسوده و ناخوانا است.)

رساله سوم، یعنی بحر الحیاة فقط دو نسخه را در بر گرفته است. ممکن است کتابت

رساله سوم نیز توسط کاتب دو نسخه اول انجام شده باشد.

درباره کتاب و مؤلف آن:

از دیباچه کتاب معلوم می‌شود که نام هندی آن «انبرت» و مصنف آن کامروب نام داشته است و زمانی که سلطان علاءالدین، بنگال را فتح نمود، خبر آن به کامروب در ولایت کامان رسید. وی به قصد مناظره با علمای اسلامی به لکهنو آمد و با قاضی رکن الدین ملاقات کرد و در نتیجه به دین مبین اسلام مشرف گشت. وی کتابی به زبان هندی به جناب قاضی هدیه نمود و قاضی، آنرا به عربی ترجمه کرد. بعد از آن شخص دیگری آن را به فارسی هندی آمیز برگرداند. پس از چندی، این ترجمه هندی آمیز، به فارسی سلیس و روان ترجمه و بحر الحیاة نامیده شد.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد معمولی می‌باشد. و به خط نستعلیق معمولی کتابت شده است. مجموعه‌ای دقیقاً با این محتوا در فهرست کتابخانه گنج بخش، ثبت نشده اما قسمتهای اول و دوم بصورت نسخه‌های جداگانه موجود است.

۱۴۱- مجموعه کتب

نسخه خطی فارسی شماره ۹۱ موزه ملی بلوچستان

این مجموعه مشتمل است بر:

۱- هدایت انوار

۲- رساله در بیان مسایل متعلق به لباس و زینت

۳- تحفة البدریه فی اخبار النبویه

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق معمولی (هر سه قسمت توسط یک کاتب کتابت شده است).

اندازه: ۲۰ × ۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: نود و شش (کل نسخه ۴۸ ورق است).

۱- هدایت انوار - (صفحات ۱ تا ۳) مؤلف: نامعلوم

آغاز: (.... صفحه اول کتاب افتاده است).....

و اگر امام آیت به آیتی و یا سوره به سورتی رود، جماعتی باز گوید و امام برگیرد، نماز

هر دو تباه شود.

پایان:: و اگر این همه طاقت نباشد، شصت مسکین را طعام دادن خواه مسلم باشد،

خواه ذمی، مقدار نصف صاع از گندم یا از جو یا از خرما - والله اعلم بالصواب.

۲- رساله در بیان مسایل متعلق به لباس و زینت (صفحات ۳ تا ۵۵)

مؤلف: اختیار الحسینی (اختیار بن غیاث الدین الحسینی)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

بعد از تزئین مفارق شهر یاران عرضه کلام به زینت تاج موفور الا بتهاج محامد ملک علام و لباس اجناس تحیت و سلام بر رسول عالی مقام نموده می آید که این رساله ای است در بیان مسائلی که متعلق است به لباس و زینت.

پایان: اما حرارت بعضی بیشتر از بعضی است. حرارت سمور بسیار مفرط است.

آنها نمی باید پوشید مگر مرطوب، و حرارت حلقوم و نیفه از سمور کمتر است، و روباه بسیار گرم است، و گرمی خرگوش از آن کمتر است و (قتک) معتدل است و حرارت سنجاب و قاقم و حواصل کم است و الله اعلم.

۳- تحفة البدریه فی اخبار النبویه - (صفحات ۵۵ تا ۹۶)

مؤلف: بدر کریم

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم هذا الكتاب البدریه فی اخبار النبویه. حمدی

که نهایت عبادت ارباب (.... ناخوانا) مساعد بنما و مدعی که کمال استعانت اصحاب فصاحت

از ادای آن عاجز و قادری که (... ناخوانا) قدرت غالب خلقت احسن تقویم در بشر و مرتب عقل و فضیلت و نطق مخصوص گردانیده.

پایان: فصل ششم - در منافع گلاب در غرائب ابو عبیده مذکور است که پیغمبر

فرمود علیه الصلوٰۃ و السلام که گلاب را بکار دارید تا دماغ شما قوی گردد و گفت جامه را به گلاب تر کنید که فرشتگان را بوی گلاب خوش می‌آید، آمرزش می‌خواهند. حکما گویند که گلاب سرد لطیف، درد سر که از گرمی باشد دور کند و (... ناخوانا) را منفعت بخشد و هر که بسیار بکار دارد، دماغ‌تر و قوی گردد و درد بنشانند و موی سفید نشود. هر که شربت گلاب بخورد، حرارت را بشکند و فایده بسیار دارد.

فصل هفتم: در منافع زعفران در جواهر الکام مذکور است؛ پیغمبر گفت علیه الصلوٰۃ

(ناتمام - آخر کتاب افتاده است).

ابواب و فصول:

رساله سوم، ۱۴ باب دارد و هر باب به فصلهای مختلفی تقسیم شده است. پایان کتاب، فصل هفتم باب ششم می‌باشد ولی کامل نیست. در صفحه ۵۶ کتاب، در خصوص موضوع رساله سوم نوشته شده است: "در این نسخه غریب و عجیب، فواید خصائل و منابع بعضی حبوب و جزء آن از اخبار و آثار صحابه نامدار از کتب و احادیث و اقوال حکمای باوقار مرتب گردانیدم و آن را به چهارده باب و هفتاد و شش فصل تقسیم نمودم.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد مایل به قهوه‌ای است و برخی از صفحات آن به علت کرم‌خوردگی سوراخ شده که مانع از خواندن کلمات و عبارات می‌شود. تمام کتاب به خط نستعلیق و توسط یک شخص کتابت شده است.

۱۴۲- مجموعه کتب

نسخه خطی فارسی شماره ۹۲ موزه ملی بلوچستان

این مجموعه مشتمل است بر:

۱- منهاج الانوار

۲- کتاب مجهول الاسم در علم فقه

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق کاملاً معمولی.

اندازه: ۱۹×۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: سیزده (۱۳)

شماره صفحات: صد و نود و هشت (۱۹۸)

۱- منهاج الانوار / یا تنبیه العارفين یا راحت القوب (۱۲۳ صفحه)

مؤلف: مبارک فیض الله سنامین

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و طوبی [للفاعزين] و الصلوة علی رسوله محمد و آله اجمعين.

می‌گوید عبدالضعیف، مبارک، فیض الله سنامین که هیچ کاری مهمتر از ایمان نیست: زیرا آنکه در صلوٰه مسعودی آورده است: حیوة ابدی، برادر دل، بر دنیای و دولت سرمدی متعلق بدانست. پس ای برادر دل بر دنیا نبندید و آخر باقی را فراموش نگردانید.

پایان: پس ای بنده، آخر حال عمر تو بر این نوع باشد و تکبری بزرگی و بهتری و خودنمایی تو کجا رفت. و الله اعلم بالصواب.

۲- کتاب مجهول الاسم در علم فقه (۷۴ صفحه)

مؤلف: بهاء الدین مرید رضی‌الدین شیخ محمود

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حمد بیحد و ثنا و مدح بی‌عدد مرآفریدگاری را که به صنع قدیم و حکمت مستقیم خویش، سقف آسمان را بی‌ستون بر سر جهانیان معلق داشت و روز را از شعاع طلعت خسروی ستارگان منور گردانید.

پایان: مسئله: اگر اکراه کرد کسی را بگفتن طلاق یا به آزادی بنده طلاق

واقع شود، بنده آزاد گردد. وی را گواه کننده بهر آن زن (ناتمام - آخر کتاب افتاده است).

چگونگی نسخه موجود:

نسخه موجود، دارای کاغذ زرد مایل به قهوه‌ای می‌باشد و به جز آخر کتاب، که افتاده است،

بقیه آن سالم و کامل است. از دو کتاب این مجموعه، منهاج الانوار، بصورت جداگانه در

فهرست کتابخانه گنج بخش، ذکر شده اما کتاب دیگر وجود ندارد. (رجوع شود به صفحه

۶۰۴ فهرست مذکور)

۱۴۳- مجموعه کتب

نسخه خطی فارسی شماره ۹۸ موزه ملی بلوچستان

این مجموعه مشتمل است بر:

۱- احکام الصلوة - به زبان فارسی

۲- شرح چهل حدیث - به زبان پنجابی

کاتب: مولوی کریم بخشی ولد مولوی محمد منیر ساکن چاهاله، شهرستان شکرگر،

منطقه گور دا سپوره.

تاریخ کتابت: ۲۸ محرم ۱۳۱۹ هجری

نوع خط: نستعلیق و نسخ

اندازه: ۲۱ × ۱۳ سانتی‌متر

شماره صفحات: صد و هفتاد و چهار (۱۷۴)

۱- احکام الصلوة - (صفحات ۱ تا ۱۴۴)

مؤلف: نامعلوم

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حمد متواتر و ثنای متکثر مرحضرت بی‌نیازی را که انعام و اکرام او علی‌الدوام است و

درود معظم و مکرم بروح مقدس سرور انبیاء و تاج الاصفیاء و سراج الاولیاء احمد مجتبی

و محمد مصطفی صلی‌الله‌علیه‌وسلم و علی آله و اصحابه اجمعین. (بدانکه) اسعدک الله تعالی

فی الدارین که این کتاب معظم مکرم در بیان صفت اسلام و احکام الصلوة و فرائض الله که روشنایی چشم و پرورش جانها با اوست.

پایان: باب در بیان ماه مبارک رمضان

هر که در شب بیست و هفتم ماه مبارک رمضان در وقت خفتن، چهار رکعت نماز گذارد و در هر رکعتی بعد از فاتحه سورة انا انزلناه پنج بار بخواند از روی ثواب چنان باشد که گویا برای بنده شب قدر یافته باشد. هر که شب قدر یافته باشد، گویا که هزار سال و هزار ماه طاعت کرده باشد - و الله اعلم بالصواب.

۲- شرح چهل حدیث به زبان پنجابی:

آغاز این قسمت با حمد و ثنای باری تعالی و نعمت حضرت رسول (ص) است که بصورت منظوم و به زبان پنجابی نوشته شده است. بعد از آن چهل حدیث به همراه شرح و ترجمه منظوم به زبان پنجابی نوشته شده است.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد نامرغوب ولی سالم است. احادیث به خط نسخ و شرح آنها به خط نستعلیق نوشته شده است. در تاریخ کتابت این نسخه از کتاب چهل حدیث نوشته شده است: " ۱۹ رجب ۱۳۱۸ هجری - نقل از کتاب حافظ میان الله دتا. " در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۹ نسخه " احکام الصلوة " ثبت شده است، ولی هیچ زکری از کتاب " شرح چهل حدیث نیست. " (رجوع شود به صفحه ۱۱ فهرست مذکور)

۱۴۴- مجموعه کتب

نسخه خطی فارسی شماره ۱۱۶ موزه ملی بلوچستان

این مجموعه مشتمل است بر:

۱- ترجمه فارسی سری بهاگوت مهایوران

۲- ترجمه فارسی سی بهاگوننت (سری بهاگوننت) موسوم به خلاصه نجات

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ۱۲۶۴ هجری

نوع خط: نستعلیق شکسته آمیز

اندازه: ۱۴ × ۱۹ سانتی متر

شماره صفحات: پانصد و نود (۵۹۰)

تعداد سطور: بطور متوسط ۱۴ سطر

۱- سری بهاگوت مهایوران به همراه ترجمه فارسی مترجم: نامعلوم

اصل این کتاب شامل ۱۲ اسگند (باب) است. اما در نسخه موجود فقط ۹ اسگند (از اسگند

چهارم تا دوازدهم) موجود می باشد و سه اسگند اول مفقود شده است. به نظر می رسد که

این ترجمه متعلق به عهد پادشاه اکبر باشد.

آغاز: (دو صفحه اول به علت فرسودگی ناخوانا شده است.)

آغاز صفحه سوم: پرجابت در غیرت و خشم آمد و گفت: "این مهادیو را که مردم (... ناخوانا) درستکار می‌گویند، غلط است. این را عبث نام، مهادیو نهاده‌اند و من هم خطا کردم که دختر را به این دادم. این لایق کار نبوده، اما بگفته (... ناخوانا) این کار واقع شد.

پایان: در دنیا اگر کسی این را به اعتقاد بخورد و بشنود، زنده جاویدمی‌شود و از آمد و شد عالم (وامی‌رسد) و (نکت) می‌شود. [که کلمات هندی استفاده شده است و نگارنده از معنی آنها بی‌اطلاع می‌باشد]

۲- ترجمه فارسی سی بهاگونت (سری بهاگونت) یا خلاصه نجات.

مترجم: اودهرام فرزند موتومل ساکن بلده بنت.

تاریخ اتمام ترجمه: ۱۱۸۰ هجری.

آغاز: (شگفته‌ترین) کلک گلدار و سخن خوشگوار (... ناخوانا) بخش آغازین کتاب

به زبانی غیر از زبان فارسی است. بخش ترجمه شده داستان نیز اگر چه به زبان فارسی است، اما تفاوت بسیار زیادی با فارسی متداول امروزی دارد.

پایان: (آخر ترجمه دوم افتاده است).

چگونگی نسخه موجود:

این ترجمه سری بهاگونت با ترجمه‌های دیگر آن تفاوت دارد. قسمت اول مجدول می‌باشد. نوع خط هر دو نسخه، نستعلیق شکسته‌آمیز است اما مربوط به یک کاتب نمی‌باشد چرا که نوع خط و جنس کاغذ استفاده شده با هم تفاوت دارد. مترجم کتاب دوم خود را چنین

معرفی می‌کند؛ "اودهرام ولد موتومل، ساکن بلده بنت، مأمور به عهده منشی‌گری

بهوانی‌دس ولد مصر گودردین ساکن بلده مسطور.

۱۴۵- مجموعه کتب

نسخه خطی فارسی شماره ۱۳۹ موزه ملی بلوچستان

این مجموعه مشتمل است بر:

۱- پندنامه شیخ فریدالدین عطار نیشابوری

۲- مامقیمان

کاتب: سلطان محمد فرزند مردان خان (هر دو کتاب این مجموعه توسط همین

شخص کتابت شده است.)

تاریخ کتابت: ۲۷ ذیقعد ۱۲۷۰ هجری مطابق با ۲۲ آگوست ۱۸۵۴ میلادی (این طور به

نظر می‌رسد که کاتب پس از اتمام پندنامه، کار مامقیمان را آغاز نموده و

سه روز صرف آن کرده است.)

اندازه: ۲۳ × ۱۵ سانتی‌متر

تعداد سطور: ۱۳ و ۱۴

شماره صفحات: (۷۲+۱۸) در مجموع ۹۰ صفحه،

۱- پندنامه - (صفحات یک تا ۷۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

حمد بیحد مر خدای پاک را آنکه ایمان داد مشتی خاک را

آنکه در آدم دمید او روح را داد از طوفان نجات او نوح را

آنکه فرمان کرد قهرش باد را	تا سزائی کرد قوم عاد را
آنکه لطف خویش را اظهار کرد	باخلیلش نار را گلزار کرد
پایان: یارب آن ساعت که جان بر لب رسد	جسم پژمرده به تاب و تب رسد
شریت شهد شهادت نوشی‌ام	خلعت راه سعادت پوشی‌ام
چون ندارم در دو عالم جز توکس	هم تو می‌باشی مرا فریاد رس

۲- مامقیمان

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

مامقیمان کوی دلداریم	رخ به دنیا و دین نمی‌آریم
بلبلانیم کز قضا و قدر	اوفتاده جدا زگلزاریم
مرغ شاخ درخت لاهویم	گوهر درج گنج اسراریم
به امید عبیر خاک درش	فارغ از نافه‌های تا تاریم
پایان: دوش رفتم بسوی حمامی	دیدم آنجا یکی دلارامی
چابکی دلبری و بی‌باکی	نازکی مهرخی گل اندامی
سرو قدی و یاسمن بویی	سرکشی خونخوری و خودکامی
تندخویی و مردم آزاری	مست چشمی و ساغر آشامی
گاه در بخت حیلہ پردازی	گاه در علم عشوه علامی
عاشقان را همی نمود عیان	از رخ و زلف کفرو اسلامی

چون مرادید سوی خود طلبید تا نواز ز روی انعامی
متحیر چنان شدم که نمائد در من از هوش و آگهی نامی
من ندانم که اندران حیرت به وصالی که داد پیغامی
که به چشمان دل مبین جز دوست هر چه بینی بدانکه مظهر اوست

در مجلد هفتم، (منظومه‌ها ۱). فهرست مشترک، نسخه‌های خطی فارسی پاکستان، صفحه ۷۰۲ می‌خوانیم: ترجیع بند مامقیمان، از علایی اوده‌ئی (علاءالدین اودی یا اوده‌ای) است و نادرست به " وصالی " نسبت داده شده، که در پایان آن آمده است:

من ندانم در آن حیرت به وصالی که داد پیغامی
که به چشمان دل مبین جز دوست هر چه بینی بدانکه مظهر اوست

مامقیمان، ترجیع بندی است در برابر ترجیع بند عراقی :

که جهان صورت است و معنی دوست
ور به معنی نظر کنی همه اوست

در ۲۱ بند با ترجیع:

که به چشمان دل مبین جز دوست هر چه بینی بدانکه مظهر اوست.

موضوع کتاب:

این مامقیمان در شبه قاره بسیار مورد توجه قرار گرفته و از کتابهای درسی شده است. دیگران نیز به پیروی از آن، ماحریفان، مامریدان، مامطیعان و غیره سروده‌اند.

در خصوص شخصیت علایی اودی آورده‌اند: "علاءالدین اودی (اوده‌ای) از مردم شیراز و یا خراسان، یا شیرازی که در خراسان زاده شده است. پس از آن به هند آمده و در "اوده" جایگزیده، از این روی به اودی شهرت یافته است. غزل نیکو می‌گفته و در موسیقی دست داشته است. در نود سالگی، به سال ۵۹۹۸ / ۱۵۸۹ م. بدست دزدان به قتل رسیده است.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد نامرغوب و به خط نستعلیق معمولی کتابت شده است. در حاشیه بعضی از صفحات آن، به ویژه رساله دوم، معنی برخی از واژه‌ها و عبارات آمده که بسیار مفید می‌نماید. دوم. یعنی کتاب مامقیمان در ۲۱ بند سروده شده که هر بند آن ۹ بیت دارد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، هر دو بخش موجود است.

۱۴۶- مجموعه کتب

نسخه خطی فارسی شماره؟ موزه ملی بلوچستان (شماره ندارد)

این مجموعه مشتمل است بر:

۱- کتاب الفرائض در علم میراث به زبان فارسی.

۲- کتاب عربی

۱- کتاب الفرائض - در علم میراث به زبان فارسی

مؤلف: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

تعداد سطور: ۱۱ تا ۱۵

اندازه: ۱۶ × ۲۲ سانتی‌متر

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوة و السلام على رسوله محمد و آله اجمعين-

اما بعد كتاب الفرائض آورده است، چون مرد نقل کرده و مال او بگذارد از آن مال تجهيز و

تلقين آن ميت کنند. يعنى اول از آن مال، اجرت غسل و بهاء کفن و اجرت کافتن تربت بدهند

و آنچه بدین ماند. بعد از آن اگر خير باقى ماند، دين آن ميت بدهند. بعد از آن چيزى که

باقى ماند، براى هر که آن ميت وصيت کرده برسانند.

پایان: نظم کرد احوال و حجاب فرائض را نصیر، بهر حفظ احکام بی‌دعوی بفضل
ذالکمال.

۲- رساله دوم به عربی است و در بخش نسخه‌های عربی خواهد آمد.

از جمله پایانی بخش فارسی به نظر می‌رسد که نام نگارنده نصیر بوده باشد.

البته در پایان رساله دوم (عربی) نام کاتب عطا محمد و تاریخ کتابت روز سه شنبه، ماه

رمضان به وقت چاشت مرقوم شده ولی سال کتابت ذکر نشده است. در فهرست کتابخانه

گنج بخش، مجموعه دیگری با این جزئیات وجود ندارد.

۱۴۷- مجموعه کتب

نسخه خطی فارسی شماره ۱۵۰ موزه ملی بلوچستان

این مجموعه مشتمل است بر:

۱- مائة عامل منظوم

۲- صرف میر

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ۱۰ ذی‌عده ۱۲۵۶ هجری

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۱۶ × ۲۶ سانتی‌متر

تعداد سطور: سیزده (۱۳)

شماره صفحات: شصت و دو

۱- مائة عامل منظوم (مؤلف: ناشناس) - درباره حروف - ۱۹ نوع ذکر شده است.

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

بعد تحمید خدواند و درود مصطفی نعت آل پاک پیغمبر رسول مجتبی

هست مدح خسرو غازی معین‌الدین حسن حامی دین آفتاب معدلت ظل خدا

بر خلائق واجب و بربنده زاده فرض عین چون دعای شاهزاده سال، مه، صبح و مسا

نصرت و فتح و ظفر اقبال و جاه و سلطنت باد باقی هر دو را تا هست امکان بقا

عامل اندر نحو صد باشد چنین فرموده‌اند شیخ عبدالقاهر جرجانی پیرهدا

پایان:

عامل رافع مضارع معنوی باشد بدان همچنین معنی بود عامل یقین در مبتدا
دولت اقبال شاه شاهزاده پرکمال در مضاعف باد دایم ختم کردم زین دعا

۲- صرف میر- سید شریف جرجانی (متوفی به سال ۵۸۱۶هـ)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

بدان ایدک الله تعالی فی الدارین که کلمات نعت عرب بر سه قسم است: اسم است و فعل است
و حرف است. اسم چون: رجل و علم و فعل چون: ضرب و دحرج و حرف چون: من و الی.
پایان: الف فاعل و سین استفعل گاه باشد که فعل لازم را متعدی گرداند چون سار
زید . سائرته و حرج زید و استخر جته - والله اعلم بالصواب.

موضوع کتاب:

موضوع مائة عامل منظوم؛ علم نحو عربی است. صد عامل برای شاهزاده معین‌الدین حسین
سروده شده است. چون مورد اقبال همگانی برای تدریس و تعلیم و تعلم زبان عربی قرار
گرفته، نسخه‌های خطی و چاپی آن فراوان است. (برای توضیح بیشتر رجوع شود به مجلد
اول، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش، ص ۲۷۹) .

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه از صرف میر دارای حواشی و تعلیقات عربی و فارسی نادرین ارزش است که اهمیت نسخه را چند برابر کرده است. : نسخه هم قلم مأته عامل منظوم است. کاغذ استفاده شده، مرغوب بوده لذا هیچگونه پوسیدگی و فرسودگی بوجود نیامده و سالم و کامل است.

۱۴۸- مجموعه مکاتیب و پروانه‌جات

نسخه خطی فارسی شماره ۵۷ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم (بعثت افتادگی آخر کتاب نام کاتب و تاریخ کتابت مشخص نشد).

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۰×۱۲ سانتی‌متر

تعداد سطور: سیزده (۱۳)

شماره صفحات: دوازده (۱۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

عرض داشت کمترین فرزندان، بنده درگاه، نیازمند، جانعلی بذروه عرض حضرت قبله گاهی، پشت پناهی (صاحبی‌ام) ابوی صاحب چنومدظله می‌رساند که بنده روز و شب در خواندن و نوشتن شاغل است. خاطر عاطر ازین (نفر) گلستان سازند و دو (شهر) شاهی، سیاهی خوب عنایت فرمایند که درین جای، سیاهی خوب بدست نمی‌رسد.

پایان: باعث تحریر آنکه، منکه محمد ابن صاحب خان افغان‌ام اقرار کرده‌ام به

ثبوت عقل و سلامتی نفس و صحت بدین توجه که یک کوته ... (ناقص - آخر کتاب افتاده

است.)

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد مایل به قهوه‌ای می‌باشد و اگر چه در بعضی جاها کرم‌خوردگی دارد، اما آسیبی به متن کتاب نرسیده است و فقط آخر کتاب افتادگی دارد. اگر چه تاریخ کتابت ذکر نشده است اما نسخه قدیمی به نظر می‌رسد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، مجموعه‌ای با این محتوا ثبت نشده است.

۱۴۹- مختصر در معرفت تقویم

نسخه خطی فارسی ۱۲۹ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

تاریخ کتابت: ۶۵۸ هجری - منقول از نسخه سید عبدالخالق

کاتب: صدیق ولد حافظ مسلم نهره

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: معمولی

اندازه: ۱۴ × ۲۰ سانتی‌متر

تعداد سطور: هیجده (۱۸)

شماره صفحات: سی (۳۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

این مختصریست در معرفت تقویم مشتمل بر سی فصل.

فصل اول: در حساب حمل و آن برین ترتیب است: ابجد، هوز، حطی، کلمن، قرشت، تخذ،

ضطع و این بیست و هشت عدد است، نه احاد و نه عشرات و نه مئات و یکی الف.

پایان: و مادر این مختصر (برین مختصر) برین قدر اختصار کنیم. اگر زیاده ازین

خواهند (به) کتب این علم باید که رجوع کنند. و اله اعلم. (جمله به همانصورت که در کتاب

بود، نقل شد)

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه که در معرفت تقویم است، دارای کاغذ زرد مایل به قهوه‌ای می‌باشد. اگر چه رنگ کاغذ آن به زردی گرائیده، اما سالم است و می‌توان به مرغوبیت آن پی‌برد. در برخی از صفحات، حواشی مختصری نیز نوشته شده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، نسخه دیگری از این کتاب وجود ندارد.

۱۵۰- مخزن الاسرار

نسخه خطی فارسی شماره ۱۴۴ موزه ملی بلوچستان

اثر: نظامی (قرن ششم)

کاتب: امیرحسین خان - کتاب بنام محمد عمر کتابت شده است.

تاریخ کتابت: ۴ رجب ۱۲۶۹ هجری

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۱۹ × ۳۰ سانتی‌متر

تعداد سطور: بیست (۲۰)

شماره صفحات: صد و بیست (۱۲۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

هست کلید در گنج حکیم	بسم الله الرحمن الرحيم
فاتحه فکرت و ختم سخن	نام خدای است بر او ختم کن
پیش وجود همه آیندگان	بیش بقای همه پایندگان
سابقه سالار جهان قدم	مرسله پیوند گلوی قلم
پرده گشای فلک پرده‌دار	پرده‌شناسان کار
مبدع هر چشمه که جویدش هست	مخترع هر چه جویدش هست
لعل طراز کمر آفتاب	حله‌گر خاک و حلی بندآب

پایان: بعثت فرسودگی زیاد و ریختگی صفحات آخر، خواندن متن ناممکن است.

درباره کتاب و مؤلف آن:

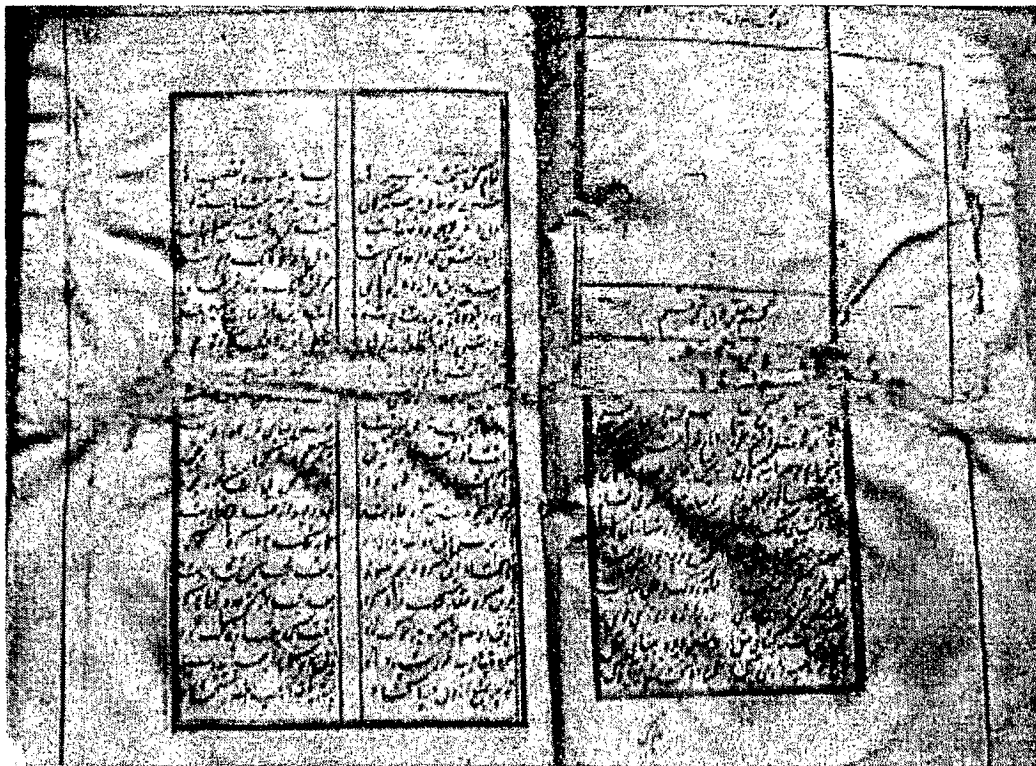
مخزن الاسرار، نخستین مثنوی از "پنج گنج" نظامی است که بنام فخرالدین بهرامشاه بن داود پادشاه از زنگیان وابسته قلج ارسلان سلجوقی (م ۶۲۲ هجری / ۱۲۲۵ میلادی) در پیرامون ۵۷۰ هجری در بحر سریع سروده است. این در بیست مقاله و یک خاتمه سروده شده است. ابتدا مناجات‌ها سپس نعت رسول (ص)، معراج و چهار نعت، ستایش از ملک فخرالدین بهرامشاه و غیره به این ترتیب آمده است:

مقاله ۱- در آفرینش آدم،	مقاله ۲- اندرز به شاه به عدل
مقاله ۳- حوادث عالم	مقاله ۴- رعایت از رعیت
مقاله ۵- وصف پیری	مقاله ۶- اختیار موجودات
مقاله ۷- برتری آدمی بر حیوانات	مقاله ۸- بیان آفرینش
مقاله ۹- مئونات دنیوی	مقاله ۱۰- آخر الزمان
مقاله ۱۱- بی‌وفایی دنیا	مقاله ۱۲- وداع منزل خاک
مقاله ۱۳- نکوهش جهان	مقاله ۱۴- غفلت
مقاله ۱۵- رشکبران	مقاله ۱۶- چابک‌روی
مقاله ۱۷- استقبال آخرت	مقاله ۱۸- وقاحت ابنای عصر و در هر
	مقالتی داستانی.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ سفید مرغوبی بوده است. کاتب، برای کتابت و تزئین آن زحمت زیادی را متحمل شده است. تمام صفحات مزین به جداول شنگرف و لاجوردی است. ولی متأسفانه در نگهداری از این نسخه کوشش نشده و این نسخه زیبا، دچار فرسودگی و ریختگی گشته و صفحات پایانی آن خوانا نیست. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۴۳ نسخه بنام "مخزن الاسرار" به فارسی، یک نسخه بنام "مخزن الاسرار و شرح فارسی" و یک نسخه بنام "مخزن الاسرار" به فارسی و پشتو موجود می‌باشد (رجوع شود به صفحه ۵۳۸

فهرست مذکور).

تصویر شماره ۳۰- مخزن الاسرار

۱۵۱- مفتاح الاستخراج

نسخه خطی فارسی شماره ۱۳۵ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: شیخ منعم بن شیخ منور جفری الاعدادی الانصاری

تاریخ تألیف: عهد سلطنت اورنگ زیب عالمگیر (۱۰۶۸ تا ۱۱۱۸)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد نوع خط: نستعلیق شکسته آمیز

اندازه: ۳۰×۱۸ سانتی‌متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شمار صفحات: شصت و شش (۶۶)

آخر کتاب افتاده است و در مجموع ۳۳ ورق موجود می‌باشد.

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و الصلوة على رسوله محمد و آله اجمعين.

اما بعد میگوید احقرالعباد شیخ منعم بن شیخ منور جفری الاعدادی که در زمان جناب

میمنت مآب پادشاه غفران پناه رضوان جاه علیین مکان حضرت فردوس است ان برد الله

مضجعه والداین، اضعف الراجی غفرالله له در علم حرف که عبارت از جفر است

پایان: و درست حاصل آرد. می‌خواهد که باران در این سال و ارزانی غله را

بداند پی چنین [ناقص - پایان صفحه آخر بعثت فرسودگی زیاد، ناخوانا شده است.]

ابواب و فصول:

در خصوص ابواب و فصول این کتاب خود مؤلف می‌نویسد:

«... مشتمل است بر یک مقدمه و پنج باب و خاتمه و هر باب متضمن است بر پنج فصل:

مقدمه در بیان برخی از اوضاع و اقسام فن اعداد و جفر :

باب اول: در بیان طبایع حروف و حروف البروج و طبایع آنها

باب دوم: در بیان صوامت و نواطق و اقسام ترفع و تنزل

باب سوم: در بیان اخراج و انساب و احکام استخراج

باب چهارم: در بیان بعضی از مشکلات بر صد اثنی و استخراج آنها

باب پنجم: در بیان بعضی فواید جفر جامع

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ مایل به آبی کم رنگ نامرغوب استاد و به همین علت گوشه‌های کتاب فرسوده شده و ریخته است. بعضی از صفحات کتاب، خالی و سفید رها شده که احتمالاً برای رسم جداول و غیره بوده اما تکمیل نشده است. مطابق یادداشتی که از کارشناس دیگری بر جلد کتاب باقی مانده است، به نظر می‌رسد که کتاب دیگری بنام «قوانین الجفر» که در کتابخانه آصفیه حیدر آباد پاکستان موجود است، نیز متعلق به همین مصنف می‌باشد. این کارشناس می‌نویسد: «در فهرست کتابخانه آصفیه، صفحه ۱۶۸۰، نام این مصنف «محمد منعم بن شیخ ثبت شده است. لذا واضح است که مصنف نسخه حاضر نیز

همان شخص است.» در فهرست کتابخانه گنج بخش نیز یک نسخه دیگر از این کتاب وجود

دارد (رجوع شود به صفحه ۵۷۲ فهرست مذکور).

۱۵۲- مناقب غوثیه

نسخه خطی فارسی شماره ۸۹ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: سید عبدالقا در، بن السید عبدالجلیل الحسنی الحسینی فی بلده احمد آباد به

قلم مرید آنحضرت در مناقب غوث الاعظم حضرت شیخ عبدالقا در جیلانی.

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: نامعلوم

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۳×۱۳ سانتی‌متر

تعداد سطور: هیجده (۱۸)

شماره صفحات: چهل و شش (۴۶)

آغاز: [اول کتاب افتاده است.]

محمد مصطفی صلی‌الله علیه و آله و سلم قدم مگر نهادم. [.... ناخوانا] قدم خود را مگر آنکه بود قدمی از اقدام نبوت زیرا که نیست هیچ سودی این که ... [ناخوانا] اقدام نبوت را غیر نبی. انتها گشت قدم او برگرد نه‌ای سایر اولیاء چنانکه بود قدم حضرت مصطفی علیه‌الصلوة والسلام برگرد نه‌ای سایر انبیا و گشت کرامات او مناقب او بی‌نهایت و بی‌شمار، چنانکه ذکر کرده است صاحب المقامات العالیه و الکرامات الجلیله، المخدموم الشهید، گنج بخش و گنج گیر، حضرت شیخ کهتو قدس‌الله.

پایان: «المخدوم الزمان، متع الله تعالى الطالبین بطول حیاته و دیده پر آب کرده

فرمودند: «آری اشتهار حضرت سلطان السادات و الاولیاء غوث الارض و السماء، شیخ

عبدالقادر جیلانی نصرالله تعالی عنه. از آن وقت است که... [ناخوانا] جدش امامثانی،

حسن بن علی به شیخ امت، محمد مصطفی صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم

خوانده است. نیز در حرمین الشریفین بدین علم شریف مشهوراند و در دیار کهن بحضرت

چنؤ و میران چنؤ [ناقص - آخر کتاب افتاده است.]

ابواب و فصول:

- این کتاب فصل‌بندی نشده است و مناقب زیادی بطور پیوسته و پشت سر هم نوشته

شده است.

چگونگی نسخه موجود:

- در نگهداری نسخه حاضر بی‌دقتی شده و حاشیه کناری آن کمی بریده و ناقص است.

در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۱۰ نسخه بنام «مناقب غوثیه» وجود دارد. (رجوع شود

به صفحه ۵۷۴ فهرست مذکور.)

۱۵۳- منشآت ابوالفضل علامی

نسخه خطی فارسی شماره ۶۷ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: ابوالفضل علامی

کاتب: حسن دین

تاریخ کتابت: ۱۰ شوال (همین کتابت مخدوش است).

نوع خط: نستعلیق خوش دارای جداول شنگرف و لاجوردی

اندازه: ۲۹×۱۷ سانتی‌متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: پانصد و چهل (۵۴۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

گوناگون نیایش مر داوری را که وجود بشر را از کارخانه عنایت کسوت حیات پوشانید و

تیره درونان کوی ضلالت را چراغ هدایت بر راه افروخت.

نامش بزبان گفتم از بی‌خردی است وصفش بدهان گفتم از بی‌خردی است

فی‌الجملة چنانست که دانم، گفتن انصاف، چنان گفتم از بی‌خردی است

پایان: صد داستان بوالعجب آمد به روی کار حیران شوند اگر دو سه حرفی رقم کنم

الله الحمد که ازین مراتب از تماشای شگرفکاری روزگار بیرون نمی‌شود و بر نکوهندگان و مدحت سرایان از [خیرسگالی] بیرون نمی‌رود و زبان و دل را به نفرین و آفرین نمی‌شناسند.

گرنیست شوریده مغر، هنر شناسد ز دیناره‌ای.

هنر تابد از مردم گوهری چو نور از مه و تابش از مشتری

ابواب و فصول:

این کتاب شامل سه بخش کلی است و هر سه بخش آن کامل می‌باشد.

بخش نخست: مکاتیب و فرامین

بخش دوم: عرایض و خطوط

بخش سوم: خطاب و اختتام و انتخاب کتب و غیره.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد است که در برخی قسمت‌ها کرم خوردگی پیدا کرده و تعدادی از کلمات و عبارات را ناخوانا ساخته است. ارزش کتاب به حواشی نایاب و غیر مطبوعه آن است که در هیچ نسخه دیگری وجود ندارد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، دو نسخه بنام «منشآت ابوالفضل» ذکر شده است. (رجوع شود به صفحه ۵۹۵ فهرست مذکور) .

مستند به این مدرک بر پایه آیین‌نامه ثبت و اشاعه پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شماره ۱۹۵۹۲۹/۱۹۵۹۲۹ و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایه حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

۱۵۴- منطق الطیر (نسخه اول)

نسخه خطی فارسی شماره ۲۱ موزه ملی بلوچستان

اثر خواجه فریدالدین عطار نیشابوری

کاتب: محمد حسن ولد محمد فاضل مرحوم.

از اولاد حضرت میان شیخ لیرولی، ساکن سرزمین حضرت میاں درویش.

تاریخ کتابت: ۱۰ جمادی الثانی ۱۲۳۴ هجری

نوع خط: نستعلق زیبا

اندازه: ۲۵×۱۶ سانتی‌متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: سیصد و بیست و چهار (۳۲۴)

آغاز: [اول کتاب افتاده است.]

خورده عیاری بدان دلخسته باز	تا وثاقش برد دستش بسته باز
شد که تیغ آرد زند بر گردنش	پاره نان داد آن ساعت زنش
چون بیامد مرد با تیغ آنزمان	دید آن دلخسته را در دست نان
گفت این نانت که داد ای هیچکس	گفت این نانم عیالت داد و بس
مرد چون بشنید این پاسخ تمام	گفت بر ما شد ترا کشتن حرام

پایان:	حق تعالی از مدد درها گشاد	اتفاقم ختم این نسخه فتاد
	روز سه‌شنبه بوقت استوا	بیستم روزی بد از ماه خدا
	در صفات ذوق در آسایشی	دم به دم وقت خوش از بخشایشی
	گفت عطار از همه مردان سخن	گر تو مردی هم به خیرش یاد کن

موضوع و محتوای کتاب:

منطق الطیر یا مقامات الطیور، یکی از مثنوی‌های شیخ فریدالدین عطار نیشابوری است و در انتساب آن به عطار جای گفتگو نیست. مثنوی است عرفانی، از زبان مرغان که گرد هم آمده‌اند تا برای یافتن پادشاه خود (سیمرغ) تلاش کنند. پرندگان، پس از بحث و جدل بسیار، به راه می‌افتند و در طی مراحل دشوار راه، گروه گروه از آنها از پای می‌افتند. تنها سی‌مرغ به جایگاه سیمرغ می‌رسند و هنگامی که پرده کنار می‌رود، سی‌مرغ باقیمانده، خودشان را در آئینه می‌بینند.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ سفید مایل به زرد است و به خط نستعلیق خوش کتابت شده است. تمام صفحات آن مزین به جداول شنگرف و لاجوردی می‌باشد. سرفصل‌ها نیز شنگرف است. برخی از ابیات که فراموش شده بوده‌اند، بعدها در حاشیه کتاب نوشته شده‌اند. بجز ابتدای کتاب که افتادگی دارد، بقیه آن سالم و کامل است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۲۴ نسخه از کتاب منطق الطیر ثبت شده است. (رجوع شود به صفحه ۵۹۹ فهرست مذکور).

۱۵۵- منطق الطیر (نسخه دوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۴۲ موزه ملی بلوچستان

اثر: خواجه فریدالدین عطار نیشابوری.

کاتب: نظام‌الدین

تاریخ کتابت: ۱۹۲۴ بکرمی، مطابق با ۱۲۸۵ هجری.

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۲۵×۱۶ سانتی‌متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: سیصد و هفده (۳۱۷)

آغاز: بسم‌الله الرحمن الرحیم

آن که جان بخشید و ایمان خاک را	آفرین جان آفرین پاک را
خاکیان را عمر بر باد او نهاد	عرش را بر آب بنیاد او نهاد
خاک را در غایت پستی بداشت	آسمان را بر زبر دستی بداشت
و آن دگر را دائماً آرام داد	آن یکی را جنبش مادام داد
بیستون کرد و به او جش جای کرد	آسمان چون خیمه‌ای بر پای کرد
بیستم روزی بد از ماه خدا	پایان: روز سه‌شنبه بوقت استوا
دم به دم وقت خوش از بخشایشی	در صفا و ذوق و در آسایشی

هم زتاریخ رسول ذوالجلال

پانصد و هشتاد و سه گذشته سال

گرتو هم مردی به خیرش یاد کن

گفت عطار از همه مردان سخن

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه بر روی کاغذ نسبتاً مرغوبی کتابت شده اما پس از گذشت زمان زرد شده و فرسودگی و کرم خوردگی زیادی پیدا کرده است. متن کتاب به خط نستعلیق زیبا کتابت شده و عنوانها شنگرف است همچنین تمام صفحات آن مزین به جداول نیلگون و شنگرف می‌باشد. همانطور که در بالا مشاهده می‌شود. پایان کتاب با نسخه‌های مطبوعه تفاوت دارد و تاریخ مذکور در این ابیات نیز نادرست است. گمان می‌رود که تعدادی از این ابیات الحاقی و یا دستبرد کاتب باشد.

۱۵۶- منهاج الشعور (مجموعه رقعات)

نسخه خطی فارسی شماره ۵۹ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: ابری

کاتب: حکومت رای ولد منشی تیک چند

تاریخ کتابت: اتمام کتابت به تاریخ ۲۷ ذی الحجه ۱۲۷۹ هجری

نوع خط: معمولی - (جداول معمولی سیاه کشیده شده است.)

اندازه: ۱۹×۱۵ سانتی‌متر

تعداد سطور: ۹ تا ۱۲

شماره صفحات: هفتاد و چهار (۷۴)

آغاز: بعد از حمد و ستایش و نیایش بدرگاه رب العالمین جل شأنه و روشنایی به

جناب سیدالمرسلین صلی الله علیه و سلم، این جزوهای است موسوم به منهاج الشعور،

مشمول بر چند عبارات و طرز تمهیدات تحریرات که این عاجز، ابری، آنرا از صحیفه ضمیر

انتخاب نموده یکجا ثبت کرده تا در سیاقه خطوط نویسی اسهل‌الطریق تعلیم باشد، تلامیذ

سعادت‌مند نیز زودتر مستفید شوند.

پایان: زیاده چه تسطیر نماید؟ زیاده چه انگارد؟ زیاده زیاد است. زیاده بجز شوق

چیست؟ زیاد بجز تاکید نرفت. زیاده گلشن دولت و اقبال گل باد. زیاده بجز خیر و خوبی

چه اظهار نماید. زیاده توفیق رفیق باد، زیاده بجز شوق چیست که بر زبان قلم آید. الباقی،

عندالتلافی زیاده والسلام خیر الکلام والسلام مع الاکرام.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارا کاغذ مایل به زرد مرغوب است و به همین خاطر هیچ گونه کرم خوردگی و

فرسودگی در آن بوجود نیامده است. البته خط آن نازیبا و معمولی می‌باشد. در مجموع این

نسخه در وضعیت خوبی بوده و نسخه‌ای کامل است. البته هیچگونه فصل‌بندی در متن

کتاب دید نمی‌شود. در فهرست کتابخانه گنج بخش، یک نسخه دیگر بنام «منهاج الشعور»

ثبت شده است که از همین مؤلف؛ یعنی از ابراهیم بن نصر الله سیوستانی ابری می‌باشد.

(رجوع شود به صفحه ۶۰۴ فهرست مذکور.)

۱۵۷- مونس العقبی

نسخه خطی فارسی شماره ۱۴ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۱۷×۱۱ سانتی‌متر

تعداد سطور: بین ۱۱ تا ۱۳ متغیر است.

شماره صفحات: بیست و چهار (۲۴)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

مالك الملك لا شريك له وحده لا اله الا الله

عجب است عاشقان كه خواب روید بر سر لا اله الا الله

صوفیان گر بهشت می‌طلبند زكرشان لا اله الا الله

نفس اماره را بدار كنند بر در لا اله الا الله

خوش درخت است در میان بهشت ثمرش لا اله الا الله

پایان: در كف خود چونامه اعمال میبزم لا اله الا الله

بینوا خاک راه چنـدا شد سبب لا اله الا الله

از کف پاک غوث اعظم یافت	کاسه لا اله الا الله
نفس آخرین هر مؤمن	باد بر لا اله الا الله

موضوع و محتوای رساله:

مونس العقبی که شامل ۳۱۳ بیت می‌باشد در مسایل سلوک و معرفت است که بصورت منظوم و به شیوه‌ای زیبا بیان شده است.

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه کامل و شامل است ولی نام شاعر، نام کاتب و تاریخ کتابت ذکر نشده است. در پایان نسخه، نام کاتب ملا بهادر، ذکر شده اما صحیح به نظر نمی‌رسد و ممکن است بعدها افزوده شده باشد. در چند جای این کتاب، واژه 'بینوا' ذکر شده که گمان می‌رود تخلص شاعر بوده باشد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، نسخه دیگری به این نام ثبت نشده است.

۱۵۸- مؤید الفضلا

نسخه خطی فارسی شماره ۵۶ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: شیخ محمد لاد دهلوی

تاریخ تالیف: ۹۲۵ هجری

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق زیبا (نثر فارسی)

اندازه: ۱۷×۲۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: هیجده (۱۸)

شماره صفحات: هشتصد و سی و هفت (۸۳۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

محامد متوافره و مدایح متکاثره و داور دانا و [تتکری] توانا را که بتالیف چنین حروف
معدوده چندین لغات نامحصوره و کلمات غیر محدوده پرداخت که؛ لوکان البحر مداد الکلمات
ربی لنفد البحر قبل ان تنفد کلمات ربی بک؛ که؛ لو ان ما فی الارض من شجره اقلام والبحر
یمده من بعده سبعة البحر مانفدت کلمت الله ان الله عزیز حکیم؛ و بحکمت بالغه خود حامل آن
لغات بجد و شامل آن کلمات بیعدد نسخه انسانی که مخزن اسرار است، است.

پایان: یعنی مالی و خدمتی که خدا ولایت خویش به لشکر خصم قوی دهند تا [نهیب] و تاراج نشود، نغنا، پودنه، اصل این نغنا است و آن تازی است. فارسیان بحذف عین کرده‌اند. نغمه عنقا، نام نوائیست و لحنی، نغوشا بالكسر و قیل با واو فارسی، مذهب‌گبران و از کیش به کیش شوند. نقاب خضر [ناقص - آخر کتاب افتاده است].

عبارات پایانی کتاب به همانصورت که در اصل نسخه بود، نقل شده است.

موضوع و محتوای کتاب:

کتاب مؤید الفضلاء، در حقیقت «فرهنگ لغات» است که در مقابل شرف نامه نظامی گنجوی، اما به نثر نوشته شده است. خود مولف این چنین ابراز می‌دارد: «باعث تالیف این کتاب آن شد که شرفنامه اگرچه فرهنگی متاخر و جامع است، با آن بهم تتبع لغت حاجت می‌افتد. خصوصاً باقیته الطالبین که تالیف قدوة الفاضلین، انام السالکین، علام این باب، قاضی شه خطاب است و این در لغت موازی شرفنامه آمده. این از آن چیزی در این [قنیه] نیاورده و [در پی آن خیلی مشقت برده].

به نظر می‌رسد که بخش فرهنگ آن ناتمام باشد چرا که آخرین واژه موجود: «نقاب خضرا» است.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه موجود، دارای کاغذ سفید مایل به زرد معمولی می‌باشد و به خط نستعلیق خوش
کتابت شده است. قابل ذکر است که خط کتاب از آغاز تا پایان کتاب، تفاوت دارد و ممکن
است که در زمانهای مختلف کتابت شده باشد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، پنج نسخه
بنام «مؤید الفضلاء» وجود دارد. (رجوع شود به صفحه ۶۱۰ فهرست مذکور).

۱۵۹- مهابهارت (ترجمه فارسی)

نسخه خطی فارسی شماره ۱۱۸ موزه ملی بلوچستان

مترجمین: نقیب خان، حاجی سلطان تهاگیری، فیضی ابوالفضل، عبدالقادر بدایونی.

تاریخ تالیف: ۹۵۰ تا ۹۹۰ هجری

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد.

نوع خط: نستعلیق شکسته آمیز

اندازه: ۳۱×۲۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: صد و شصت (۱۶۰)

آغاز: آغاز فن دوازدهم از کتاب مهابهارت

راویان اخبار هندوستان چنین آورده‌اند که چون بدروسنجی و غیره بفرموده دهر تراشت و راجه جدشتر، از کشته‌های معركة فارغ گشتند، بخدمت دهر تراشت آمده آنچه کرده بودند، بعرض رسانیدند. [بدروسنجی، دهر تراشت و راجه جدشتر، نامه‌های هندی هستند.]

پایان: و آنچه بدان تعلق دارد. خلاصه سخن آنکه چون بهیکم تیامه قواعد

سلطنت و آداب جهان‌داری و لوازم آن را بر جدشتر گفت، جد شتر پرسید که آنچه فرمودید

[... ناخوانا] در زمان سلطنت بکار آید، اما اگر معاذالله کسی را [ناقص - آخر کتاب

افتاده است.]

موضوع و محتوای کتاب:

متن مهابهارت به زبان سانسکریت بوده و از بزرگترین شاهکارهای جهان به شمار می‌رود.

این کتاب مجموعه داستانهای کهن هند و آریایی در زمینه جنگ جانشینی میان «کورا واس»

دو عموزاده، از دودمانهای شاهان هند بنام دودهان «ماه» می‌باشد.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه موجود از کتاب مهابهارت که به فرمان سلطان جلال‌الدین اکبر متوفی به سال ۱۰۱۴

هجری، به زبان فارسی ترجمه شده، از این حیث حائز اهمیت است که مترجمین آن سه نفر

هستند. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۶ نسخه «مهابهارت» آمده است، اما هیچکدام از

آنها، مانند نسخه حاضر، توسط سه نفر ترجمه نشده است. (رجوع شود به صفحه ۶۱۱

فهرست مذکور)

۱۶۰- مینا بازار

نسخه خطی فارسی شماره ۷۰ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: ارادت خان، واضح عالمگیری

کاتب: نامعلوم

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۲۳×۱۲ سانتی‌متر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: پنجاه (۵۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

عصمتیان روپوش و خلوتیان عفت کوش پاک نظر را مژده باد که وقت گرمی بازار نشاط
است و بسط بساط انبساط یعنی زمانه بازاری ملائک نظیر و دلنشین تمام زیبا ترتیب یافته
که در کمال دلبستگی جز صیت حسن صفا پروری دیگری از بیرون نشتافته تا بر رغم
چشم ظاهرین، دیده بصیرت بگشایند.

پایان: از آنجا که از دولت روز افزون و سعادت گوناگون خیال ستایش و آرایش
در سر داشتم، بمدد بخت خجسته اثر و طالع فرخنده فر برای طلسم مضمون بر سر گنج
هنر بستن ... [ناخوانا] برداشتن. دریا دریا جواهر محامد بلند و مناقب ارجمندش [....]
[ناخوانا] به الماس تفکر سقتم و آنجانی را که از دیر باز گریبان گیرد بود دعا گفتم. [پایان]

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد فرسوده بوده و قسمت‌هایی از آن دچار کرم خوردگی شده است. در حاشیه برخی صفحات، توضیحات و تشریحات به چشم می‌خورد که بر ارزش کتاب افزوده است. کاتب، در آخر کتاب، این کتاب را اثر ملاظهوری دانسته که نادرست است. این «مینا بازار» تالیف ارادت‌خان واضح می‌باشد. این نسخه هیچگونه فصل‌بندی ندارد. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۸ نسخه «مینا بازار» ذکر شده که پنج نسخه آن از ملا نورالدین ظهوری و سه نسخه دیگر اثر ارادت خان می‌باشد. (رجوع شود به صفحه ۶۱۵ فهرست مذکور).

۱۶۱- نام حق

نسخه خطی فارسی شماره ۱۴۰ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

تاریخ: تألیف ۶۹۳ هجری

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: معمولی (نظم)

اندازه: ۲۳×۱۶ سانتی‌متر

تعداد سطور: دوازده (۱۲)

شماره صفحات: شانزده (۱۶)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

نام حق بر زبان همی رانم	که بجان و دلش همی خوانم
ملک صانع و حکیم و قدیم	خالق و رازق و رؤف و رحیم
هر چه هست از بلندی و پستی	همه زو یافت صورت هستی
طاعت اوست فرض عین شده	به همه خلق همچو دین شده
داد ما را کتاب تا خوانیم	کرد ما را خطاب تا دانیم
آنچه او گفت غیر آن کردن	نیست سودی بجز زیان کردن

روز و شب طالب قبول ویم	پیرو امت رسول ویم
شصت مسکین طعام باید داد	تا شوی از حیات برخوردار
یا دو سه روز را پیایی دار	تا شوی از حیات برخوردار
از برای تو این قدر گفتم	یاد گیرش که مختصر گفتم
هر که این را بصدق بر خواند	واجب [و] فرض و نقل حق داند
در پایان کتاب اینطور نوشته شده است:	
و اندرین مختصر بیفزاید	پس بود این قدر که آراید
نود و سه برفت و ششصد سال	از وفات رسول تا امسال

چگونگی تالیف:

در ابتدای کتاب ۳۹ بیت در حمد باری تعالی و نعت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و

چگونگی تالیف کتاب نوشته شده است. در پایان حمد و نعت چنین می‌خوانیم:

من بقدر مجال کوشیدم	فقه را برد نظم پوشیدم
نکنی عیب اگرچه بتوانی	که در آن حله‌ای بیپوشانی
صد و هفتاد بیت، ده باب است	لایق روزگار اصحاب است
صد و هفتاد بیت، ده باب است	لایق روزگار اصحاب است
موجز و دلپذیر افتادست	لاجرم بی‌نظیر افتادست
این تو را یادگار از شرف است	نام او در جهان به هر طرف است

[از بخارا ست مولد و نسبش نام او در جهان به هر طرف است]*

یا الهی بده تو توفیقیم
راه بنما بسوی تحقیقیم
* ایراد دارد .

موضوع کتاب:

موضوع کتاب، علم فقه می‌باشد و در این رابطه در صفحه سوم ابیات زیر بیانگر این موضوع است:

روز محشر که جانگداز بود اولین پرسش از نماز بود

پس مکن در نمازها تقصیر تا در آن روز با شدت توقیر

در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۵۱ نسخه «نام حق» ثبت شده است. (رجوع شود به صفحه ۶۱۷ فهرست مذکور).

در صفحه ۳۵۲/ مجلد هفتم از فهرست مشترک نسخه‌های خطی پاکستان اینگونه می‌خوانیم: «مقدمة الصلاة یا نام حق از شرف‌الدین بخارایی است. شرف‌الدین بخارایی، خود را در آغاز منظومه چنین نشان می‌دهد: این ترا یادگار از «شرف» است .

از بخارا ست مولد و نسبش و زخراسان علوم مکتبش

ابواب و فصول:

همانطور که در بالا ذکر شد، در فقه حنفی، در ده باب و در ۱۷۰ بیت در موضوعات زیر

می‌باشد: ۱- بیان وضو (چهار فصل) ۲- شکننده‌های وضو

۳- غسل (سه فصل) ۴- آنچه غسل را واجب می‌کند

۶- نماز (چهارده فصل)

۵- تیمم

۸- سنت‌های موکده

۷- نمازهای فریضه

۱۰- کفاره روزه ماه رمضان

۹- روزه ماه رمضان

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر، دارای کاغذ زرد می‌باشد و به خط معمولی کتابت شده است. عنوانها به رنگ شنگرف نوشته شده است. همانطور که از ابیات بالا بر می‌آید، در ده باب تنظیم شده و شامل یکصد و هفتاد بیت می‌باشد. نام حق، از کتاب‌های درسی شبه قاره بوده است. ترجمه‌هایی از این کتاب موجود است و شروحن نیز بر آن نوشته شده است.

۱۶۲- نصاب الصبیان

نسخه خطی فارسی شماره ۴۷ موزه ملی بلوچستان

مولف: علامه بدرالدین ابونصر فراهی

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ۸ ربیع الاول ۱۱۱۶ هجری

نوع خط: متن به خط ثلث و حواشی به خط نستعلیق شکسته

اندازه: ۱۹×۱۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: شش (۶)

شماره صفحات: هفتاد و هشت (۷۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

چنین گوید ابونصر فراهی حسد حاسده و حقد حافده ما حرکت الشمال النخل الدقیق و
تحرکت الشمال النخل الدقیق.

که چون صبیانرا پیش از تعلم گفتار عرب رغبت می‌افتد با شعار فارسی، چه خوش آمدن
شعر مرطبع‌های موزون را عزیزست و تعلم لغت عرب کلید همه علم هاست. پس قدری را از
وی به نظم یاد کردیم تا بی‌تکلف یاد گیرند و چند بیتی که ضابط بود مر هر چیزی را از
علوم در میان این قطعه‌ها آوردیم تا بنوشتن و خواندن این نسخه هر کس را رغبت افتد.

پایان: مودداس و تروشه دا ن حماض^۳ حلبته شملید و هست راب کما

خوشه غوره و شکوفه خرما

قنو و بسر و طلع است با ترتیب

پدر و مادر، آدم و حوا

ناس و انس و اناث آدمیان

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه از نصاب الصبیان، بسیار قدیمی و با ارزش به نظر می‌رسد. کتابت آن در سال ۱۱۱۶ هجری انجام شده است. علامه بدرالدین ابونصر فراهی در زمان بهرام شاه، والی نیمروز (ولایت سیستان) می‌زیسته که آغاز آن برابر با سال ۶۱۲ هجری بوده است.

ابونصر فراهی شاعر قرن ششم و هفتم هجری است، تاریخ تالیف نصاب الصبیان، قرن هفت هجری قمری می‌باشد و موضوع آن تعلیم لغت و صنایع ادبی و اشتقاق و اوزان و قوافی اشعار به نوآموزان بوده است.

چگونگی نسخه موجود:

اوراق نسخه حاضر تا اندازه‌ای فرسوده شده اما از بین نرفته و کامل است. حواشی و تعلیقات مفیدی در کتاب وجود دارد که بر ارزش آن افزوده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۳۸ نسخه «نصاب الصبیان» و یک نسخه بنام «نصاب الصبیان و شرح» وجود دارد.

(رجوع شود به صفحه ۶۲۸ فهرست مذکور)

۱۶۳- نصاب مثلث

نسخه خطی فارسی شماره ۴۷ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: ملا احمد

تاریخ کتابت: ۱۴ شعبان ۱۲۰۳ هجری

نوع خط: نستعلیق شکسته آمیز (نظم)

اندازه: ۲۶×۱۶ سانتی‌متر

تعداد سطور: سیزده (۱۳)

شماره صفحات: هفتاد و هشت (۷۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

از پس حمد خداوند زمین و آسمان

کرده‌ام نظم مثلث چوالی عمان

پس از آن صلوه بر جان شاه زمان

رحمت حق باد بر آل و صحابه بیکران

رب دان پروردگار و رب دان جمع ز خلق

رب آب خالص از انگلور و سیب و نار دان

غمر بسیاری زمال و فاخر است اندر لغت

غمر کینه غمر بی تدبیر مردی در جهان

پایان: ناس و انس و [اناس] آدمیان* پدر و مادر، آدم و حوا

فرد ایزد شمر غنیمت دان * باید اثاث باشند . ختم این نامه شد بنام خدا

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد مایل به قهوه‌ای و کمی فرسوده است. عناوانات به رنگ شنگرف و متن کتاب به رنگ سیاه و به خط نستعلیق شکسته آمیز می‌باشد. حواشی و تعلیقات مفیدی در این نسخه وجود دارد که بر ارزش کتاب می‌افزاید در فهرست کتابخانه گنج بخش، نسخه‌های دیگری از نصاب مثلث وجود دارد. یک نسخه نصاب مثلث بنام نظم مثلث از ناشناس وجود دارد که برای محمد جیلانی ساخته است. نصابی است بمانند نصاب مثلث بدیعی با آغاز:

چون بتوفیق لطف ربانی کردم آغاز حمد سبحانی

داد ایزد به لطف خویش مرا قوت نظم و فهم ارزانی

۱۶۴- نغمات رابع

نسخه خطی فارسی شماره ۷۱ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: عبدالله

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق شکسته آمیز (نثر)

اندازه: ۲۳×۱۵ سانتی‌متر

تعداد سطور: یازده (۱۱)

شماره صفحات: پنجاه و شش (۵۶)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

ستایش بیحد و نیایش بی‌عدد گلشن آرایی راسزد که به گلزار فلک ریا حین کواکب [....
ناخوانا] و ثنای وافرو حمد متکثر حدیقه سرائی را زبید که آتش گلنار خلیل علیه‌السلام، به
رشحات سحاب کرامت خویش گلزار گردانیده. به اشجار رنگین قبابی سبز اطلسی برگ عطا
کرده است.

پایان: [به علت فرسودگی بیش از حد نوشته نشده]

موضوع کتاب:

آنطور که از متن کتاب برمی‌آید، در خصوص فصاحت و بلاغت نکاتی جمع‌آوری شده و نغمات رابع نامگذاری شده است.

چگونگی نسخه موجود:

[بیش از نیمی بعلت کرم خوردگی و فرسودگی، ناخواناست] کاتب، پایان کتاب را بسیار به سرعت و با بی‌توجهی کتابت کرده که هرگز مفهوم نیست و نوشته‌های آن خوانده نمی‌شود. متأسفانه متن کتاب بسیار بد خط و ناخواناست و هیچگونه فصل بندی نیز در آن وجود ندارد. نسخه حاضر، دارای کاغذ سفید مایل به زرد نامرغوب و بسیار فرسوده است. به خط نستعلیق معمولی کتابت شده است و بجز چند صفحه اول، باقیمانده کتاب خوانده نمی‌شود. در فهرست کتابخانه گنج بخش، نسخه دیگری به این نام ثبت نشده است.

۱۶۵- نیرنگ عشق (نسخه اول)

نسخه خطی فارسی شماره ۲۲ موزه ملی بلوچستان

شاعر: محمد اکرم متخلص به غنیمت کنجاهی

معاصر سلطان اورنگ زیب عالمگیر

کاتب: کشن چند دهره

تاریخ کتابت: ۹ بهادرون ۱۹۰۴ بکرمی مطابق با ۱۸۴۷ میلادی.

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۲۰×۱۱ سانتی‌متر

تعداد سطور: دوازده (۱۲)

شماره صفحات: صد و سی و دو (۱۳۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

عزیز خاطر آشفته حالان

بنام شاهد نازک خیالان

دل هر ذره در جوش اناالشرق

زمهرش سینه‌ها جولانگه برق

شکست رنگها مهتاب بامش

دل مستان عشق خود مقامش

چراغان دیده شد در خانه چشم

به شوقش لخت دل دیوانه چشم

نمکدان‌ها به زخم گل نشسته

بیادش شور بلبل رنگ بسته

جبین سای جناب احمد کن

پایان: نصیب اندوز فیض سرمدم کن

به نامش ده زبان را شوق تکرار	به ایمان ختم کن کار من زار
بیا ساقی بیا ای قبله شوق	که دور آخر شد و باقی است این ذوق
شرابی ده که باشد غارت هوش	چکیدن کن کبابم را فراموش

موضوع کتاب:

موضوع نیرنگ عشق یا مثنوی غنیمت، یک چهره عمیق عشق عرفانی است که با قدرت و قوت کامل غنیمت سروده شده و نمایش داده شده است. وزن آن از مزاحفات بحر هزج، (مفاعیلین مفاعیلین مفاعیل)، است که بسیاری از مثنوی‌های عشقی و بزمی بر همین وزن است. ترکیبات و تشبیهات و الفاظ فارسی آن خوب و محکم است و نسخه‌های خطی و چاپی فراوانی از آن وجود دارد. (به نقل از فهرست مشترک، مجلد ۳، بخش منظومه‌ها)

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد است ولی سالم و کامل می‌باشد. صفحات آن دارای جداول شنگرف بوده و متن کتاب نیز به خط نستعلیق کتابت شده است. حواشی مفید و معنی برخی از عبارات که در بین ابیات نوشته شده، بر ارزش کتاب افزوده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، یک نسخه دیگر از کتاب مثنوی نیرنگ عشق موجود است. (رجوع شود به صفحه ۵۲۳ فهرست مذکور).

۱۶۶- نیرنگ عشق (نسخه دوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۲۳ موزه ملی بلوچستان

شاعر: محمداکرم متخلص به غنیمت کنجاهی معاصر اورنگ زیب عالمگیر

کاتب: جغت سنگه، حسن دالیه

تاریخ کتابت: ۱۷ ساون ۱۹۲۹ بکرمی مطابق با یکم اگوست ۱۸۷۲ میلادی

نوع خط: معمولی

اندازه: ۲۵ × ۱۵ سانتیمتر

تعداد سطور: دوازده (۱۲)

شماره صفحات: صدوسی و دو (۱۳۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

بنام شاهد نازک خیالان عزیز خاطر آشفته حالان

زمهرش سینه‌ها جولانگه برق دل هر ذره در جوش انا الشرق

جگر سوزی چراغ خانه او طپش‌ها شوخی پروانه او

دل مستان عشق خود مقامش شکست رنگها مهتاب بامش

پایان: نصیب اندوز فیض سرمدم کن جبین سای جناب احمدم کن

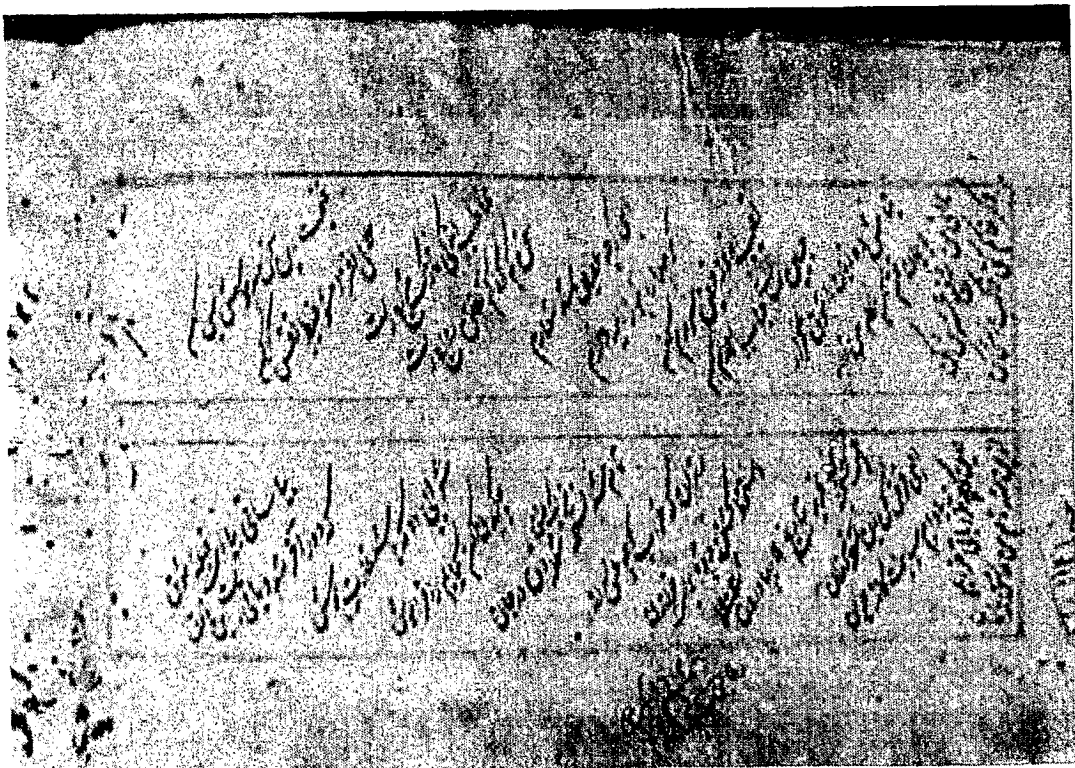
بنامش ده زبان را شوق تکرار به ایمان ختم کن کار من زار

برای من شفیع محشرش کن اگر خاکم کنی، خاک درش کن

بیا ساقی بیا ای قبله شوق که دور آخر شد و باقیست این ذوق
شرابی ده که باشد غارت هوش چکیدن کن کبابم را فراموش

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه از نیرنگ عشق، فرسوده و کرم خورده است اما این فرسودگی مانع از خواندن متن نمی‌گردد. به خط نستعلیق کتابت شده اما خط آن خوش نیست. از باقی جهات با نسخه قبلی تفاوتی ندارد.

تصویر شماره ۳۱- نیرنگ عشق (نسخه دوم)

۱۶۷- نیرنگ عشق (نسخه سوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۲۴ موزه ملی بلوچستان

شاعر: محمداکرم متخلص به غنیمت کنجاهی معاصر پادشاه اورنگ زیب عالمگیر

کاتب: محمد مقیم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۹×۱۹ سانتیمتر

تعداد سطور: بیست و دو (۲۲) - سه ستونی

شماره صفحات: چهل (۴۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

بنام شاهد نازک خیالان عزیز خاطر آشفته حالان

زمهرش سینه‌ها جولانگه برق دل هر ذره در جوش انا الشرق

جگر سوزی چراغ خانه او طپش‌ها شوخی پروانه او

دل مستان عشق خود مقامش شکست رنگها مهتاب بامش

پایان: نصیب اندوز فیض سرمدم کن جبین سای جناب احمدم کن

بنامش ده زبان را شوق تکرار به ایمان ختم کن کار من زار

برای من شفیع محشرش کن اگر خاکم کنی، خاک درش کن

بیا ساقی بیا ای قبله شوق

که دور آخر شد و باقیست این ذوق

شرابی ده که باشد غارت هوش

چکیدن کن کبابم را فراموش

جیگونگی نسخه موجود:

این نسخه به رنگ شنگرف کتابت شده است و از آنجا که مرکب مرغوبی استفاده نشده

بوده به مرور زمان کم رنگ شده است. ویژگی این نسخه این است که بصورت سه ستونی

کتابت شده و کامل است.

۱۶۸- وافی بقواعد علم قوافی

نسخه خطی فارسی شماره ۵۰ موزۀ ملی بلوچستان

مؤلف: نامعلوم

کاتب: میر احسن

تاریخ کتابت: ۱۲۲۰ هجری

نوع خط: نستعلیق (نثر)

اندازه: ۲۱×۱۲ سانتیمتر

تعداد سطوح: یانزده (۱۵)

شماره صفحات: هشت (۸)

آغاز: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بعد از (... ناخوانا) به موزون‌ترین کلامی که قافیه سنجان انجمن فصاحت بدان تکلم کنند.

اعني سياس و ستايش حضرت و اهي العطيات جلّ جناب جلاله عن الا احاطنه بكنه كماله و

یس از توسل به مطبوع‌ترین مقالی که عندلیبان چمن بلاغت بدان ترنم نمایند. اعنّی درود و

تَحْتَ سُرورِ کائناتِ سلامِ الله و الصلوة الزکیاتِ علیه و علی آله نموده می‌شود که این،

مختصری است وافی بقواعد علم قوافی بموجب اشارت بعضی از اجله اصحاب و اعزّه

احباب، صورت تحریر می یابد.

یادمان: برتافت بخت مرا روزگار دست زانم نمی رسد بسر زلف یار دست

قافیه ساخته است بر وجهی که حرف دال را از جانب ردیف اعتبار کرده است چنانکه می‌گوید:

خضم (... ناخوانا) دست را قربان کند همی زان روی سعد زانچ * آمیخته کاردست

(*) زانچ = نام ستاره است.

چگونگی نسخه موجود:

نسخه موجود، دارای کاغذ سفید مایل به زرد است و قسمتهایی از آن کرم خورده و ناخوانا شده است. این رساله اگر چه بسیار کوتاه و مختصر نوشته شده اما کتاب با ارزشی به نظر می‌رسد و کمیاب است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۳ نسخه بنام «وافی در صرف و نحو» و یک نسخه بنام «الوافیه فی العروض و القافیه» موجود است. (رجوع شود به صفحات ۶۴۲ و ۶۴۳ فهرست مذکور).

۱۶۹-وصلت نامه

نسخه خطی فارسی شماره ۱۳۷ موزه ملی بلوچستان

مؤلف: شیخ بهلول دهلوی (*)

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۱۸×۱۳ سانتیمتر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: صدویست (۱۲۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

خالق هفت و شش و پنج و چهار

هر دو عالم مصحف آیات او

هر یکی را در لباسی وانمود

چون ملایک ساجد و مسجود باش

بجنت روی یا بدوزخ برند

جمال حقیقت تجلی شود

اگر گشت رانی به فرش خدا

ابتدا اول بنام کردگار

آن خداوندی که هستی ذات او

آن خداوندی که اشیا را ز بود

بعد از آتش گفت بحر جود باش

پایان: چه دانی که فردا چه [حاجت]^(۱) کنند

گر آئینه دل مصفی بود

مصلی مسلم بود مر تو را

[جمال خداوند مکشوف شد چو آئینه بدین وصف موصوف شد]^(۲)

(۱) شاید حجت به معنی دلیل خواستن باشد.

(۲) وزن بیت اشکال دارد.

درباره کتاب و مؤلف آن:

(*) در صفحه ۶۰۸ از مجلد هفتم (منظومه‌ها (۱)) فهرست مشترک نسخه‌های خطی فارسی

پاکستان تألیف احمدمنزوی چنین می‌خوانیم:

عطار تونی و شاید نامش فریدالدین محمدبن ابراهیم بوده است ولی جز نیشابوری است.

صوفی شیعی و گویا اسماعیلی از سده نهم، که به اتهام دشنام دادن به بزرگان اهل تسنن

به زندان گسیل، و شکنجه و چپاول دارایی شده است. در نسخه ۴۳۵۰ (دیوان) او در

دانشگاه (نسخه‌ها ۳: ۲۴۴۵) آمده:

اصل من از تون ولی شاپور جای باشدم در مشهد سلطان، سرای

و همانجا می‌گوید «جوهر ذات» و «هیلاج» را سروده‌ام. چند مثنوی او به علت تشابه در

تخلص، به عطارنیشابوری نسبت داده شده است. عطار تونی متعلق به سده نهم می‌باشد.

(*) درخصوص پدید آورنده وصلت نامه یعنی شیخ بهلول دهلوی گفته‌اند: «علم حدیث را خوب

ورزیده، در صحبت اهل فقر و فنا رسیده است با اهل دنیا کاری نداشت. در عهد اکبر

پادشاه به افاده و افاضه طلاب مشغول بود. این بیانات از «تذکره علمای هند» تألیف مولوی

رحمن علی، طبع دوم، چاپ لکثور ۱۹۱۴ صفحه ۳۳ اقتباس شده است.»

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر دارای کاغذ زرد مایل به قهوه‌ای، گوشه‌های فرسوده و ریخته و شیرازه از هم پاشیده است. معلوم می‌شود که در نگهداری از این نسخه بی‌احتیاطی شده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۲ نسخه «وصلت نامه» اثر عطارتونی ذکر شده است. اما از وصلت نامه شیخ بهلول دهلوی نام برده نشده است. (رجوع شود به صفحه ۶۴۵ فهرست مذکور).

تصویر شماره ۳۲- وصلت نامه

۱۷۰- هفت پیکر

نسخه خطی فارسی شماره ۲۶ موزه ملی بلوچستان

اثر: نظامی گنجوی (قرن ششم)

کاتب: گل محمد بن نور محمدخان

تاریخ کتابت: ۱۷ رجب ۱۲۶۹ هجری

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۲۱×۱۴ سانتی‌متر

تعداد سطور: هفده (۱۷)

شماره صفحات: دویست و بیست و چهار (۲۲۴)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

ای جهان دیده بود خویش از تو هیچ بودی نبوده پیش از تو

در بدایت، بدایت همه چیز در نهایت، نهایت همه چیز

ای برآرنده سپهر بلند انجم افروز و انجمن پیوند

آفریننده خزائن جود مبدع و آفریدگار وجود

پایان: باد صدآفرین نقوش قلم نظم او کرده کتب خوب رقم

یادگاری بباد در عالم آوریدم چنین کتاب رقم

چون رسیده کتاب شد اتمام نام این را گذاشتم بهرام

یادگیرنده و نویسنده *

[رحمت حق نثار خواننده]

(*) کاملاً مشخص است که ابیات پایانی، با این محتوای ناچیز خودش، نمی‌تواند سروده نظامی

گنجوی باشد. پایان هفت پیکر چنین است.

در رکابت فلک به فراشی

دولتی باش، هر کجا باشی

خاتم کار بر سعادت باد

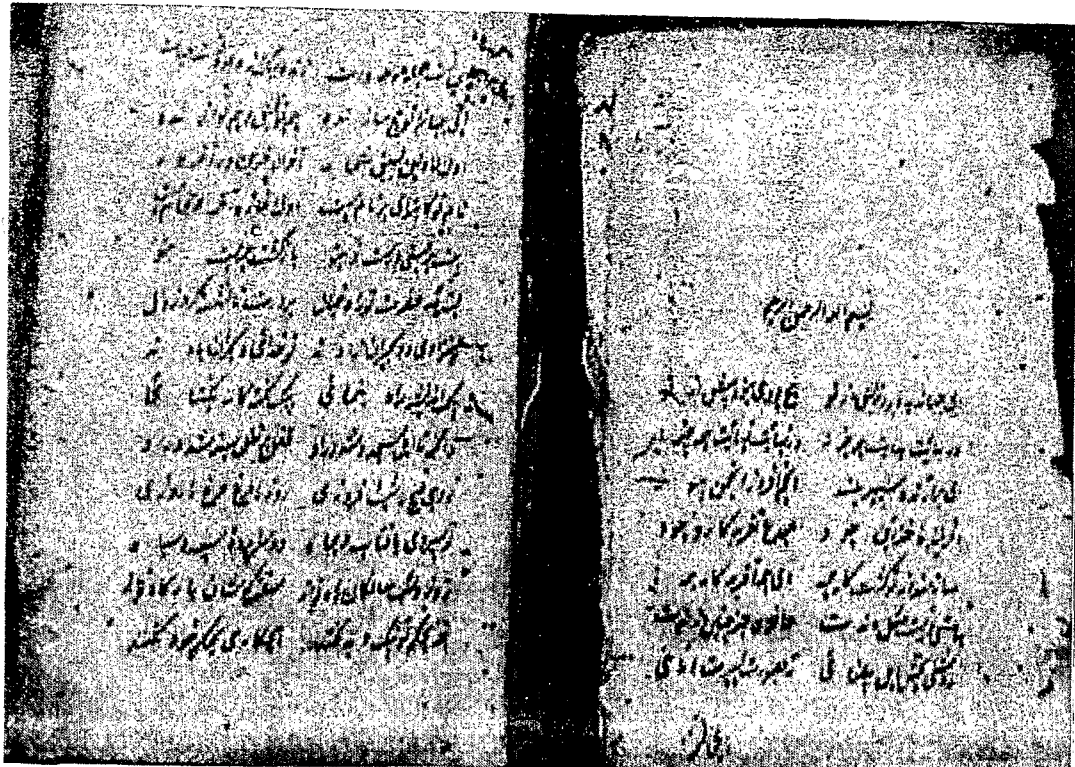
دولت را، که بر زیادت باد

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه، دارای کاغذ زرد و جلد چرمی فرسوده است و به خط نستعلیق معمولی کتابت

شده است. در فهرست کتابخانه گنج بخش، ۱۵ نسخه «هفت پیکر نظامی» موجود است.

(رجوع شود به صفحه ۶۵۴ فهرست مذکور.)

تصویر شماره ۳۳- هفت پیکر

۱۷۱- یوسف و زلیخا (نسخه اول)

نسخه خطی فارسی شماره ۳۳ موزه ملی بلوچستان

اثر: نورالدین عبدالرحمن جامی (قرن نهم)

سال تصنیف: ۸۸۸ هجری

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۱ × ۱۴ سانتی متر

تعداد سطور: هیجده (۱۸)

شماره صفحات: دویست و سی و هشت (۲۳۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الهی غنچه امید بگشای گلی از روضه جاوید بنمای

بخندان از لب آن غنچه باغم وزین گل عطر پرور کن دماغم

درین محنت سرای بی مواسا به نعمتهای خویشم کن شناسا

ضمیرم را سپاس اندیشه گردان زبانم را ستایش پیشه گردان

پایان: (ورق آخر فرسوده و ناخوانا شده است.)

پایان ورق ماقبل آخر:

به هر سو جدول از هر چشمه ساری پراز آب لطافت جویباری
خوش آن رهرو که بخت ساز گارش نشاند بر لب آن جویبارش
(ناتمام - ورق آخر این نسخه افتاده است.)

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد مایل به قهوه‌ای نامرغوب است و به همین جهت اکثر صفحات آن دچار فرسودگی شده و خوانا نیست. ارزش این نسخه به حواشی و تعلیقات آن است که ممکن است تاکنون غیر مطبوعه باشند.

در فهرست کتابخانه گنج بخش، دو نسخه بنام «مثنوی یوسف و زلیخا» که یکی به فارسی و دیگری به زبان پنجابی می‌باشد، ذکر شده است (صفحه ۵۲۳ فهرست مذکور). همچنین نسخه‌های بسیاری بنام یوسف و زلیخای جامی در این فهرست ثبت شده است (رجوع شود به صفحه ۶۶۰ فهرست مذکور).

۱۷۲- یوسف و زلیخا (نسخه دوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۳۴ موزه ملی بلوچستان

اثر: نورالدین عبدالرحمن جامی (قرن نهم)

کاتب: صوفی شاه سرمست اورنگ آبادی، خلیفه مولوی حسن علی صاحب، ساکن

روستای سیونی گنه سیونی، جیهپاره دجهن نبر دریایی زیدا.

تاریخ کتابت: نامعلوم

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۳ × ۱۴ سانتیمتر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: دویست و هشتاد (۲۸۰)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الهی غنچه امید بگشای گلی از روضه جاوید بنمای

بخندان از لب آن غنچه، باغم و زین گل عطر پرورکن دماغم

درین محنت سرای بی‌مواسا به نعمتهای خویشم کن شناسا

ضمیرم را سپاس اندیشه گردان زیانم را ستایش پیشه گردان

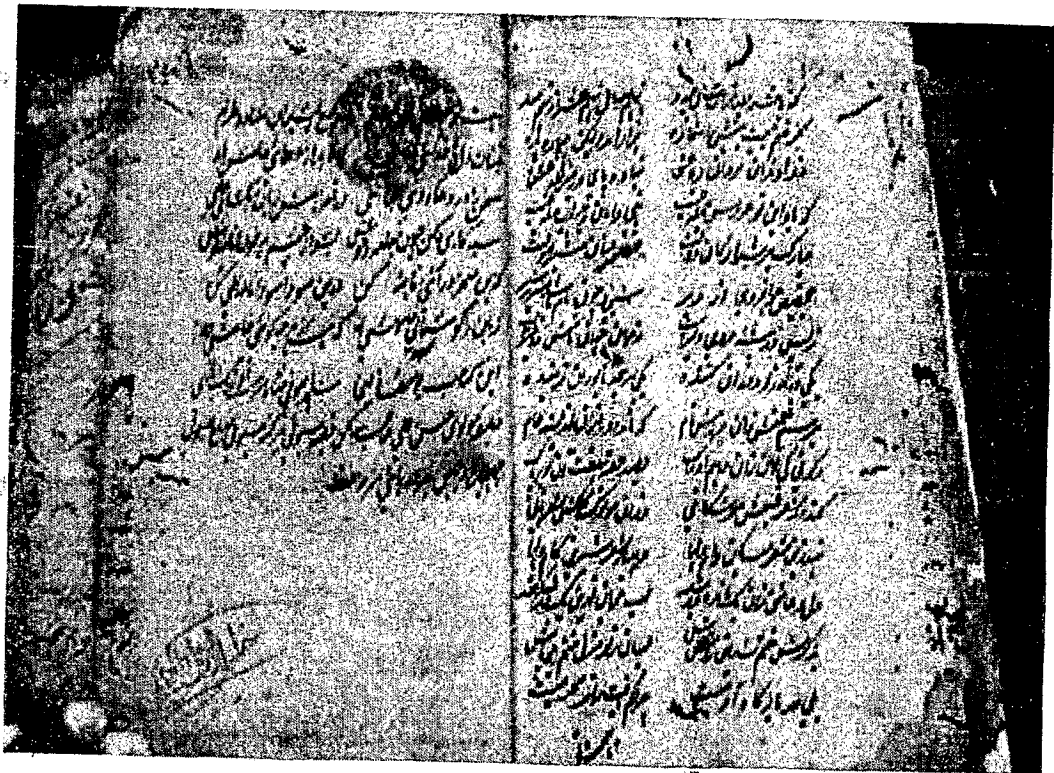
پایان: سخن را در دعا دادی تمامی در آمرزش زبان بگشای جامی

سیه کاری مکن چون جامه خویش بشو از چشم پر خون نامه خویش

زبان را گوشمال خاموشی ده که هست از هرچه گویی خامشی به

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد اما مرغوب و تا حدودی کرم خورده و جلد چرمی آن فرسوده است. در صفحه ۲۸۰ همین نسخه مهر بی‌عنامه‌ای به چشم می‌خورد بنام قاضی غلام محمد که به نظر می‌رسد در سال ۱۲۴۸ هجری، نسخه حاضر از جانب بی‌بی نادره؛ همسر شاه صوفی سرمست برای برگزاری رسم چهل شوه‌رش، به وی فروخته شده است.

تصویر شماره ۳۴- یوسف و زلیخا (نسخه دوم)

۱۷۳- یوسف و زلیخا (نسخه سوم)

نسخه خطی فارسی شماره ۲۵ موزه ملی بلوچستان

اثر: نورالدین عبدالرحمن جامی

کاتب: نامعلوم

تاریخ کتابت: ندارد

نوع خط: نستعلیق زیبا

اندازه: ۲۲×۱۲ سانتیمتر

تعداد سطور: پانزده (۱۵)

شماره صفحات: دویست و هفتاد دو (۲۷۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

گلی از روضه جاوید بنمای

الهی غنچه امید بگشای

و زین گل عطر پرورکن دماغم

بخندان از لب آن غنچه باغم

به نعمتهای خویشم کن شناسا

درین محنت سرای بی‌مواسا

زبانم را ستایش پیشه گردان

ضمیرم را سپاس اندیشه گردان

در آمرزش زبان بگشای جامی

پایان: سخن را در دعا دادی تمامی

بشو از چشم پر خون نامه خویش

سیه کاری مکن چون جامه خویش

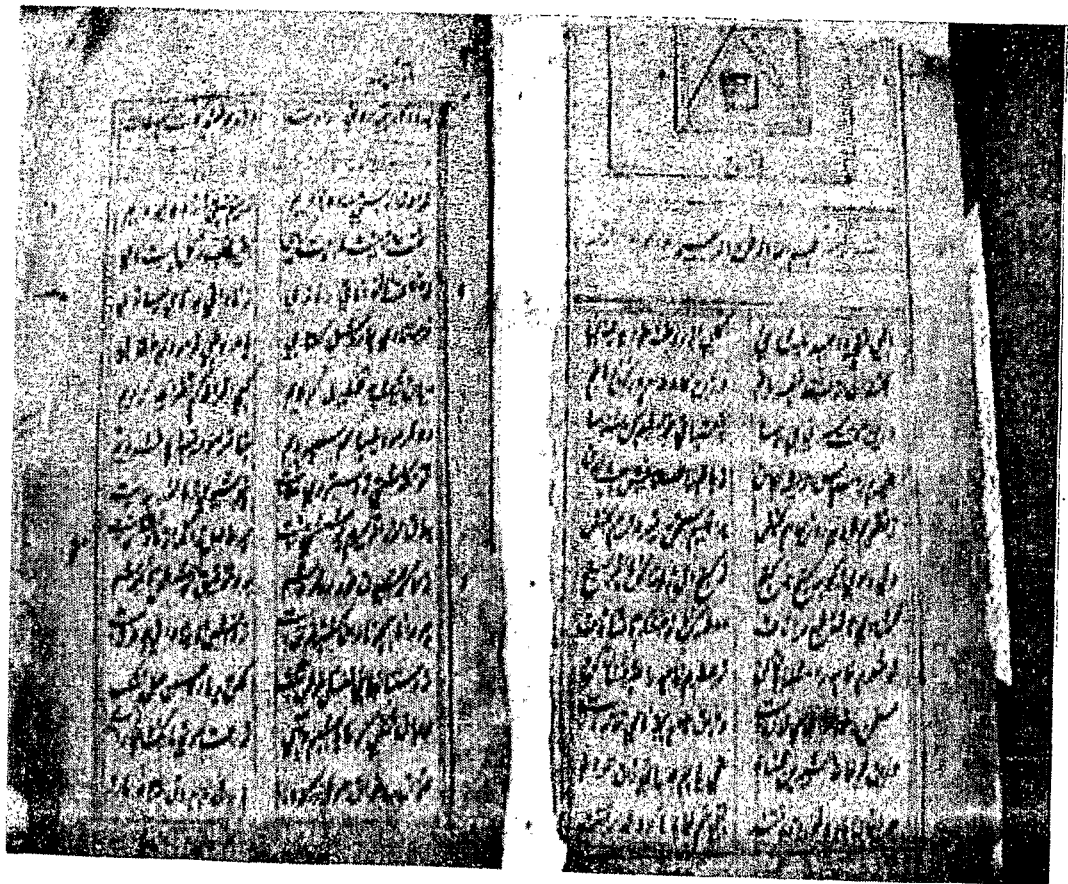
درین سودا سواد نامه طی کن

ازین صحرا درآیی نامه‌ای کن

زبان را گوشمال خاموشی ده که هست از هرچه گویی خامشی به

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه، دارای کاغذ زرد مایل به قهوه‌ای است و به خط نستعلیق زیبا کتابت شده است. تمام صفحات آن دارای جداول شنگرف و لاجوردی می‌باشد. اگرچه در بعضی قسمتها فرسودگی سطحی دیده می‌شود، اما نسخه کامل و در وضع خوبی قرار دارد. همانطور که از ابیات پایانی کتاب به نظر می‌رسد، نسخه‌های یوسف و زلیخا موجود در این مجموعه از نظر کتابت با هم تفاوت دارند. در ابتدای این نسخه، یادداشت‌هایی وجود دارد که به نظر می‌رسد نام کاتب، منظور نجم‌الدین کاتب باشد.

تصویر شماره ۳۵- یوسف و زلیخا (نسخه سوم)

۱۷۴- یوسف و زلیخا (نسخه چهارم)

نسخه خطی فارسی شماره ۳۶ موزه ملی بلوچستان

اثر: نورالدین عبدالرحمن جامی

تاریخ تألیف: ۸۸۸ هجری

کاتب: حاجی احمد بن میان نجم‌الدین

تاریخ کتابت: ۱۸ جمادی‌الآخر ۱۲۶۸ هجری - درپندی گهیب

نوع خط: نستعلیق معمولی

اندازه: ۲۸×۱۶ سانتیمتر

تعداد سطور: چهارده (۱۴)

شماره صفحات: دویست و نودوشش (۲۹۶)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الهی غنچه امید بگشای گلی از روضه جاوید بنمای

بخندان از لب آن غنچه باغم و زین گل عطر پرورکن دماغم

پایان: ازین صحرا درآیی نامه‌ای کن وزین سودا سواد نامه طی کن

زبان را گوشمالی خاموشی ده که هست از هرچه گویی خامشی به

چگونگی نسخه موجود:

این نسخه دارای کاغذ زرد مایل به قهوه‌ای نامرغوب است اما خوشبختانه با وجود کهنگی، سالم و کامل می‌باشد. تمام صفحات آن مزین به جداول شنگرف ساده یک خطی بوده و حدود چهل صفحه اول آن دارای حواشی و معنی واژه‌های مشکل می‌باشد.

تصویر شماره ۳۶- یوسف و زلیخا (نسخه چهارم)

۱۷۵- یوسف و زلیخا (نسخه پنجم)

نسخه خطی فارسی شماره ۳۷ موزه ملی بلوچستان

اثر: نورالدین عبدالرحمن جامی

کاتب: الله بخش

تاریخ کتابت: ۲۹ شوال ۱۲۱۱ هجری

نوع خط: نستعلیق

اندازه: ۲۶×۱۷ سانتیمتر

تعداد سطور: دوازده (۱۲)

شماره صفحات: سیصد و چهل و دو (۳۴۲)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

الهی غنچه امید بگشای گلی از روضه جاوید بنمای

بخندان از لب آن غنچه باغم و زین گل عطر پرورکن دماغم

پایان: سیه کاری مکن چون جامه خویش بشو از چشم پر خون نامه خویش

ازین صحرا در آیی نامه ای کن وزین سودا سواد نامه طی کن

زبان را گوشمالی خاموشی ده که هست از هرچه گویی خامشی به

چگونگی نسخه موجود:

نسخه حاضر سالم و کامل است و در برخی قسمت‌ها حواشی مفیدی وجود دارد که بر ارزش این نسخه می‌افزاید. تمام صفحات آن دارای جداول شنگرف است. عنوانها نیز شنگرف می‌باشد. وجود پنج نسخه از کتاب یوسف و زلیخای جامی در این مجموعه، دلیل روشنی بر شهرت مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی و مقبولیت آثارش در این خطه می‌باشد.

فهرست پدید آورندگان

(به ترتیب حروف الفبا و شماره نسخه)

۱۵۶.....	ابری.....
۳۲.....	ابوالرضا محمد.....
۱۵۹.....	ابوالفضل.....
۳۶.....	ابوالمفاخر، نظام‌الدین محمد هادی الحسینی الصفوی ملقب به شاه میرزا.....
۴۲.....	احمد.....
۴۳.....	احمد جام.....
۱۴۱.....	اختیار الحسینی (اختیار بن غیاث‌الدین الحسینی).....
۱۶۰.....	ارادت‌خان.....
۱۴۰.....	امیرحسین بلخی غزنوی، سید حسین بن محمد.....
۹۸، ۱۱۵.....	امیر خسرو دهلوی.....
۱۴۴.....	اوهرام واو موتوئل.....
۴۵.....	بدر چاچ، ملابدر الدین متخلص به چاچی یا بدر چاچ.....
۱۴۱.....	بدر کریم.....
۱۲۶.....	بوعلی قلندر، شیخ شرف‌الدین.....
۱۴۲.....	بهاء‌الدین مرید رضی‌الدین شیخ محمود.....
۱۲۴، ۱۲۵.....	بها سکرا چارچ هندی.....
۷۴.....	تاج‌الدین.....
۱۷۵، ۱۷۴، ۱۷۳، ۱۷۲، ۱۷۱، ۱۳۹، ۷۳، ۷۲، ۲۷، ۲۶، ۲۵.....	جامی، نورالدین عبدالرحمن.....
۴۴.....	جلال اسیر، میرزا جلال بن میرزا مؤمن اصفهانی شهرستانی.....
۱۲۳.....	جلال‌الدین دوانی صدیقی.....
۱۲.....	جلال‌الدین کایستند سکینه.....
۴۵.....	چاچی.....
۴۶، ۴۷، ۴۸.....	حافظ، شیرازی، خواجه شمس‌الدین.....
۱۴۰.....	حسین گوالیاری بن محمد سار حسینی.....
۱۳۴.....	حنیف.....
۷۶.....	داراشکوه.....
۳۹.....	دوست محمد بن سلطان.....

۱۱۹،۱۲۰	سعدی، شیرازی.....
۱۵۹.....	سلطان تهاسیزی.....
۲۸،۲۹،۳۰	سید سعدالدین (یوسف‌گدا) ملقب به راجو قتال.....
۱۴۷.....	سید شریف جرجانی.....
۱۵۲.....	سید عبدالقادر بن السید عبدالجلیل الحسنى الحسینی.....
۱۲۱.....	شبستری، محمود بن عبدالکریم بن یحیی.....
۱۶۱.....	شرف‌الدین بخارایی.....
۸۲،۸۳.....	شهاب‌الدین دولت آبادی، قاضی،.....
۱۶۹.....	شیخ بهلول دهلوی.....
۶۳.....	شیخ عزیز بن محمد تقی.....
۵۰.....	صائب تبریزی، میرزا محمد علی.....
۸۱.....	صبایی دهلوی، مولوی امام بخش.....
۶۶.....	طیفوری السجاوندی، شیخ احمد.....
۱۳۲.....	عبدالخالق بن محمد.....
۱۵۹.....	عبدالقادر بدایونی.....
۱۶۴.....	عبدالله.....
۷۹.....	عبدالله بن عباس.....
۴۱.....	عبدالله ملتانی شاگرد میان عبدالله ملتانی.....
۴۰.....	عبدالواسع هانسوی.....
۵۱،۵۴.....	عرفی، شیرازی، مولانا جمال‌الدین.....
۲۴،۱۴۵،۱۵۴،۱۵۵	عطار، نیشابوری، فریدالدین.....
۱۵۳.....	علامی، ابوالفضل.....
۱۴۴.....	علایی اوده‌ای.....
۷۸.....	علوی حسن‌پوری.....
۲۱،۲۲،۲۳.....	عنایت‌الله کنبوه لاهوری.....
۱۱۷،۱۱۸	غزالی، ابو حامد محمد.....
۵۳.....	غنی کشمیری، میرزا محمد طاهر.....
۱۶۵،۱۶۶،۱۶۷	غنیمت کنجاهی، محمد اکرم.....
۱۶۲.....	فراهی، ابونصر.....
۱۲۴،۱۲۵،۱۵۹	فیضی، ابوالفیض.....

۱۳۳.....	قادر.....
۶۱.....	قوشجی، علامه علی.....
۸۲،۸۳.....	کعب بن زهیر صحابی.....
۵۶.....	کلیم همدانی، ابوطالب.....
۱۳۱.....	کمال بن کریم ناگوری.....
۹۴.....	کمال ملتانی.....
۱۵۸.....	لاد دهلوی، شیخ محمد.....
۱۳۳.....	لقمان حکیم.....
۱۴۲.....	مبارک فیض الله سنامین.....
۸۵،۸۶،۸۷.....	محدث دهلوی، شیخ عبدالخالق.....
۲۰.....	محمد اکرم عبدالرزاق ملتانی.....
۳۱.....	محمد حسن بن سید فتح الله بلوچ.....
۳۷.....	مرتضی حسین معروف به شیخ الدیار عثمانی بلگرامی.....
۸۸،۸۹،۹۰.....	مسعود بن محمود بن یوسف سمرقندی.....
۱۴.....	منشی ما دهورام.....
۵،۱۵۱.....	منور جفری الاعدادی.....
۱۳۷.....	منیر لاهوری.....
۴۹،۸۴،۱۲۷.....	مولانا، جلال الدین محمد بلخی.....
۷۹،۹۲.....	نخشبی، ضیاء الدین.....
۶،۷،۹،۱۰،۱۳۹،۱۵۰،۱۷۰.....	نظامی گنجوی.....
۵۲،۵۵.....	نظیری نیشابوری، محمد حسین.....
۱۵۹.....	نقیب خان.....
۴،۳۳،۳۴،۳۵،۳۸.....	واعظ کاشفی، علامه کمال حسین بن علی.....
۱۵،۱۶،۱۷.....	هرکرن ولد مهتر داس کنبوه ملتانی.....
۹۹.....	هلالی استر آبادی.....
۵۷.....	هلالی جغتانی، نورالدین (بدرالدین).....

فهرست کاتبان

(به ترتیب حروف الفباء و شماره نسخه)

- ابوالمفاخر نظام‌الدین محمد هادی الحسینی ملقب به شاه میرزا ۶
- احسن علی‌خان عرف حسن‌خان ۹۳، ۱۳
- الله جوایا ۷
- الله نور سرکه فروش ۲۹
- الهی بخش ولد احمددین ۶۷
- انبه داس ۱۳۶
- بهار ۳۱
- پندت گلاب رای ۶
- جغت سنگه ۱۶۶
- جلال‌الدین در مسجد روپوال ۶۲
- حاجی سرور ۲۸
- حافظ نور احمد ۱۲۶، ۱۳۰
- حسن دین ۱۵۳
- حکومت رای ولد منشی تیک چند ۱۵۶
- دین احمد ۹۴

- نره ولد محمد اکبر ۴۸
- رحمت الله بن سيف الله ۱۱۳، ۱۳۱
- سکندر لعل ۶۰ ۶۰
- سید حشمت علی حسنی الحسینی بلگرمی ۸
- سید قاسم انوار ۴۷
- سید محمد شاه ۸۲، ۸۳
- سی گوپال ۵
- شیخ انوار حسینی سالک دبانیوی ۶۳
- صبغت الله ۵۸
- صدیق ولد حافظ مسلم نهره ۱۴۹
- عیسی ۸۸
- غلام رسول محمد القادری ۴۰
- غلام محی الدین ۳۹
- فضل الدین ۱۳۹
- فقیر الله ۱۱۷
- فیض الله ابراهیم آبادی ۱۲۷
- قاضی عبدالوهاب میرنور الله ۸۵

- قطب‌الدین عرف کل کو ۱۶
- قطرالدین شیخ بهاء‌الدین ولد شیخ محمد الدین صدیقی ۱۴۰
- کریم بخش ۱۳۳
- کشن چندهره ۱۶۵
- گل محمد بن نور محمدخان ۱۷۰
- لعل‌خان ولد بهولی خان ۱۷
- میان ولی احمد ولد میان غلام علی ۱۵
- محمد حسن ولد محمد فاضل ۱۵۴
- محمد رضی‌الدین بن عبدالوهاب ۴
- محمد کرم الله ۹۱
- محمد گل ازیرا ۷۸
- محمد مقیم ۱۶۷
- ملا احمد ۱۶۳
- میرزا حسن ۱۶۸
- نظام‌الدین ۸۱، ۱۱۸، ۱۵۵
- همایون تفرشی حسینی ۷۳

فهرست نسخه‌ها براساس زمان کتابت

شمارگان	تاریخ کتابت	شماره نسخه
۱	۱۰۱۲ هجری	۷۳
۲	۱۰۴۹ هجری	۶۶
۳	۱۰۸۳ هجری	۷۶
۴	۱۰۸۶ هجری	۸۸
۵	۱۰۹۶ هجری	۱۲۷
۶	۱۰۹۸ هجری	۱۱۷
۷	۱۱۰۰ هجری	۱۴ و ۸۵
۸	۱۱۰۲ هجری	۴۵
۹	۱۱۰۵ هجری	۱۴۰
۱۰	۱۱۱۶ هجری	۱۶۲
۱۱	۱۱۳۱ هجری	۵
۱۲	۱۱۳۸ هجری	۳۱
۱۳	۱۱۶۱ هجری	۷۷
۱۴	۱۱۷۷ هجری	۲۴
۱۵	۱۱۸۳ هجری	۵۶
۱۶	۱۲۰۳ هجری	۱۶۳
۱۷	۱۲۰۴ هجری	۶۰
۱۸	۱۲۰۷ هجری	۱۶۵
۱۹	۱۲۱۱ هجری	۱۷۵
۲۰	۱۲۱۲ هجری	۲۹
۲۱	۱۲۱۷ هجری	۱۱۸
۲۲	۱۲۲۰ هجری	۱۶۸
۲۳	۱۲۲۱ هجری	۷
۲۴	۱۲۲۶ هجری	۱۳ و ۹۳
۲۵	۱۲۳۰ هجری	۱۳۶
۲۶	۱۲۳۱ هجری	۸۱
۲۷	۱۲۳۲ هجری	۱۶۶
۲۸	۱۲۳۴ هجری	۱۵۴

شمارگان	تاریخ کتابت	شماره نسخه
۲۹	۱۲۳۶ هجری	۱۷
۳۰	۱۲۴۳ هجری	۶۸
۳۱	۱۲۴۴ هجری	۲۱
۳۲	۱۲۴۵ هجری	۷۱
۳۳	۱۲۴۶ هجری	۶
۳۴	۱۲۴۸ هجری	۸
۳۵	۱۲۵۲ هجری	۵۸
۳۶	۱۲۵۳ هجری	۱۲۴
۳۷	۱۲۵۴ هجری	۴۰
۳۸	۱۲۵۶ هجری	۱۴۷
۳۹	۱۲۵۸ هجری	۱۰۰
۴۰	۱۲۵۹ هجری	۱۳۵
۴۱	۱۲۶۴ هجری	۱۴۴، ۱۰
۴۲	۱۲۶۸ هجری	۲۸، ۱۷۴
۴۳	۱۲۶۹ هجری	۱۵۰، ۱۷۰، ۲۶، ۱۶
۴۴	۱۲۷۰ هجری	۱۴۵
۴۵	۱۲۷۱ هجری	۶۷
۴۶	۱۲۷۹ هجری	۱۵، ۱۵۶، ۱۲۶
۴۷	۱۲۸۰ هجری	۴۳، ۹۰
۴۸	۱۲۸۱ هجری	۱۳۰
۴۹	۱۲۸۵ هجری	۱۵۵
۵۰	۱۲۹۸ هجری	۱۳۳
۵۱	۱۳۱۹ هجری	۱۴۳
۵۲	۱۳۲۹ هجری	۱۰۶
۵۳	۱۳۵۶ هجری	۶۳

فهرست نسخه‌های تکراری

اسکندرنامه نظامی گنجوی:

۱-۱۲۲۱ هـ ، ۲-۱۲۴۶ هـ ، ۳-۱۲۴۸ هـ ، ۴-۱۲۶۴ هـ ، ۵-بدون تاریخ

انشای هرکرن ملتانی:

۱-۱۲۷۱ هـ ، ۲-۱۲۶۹ هـ ، ۳-۱۲۳۶ هـ

برهان العارفین:

دو نسخه، هر دو بدون تاریخ کتابت.

بهار دانش:

۱-۱۰۶۱ هـ ، ۲-۱۰۶۱ هـ ، ۳-۱۰۶۱ هـ

توضیح اینکه؛ هر سه نسخه در یک سال کتابت شده ولی کاتبان آنها متفاوتند.

تحفة الاحرار:

۱-۱۲۶۹ هـ ، ۲ و ۳-بدون تاریخ

تحفة النصایح:

۱-۱۲۱۲ هـ ، ۲-۱۲۶۸ هـ ، ۳-بدون تاریخ

تفسیر مواهب علیّه:

سه نسخه بدون تاریخ

دیوان حافظ:

سه نسخه؛ هر سه بدون تاریخ

زبدہ الرمل:

۱- ۱۲۴۵ هـ ، ۲ و ۳- بدون تاریخ

سبحة الابرار:

۱- ۱۰۱۲ هـ ، ۲- بدون تاریخ

شرح مشکوة المصابيح:

۱- ۱۱۰۰ هـ ، ۲ و ۳- بدون تاریخ

صلوة مسعودی در فقه:

۱- ۱۰۸۰ هـ ، ۲- ۱۰۸۶ هـ ، ۳- بدون تاریخ

کیمیای سعادت:

۱- ۱۰۹۸ هـ ، ۲- ۱۲۱۷ هـ

گلستان سعدی:

دو نسخه بدون تاریخ

لیلاوتی:

۱- ۱۲۵۳ هـ ، ۲- بدون تاریخ

منطق الطیر عطار:

۱- ۱۲۳۴ هـ ، ۲- ۱۲۸۵ هـ

نیرنگ عشق:

۱- ۱۲۰۷ هـ ، ۲- ۱۲۳۲ هـ ، ۳- بدون تاریخ

یوسف و زلیخای جامی:

۱- ۱۲۱۱ هـ ، ۲- ۱۲۶۸ هـ ، ۳ و ۴ و ۵- بدون تاریخ

فهرست الفبایی نسخه‌های موجود در این مجموعه:

- ۱ - آفرینش نامه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله و سلم
- ۲ - آمدنامه
- ۳ - احکام الصلوة
- ۴ - اخلاق محسنی
- ۵ - اسرار جفر
- ۶ - اسکندرنامه (پنج نسخه)
- ۷ - انس المرید (شمس المجالس)
- ۸ - انشای آداب الصبیان
- ۹ - انشای فارسی (مجهول الاسم)
- ۱۰ - انشای مادهورام
- ۱۱ - انشای هرکرن (سه نسخه)
- ۱۲ - برهان العارفین (دو نسخه)
- ۱۳ - بوستان افروز (شرح گلستان سعدی)
- ۱۴ - بهار دانش (سه نسخه)
- ۱۵ - پند نامه
- ۱۶ - تحفة الاحرار (سه نسخه)
- ۱۷ - تحفة النصایح (سه نسخه)
- ۱۸ - تحفة قادریه
- ۱۹ - ترجمة الصلوة
- ۲۰ - تفسیر مواهب علیّه (سه نسخه)
- ۲۱ - جدول
- ۲۲ - حدیقة الاقالیم
- ۲۳ - حرز الامان من فتن الزمان
- ۲۴ - خلاصة الفقه
- ۲۵ - دستور العمل هانسوی

- ۲۶ - دلیل الاحسان
- ۲۷ - دیوان احمد
- ۲۸ - دیوان احمد جام
- ۲۹ - دیوان جلال اسیر
- ۳۰ - دیوان چاچی
- ۳۱ - دیوان حافظ شیرازی (سه نسخه)
- ۳۲ - دیوان شمس تبریزی
- ۳۳ - دیوان صائب
- ۳۴ - دیوان غزلیات و رباعیات عرفی شیرازی
- ۳۵ - دیوان غزلیات و رباعیات نظیری نیشابوری
- ۳۶ - دیوان غنی کشیری
- ۳۷ - دیوان قصائد و قطعات عرفی شیرازی
- ۳۸ - دیوان قصائد نظیری نیشابوری
- ۳۹ - دیوان کلیم همدانی
- ۴۰ - دیوان هلالی
- ۴۱ - رساله در باب اضافه
- ۴۲ - رساله در بیان اصول و قوانین فارسیه
- ۴۳ - رساله در بیان اضافه
- ۴۴ - رساله در علم حساب
- ۴۵ - رساله در موضوع فنون سیاق
- ۴۶ - رساله مبدأ و معاد
- ۴۷ - رساله درباره سوره یوسف
- ۴۸ - رساله مجهول الاسم در موضوع کلیات زبان پارسی
- ۴۹ - رساله مجهول الاسم در موضوع تجوید
- ۵۰ - رساله مجهول الاسم در موضوع تجوید
- ۵۱ - رنگین نامه

- ۵۲ - زبدة الرمل (سه نسخه)
- ۵۳ - سبحة الابرار (دو نسخه)
- ۵۴ - سراج الصبيان
- ۵۵ - سراج القلوب
- ۵۶ - سر اکبر
- ۵۷ - سری بهاگوت پوران
- ۵۸ - شرح چهل حدیث به زبان فارسی
- ۵۹ - شرح دعای سریانی به زبان فارسی
- ۶۰ - شرح اسکندر نامه نظامی
- ۶۱ - شرح سه نثر ظهوری
- ۶۲ - شرح قصیده با نث سعاد به زبان فارسی
- ۶۳ - شرح قصیده کعب بن زهیر بن ابی سلمی المدنی، به زبان فارسی
- ۶۴ - شرح مثنوی معنوی (دفتر اول)
- ۶۵ - شرح مشکوة المصابیح به زبان فارسی (سه نسخه)
- ۶۶ - صلوة مسعودی (سه نسخه)
- ۶۷ - طالع نامه
- ۶۸ - طوطی نامه
- ۶۹ - ظفرنامه (نصایح برزجمهر)
- ۷۰ - عمدة الاسلام
- ۷۱ - عنایات القادریه
- ۷۲ - فالنامه
- ۷۳ - فقرنامه
- ۷۴ - قرآن السعیدین
- ۷۵ - قصه شاه و درویش
- ۷۶ - قصه قاضی و دزد
- ۷۷ - قصه مهادیو به زبان فارسی

- ۷۸ - قصه یوسف علیه السلام به نثر فارسی
- ۷۹ - کتاب به طریق ده مجلس
- ۸۰ - کتاب دو زن
- ۸۱ - کتاب مجهول الاسم ، در فضایل و حکایات و حدیث و آیات
- ۸۲ - کتاب مجهول الاسم - (شاید جنگنامه حضرت علی علیه السلام)
- ۸۳ - کتاب مجهول الاسم در موضوع علم قیافه و علم رمل
- ۸۴ - کتاب مجهول الاسم در تصوف
- ۸۵ - کتاب مجهول الاسم در فقر و درویشی و معرفت به طریق سؤال و جواب
- ۸۶ - کتاب مجهول الاسم در مسایل سلوک و معرفت و خدشناسی
- ۸۷ - کتاب مجهول الاسم در سلوک و تصوف و عرفان و تهذیب نفس و غیره
- ۸۸ - کتاب مجهول الاسم در فقه، بصورت استثناء
- ۸۹ - کتاب مجهول الاسم در مسایل طهارت و نماز و غیره
- ۹۰ - کتاب مجهول الاسم در احمام نماز
- ۹۱ - کلیات امیر خسرو دهلوی
- ۹۲ - کرسیات (یا مجموعه کرسی نامه حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم)
- ۹۳ - کیمیای سعادت (دو نسخه)
- ۹۴ - گلستان سعدی (دو نسخه)
- ۹۵ - گلشن راز شبستری
- ۹۶ - لباب الاخبار
- ۹۷ - لوامع الاشراق فی مکارم الاخلاق
- ۹۸ - لیلاوتی (دو نسخه)
- ۹۹ - مثنوی شیخ شرف الدین بوعلی قلندر پانی پتی
- ۱۰۰ - مثنوی معنوی مولوی
- ۱۰۱ - مجموعه اوراد فارسی و عربی
- ۱۰۲ - مجموعه اوراد و وظائف فارسی و عربی
- ۱۰۳ - مجموعه پنج گنج نصیحت

- ۱۰۴ - مجموعه خانی
- ۱۰۵ - مجموعه رحمانی
- ۱۰۶ - مجموعه رسائل فارسی
- ۱۰۷ - مجموعه رقعات تاریخی
- ۱۰۸ - مجموعه رقعات منیر لاهوری
- ۱۰۹ - مجموعه رقعات و منشآت قدیم
- ۱۱۰ - مجموعه کتب (۹ نسخه)
- ۱۱۱ - مجموعه مکاتیب و پروانه جات
- ۱۱۲ - مختصر در معرفت تقویم
- ۱۱۳ - مخزن الاسرار
- ۱۱۴ - مفتاح الاستخراج
- ۱۱۵ - مناقب غوثیه
- ۱۱۶ - منشآت ابوالفضل علامی
- ۱۱۷ - منطق الطیر (دو نسخه)
- ۱۱۸ - منهاج الشعور
- ۱۱۹ - مونس العقبی
- ۱۲۰ - مؤید الفضلاء
- ۱۲۱ - مهابهارت (ترجمه فارسی)
- ۱۲۲ - مینا بازار
- ۱۲۳ - نام حق
- ۱۲۴ - نصاب الصبیان
- ۱۲۵ - نصاب مثلث
- ۱۲۶ - نغمات رابع
- ۱۲۷ - نیرنگ عشق (سه نسخه)
- ۱۲۸ - وافى بقواعد علم قوافی
- ۱۲۹ - وصلت نامه

۱۳۰ - هفت پیکر

۱۳۱ - یوسف و زلیخا (پنج نسخه)

فهرست موضوعات:

- ۱ - احکام
- ۲ - اخلاق
- ۳ - ادعیه و اوراد
- ۴ - انشاء و نامه‌نگاری
- ۵ - پند و اندرز
- ۶ - تاریخ
- ۷ - تفسیر
- ۸ - حدیث و روایت
- ۹ - دستور (صرف و نحو)
- ۱۰ - ریاضی
- ۱۱ - شرح
- ۱۲ - شعر و ادب
- ۱۳ - عرفان و تصوف
- ۱۴ - علم رمل و علم الاعداد
- ۱۵ - فالنامه
- ۱۶ - فقه و دین
- ۱۷ - فلسفه و کلام
- ۱۸ - قرآن و تجوید
- ۱۹ - قصه و داستان
- ۲۰ - مجموعه‌ها
- ۲۱ - معاد
- ۲۲ - متفرقه و ناشناخته
- ۲۳ - نجوم

فهرست موضوعی نسخه‌های موجود در این مجموعه

احکام:

- احکام الصلوة
- ترجمة الصلوة
- نسخه مجهول الاسم در احکام نماز
- نسخه مجهول الاسم فارسی در احکام طهارت

اخلاق:

- اخلاق محسنی
- لوازم الاشراق فی مکارم الاخلاق
- ادعیه و اوراد:
- حرز الامان من فتن الزمان
- انشاء و نامه‌نگاری:
- انشای آداب الصبیان
- انشای فارسی
- انشای مادهورام
- انشای هرکرن (سه نسخه متفاوت)

پند و اندرز:

- پند نامه
- تحفه النصایح (سه نسخه)
- ظفرنامه (نصایح برزجمهر)

تاریخ:

- حدیقه الاقالیم

تفسیر:

- تفسیر مواهب علیه (سه نسخه)
- رساله درباره سورة یوسف

حدیث و روایت:

- دلیل الاحسان
- کتاب مجهول الاسم در حدیث
- لباب الاخبار

دستور (صوف و نحو):

- آمدنامه
- دستور العمل هانسوی
- رساله در باب اضافه
- رساله در بیان اصول و قوانین فارسیه
- رساله در بیان اضافه
- رساله مجهول الاسم در صرف و نحو

ریاضی:

- رساله در علم حساب
- رساله در فنون سیاق (حسابداری)
- لیلوتی (دو نسخه)

شروح:

- شرح چهل حدیث
- « مثنوی تحفه الاحرار
- « مثنوی شیخ شرف الدین بوعلی قلندر پانی پتی
- « مثنوی قران السعدین
- « مثنوی قصه شاه و درویش
- « مثنوی گلشن راز
- « مثنوی مخزن الاسرار
- « مثنوی معنوی
- « مثنوی مونس العقبی
- « منشآت ابوالفضل علامی (سه دفتر کامل)

- « منطق الطیر
- « نصاب الصبیان
- « نیرنگ عشق
- « وافی بقواعد علم قوافی
- « وصلت نامه
- « هفت پیکر
- « یوسف و زلیخا
- عرفان و تصوف:
- فقرنامه
- کتاب مجهول الاسم در عرفان (چهار نسخه متفاوت)
- علم رمل و علم الاعداد:
- اسرار جفر
- زبده الرمل
- عنایات قادریه
- کتاب مجهول الاسم در علم رمل
- مختصر در معرفت تقویم
- مفتاح الاستخراج
- فالنامه:
- فالنامه
- فقه و دین:
- خلاصة الفقه
- صلوة مسعودی
- عمدة الاسلام
- نام حق
- نسخه مجهول الاسم فارسی در فقه
- کیمیایی سعادت

قرآن و تجوید:

- رساله مجهول الاسم در تجوید (دو نسخه)

قصه و داستان:

- انس المرید یا شمس المجالس

- طوطی نامه

- قصه قاضی و دزد

- قصه مهادیو

- قصه یوسف (ع) به نثر فارسی

- کتاب دو زن (یا حکایت لطیف)

مجموعه‌ها:

- مجموعه احکام الصوه و شرح چهل حدیث

- مجموعه اوراد فارسی و عربی (دو نسخه)

- مجموعه ترجمه فارسی بهاگوت پوران و سی‌بهاگونت یا خلاصه نجات

- مجموعه پنج گنج نصیحت

- مجموعه پند نامه عطار و ما مقیمان

- مجموعه خانی در فقه

- مجموعه دو رساله در بیان مطالب عرفان و تصوف

- مجموعه رسائل در علم رمل

- مجموعه رسائل فارسی در ادعیه

- مجموعه رقعات تاریخی

- مجموعه رقعات منیر لاهوری

- مجموعه رقعات و منشآت قدیم

- مجموعه سکندرنامه و مثنوی یوسف و زلیخا

- مجموعه نصاب الصبیان و نصاب مثلث

- مجموعه نزهت الارواح و قصه قاضی و دزد
- مجموعه هدایت الانوار، رساله در بیان زینت و لباس و تحفه البدیه
- مجموعه منهاج الانوار و کتاب مجهول الاسم در فقیه
- مجموعه مکاتیب متفرقه و پروانه جات تاریخی

معاد:

- برهان العارفین
- رساله مبدأ و معاد

نجوم:

- رساله مختصر در معرفت تقویم
- طالع نامه

متفرقه ها:

- آفرینش نامه حضرت رسول (ص)
- تحفه قادر به بعلاوه و رساله دیگر
- جدول

- رنگین نامه

- کرسیات یا مجموعه کرسی نامه نبی کریم (ص)

- مناقب غوثیه

- منهاج الشعور

- نسخه بطریق ده مجلس

- سراج الصبیان

- سر سی بهاگوت پوران

- مؤید الفضلاء

- مها بهارت (ترجمه فارسی)

- مینا بازار

- نغمات رابع

منابع و مأخذ:

فهرست ها:

- منزوی، احمد، فهرست مشترک نسخه های خطی فارسی پاکستان، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، اسلام آباد، ۱۳۶۳.
- تسبیحی، محمدحسین، فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، اسلام آباد.
- نوشاهی، سید عارف، فهرست نسخه های خطی فارسی موزه ملی پاکستان (کراچی)، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، اسلام آباد، ۱۳۶۳.

کتاب ها:

- قرآن کریم، سوره های مبارکه توبه، فتح، آل عمران، نساء، عنکبوت، ابراهیم، یوسف.
- اسکندر نامه نظامی گنجوی، حسین پژمان بختیاری، پگاه، تهران ۱۳۷۰.
- پند نامه عطار نیشاپوری، سیل وستر دوساسی، روح بخشان، اساطیر، تهران ۱۳۷۳.
- دیوان حافظ، خطیب رهبر، صفی علیشاه، تهران ۸۲.
- مخزن الاسرار، وحید دستگردی، قطره، تهران ۱۳۷۸ چ ۳.
- هفت پیکر، وحید دستگردی، قطره، تهران ۱۳۸۰ چ ۴.
- کلیات سعدی، محمدعلی فروغی، تهران.
- هفت اورنگ جامی، آقا مرتضی مدرس گیلانی، از انتشارات کتابفروشی سعدی، تهران ۱۳۶۱.
- دیوان غنی کشوری، احمد کرمی، سلسله نشریات «ما»، ۱۳۶۲، چ اول.
- دیوان کلیم همدانی، محمد قهرمان، آستان قدس رضوی، ۱۳۶۹.
- دسوان هلالی، سعید نفیسی، انتشارات کتابخانه ستایی، ۱۳۶۹.

مقالات:

- مدرسی طباطبایی، حسین، آشنایی با چند نسخه خطی - قم، ۱۳۵۵ چ اول.
- اکبریان، مهرباب، سیمرخ، ماهنامه فرهنگی، ۱۳۶۸.
- نور علم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۶۲.

Abstract

Every humanbeing , in order to get knowledge about his historical background and the position he occupies in the history, seriously needs to know the glories he had in the past, and the first step towards knowing these honors , is research and study of their written works in the shape of handscripts. That is why compiling the catalogue of these scripts has been the focus of the great scholars and intellectuals for a long time and is still of remarkable value . Also , to enjoy the fruit of thoughts and knowledge of the mentioned honors and glories and to recognize the complicated and intolarable struggle they endured without having any claim, we need to compile the catalogue of their handscripts. In this respect , compiling the catalogue of the scripts spread throughout the vast territory of the Indian subcontinent, specially Balochistan of Pakistan can be of considerable benefit to have a research and study over the conditions and circumstances of the past.

The catalogue of the Persian Scripts of Balochistan National Museum – Quelta (Pakistan), is a small but effective and relieving step towards this aim and could introduce this precious collection to the intellectual and literary community.

